sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

ISSN: 2757-5942
August/ Ağustos 2026
Volume / Cilt: 7
Issue / Sayı: 2

www.sosyolojikbaglam.org

journal of sociologicalcontext
sosyolojikbağlam
dergisi

Sosyolojik Bağlam, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanan, açık erişimli, uluslararası hakemli ve online bir dergidir.

Sociological Context is an open access and international peer reviewed online journal that is published triannually in April, August, and December electronically.

Ağustos, 2026
Cilt: 7, Sayı: 2

August, 2026
Volume: 7, Issue: 2

Yazışma Adresi/ Correspondence Address
Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü 07058 Kampüs
Antalya / Türkiye
Tel: +90 242 227 44 00 / 3337
Elektronik posta/e-mail:
dergi@sosyolojikbaglam.org
Web: www.sosyolojikbaglam.org

Yazarlar SBD'de yayınlanan çalışmalarının telif hakkına ve tüm ticari haklarına sahiptirler. Creative Commons Alıntı-GayriTicariTüretilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) lisansı, üçüncü tarafların orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunarak materyali yalnızca ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına izin verir. Materyalin uyarlanmasına ve değiştirilmesine izin verilmez.

The authors retain the copyright and all commercial rights to their works published in JSC. Creative Commons Attribution-NonCommercialNoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND) license allows third parties to share the material for non-commercial purposes only, and only as long as attribution is given to the original work. The material cannot be adapted or modified.

ISSN: 2757-5942
https://doi.org/10.52108/2757-5942
www.sosyolojikbaglam.org

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Dergi Yazı Kurulu/ Editorial Management Board

Baş Editör/ Editor–in–Chief

Prof. Suat KOLUKIRIK
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye
suatkolukirik@akdeniz.edu.tr orcid.org/0000-0003-0399-666X

Baş Editör Yardımcısı/ Co–Editor-in-Chief

Assoc. Prof. Chiara PIOVANI
Department of Economics, College of Arts, Humanities & Social Sciences, University of Denver, Denver, CO, USA
chiara.piovani@du.edu
orcid.org/0000-0001-8113-5094

Yönetici Editör/ Managing Editor

Prof. Nursel AYDINER AVŞAR
Akdeniz University, Serik Faculty of Business Administration, Department of Economics and Finance, Antalya, Türkiye
nurselavsar@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-4228-9020

Bilimsel Sekreterya/ Scientific Secretariat

Dr. Elif ŞAHİN
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye
elifgun@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5916-7871

Editöryal İlişkiler Yöneticisi/ Editorial Operations Manager

Prof. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN
Uludağ University, Bursa, Türkiye
bgungormez@uludag.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5088-9675

Metodoloji Editörü/ Methodology Editor

Prof. Gül AKTAŞ
Pamukkale University, Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Denizli, Türkiye
gaktas@pau.edu.tr
orcid.org/0000-0001-6424-4256

İstatistik Editörü/ Statistics Editor

Prof. Kerem ÖZBEY
Artvin Çoruh University, Artvin, Türkiye
ozbey-kerem@artvin.edu.tr
orcid.org/0000-0001-8824-359X

Kitap İnceleme Editörü/ Book Review Editor

Prof. Tuncay Ercan SEPETCİOĞLU
Adnan Menderes University, Nazilli Faculty of Economics and Administrative Sciences, Political Science and Public Administration, Aydın, Türkiye
tesepetcioglu@adu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-9906-1529

Tanıtım Yöneticisi/ Publicity Manager

Dr. Merve Suzan ILIK BİLBEN
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye
mervesuzanilik@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0003-3668-0848

Teknik Uzman/ Technical Specialist

Dr. Birtan BOZLU
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Antalya, Türkiye
birtanbozlu@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8435-6842

İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor

Prof. Arda ARIKAN
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Antalya, Türkiye
ardaarikan@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2727-1084

Editör Kurulu/ Editorial Board

Prof. Matias VERNENGO
Department of Economics, Bucknell University, Lewisburg, PA, USA
m.vernengo@bucknell.edu
orcid.org/0000-0003-4028-6800

Prof. Codrina RADA
Department of Economics, University of Utah, Salt Lake City, UT, USA
rada@economics.utah.edu
orcid.org/0000-0002-8333-8407

Prof. Zeki DUMAN
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Van, Türkiye
zedu@yyu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-9369-9337

Prof. Talip KÜÇÜKCAN
Marmara University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, İstanbul, Türkiye
talip.kucukcan@marmara.edu.tr
orcid.org/0000-0002-4544-3054

Prof. Fatma Özlem GÜZEL
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
ozlemguzel@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0081-3530

Assoc. Prof. Ezgi KAYA
Cardiff Business School, Cardiff University, Cardiff, UK
kayae@cardiff.ac.uk
orcid.org/0000-0003-1909-2649

Alan Editörleri/ Section Editor

Prof. Ali ÖZTÜRK
Antalya Alaaddin Keykubat University, Antalya, Türkiye
ali.ozturk@alanya.edu.tr
orcid.org/0000-0002-7810-3152

Prof. İslam CAN
Selçuk University, Konya, Türkiye
islamcan@selcuk.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5789-9104

Assoc. Prof. Muhammet FIRAT
Fırat University, Elazığ, Türkiye
muhammetfirat@firat.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2447-1427

Assoc. Prof. Çağdaş Ümit YAZGAN
Nevşehir Hacıbektaş Veli University, Nevşehir, Türkiye
cumityazgan@nevsehir.edu.tr
orcid.org/0000-0002-3290-4202

Assoc. Prof. Hakan GÜLERCE
Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye
hakangulerce@harran.edu.tr
orcid.org/0000-0003-3601-5725

Assoc. Prof. Gaye GÖKALP YILMAZ
Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Türkiye
fgyilmaz@mehmetakif.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8150-1880

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Adem SAĞIR
Karabük University,
Karabük, Türkiye
ademsagir@karabuk.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0763-0518

Prof. Ahmet GÖKÇEN
Samsun University, Samsun, Türkiye
ahmet.gokcen@samsun.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8150-1880

Prof. Cahit GELEKÇİ
Hacettepe University, Ankara, Türkiye
gelekci@hacettepe.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2934-9014

Prof. Cevdet YILMAZ
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
cevdetyilmaz@sdu.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9433-6709

Prof. Dilek YEŞİLTUNA
Ege University, İzmir, Türkiye
dilek.yesiltuna@ege.edu.tr
orcid.org/0000-0003-3499-3429

Prof. Emin ADAŞ
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
eminadas@gmail.com
orcid.org/0000-0002-9360-5804

Prof. Güven DİNÇ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
gdinc@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1974-4280

Prof. Halil Saim PARLADIR
İzmir Katip Çelebi University, İzmir, Türkiye
halilsaim.parladir@ikcu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-7280-3457

Prof. Halime ÜNAL REŞİTOĞLU
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye
hunal@ybu.edu.tr
orcid.org/0000-0001-8463-3558

Prof. Hayati AKTAŞ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
hayatiaktas@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0001-8474-8590

Prof. Hayati BEŞİRLİ
Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Türkiye
hayati.besirli@hbv.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2051-2471

Prof. İbrahim Ertan EĞRİBEL
İstanbul University, İstanbul, Türkiye
egribel@istanbul.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1742-8006

Prof. Kadir CANATAN
İstanbul Sabahattin Zaim University, İstanbul, Türkiye
kadir.canatan@izu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2358-6051

Prof. Kadir TEMURÇİN
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
kadirtemurcin@sdu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8726-3756

Prof. Kamil ŞAHİN
Kırıkkale University, Kırıkkale, Türkiye
sahinkamil@kku.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8208-3916

Prof. Kayhan DELİBAŞ
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
kdelibas@adu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5698-2846

Prof. Kenan ÇAĞAN
Samsun University, Samsun, Türkiye
kenan.cagan@samsun.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0593-7068

Prof. M. Nuri GÜLTEKİN
Gaziantep University, Gaziantep, Türkiye
mngultekin@gantep.edu.tr
orcid.org/0000-0001-6735-1305

Prof. Mehmet ANIK
Bingöl University, Bingöl, Türkiye
anik@bingol.edu.tr
orcid.org/0000-0002-6560-2470

Prof. Mehmet KARAKAŞ
Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar, Türkiye
mkarakas@aku.edu.tr
orcid.org/0000-0001-7899-383X

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Metin KILIÇ
Düzce University, Düzce, Türkiye
metinkilic@duzce.edu.tr
orcid.org/0000-0002-7384-0997

Prof. Metin ÖZKUL
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
mozkul@sdu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2511-9780

Prof. Morad Moulai HADJ
University Mohamed Ben Ahmed, Oran 2- Algeria, Oran, Algeria
moulaihadj.morad@univ-oran2.dz
orcid.org/0009-0000-4048-4976

Prof. Mustafa TALAS
Niğde Ömer Halis Demir University, Niğde, Türkiye
mtalas@ohu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0031-489X

Prof. Mustafa Kemal ŞAN
Sakarya University, Sakarya, Türkiye
mksan@sakarya.edu.tr
orcid.org/0000-0002-3669-0766

Prof. Mustafa ŞEKER
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
mustafaseker@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-9323-7132

Prof. Nestor CASTRO
University of the Philippines Diliman: Quezon City, National Capital Region, Philippines
ntcastro1@up.edu.ph
orcid.org/0000-0001-8478-4495

Prof. Nevin GÜNGÖR ERGAN
Hacettepe University, Ankara, Türkiye
nevine@hacettepe.edu.tr
orcid.org/0000-0001-8673-9700

Prof. Ramazan YELKEN
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye
ryelken@ybu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0081-3530

Prof. Reşat AÇIKGÖZ
Selçuk University, Konya, Türkiye
resat.acikgoz@selcuk.edu.tr
orcid.org/0000-0002-4621-2282

Prof. Sari HANAFİ
American University of Beirut, Lebanon
sh41@aub.edu.lb
orcid.org/0000-0001-6953-6266

Prof. Serdar ÜNAL
Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye
serdarunal@adu.edu.tr
orcid.org/0000-0003-2755-9456

Prof. Dr. Serkan GÜZEL
Pamukkale University, Denizli, Türkiye
sguzel@pau.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2918-0194

Prof. Sevinç GÜÇLÜ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
sguclu@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-3814-3918

Prof. Suvat PARİN
Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye
sparin@yyu.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9833-7549

Prof. Süleyman İLHAN
Fırat University, Elazığ, Türkiye
silhan@firat.edu.tr
orcid.org/0000-0002-6549-3462

Prof. Şeref ULUOCAK
Çanakkale 18 Mart University, Çanakkale, Türkiye
uluocak@comu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8467-6950

Prof. Şevket ÖKTEN
Harran University, Şanlıurfa, Türkiye
sevketokten@harran.edu.tr
orcid.org/0000-0001-8240-4911

Prof. Ümit AKÇA
Süleyman Demirel University, Isparta, Türkiye
umitakca@sdu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8986-5873

Prof. Vehbi BAYHAN
Bandırma Onyedi Eylül University, Balıkesir, Türkiye
vehbi.bayhan@bandirma.edu.tr
orcid.org/0000-0002-3290-4202

Prof. Veysel BOZKURT
İstanbul University, İstanbul, Türkiye
vbozkurt@istanbul.edu.tr
orcid.org/0000-0001-7623-3132

Prof. Yahya Mustafa KESKİN
Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu, Türkiye
keskin_m3ibu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0348-7972

Prof. Yıldız AKPOLAT
Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye
yildiz.akpolat@deu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5992-2558

Prof. Zafer DURDU
Mugla Sıtkı Koçman University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Mugla, Türkiye
zaferdurdu@mu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0573-9715

Prof. Zülküf KARA
Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
zulkuffkara@artuklu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-2809-7487

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Assoc. Prof. Barış Çağırkan
İzmir Demokrasi University, İzmir, Türkiye
baris.cagirkan@idu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0013-1831

Assoc. Prof. Bengi YANIK İLHAN
Altınbaş University, İstanbul, Türkiye
bengi.ilhan@altinbas.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1578-8390

Assoc. Prof. Berfin Varışlı
Maltepe University, İstanbul, Türkiye
berfinvarisli@maltepe.edu.tr
orcid.org/0000-0001-5051-9546

Assoc. Prof. Cenk BEYAZ
İstanbul Medeniyet University, İstanbul, Türkiye
cenk.beyaz@medeniyet.edu.tr
orcid.org/0000-0001-5012-983

Assoc. Prof. Devrim ERTÜRK
Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye
devrim.erturk@deu.edu.tr
orcid.org/0000-0001-5131-1325

Assoc. Prof. Gökhan Veli KÖKTÜRK
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
gkokturk@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8453-4063

Assoc. Prof. Hamza KURTKAPAN
İstanbul University, İstanbul, Türkiye
hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9815-7337

Assoc. Prof. Hasan Hüseyin AYGÜL
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
hasanhuseyinaygul@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0002-0701-5067

Assoc. Prof. Lia TSULADZE
Tbilisi State University, Georgia
l.tsuladze@css.ge
orcid.org/0000-0001-9537-2218

Assoc. Prof. Lyuba SPASOVA
Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
lspasova@bas.bg
orcid.org/0000-0002-6263-6608

Assoc. Prof. Mehmet TAN
Siirt University, Siirt, Türkiye
mehmet.tan@siirt.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0398-9961

Assoc. Prof. Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ
Akdeniz University, Antalya, Türkiye
ozgezeybekoglu@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0003-0407-5774

Assoc. Prof. Yavuz ÇOBANOĞLU
Munzur University, Tunceli, Türkiye
yavuzcobanoglu@munzur.edu.tr
orcid.org/0000-0001-9144-2389

Dr. Ahmed Ünal BOZYER
Muğla Sıtkı Koçman University, Muğla, Türkiye
ubozyer@mu.edu.tr
orcid.org/0000-0002-8492-5099

Dr. Bushra BEEGOM R.K.
Kerala University, India
bushrabeegom@keralaUniversity.ac.in
orcid.org/0009-0002-2110-1874

Dr. Elena GIRASELLA
University of Messina, Messina, Italy
egirasella@unime.it
orcid.org/0000-0003-2084-3892

Dr. Humaira AHMAD
University of Management and Technology, Lahore, Punjab, Pakistan
humaira.ahmad@umt.edu.pk
orcid.org/0000-0002-2686-8217

Dr. Mary Ellen TOFFLE
University of Messina, Messina, Italy
maryellen.toffle@unime.it
orcid.org/0000-0002-2210-5802

Hakem Kurulu

Sosyolojik Bağlam Dergisi, çift taraflı kör hakemlik süreci yürütür. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Referee Board

Journal of Sociological Context follows a double-blind peer-review process. Referee names are kept strictly confidential.

Dizinleme Bilgileri

Sosyolojik Bağlam Dergisi aşağıdaki indekslerde yer almaktadır:

DOAJ Directory of Open Access Journals (23.03.2024)	**Ulrich's Periodicals Directory** ProQuest (21.01.2026)	**EBSCO** Sociology Source Ultimate (07.01.2022)	**GALE Cangege** (21.07.2026)

Abstracting and Indexing Services

Journal of Sociological Context is indexed in the following databases:

Dergimiz Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

Yazı sahiplerine telif ücreti ödenmez, makale yayımlamak için ücret talep edilmez.

Our journal is published electronically for three times a year in April-August-December.

Authors are responsible for the content of their articles. No royalty is paid to, and no fee is requested from the authors.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Sosyolojik Bağlam'da uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Dergimiz, yayın etiği kapsamında tüm paydaşların etik sorumlulukları taşıması beklenmektedir.

Etik Olmayan Bir Durumla Karşılaşırsanız:

Dergimizde yukarıda bahsedilen etik sorumluluklar ve dışında etik olmayan bir davranış veya içerikle karşılaşırsanız lütfen dergi@sosyolojikbaglam.org adresine e-posta yoluyla bildiriniz.

Ethical Issues and Editorial Policy

Publishing processes applied in the Sociological Context are the basis for the development and distribution of information in an impartial and respectful manner. The processes applied in this direction directly reflect the quality of the work of the authors and the institutions that support the authors. Peer-reviewed studies are studies that embody and support the scientific method. At this point, it is important that all stakeholders of the process (authors, readers and researchers, publishers, referees and editors) comply with the standards of ethical principles. Our journal is expected to bear ethical responsibilities from all stakeholders within the scope of publication ethics.

If You Encounter an Unethical Situation:

If you encounter any unethical behavior or content other than the above-mentioned ethical responsibilities in our journal, please report it to dergi@sosyolojikbaglam.org via e-mail.

Yazarlara Notlar

Gönderilen makaleler derginin amaç ve kapsamına uygun olmalıdır.

Orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmayan, her bir yazar tarafından içeriği ve gönderimi onaylanmış yazılar değerlendirmeye kabul edilir.

Yayımlanması için gönderilen çalışmalar, akademik yazım kurallarına uygun, Türkçe veya İngilizce dillerinden biri ile hazırlanmış olması gerekir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Yüksek lisans ve doktora öğrencileri danışmanları ile birlikte (ilk yazar öğrenci – ikinci yazar danışman öğretim üyesi) kaleme aldıkları çalışmaları dergiye gönderebilirler.

Notes for Contributors

Submitted manuscripts should be in line with the aims and scope of the journal.

Only those manuscripts that are original, have not been published previously or are not currently under consideration for publication elsewhere, and whose content and submission are approved by every individual author will be taken into consideration.

The works submitted for publication must be prepared in accordance with the academic spelling rules in either Turkish or English. If deemed necessary, manuscripts in other languages may also be accepted.

Master's and doctoral students can submit their studies co-written with their supervisors (student as the first author – supervisor faculty member as the second author).

Aynı yazarın aynı yayın döneminde sadece bir makalesi işleme alınabilmekte ve hakemlerden geçerse yayımlanabilmektedir.

Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Telif Hakkı Anlaşması Formu mavi renkli kalemle imzalanıp PDF olarak sisteme yüklenmelidir. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurulabilir. Ancak, tüm imzaların mavi renkli kalemle atılması ve tek PDF olarak birleştirilip sisteme yüklenmesi gereklidir.

Dergiye gönderilecek olan yazıların yazar tarafından intihal (benzerlik) oranı raporu alınmalı ve yazı ile birlikte gönderilmelidir. Çalışmanın yayınlanması için benzerlik oranı % 20'den fazla olmamalıdır. Gönderilen yazıların benzerlik oranı dergimiz tarafından da Turnitin programı ile taranmaktadır.

Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez.

Etik Kurul onayı gerektiren makaleler için Etik Kurul onayı alınmalı ve bu onay (kurul adı, tarih ve numarası) makalenin ilk sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriterias

Makale önerileri dergimizin web sayfası üzerinden Makale Şablonu indirilerek hazırlanmalıdır.

Derginin tüm giderleri Yayıncı tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işlemleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Dipnot, Alıntı ve Referanslar: Dergide referans sistemi olarak İSNAD 2. Edisyon (Dipnotlu) kullanılmaktadır: isnadsistemi.org.

Telif Hakkı Politikası: Dergimize değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler, daha önce herhangi bir ortamda yayınlanmamış veya herhangi bir yayın ortamına yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Yazarlar SBD'de yayınlanan çalışmalarının telif hakkına ve tüm ticari haklarına sahiptirler. Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND) lisansı, üçüncü tarafların orijinal çalışmaya uygun şekilde atıfta bulunarak materyali yalnızca ticari olmayan amaçlarla paylaşmasına izin verir. Materyalin uyarlanmasına ve değiştirilmesine izin verilmez.

Yazarlar, CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanan makalelerine ait PDF dosyaları, kendi kurumsal arşivleri ile başka makale platformlarına yükleyebilirler.

Only one manuscript of the same author can be processed and, if accepted by the reviewers, published in the same publication period.

After the manuscript is submitted to the journal for publication, none of the authors' names can be removed from the list of authors, nor a new name can be added as an author, without the written consent of all authors, and the order of authors cannot be changed.

The Copyright Agreement Form must be signed with a blue pen and uploaded to the system as a PDF. The form can be filled out as separate copies by authors from different institutions. However, all signatures must be signed with a blue pen and combined as a SINGLE PDF and uploaded to the system.

A plagiarism (similarity) report for the manuscript should also be submitted along with the manuscript. The similarity rate should not exceed 20% for the publication of the study. The submitted manuscripts will also be screened for similarity by our journal using the Turnitin software.

The opinions expressed in the manuscripts published in the journal are those of their authors and the authors bear all legal responsibility for their manuscripts. No copyright fee is paid to the authors for the published manuscripts.

For manuscripts that require Ethics Committee approval, Ethics Committee approval must be obtained and this approval (committee name, date and number) should be indicated on the first page and in the method section of the article. https://trdizin.gov.tr/about#applicationAndCriterias

Article proposals should be prepared by downloading the article template from our journal's website.

All expenses of the journal are covered by the Publisher. Article processing or publication are free of charge. No submission fee or article processing fee is charged for the manuscripts submitted to the journal or accepted for publication.

Footnotes, Citation, and References: *Journal of Sociological Context* follows İSNAD 2nd Edition (with footnotes) as the referencing guide. For more information: isnadsistemi.org.

Copyright Policy: Manuscripts submitted to our journal should not have been previously published or submitted for publication in any medium.

The authors retain the copyright and all commercial rights to their works published in JSC. Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND) license allows third parties to share the material for non-commercial purposes only, and only as long as attribution is given to the original work. The material cannot be adapted or modified.

Authors may upload their manuscripts published under the CC BY-NC-ND 4.0 license as PDF files to their institutional repositories and other platforms.

Amaç ve Kapsam

Sosyolojik Bağlam; toplumsal olay ve olguları irdeleyen ve özgün nitelikteki konuları ele alan araştırmaları ve makaleleri yayımlayan, disiplinlerarası, açık erişimli ve uluslararası hakemli online bir dergidir. Editöryal çalışmalar hariç yayımlanan tüm makaleler çift taraflı kör akran değerlendirmesi sürecine tabidir. İnterdisipliner bir yaklaşımla, bilimsel niteliklere sahip çalışmaları yayımlayarak sosyal bilimler alanındaki bilgi birikimine katkıda bulunmak temel hedeftir. Yayın hayatına 1 Aralık 2020 tarihi itibariyle başlayan dergimiz, Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yılda üç sayı olarak yayımlanır.

Dergiye yayımlanması için gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Kitap halinde yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin kabulü bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür. Yazılar, makale şablonu formatına uygun olarak gönderilmelidir aksi halde yazılar değerlendirmeye alınmaz. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizcedir. Gerekli görülmesi halinde diğer dillerden de makale kabul edilebilir.

Sosyolojik Bağlam, sosyal problemlerin irdelenmesi ve çözümünde geniş ölçekli bir katılımın önemine vurgu yaparak toplumsal olgu ve süreçleri dikkate alan araştırmacıları, akademisyenleri ve uygulayıcıları uluslararası platformda bir araya getirme amacı taşıyan süreli ve disiplinlerarası bir yayın organıdır. Dergide küresel, bölgesel ve yerel düzeydeki gelişmeleri, süreçleri ve problemleri ele alan, tartışan, sorgulayan, tetkik eden, teorik, yöntemsel, uygulamalı ve tarihsel olarak üretilmiş olan özgün makaleler, araştırma notları, çeviri metinler ve kitap kritikleri yayımlanır.

Açık Erişim Politikası: *Sosyolojik Bağlam* Dergisi, bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımı için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayınlanan tüm yazılar https://sosyolojikbaglam.org/tum-sayilar/ adresinden erişime açıktır.

Bu çerçevede, *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin açık erişim tanımı çerçevesinde ve bilimsel etik ve kurallara uygun olarak atıf yapılması şartıyla, dergide yayınlanan hakem değerlendirmesinden geçmiş bilimsel literatürün, internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilmesini, okunabilmesini, indirilebilmesini, kopyalanabilmesini, dağıtılabilmesini, basılabilmesini, taranabilmesini, tam metinlere bağlantı verilebilmesini, dizinlenebilmesini, yazılıma veri olarak aktarılabilmesini ve her türlü yasal amaç için kullanılabilmesini kabul eder. (http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations). *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Budapeşte Açık Erişim Deklarasyonu'nu imzalamıştır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* atıf verilerini Initiative for Open Citations I4OC aracılığıyla açmayı seçmiştir.

Makale İşleme Ücreti: *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, yazarlardan veya herhangi bir üçüncü şahıstan yayın için ücret talep etmez. Hem makale gönderme işleme hizmetleri hem de makale yayınlama hizmetleri ücretsizdir. Herhangi bir gizli maliyet yoktur.

Aims & Scope

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary, open access, and international peer reviewed online journal that publishes research and articles examining social events and phenomena and focusing on original issues. All manuscripts, except editorial articles, will undergo a double-blind peer review process. With an interdisciplinary approach, the fundamental goal is to contribute to the field of social sciences by publishing scientifically sound studies. Our journal, which was launched on December 1, 2020, is published triannually in April, August, and December.

Manuscripts submitted for publication must not have been previously published elsewhere. Submission of symposium papers that have not been published in a book is possible with the condition that this is stated. Manuscripts will not be considered for evaluation unless they are submitted in the form of the article template. The publication language is either Turkish or English. In exceptional cases, manuscripts in other languages may be accepted.

Journal of Sociological Context is an interdisciplinary periodical that aims to bring together researchers, academics, and practitioners who take social phenomena and processes into consideration by emphasizing the importance of large-scale participation in the investigation and solution of social problems. The journal publishes original articles, research notes, translated texts, and book reviews developed with a theoretical, methodological, applied, or historical approach discussing, questioning, examining global, regional, and local developments, processes, and problems.

Open Access Policy: *Journal of Sociological Context* provides open access for the continuous and free use of its content with the aim of increasing the global exchange of information and yielding beneficial results for humanity. Thus, all the manuscripts published by the journal is available at: https://sosyolojikbaglam.org/archive/

In this framework, *Journal of Sociological Context* accepts, within the Open Access definition of the Budapest Open Access Initiative and on condition that proper citation of references are provided in accordance with scientific ethics and rules, that the peer-reviewed and published scientific literature can be accessed, read, downloaded, copied, distributed, printed, scanned, linked to the full texts, indexed, transmitted as data to software, and used for any legal purposes via internet without any financial, legal and technical obstacles. (http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-recommendations). *Journal of Sociological Context* has signed the Budapest Open Access Initiative. *Journal of Sociological Context* has chosen to open up citation data through the Initiative for Open Citations I4OC.

Article Processing Charge: *Journal of Sociological Context* does not charge authors or any third party for publication. Submission, processing, and publishing services and are free of charge. There are no hidden costs whatsoever.

Yayın Etiği İlkeleri

Yayın Etiği, daha yüksek editoryal işleme standartları oluşturmak için yazarlar, hakemler ve yayıncılar adına dürüstlük konusunda ısrar eden bir öz-düzenleme mekanizması olarak tanımlanabilir. Yayın için etik standartlar, yüksek kaliteli bilimsel yayınları, halkın bilimsel bulgulara güvenini ve insanların fikirlerine itibar edilmesini sağlamak için mevcuttur.

Hakemli çalışmalar, bilimsel yöntemi destekleyen ve hayata geçiren çalışmalardır. Bu noktada yayın sürecine dahil olan tüm tarafların (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere uyması büyük önem taşımaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) ve Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. Ayrıca Türkiye Editörler Çalıştayı Kararlarına da uymayı taahhüt eder.

Bilimsel Suistimal İddiaları-Şüpheleri: Bilimsel suistimalin farklı tanımları vardır. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* büyük yayın etiği kurumları tarafından oluşturulan rehberliği takip ederken bu sorunları vaka bazında ele alıyoruz. Editör, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdürler. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar. Editör, olası suistimallerle ilgili endişeleri dile getiren makaleleri basitçe reddetmemelidir. Etik olarak iddia edilen davaları takip etmekle yükümlüdür. Editör, uygun olduğunda COPE akış şemalarını izlemelidir. Editörler, öncelikle görevi kötüye kullandığından şüphelenilen kişilerden bir yanıt istemelidir. Yanıttan memnun kalmazlarsa, ilgili işverenlerden veya kurumdan araştırma yapmasını istemelidir. Editör, iddia edilen suistimalle ilgili uygun bir soruşturmanın yürütülmesini sağlamak için tüm makul çabayı göstermelidir; bu olmazsa, editör soruna bir çözüm bulmak için ısrar etmek için tüm makul girişimleri yapmalıdır. Bu zahmetli ama önemli bir görevdir.

Sosyolojik Bağlam Dergisi COPE'un Başarılı Bir Yazı İşleri için Etik Araç Setine uyar. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri; intihal, alıntı manipülasyonu, veri tahrifatı, veri uydurması ve diğer araştırma suiistimalinin meydana geldiği makalelerin yayınlanmasını önlemek için tedbir alacaktır. Hiçbir durumda *Sosyolojik Bağlam Dergisi* veya editörleri bu tür bir suistimalin gerçekleşmesine bilerek izin vermeyecektir. *Sosyolojik Bağlam Dergisi* editörleri, dergilerinde yayınlanan bir makaleyle ilgili herhangi bir araştırma suistimali iddiasından haberdar olmaları durumunda, iddialarla ilgili olarak COPE'un yönergelerini izleyeceklerdir. Hakemler, araştırma veya yayının suistimalinden şüphelendiklerinde durumu Editöre iletmelidir. Editör, COPE tavsiyelerine uyarak gerekli işlemleri yürütmekle görevlidir.

Principles of Publication Ethics

Publication Ethics can be defined as a self-regulation mechanism that insists on honesty on behalf of authors, reviewers, and publishers to establish higher standards of editorial handling. Ethical standards for publication exist to ensure high-quality scientific publications, public confidence in scientific findings, and respect for people's opinions.

Peer-reviewed studies are studies that support and implement a scientific method. At this point, it is of great importance that all parties involved in the publication process (authors, readers and researchers, the publisher, reviewers, and editors) follow ethical principles. *Journal of Sociological Context* adheres to national and international standards in research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Intellectual and Artistic Works Law, and the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive. *Journal of Sociological Context* has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ) and Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) It also undertakes to comply with the Decisions of the Türkiye Editors' Workshop.

Allegations-Suspects of Scientific Misconduct: Scientific misconduct has different definitions. We address these issues on a case-by-case basis, while following the guidance established by the major editorial ethics institutions. If the editor suspects an ethical violation or if there is an alleged violation, they are obliged to take action. This task covers both published and unpublished manuscripts. The editor should not simply reject manuscripts that raise concerns about potential misconduct. Ethically, they are obliged to follow the alleged lawsuits. The editor should follow the COPE flowcharts where appropriate. Editors should first seek a response from anyone suspected of misconduct. If they are not satisfied with the answer, they should ask the relevant employers or institution to investigate. The editor should use all reasonable efforts to ensure that an appropriate investigation into the alleged misconduct is carried out; if this does not happen, the editor should make all reasonable attempts to persist in finding a solution to the problem. This is an arduous but important task.

Journal of Sociological Context adheres to COPE's Ethics Toolkit for a Successful Editorial. Editors of the *Journal of Sociological Context* will take action to prevent the publication of manuscripts in which plagiarism, citation manipulation, data tampering, data fabrication, or other research misconduct is detected. In no event will *Journal of Sociological Context* or its editors knowingly allow such misuse to occur. If the editors of *Journal of Sociological Context* become aware of any allegations of research misconduct related to a manuscript published in their journal, they will follow COPE's guidelines regarding the allegations. Reviewers should notify the Editor when they suspect research or publication misconduct. The editor is responsible for carrying out the necessary actions by following the COPE recommendations.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Bedeni Yeniden Kurgulamak: Tüp Mide Ameliyatı, Damga ve Öznel Deneyimler

Reconstructing the Body: Sleeve Gastrectomy, Stigma, and Subjective Experiences

Mehmet Tayanç - Sabahat Ölçer 225-248

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE:

Modern Yaşam Tarzında Sekülerleşme Paradoksu ve Anlam Arayışı: Bireysel Dindarlaşma Üzerine Nitel Bir Araştırma

The Paradox of Secularization and the Search for Meaning in the Modern Way of Life: A Qualitative Study of Individual Religious Commitmen

Zeynep Beyaz - İhsan Toker 249-270

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Dijital Episteme ve Algoritmik Doxa: Risk Toplumu'nda Yaşlılık, Kamusal Otomasyon ve Kurumsal Politikalar

Digital Episteme and Algorithmic Doxa: Ageing, Public Automation, and Institutional Policies in the Risk Society

Berfin Varışlı 271-293

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Digital Platforms as Instruments of Soft Power: A Sociological Analysis of International Relations in the Digital Age

Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Dijital Platformlar: Dijital Çağda Uluslararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi

Hajer Gharbi - Noor AlArabiat 294-321

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Challenges Faced by Migrant Girls in Accessing Education: A Systematic Literature Review of Studies Indexed in Web of Science

Göçmen Kız Çocuklarının Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Zorluklar: Web of Science Kapsamındaki Çalışmaların Sistematik Bir Literatür İncelemesi

Nur Özdemir 322-344

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Sosyolojide Kuşak Kavramı, Kuşaklararası İlişkiler ve Kuşak Teorileri

The Concept of Generation in Sociology, Intergenerational Relations, and Generational Theories

Heersh Hasan Mahmood - Ümit Akca 345-376

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Sosyal Bilimlerde İmajoloji: Kuramsal ve Epistemolojik Bir Çerçeve

Imagology in the Social Sciences: A Theoretical and Epistemological Framework

Sümeyye Kaya 377-399

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Beden, Kimlik ve Kültürel Hafıza Bağlamında DEQ Dövmesinin Yeniden Okunması: Disiplinlerarası Bir Derleme

Reinterpreting the DEQ Tattoo in the Context of the Body, Identity, and Cultural Memory: An Interdisciplinary Review

İbrahim Mavi 400-427

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE:

Kiracılığın Ekonomi Politiği: Türkiye'de Barınma Sorunu Üzerine Bir Derleme

The Political Economy of Tenancy: A Review of the Housing Problem in Türkiye

Şerafettin Sevgili 428-448

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 225-248 Araştırma Makalesi

Bedeni Yeniden Kurgulamak: Tüp Mide Ameliyatı, Damga ve Öznel Deneyimler

Mehmet Tayanç | 0000 0002 9365 2272 | mehmet.tayanc@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, Siirt, Türkiye

https://ror.org/05ptwtz25

Sabahat Ölçer | 0000-0002-3124-8039 | sabahat.oelcer@hs-ruhrwest.de

Ruhr Batı Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Bilgisayar Bilimleri Enstitüsü, İnsan Odaklı Teknoloji Geliştirme Bölümü, Bottrop, Almanya

https://ror.org/02nkxrq89

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, bireylerin tüp mide ameliyatı kararlarını yalnızca biyomedikal gerekçelerle değil, aynı zamanda toplumsal, duygusal ve normatif faktörlerle ilişkilendirerek anlamlandırmaktır. Tüp mide ameliyatı kararının arka planında yatan toplumsal baskılar, bireylerin duygusal kırılma noktaları ve modern toplumun dayattığı beden normları gibi unsurlar derinlemesine incelenmiştir. Çalışma nitel bir araştırma şeklinde tasarlanmıştır. Önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla 19 kişi ile yüz yüze ve online görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgular, tüp mide ameliyatı olan bireylerin bu süreci yalnızca sağlık açısından değil, aynı zamanda sosyal, duygusal ve psikolojik bir çözüm arayışı olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Sosyal yaşamdan dışlanma, toplumsal rolleri yerine getirememe ve yakın çevreyle olan ilişkilerde yaşanan aksaklıklar, ameliyat kararının arkasında yatan temel motivasyonlar arasında yer almıştır. Ameliyat sonrası döneme ilişkin bulgular ise fiziksel dönüşümün bireyler üzerinde çok boyutlu etkiler yarattığını göstermektedir. Araştırmanın genel sonuçları, tüp mide ameliyatının yalnızca bir sağlık müdahalesi olarak değil, aynı zamanda bireylerin toplumsal görünürlükleri, sosyal kabul düzeyleri ve bireysel benlik algıları üzerinde köklü değişimlere neden olan bir süreç olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Beden Sosyolojisi, Tüp Mide Ameliyatı, Obezite, Damga, Modernite

Atıf Bilgisi

Tayanç, Mehmet – Ölçer, Sabahat. "Bedeni Yeniden Kurgulamak: Tüp Mide Ameliyatı, Damga ve Öznel Deneyimler". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 225-248.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.1

Geliş Tarihi	08.06.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Çalışma için Siirt Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 07.12.2023 tarih ve 709 toplantı kararıyla etik kurul onayı alınmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Veri Toplanması: Yazar-1 (%80) - Yazar-2 (%20) Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama: Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60) Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%80) - Yazar-2 (%20) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 225-248 Research Article

Reconstructing the Body: Sleeve Gastrectomy, Stigma, and Subjective Experiences

Mehmet Tayanç | 0000 0002 9365 2272| mehmet.tayanc@siirt.edu.tr
Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Siirt, Türkiye
https://ror.org/05ptwtz25

Sabahat Ölçer | 0000-0002-3124-8039 | sabahat.oelcer@hs-ruhrwest.de
Ruhr West University of Applied Science, Institute of Computer Science, Department of Human-Centered Technology Development, Bottrop, Germany
https://ror.org/02nkxrq89

Abstract

The main purpose of this study is to make sense of individuals' decision to undergo gastric sleeve surgery not only in terms of biomedical considerations but also in relation to social, emotional, and normative factors. To this end, the study provides an in-depth examination of the factors underlying the decision to undergo gastric sleeve surgery, including social pressures, individuals' emotional turning points, and the body norms imposed by modern society. The study was designed using qualitative research methods. Face-to-face and online interviews were conducted with 19 participants using a pre-prepared semi-structured interview form. The data were analyzed using thematic analysis. The findings revealed that individuals who underwent sleeve gastrectomy viewed the process not only as a means of improving their health but also as a search for a social, emotional, and psychological solution. Exclusion from social life, the inability to fulfil social roles, and difficulties in relationships with members of one's immediate social circle were among the primary motivations underlying the decision to undergo surgery. Findings relating to the postoperative period show that physical transformation has multidimensional effects on individuals. Overall, the results of the study suggest that gastric sleeve surgery should be considered not merely as a medical intervention but also as a process that causes radical changes in individuals' social visibility, levels of social acceptance, and self-perceptions.

Keywords

Body Sociology, Gastric Sleeve Surgery, Obesity, Stigma, Modernity

Citation

Tayanç, Mehmet – Ölçer, Sabahat. "Reconstructing the Body: Sleeve Gastrectomy, Stigma, and Subjective Experiences". *Journal of Sociological Context* 7/2 (August 2026), 225-248.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.1

Date of Submission	08.06.2026	
Date of Acceptance	24.07.2026	
Date of Publication	15.08.2026	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	Ethical approval for this study was obtained from the Siirt University Ethics Committee with the meeting number 709 dated 07.12.2023. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Data Curation	Author-1 (%80) - Author-2 (%20)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%40) - Author-2 (%60)
	Writing	Author-1 (%80) - Author-2 (%20)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)

Copyright & License: Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Modern toplumda beden, yalnızca biyolojik bir varlık değil,[1] aynı zamanda toplumsal kimliğin[2], kültürel normların ve bireysel deneyimlerin taşıyıcısı olarak çok katmanlı bir anlam taşır.[3] Obezite ise bu çok katmanlı yapının merkezine yerleşen ve bireylerin sadece sağlık durumunu değil, toplumsal görünürlüğünü, özgüvenini ve sosyal ilişkilerini etkileyen karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.[4] Bu yüzden, son yıllarda yaygınlaşan cerrahi uygulamalar, sadece tıbbi bir müdahale olmaktan çıkıp, aynı zamanda toplumsal baskıların, damgalanmaların, bireysel baş etme stratejilerinin ve kültürel normların etkisiyle şekillenen bir dönüşüm sürecinin parçası olmuştur. Böylelikle beden, Baudrillard deyişiyle[5]; sağlık, perhiz, tedavi, arzu gibi ifadelerin yanı sıra, türlü toplumsal buyrukların uygulandığı birer objeye dönüşmüştür. Bu süreci anlamak açısından ise biyoiktidar kavramı açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Foucault'ya göre modern toplum, bireyin bedenini sadece tedavi edilecek bir nesne olarak değil, aynı zamanda disiplin altına alınması ve normlara uygun hale getirilmesi gereken bir varlık olarak konumlandırmaktadır.[6] Carolan ise, bu durumun yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacağını; neoliberal öznenin üretiminde etkili olan piyasa dinamikleri, dijital kültür ve toplumsal eşitsizliklerin bu süreci doğrudan şekillendirdiğini belirtmektedir[7].

Obezitenin gittikçe yaygınlaşması, bedene müdahalelerin artmasına ve bedene istenilen şekillerin verilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak ise özellikle estetik kaygılar ve toplumsal normlarla şekillenen bir beden politikası ortaya çıkmıştır. Bu durum bedeni, yalnızca sağlığın değil, aynı zamanda kimlik ve statünün de bir göstergesi haline getirmiştir. Bu süreçte bedene istenilen görüntüyü kazandırmak için en çok tercih edilen cerrahi teknik ise tüp mide ameliyatıdır.[8] Mide küçültme operasyonları ile besin alımının kısıtlılığı sağlanarak kişilerin bedenlerinin ideal bir kiloya sahip olması ve kişilerin, daha az gıda tüketerek obezite ile mücadele etmesi amaçlanmaktadır.[9] Böylelikle kişilerin bedenleri, tedavi edici bir kilo verme tekniği ile denetim altına alınmaktadır. Bu şekilde bedene uygulanan müdahaleler, biyoiktidar izlemlerinin kullanım alanı olarak yorumlanabilir[10]. Böylece kişiler,

---

1 Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu,* çev. Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları), 2008.

2 Susan Bordo, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body* (Berkeley: University of California Press, 2003).

3 Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age* (Stanford: Stanford University Press, 1991).

4 Rebecca M. Puhl–Chelsea A. Heuer, "Obesity Stigma: Important Considerations for Public Health", *Social Science & Medicine* 69/7 (2010),1013–1019.

5 Baudrillard, *Tüketim Toplumu, 32.*

6 Michel Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri 1978–1979* (İstanbul: Heretik Yayınları, 2013).

7 Michael S. Carolan, *Embodied Food Politics* (Farnham: Ashgate, 2011).

8 Ömer Türünç, *Sosyal Yaşamın Tıbbileşmesinin Bedenin Denetimi ve Biçimlendirilme Süreçleriyle İlişkisi: Mide Küçültme Ameliyatları* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

9 Jeffrey I. Mechanick vd., "Clinical Practice Guidelines for the Perioperative Nutritional, Metabolic, and Nonsurgical Support of the Bariatric Surgery Patient", *Obesity* (2013), 21-27.

10 Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri, 82.*

mide küçültme operasyonlarının gerektirdiği denetime uymak mecburiyetinde olduğunu hissetmektedir. Kişiler bu denetim mekanizmasını içselleştirerek, ömürleri süresince beslenme tutumlarını disipline etmek zorunda kalmaktadır.[11] Aksi hâlde; istenmeyen, dışlanan, ötekileştirilen bedene geri dönme tehlikesi baş göstermektedir. Bu yüzden tüp mide operasyonları ile biyoiktidarın hayatı disipline eden sürecine kanalize edilmesi sağlanmakta ve istenilen beden figürü korunmaktadır. Bu yüzden obezitenin yalnızca bireysel tercihlerle açıklanamayacağını; neoliberal öznenin üretiminde etkili olan piyasa dinamikleri, dijital kültür ve toplumsal eşitsizliklerin bu süreci doğrudan şekillendirdiği üzerinde durmaktadır[12].

Bireyleri tüp mide ameliyatına götüren çevresel faktörlere bakıldığından sosyal medyanın dikkate değer bir etkisinin olduğu görülmektedir[13]. Çünkü sosyal medya, bireylerin bedenlerine dair farkındalıklarını ve bu farkındalığın normatif baskılara dönüşmesini tetikleyen önemli bir mecraya dönüşmüştür.[14] Özellikle bazı bireylerin dijital platformlarda paylaşılan mükemmel dönüşüm hikâyelerinden etkilenerek ameliyat kararı almaları, bu yönüyle dikkat çekicidir. Bu perspektifle tüp mide ameliyatlarına bakıldığında, eylemin sadece fazla kiloların verilmesini sağlayan teknik bir müdahale olmadığı; bedenin, bireyin öznesi olduğu kadar toplumun da nesnesi haline geldiğini gösteren bir yeniden düzenlenme aracı olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bireyin kendi bedeni üzerindeki kontrolünü yeniden kazanma girişimi olarak görünse de, bu kararın ardında yatan süreçlerin oldukça katmanlı olduğu aşikârdır. Çünkü bireyler, görünürde sadece fazla kilolarından kurtulmayı hedeflerken, aslında sosyal dışlanmaya, toplumsal etiketlenmeye, psikolojik yalnızlığa ve kırılganlıklarını görünmez kılan bir yaşam biçimine karşı da bir mücadele vermektedir. Bu da Özcan'ın ifadesiyle bedenin her çeşit dönüşüm, tasarım ve mücadele sürecine dâhil edildiğine işaret etmektedir[15]. Ayrıca bireylerin bedenlerinin sadece tıbbi değil, aynı zamanda toplumsal normlara uygun biçimde düzenleme girişimi haline geldiğini göstermektedir.[16] Tüm bunlardan hareketle tüp mide ameliyatının yalnızca kilo verme amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal kabul, öz denetim ve sosyal aidiyet kazanma stratejisi olarak da değerlendirildi görülmektedir.

---

11 Dilara Aydın, *Tıbbi Denetim Yoluyla İnşa Edilen Bedenler: Tüp Mide Ameliyatı Olan Bireylerin Bedenlerine Yönelik Deneyimlerine Sosyolojik Bakış* (İzmir: Bakırçay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 56 ; Nacima Ourahmoune, "Embodied Transformations and Food Restrictions: The Case of Medicalized Obesity", *Journal of Business Research* 75 (2017), 192–201.

12 Carolan, *Embodied Food Politics*, 11.

13 Sabahat Ölcer – Mehmet Tayanç, 'I Will Never Succeed': An Inductive Thematic Analysis of Psychosocial Challenges Experienced Before Sleeve Gastrectomy Among Patients in Turkey". *Journal of Patient Experience* 13 (2026), 1-10.

14 Marika Tiggemann, "Sociocultural Perspectives on Human Appearance and Body Image", *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention*, ed. Thomas F. Cash –Linda Smolak (New York: Guilford Press, 2011), 12-19.

15 Burcu Özcan, "Geç Kapitalist Tüketim Toplumunun Tüketici Kimliklerine Ev Sahipliği Yapan Meta Beden", *E-Journal of New World Sciences Academy* 2/3, 2007.

16 Türünç, *Sosyal Yaşamın Tıbbileşmesinin Bedenin Denetimi ve Biçimlendirilme Süreçleriyle İlişkisi: Mide Küçültme Ameliyatları*, 48.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, ameliyat kararının biyomedikal gerekçelerle sınırlı olmadığını, aksine bu kararın yaşamın farklı alanlarında hissedilen çok boyutlu bir tıkanmışlıktan doğduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle bedenin bir kimlik inşa alanı olması, piyasacı kamu politikalarının performans-temelli bir toplumsal ilişkiler alanına yol açması, görselliğin temel toplumsal referans hâline gelmesi ve ideal beden dayatmasının gizli ekonomisi, ameliyatın sadece basit bir cerrahi müdahale olmadığını özetlemektedir. Tüm bunlar ise bedenin yalnızca biyolojik bir imge olmadığını, aynı zamanda sosyal faktörler aracılığıyla da biçimlendiğini göstermektedir. Ameliyat sonrasında yaşanan bedensel değişimler, bazı bireyler için özgüven artışı ve sosyal hayata dönüş anlamına gelirken; bazıları için ise geçmiş benliğin izleriyle hesaplaşma, toplumsal onay arayışı ve psikolojik kırılganlıkların derinleşmesi şeklinde tezahür etmektedir. Ayrıca ameliyat sonrası dönemde ortaya çıkan ağrılar, fiziksel rahatsızlıklar, duygusal dalgalanmalar ve kimlik inşası da bu tıbbi müdahalenin aslında ne denli çok yönlü bir karar olduğunu gözler önüne sermektedir. Çünkü bireyler yalnızca daha az yemeye değil; aynı zamanda belirli bir beden formuna sadakat göstermeye, yeme alışkanlıklarını disipline etmeye ve bu yeni düzene uyum göstermeye çalışmaktadır.

Bu çalışma, bireylerin tüp mide ameliyatına götüren süreçler ile ameliyat sonrasında yaşadıkları deneyimlerin çok boyutlu bir analizini sunmayı hedeflemektedir. Özellikle ameliyat öncesi karar alma sürecinde etkili olan bireysel ve çevresel dinamiklere odaklanmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin kişisel karar alma süreçlerini şekillendiren motivasyonel faktörler, aile ve sosyal çevrenin etkisi, detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ameliyat sonrası dönemde ise bireylerin karşılaştıkları fiziksel zorluklar, beslenme alışkanlıklarında meydana gelen köklü değişimler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, araştırma duygusal ve psikososyal boyutlara derinlemesine bir bakış sunarak, bireylerin ameliyat sonrasında yaşadığı duygusal dalgalanmaları, toplumsal kabul süreçlerini ve günlük yaşama adaptasyonlarını analiz etmektedir. Ayrıca çalışma, tüm boyutlarıyla tüp mide ameliyatının bireyler üzerinde yarattığı kapsamlı etkileri açıklamaya çalışmaktadır.

1. Metodoloji

Bu çalışma, tüp mide ameliyatı olan bireylerin ameliyat kararına uzanan süreçlerini ve sonrasında deneyimledikleri tecrübeleri sosyolojik bir perspektiften incelemeyi amaç edinmiştir. Katılımcıların deneyimlerini teorik çerçevelerden bağımsız olarak keşfetmek üzere tümevarımsal tematik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, ana temaların doğrudan katılımcı anlatılarından türetilmesine önem verilmiştir.[17] Bu yaklaşım, katılımcıların karşılaştıkları durumları kendi ifadeleriyle nasıl anlamlandırdıklarını ve bu süreçleri duygusal olarak nasıl deneyimlediklerini derinlemesine anlamayı mümkün kılmıştır.

[17] Virginia Braun –Victoria Clarke, "Psikolojide Tematik Analiz Kullanımı", *Psikolojide Nitel Araştırma* 3/2(2006), 77-101.

Veriler, sosyo-demografik bilgiler ile Vücut Kitle İndeksi'ni (VKİ) belirlemeye yönelik soruları kapsayan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu ayrıca katılımcıların ameliyat öncesi bireysel karar alma dinamiklerini, ameliyat sonrası yaşadıkları fiziksel zorluklarını, yeni beslenme alışkanlıklarını, duygusal dalgalanmalarını, yeni beden algılarını ve gündelik yaşama entegrasyon süreçlerini ortaya çıkarmaya yardımcı olmuştur. Görüşmelerin her biri ortalama 41 dakika sürmüştür. Araştırma için gerekli etik onay, Siirt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 13 Aralık 2023 tarihinde, 6027 numaralı karar ile alınmıştır. Katılımcı gizliliğini sağlamak amacıyla her katılımcıya anonim kodlar (örneğin K1, K19) atanmıştır.

Çalışmaya, Türkiye'de ikamet eden ve tüp mide ameliyatı olmuş bireyler arasından seçilen toplam 19 katılımcı dâhil edilmiştir (Bkz. Tablo 1). Katılımcıların ameliyat sonrası süreçlerini değerlendirebilmek için, ameliyat tarihinden itibaren Üç veya dört yıl geçmiş olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması 38–40 aralığında olup, ameliyat öncesi ortalama VKİ değerleri yaklaşık 44, ameliyat sonrası ise 25 olarak hesaplanmıştır. VKİ'nin 40 ve üzeri olması durumunda kişi Dünya Sağlık Örgütüne göre ileri düzeyde obezite (morbid obezite) olarak değerlendirilmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmaya dâhil edilen katılımcıların nerdeyse tamamı ameliyat öncesinde ileri düzeyde obezite kapsamındadır. Katılımcıların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcı kadınların büyük bir kısmı lisans düzeyinde eğitim almış olmalarına rağmen ev hanımıdır. Bununla birlikte, genel olarak katılımcılar mesleki çeşitlilik açısından heterojen bir görüntü sergilemektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Durum	Meslek	Ameliyat Öncesi (VKİ)	Ameliyat Sonrası (VKİ)	Görüşme Şekli
K1	39	Kadın	Ortaokul	Evli	Ev hanımı	40.1	25,1	Online
K2	35	Kadın	Lisans	Evli	Memur	42.1	26,4	Online
K3	28	Kadın	Lise	Boşanmış	Memur	41.9	23,5	Yüzyüze
K4	40	Kadın	Okuryazar	Evli	Ev hanımı	37.5	22,7	Online
K5	27	Kadın	Lise	Bekâr	Öğrenci	45.4	23,6	Online
K6	41	Kadın	Lisans	Evli	Ev hanımı	42.5	30,4	Yüzyüze
K7	35	Erkek	Lisans	Evli	Serbest M.	42.4	22,9	Yüzyüze
K8	24	Erkek	Lisans	Bekâr	Memur	51	22	Yüzyüze
K9	37	Erkek	Ortaokul	Evli	İşçi	48.3	24,8	Yüzyüze
K10	42	Kadın	Okuryazar	Evli	Ev hanımı	38.6	22,8	Online

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Durum	Meslek	Ameliyat Öncesi (VKİ)	Ameliyat Sonrası (VKİ)	Görüşme Şekli
K11	25	Kadın	Lisans	Bekâr	Öğrenci	37,8	25,3	Online
K12	31	Kadın	Ön Lisans	Evli	Kozmetikçi	41.7	26,6	Online
K13	28	Kadın	Lisans	Bekâr	Öğretmen	43.7	24,4	Online
K14	29	Kadın	Lisans	Evli	Ev hanımı	40	28	Yüzyüze
K15	46	Erkek	Yüksek L.	Evli	Memur	48.2	31,4	Online
K16	51	Erkek	Ortaokul	Evli	Fotoğrafçı	40	23	Yüzyüze
K17	55	Erkek	Ortaokul	Evli	Esnaf	51.4	22	Yüzyüze
K18	56	Erkek	İlkokul	Evli	Şoför	46.1	35,1	Yüzyüze
K19	51	Erkek	Ortaokul	Evli	Emekli	64.6	23,5	Yüzyüze

1.1. Veri Toplama

Veri toplama süreci, katılımcıların coğrafi konumları ve müsaitlik durumlarına bağlı olarak hem yüz yüze hem de çevrimiçi görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Mayıs 2024 ile Kasım 2024 tarihleri arasında yürütülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmı, Türkiye genelinde çeşitli illerden kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Kartopu örnekleme tekniğinin benzer tipte görüşmecilerden oluşması tehlikesinin barındırmasına rağmen maksimum çeşitliliğin olmasına özen gösterilmiştir. Bunun yanı sıra bazı durumlarda, referans kişiler aracılığıyla ulaşım sağlanarak amaçlı örnekleme tekniği de kullanılmıştır.

Görüşmeler, nitel araştırma literatüründe önemli bir kriter olan veri doygunluğuna ulaşılana kadar sürdürülmüştür.[18] 19. katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmenin ardından, elde edilen verilerin tekrarlayıcı bir nitelik göstermesi ve yeni temaların ortaya çıkmaması nedeniyle yeni katılımcı alımına son verilmiştir. Bu durum, çalışmanın tematik doygunluğa ulaştığını göstermektedir.

1.2. Veri Analizi

Veri analizi sürecinde, Braun ve Clarke tarafından geliştirilen tümevarımsal tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. [19] Analiz süreci, nitel veri analizinde sıklıkla kullanılan MAXQDA 24.9 yazılımı aracılığıyla desteklenmiştir. MAXQDA programı sadece verilerin kodlanması amacıyla kullanılmıştır. Tüm görüşmeler, yazarlar tarafından yürütülmüş;

18 Neuman, W. Lawrence, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (İstanbul: Yayın Odası, 2006).

19 Braun – Clarke, "Psikolojide Tematik Analiz Kullanımı", *80.*

görüşme kayıtlarının tamamı, yine yazarlar tarafından kelimesi kelimesine deşifre edilmiştir. Daha sonra deşifrelerin doğruluğu, yazarlarca titizlikle kontrol edilerek sağlanmıştır.

Analiz süreci, araştırmacıların veriye aşinalık kazanmasını sağlamak amacıyla deşifrelerin tekrar tekrar okunmasıyla başlamıştır. Kodlama aşamasında, önceden belirlenmiş teorik çerçevelerden bağımsız olarak, verilerden tümevarımsal biçimde anlamlı kodlar türetilmiştir. Elde edilen bu kodlar, kavramsal benzerlikleri temel alınarak potansiyel temalar altında gruplandırılmıştır. Tematik analiz sürecinin ilk çıktıları, araştırmacılar arasında tartışmaya açılmış; ortaya çıkan herhangi bir görüş ayrılığı, karşılıklı müzakere ve fikir birliği yoluyla giderilmiştir. Nihai temaların belirlenmesinde, hem temaların veri içerisindeki yaygınlığı hem de araştırmanın temel amaçlarıyla olan ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur.

2. Bulgular: Bireysel Deyimler Perspektifinde Mide Küçültme Ameliyatı

Tüp mide ameliyatı olan bireylerin deneyimleri, yalnızca bireysel bir sağlık sorununun değil, aynı zamanda toplumsal baskıların, duygusal kırılmaların ve normatif beden politikalarının bir sonucu olarak şekillenmektedir. Görüşmelerden elde edilen veriler, bu sürecin bedensel olduğu kadar derinlemesine toplumsal bir süreci de kapsadığını göstermektedir. Katılımcıların anlatılarında beden, yalnızca fazlalıklardan arındırılmak istenen bir yapı değil, aynı zamanda utanç, değersizlik, dışlanma ve kontrol kaybının sembolü olarak öne çıkmaktadır. Bu yüzden elde edilen veriler, beden olgusuna dair geniş bir bakış açısı sunduğundan öne çıkan temalar alt başlıklar şeklinde ele alınmıştır.

2.1. Bireysel Karar Alma Dinamikleri

Neredeyse her cerrahi müdahale öncesinde bireyler, korku, endişe, belirsizlik ve heyecan gibi çeşitli duygusal durumlar deneyimlemektedir. Bu durum, tüp mide ameliyatı gibi bariatrik cerrahilerde de sıklıkla gözlemlenmektedir. Özellikle karar verme süreci, bireylerde yoğun duygusal dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu duyguların temelinde, ameliyatın taşıdığı ölüm riski, anesteziye karşı duyulan korku ve yaşam tarzında olumsuz anlamda meydana gelebilecek köklü değişiklikler yer almaktadır. Katılımcılardan bazıları, ameliyat öncesindeki duygusal durumlarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Ameliyattan da çok korkuyordum yani, o ameliyatı başarmam o kadar bir korku ki yani insan çünkü sonuçta miden alınıyor. (...) Bu da insana ürkücü bir şey. Ürkücü yani, o açıdan ister istemez korkuyorsun ameliyatı olmak için, ameliyatı olmaya." (K17: Erkek, Ortaokul, Evli, Esnaf)*

Katılımcının yaşadığını bu deneyimler, Mechanick ve arkadaşlarının çalışmalarında ön plana çıkan "ameliyat öncesinde yaygın olarak korku ve endişe duygularının yaşar" durumu ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.[20] Bazı katılımcılar ise kendilerinden çok çevrelerinde bulunan kişilerin tedirgin olduklarını, bunun ise onları daha çok

[20] Mechanick, vd., "Clinical Practice Guidelines for the Perioperative Nutritional, Metabolic, and Nonsurgical Support of the Bariatric Surgery Patient", 12.

kararsızlığa ve korkuya ittiği üzerinde durmuştur. Hatta bazı katılımcılar, özellikle karar alma sürecinde yakınlarının kendilerini vazgeçirmeye çalıştıklarının altını çizmiştir. Ayrıca en yakınındakilerin dahi çevrelerinden etkilendiği üzerinde durmuşlarıdır. Bu sebeple ameliyat kararını gizli tuttuklarını belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Bu fikrimi değiştirmek için dayımlarım, annemler "ameliyat olacak, ölecek" diyorlardı. Hepsi söylüyordu. Ben dedim hiçbiriniz doktor değilsiniz ki. Hiçbiriniz bilmiyorsunuz ki nasıl değiştirecek. "Ya işte ölüyorlar falan." O Allah'ın takdiridir. Günüm bitmişse zaten öleceğim diyordum. Bu ameliyatta olabilecek bir şey değil ki. Çok ağır bir ameliyat da değildi." (K4: 40, Kadın, Lisans, Ev hanımı).*

> *"Benim ameliyat olduğumu işte annem, babam, kardeşim ve iki arkadaşım biliyordu sadece. Başka kimse bilmiyordu, başka kimseye söylemek istemedim. Çünkü annemin babamın korkutulmasını istemedim: "işte bu bundan öldü, işte şu şundan öldü" diye. (K5: 27, Kadın, Lise, Bekâr, Ev hanımı).*

Medyada çok yaygın bir şekilde ölüm haberlerinin geçmesi, katılımcıların korkularının daha da artmasına neden olmuştur[21]. Buna rağmen çoğu katılımcı ameliyatın riskli olup olmadığını sosyal medya aracılığıyla öğrenmeye çalışmıştır. Elde edilen bulgular da katılımcıların tüp mide ameliyatı karar sürecinde sosyal medya gruplarına yoğun ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Birçok katılımcı sosyal medyadan edindiği bilgilerin ameliyat olmalarında etkili olduğunu ve korkularını bu sayede yendiğini belirtmiştir. Bu noktada katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Ya Facebook'ta bu hani tüp mideyle alakalı gruplar oluyor. Hani o zamanlar vardı öyle gruplar, şu an var mı bilmiyorum ama yani bundan üç yıl öncesinden bahsediyorum, Dört yıl öncesinden. O zaman işte gruplar vardı. Gruplarda işte ameliyat olanlar hani ne yaşadılar, nasıl geçti diye birbirleriyle paylaşıyorlardı. Ben de oraya yoğunlaştım. Oradan takip ediyordum." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

> *"Dedim ki kiloyu vereceğim. Sonra tabi bu sosyal medya ve artık internetler bayağı bir revaçta olduğu için tüp mideyi, mesela ben diyet bakıyorum. Tüp mide önüme çıkıyor mesela. Ben tüp mideyi araştırmak istedim. Çok araştırdım. Çok çok ve bir anda karar verdim." (K12: 31, Kadın, Ön lisans, Evli, Kozmetikçi).*

Görüldüğü üzere tüp mide ameliyatı olmuş bireylerle doğrudan deneyim paylaşımı da karar alma sürecinde önemli bir yer tutmuştur. Bu aşamadan K1, Facebook gruplarında ameliyat olanlarla yazışarak tecrübelerini dinlediğini ve ameliyatın nasıl bir deneyim olduğunu anlamaya çalıştığını söylemiştir. K6 ise "Evet yani şeyle de görüştüm, tüp mide olan bireysel yakın çevremdeki kişilerle de telefonla ya da yüzle görüştüm" diyerek telefon ya da

[21] BBC News, "Türkiye'de kilo verme ameliyatında ölen kadının ailesi İngiltere'deki satış etkinliklerinin engellenmesini istedi" (15 Mayıs 2024), 1-2. ; BBC News, "Mother-of-two dies during Turkey weight-loss op" (11 Kasım 2024), 1-2. ; NTV, "Mide küçültme ameliyatı sonrası ölüm iddiası! 'Doktor bize hakkını et, benim hatammış' dedi" (22 Ağustos 2024), 1-2.

yüz yüze iletişimin tercih edildiğini belirtmiştir. Tüm bunların yanından ameliyat olmadan önce ameliyat olanlarla veya doktorlarla görüşüp bilgi aldığını söyleyen bazı katılımcılar şunları aktarmıştır:

> *"Tesadüfen yani internette ve İnstagram'da ben o doktorla karşılaştım ve yaptığı bütün ameliyatları paylaşmış. Hatta nerdeyse günde bazen üç ameliyata falan da giriyordu ve ben onu aktif bir şekilde takip ediyordum (...) Kafamda bildiğim bilmediğim bütün soruları sürekli ona sordum. Bu sorma süreci bir yıl, bir buçuk yıl gibi bir zaman. Sürekli ona soruyordum hani. Hem cesaretlenmek açısından hem de tam bilgilenmek açısından ona soruyordum. O şekilde açıkçası beni o yönde doyurdu." (K2: 35, Kadın, Lisans, Evli, Memur).*

Doktor seçimi ve maddi-manevi hazırlık da karar alma dinamiklerinde belirleyici olmuştur. K6, "Doktor seçerken özellikle profesör unvanına sahip olmasına ve ameliyat geçmişine dikkat ettim" ifadesini kullanırken, K18, "Doktorla tanışmak ve güven oluşturmak benim için çok önemliydi. Bu konuda kararsızlık yaşadım" sözleriyle güvenin önemine vurgu yapmıştır.

Bazı katılımcıları sosyal medya aracılığıyla özellikle karar alma noktasında faydalı bilgiler edindiğini belirtse de bazı katılımcılar bu platformun sağlıksız ve yanlış bilgileri de yaydığı üzerinde durmuştur. Özellikle bazı katılımcılar, sosyal medyadaki olumlu görünen içeriklerin yanıltıcı olabileceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

> *"Çok ağrılıydı. Çok sinirlenmiştik. Sosyal medyada çünkü fenomenlerin şeyiyle de biraz oldu bu. Teşvikiyle mi diyeyim artık. Onlar reklam alıyorlar. Tüp mide oluyorlar. Doktoru çok övüyorlar. Falan." (K6: 41, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*

Bu duruma maruz kalmış bazı katılımcılar, sosyal medya paylaşımlarına karşı temkinli yaklaşmışlardır; K6, "sosyal medya kesinlikle %100 yanıltıcı. O kadar net söylüyorum" diyerek yüz yüze konuştuğu kişilerin daha güvenilir bilgi sağladığını ifade etmiştir. Bu da sosyal medyanın sağlık kararlarındaki bilgi güvenilirliği sorunlarını yansıtmaktadır. Katılımcıların bu paylaşımlar, Moorhead ve arkadaşları tarafından sosyal medyanın hem bilgi kaynağı hem de yanlış bilgilendirme riski taşıdığına dair değerlendirmeleri ile paralellik göstermektedir[22]. Tüm bu veriler, literatürde[23] sosyal medyanın sağlık kararları üzerindeki çift yönlü etkisini desteklerken[24], aynı zamanda hastanın karar alma süreçlerinde sağlık profesyoneline duyulan güvenin önemini göstermektedir.

Sonuç olarak, tüp mide ameliyatı karar süreçlerinde sosyal medya önemli bir bilgi kaynağı olmakla birlikte, bazı katılımcılar bilgi güvenilirliği konusunda temkinli davranmıştır.

---

22 Anne S. Moorhead, vd., "A New Dimension of Health Care: Systematic Review of the Uses, Benefits, and Limitations of Social Media for Health Communication", *Journal of Medical Internet Research* 15/4 (2013), 85.

23 Moorhead, vd., A New Dimension of Health Care: Systematic Review of the Uses, Benefits, and Limitations of Social Media for Health Communication", 85.

24 Nur A. M. Zulkefli –Nor Othman, "The Impact of Social Media on Patient Perceptions of Bariatric Surgery: A Literature Review". *Obesity Surgery* 30/9 (2020), 3564–3571.

Doktor güveni ile ekonomik hazırlık süreçleri de bu noktada belirleyici faktörler olarak dikkat çekmektedir.

2.2. Fiziksel Zorluklar ve Beslenme Alışkanlıklarının Dönüşümü

Tüp mide ameliyatı sonrası beslenme rejiminin sıvıdan katıya kademeli geçişinin yaygın uygulama olduğu ve hastaların bu adaptasyon sürecinde psikolojik ve fiziksel zorluklar yaşayabileceği elde edilen veriler neticesinde görülmüştür. Porsiyon küçültme ve sık öğün yeme alışkanlığının ameliyat sonrası yaşamın önemli bileşenleri olduğu vurgulanmaktadır.[25] Katılımcıların birçoğu da benzer süreçlerden geçtiğini, ameliyat sonrası fiziksel zorluklara maruz kaldıklarını ve yeni beslenme alışkanlıkları edindiklerini ifade etmişlerdir. Birçok katılımcı özellikle ameliyattan sonraki iki günün sancılı geçtiğini ve ağrı kesiciler sayesinde bu süreçle başa çıktıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar ameliyat sonrası yaşadıklarını şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Ameliyattan hemen sonra o ağrıyı hissettiğim gibi "ben ne yaptım" diye düşündüm. Daha narkozluyken... 'Neden bu şeye kalkıştım' diye kendime kızdım. Gerçekten daha gözlerim bile açık değilken kendi kendime ben ne yaptım diye' sordum. 'O kadar acıya değer miydi' dedim. Öyle bir acının tarifi yok yani." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

> *"Ameliyat sonrası benim kulak kristalleri oynuyor. Tansiyon aşırı düşüyor. Vertigo. Bir ortamda bir şeye odaklanamıyorsun. Hala bile yeni yeni odaklanmaya başlıyorum ben. Düşünün yani." (K3: 28, Kadın, Lise, Boşanmış, Memur).*

> *"Çok ağrılıydı. Ben aslında çok ameliyat olan biriyim. Kadın hastalıklarından olsun. Karnımda benim laproskopik bir cerrahi operasyon oldu. Zaten tüp mide de onun gibi laproskopi yapıldı. Dediğim gibi ameliyathaneye ve ameliyatlara hazırlıklı, şey diyeyim bilinçli biriyim. Ama tüp mide ameliyatında inanılmaz bir ağrıyla uyandım. İki üç gün ağladım, geceleri hatta. Yani müthiş bir acı." (K6: 41, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*

Birçok katılımcı ameliyat sonrasında benzer sıkıntılar yaşadığını ve bu yaşadıkları ağrıların günlük rutinlerini etkilediğini belirtmiştir. Özellikle vertigo, baş dönmesi, mide bulantıları, kusmalar, dikişlerin atması ve kanamalar sıkça görülen durumlar olarak sıralanmıştır. Ayrıca fiziksel aktiviteler noktasında da bazı sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Katılımcılar yaşadıkları sıkıntıları şu sözlerle özetlemiştir:

> *"Ameliyattan sonra sıkça mide bulantısı yaşadım. Bazen çok kaçırırsam kusuyorum. Mide fazla şey yüklendiğini atıyor." (K18: 56, Erkek, İlkokul, Evli, Şoför).*

> *"Ameliyat sonrasında kesiklerin bulunduğu bölgelerde çok ağrı hissettim. Bu durum beni fiziksel olarak sınırlıyordu." (K2: 35, Kadın, Lisans, Evli, Memur).*

[25] Shahzeer Karmali vd., "Weight Recidivism Post-Bariatric Surgery: A Systematic Review", *Obesity Surgery* 23/11. 1922–1933, 2013.

Katılımcıların ameliyat sonrası yaşamış oldukları bu deneyimler, McGowan ve arkadaşlarının değindiği ameliyat sonrası ağrı yönetiminin ve mide hassasiyetinin önemli sağlık sorunları olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca fiziksel aktivitenin iyileşme sürecinde destekleyici olduğu ve ağrı yönetiminin hasta memnuniyeti için kritik olduğu görülmektedir. Beslenme alışkanlıklarındaki değişimi de katılımcılarca yoğun şekilde dile getirilmiştir. Özellikle ameliyattan hemen sonraki süreçte dönüşen beslenme alışkanlıklarını katılımcılar şu sözlerle açıklamıştır:

> *"Eve geldikten sonra 10 gün berrak sulara başladık. 15 gün sonra püre tarzında yemeklere başladım. 30 gün sonra da normal yemeğe başladım. Aşama aşama oldu. İlk 10 gün et suyu tavuk suyu gibi berrak sular içtim. İçinde parçacık olmadan. Onlar sonra püre ve yoğurt. 30 gün sonra da normal yemeği azar azar yedim." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

Katılımcı-19 ise beslenme alışkanlıklarındaki kalıcı değişimi şu şekilde dile getirmiştir: "Beslenme alışkanlıklarım tamamen değişti. Azar azar yiyor ve uzun süre doygun hissediyorum." Bu ifadeler, beslenme rejimindeki radikal dönüşümü ve hastaların adaptasyon sürecindeki zorlukları yansıtmaktadır:

> *"Çok soğuk su içen biriydim. Böyle kana kana su içen biriydim. Ameliyat olduktan sonra su bile içemiyorduk yani. Bildiğiniz gibi ilk iki hafta zaten sıvı diyeti. Sadece böyle sıvıyla katı bir şey yiyemiyoruz. Zaten istesek de canımız çekmiyordu. O yüzden onda bir sıkıntı yoktu da. Mesela su içmemek benim çok zoruma gidiyordu" (K8: 24, Erkek, Lisans, Bekâr, Memur).*

Ameliyattan sonra da çoğu katılımcı, ameliyat öncesi beslenme alışkanlıklarını terk edip yeni alışkanlıklar kazandığını vurgulamıştır. Özellikle eski aşırı kilolu yaşantılarına dönme korkusu birçok katılımcı için tetikleyici bir unsur olmuştur. Katılımcılar bu noktada şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Bir şey içiyorsam, yani su içiyorum mesela, şu an 15 dakika boyunca asla ağzıma lokma vurmam ya da bir şey yediysem yarım saat boyunca, hiçbir şey içmem. Peynir muhakkak tüketmeye çalışıyorum, evet bu katı kurallarımdan biri benim. En çok zorlanacağımı düşündüğüm, ama çok çabuk adapte olduğum kurallarımdan biri. Sağlıklı beslenmeye çalışıyorum: İşte şey yumurta muhakkak tüketmeye çalışıyorum, peynir muhakkak tüketmeye çalışıyorum. İşte protein almaya çalışıyorum, kalsiyum almaya çalışıyorum işte. Hazır besinlerden tamamen uzak." (K5: 27, Kadın, Lise, Bekâr, Öğrenci).*

Tüm bunların yanından katılımcılar ameliyat sonrası tansiyon, vitamin eksikliği, safra kesesi problemleri ve enerji düşüklüğü gibi sağlık sorunlarını da raporlamıştır. Bazı katılımcılar enerji düşüklüğü veya kas kaybı gibi sorunlar yaşadıklarını ve bu nedenle protein odaklı beslendiklerini aktarmıştır. Bu tür fiziksel değişiklikler ve komplikasyonlar, literatürde tüp mide ameliyatı sonrası izlem protokollerinin önemini vurgulamaktadır.[26] Protein

[26] Anita P. Courcoulas vd., "Weight Change and Health Outcomes at 3 Years After Bariatric Surgery Among Patients with Severe Obesity", *JAMA Surgery* 150/10 (2015), 931–940.

ve vitamin takviyesi, düzenli tıbbi kontrol gibi önlemlerin ameliyat sonrası komplikasyonların önlenmesinde kritik olduğu belirtilmiştir.[27]

Fiziksel aktivite ve diyet düzenlemeleri de ameliyat sonrası uyum sürecinin temel unsurlarıdır. Çoğu katılımcı ameliyat sonrasında hafif yürüyüşlere başladığını belirtmiş ve kademeli aktivite artışı üzerinde durmuştur. Katılımcılar süreci şu sözlerle aktarmıştır:

> *"Ben ameliyattan çıktım. Çıktığım anda ne bir bulantım vardı ne bir ağrım vardı ve hemen sonra da yürüyüşe geçtim." (K2: 35, Kadın, Lisans, Evli, Memur).*

> *"Yani şey tuttum yani, dirayetli olmaya çalıştım. Uyandım, yarım saat sonra yürüyüş yaptım. Çünkü doktorum bunu söylemişti bana. Hani sezaryen mantığı, ne kadar erken kalkarsan, kadar çabuk toparlarsın diye. Gerçekten de hemen kalktım, yürüdüm." (K5: 27, Kadın, Lise, Bekâr, Öğrenci).*

Tüm bu bulgular, ameliyat sonrası hastaların fiziksel aktivitelerini sınırlı ve kontrollü biçimde artırmaları gerektiğini ve beslenme alışkanlıklarında kalıcı değişiklikler yapmalarının önemli olduğunu ortaya koymaktadır.[28] Ayrıca, beslenme ve egzersiz rejimlerinin hastaların uzun vadeli başarısını etkileyen temel faktörler olduğu literatürde desteklenmektedir.[29]

2.3. Duygusal Dalgalanmalar ve Öz Değerlendirme

Tüp mide ameliyatı geçiren bireylerin deneyimleri, yalnızca bedensel bir dönüşümü değil, aynı zamanda yoğun bir duygusal yeniden yapılanma sürecini de kapsamaktadır. Görüşmelerde katılımcılar, ameliyat sonrası süreçte hem geçmiş benlikleriyle hem de içinde bulundukları toplumsal çevreyle yeniden ilişki kurmak durumunda kalmışlardır. Bu da farklı duygusal deneyimler yaşamalarına sebep olmuştur. Katılımcıların bazıları ameliyatın hemen ardından bir tür pişmanlık duygusu yaşadıklarını ifade etmiş, bu durumu özellikle ilk haftalardaki yoğun ağrı, yeme alışkanlıklarının aniden değişmesi ve belirsizlik hissiyle ilişkilendirmiştir. K1'in "mide ameliyatının üstüne bir şey yazılacaksa başlık olarak bir şey yazılacaksa bu gerçekten pişmanlıktır" ifadesi bu durumu desteklemektedir. Diğer bazı katılımcılar da içinde bulundukları duygu durumlarını şu sözlerle özetlemiştir:

> *"Bir anda öyle bir değişime uğramak, beni çok büyük bir sarsıntıya uğrattı. Çünkü günde mesela çok yemek yiyen birisiydim. Yemeğimi yerdim, içeceğimi çok içerdim. Bir anda bunları böyle kesmek, çok tuhaf hissettiriyordu bana." (K8: 24, Erkek, Lisans, Bekâr, Memur).*

> *"O anda pişman oldum ama iş işten geçmişti." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

---

27 Mechanick, vd., "Clinical Practice Guidelines for the Perioperative Nutritional, Metabolic, and Nonsurgical Support of the Bariatric Surgery Patient", 21.

28 Susan. L. Colles vd., "Hunger Control and Regular Physical Activity Facilitate Weight Loss After Gastric Banding", *Obesity Surgery* 18/6 (2018), 708–714.

29 Masha Livhits vd., "Behavioral Factors Associated with Successful Weight Loss After Gastric Bypass Surgery", *American Journal of Medicine* 125/2 (2012), 141–146.

Bu tür ifadeler katılımcıların içinde bulunduğu ruhsal çalkantının birer göstergesi olarak okunmaktadır. "Ameliyat sabahı dedim ki ya öleyim ya ameliyatı olayım, kurtulayım" (K18) ifadesi ameliyat kararının psikolojik eşiğine dair önemli bir içsel çatışmaya işaret etmektedir. Sarwer ve arkadaşları, bu tür tepkilerin bariatrik cerrahi sonrası yaygın olduğunu, bireylerin kısa vadeli pişmanlık yaşayabileceklerini belirtmektedir.[30]

Bu fiziksel müdahale, katılımcılarda geçmiş benlikleriyle bir yüzleşme pratiğine de zemin hazırlamıştır. Bazı katılımcılar geçmişteki kilolu hâllerini anlayışla karşılarken, kimileri bu dönemi bir tür travma olarak hatırlamaktadır. Özellikle ameliyat olmak yerine; diyetle veya sporla daha sağlıklı bir şekilde zayıflamayı deneseydim diyen katılımcılar mevcuttur. Bu katılımcıları yaşadıkları bu yüzleşmeyi şu sözlerle özetlemiştir:

> *"Yanlış karar verdim. Keşke biraz daha istikrarlı davranıp diyete devam etseydim." (K14: 29, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*
>
> *"Belki gitseydim, sağlıklı zayıflama yönünde iyi olabilirdi benim için. Etkili olabilirdi. Cerrahı düşünmeden, daha motive bir şekilde diyete devam edebilirdim. O yönden pişmanlık düşündüm. Hiç o kısmı düşünmedim açık olmak gerekirse." (K14: 29, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*

Öte yandan, bedenin değişmesiyle birlikte gelişen gurur ve başarma hissi, katılımcıların kendilik algılarında olumlu bir yeniden yapılanmaya yol açmıştır. Özellikle "kendini çok seven, çok cesur bir kadın oldum" (K5) veya "Benim en büyük mutluluğum" (K19) gibi ifadeler, kilo kaybının yalnızca fiziksel bir başarı değil, aynı zamanda ruhsal bir diriliş olarak da deneyimlendiğini göstermektedir. Livhits ve arkadaşları da bu tür başarı hissinin bireylerin motivasyonlarını sürdürme ve yaşam kalitesini artırma açısından belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.[31] Katılımcıları deneyimledikleri bu yeni duygu durumunu şu şekilde aktarmıştır:

> *"Daha böyle sosyal oluyorsun. Daha insanlarla iç içe giriyorsun. Bir ortamda kendini dışlanmış ya da ezik hissetmiyorsun. Yani bir ortama girdiğim zaman sende bir cesaret var böyle bir özgüven var diyorlar. Özgüvenliyim diyorum mesela. Güzel bir şekilde, gururla, bir şeyleri başarmış edasıyla." (K3: 28, Kadın, Lise, Boşanmış, Memur).*
>
> *"İnsan ilişkilerinde daha cesur davranıyorum. Daha kendimle barışığım, daha özgüvenliyim." (K5: 27, Kadın, Lise, Bekâr, Öğrenci).*
>
> *"Şu an tam aksine. Özgüvenim gayet iyi. Bir ortama girdiğim zaman gayet iyiyim. Diğerlerinden hiçbir farkım yok. Hani onlardan üstün görmüyorum ama onları da kendimden üstün görmüyorum. Eşitiz." (K3: 28, Kadın, Lise, Boşanmış, Memur).*

Ancak bu fiziksel dönüşüm her zaman psikolojik olarak içselleştirilememektedir. Bazı katılımcılar zayıflamalarına rağmen hâlâ kilolu hissettiklerini belirtmişlerdir. "Daha vermem

[30] David B. Sarwer vd., "Psychosocial and Behavioral Aspects of Bariatric Surgery" *Obesity Research* 13/4 (2005), 639–648.

[31] Livhits vd., "Behavioral Factors Associated with Successful Weight Loss After Gastric Bypass", 465.

lazım" (K6) ifadesi, bedenin görsel olarak küçülmesine rağmen zihin düzeyinde hâlâ aşırı kilolu olunduğu algısının sürdüğünü ortaya koymaktadır. Benzer biçimde bir başka katılımcının "Şu an aynaya baktığımda da farklı bir insan gibi görüyorum kendimi (...) ama o kilolu benliği hâlâ üzerimden atamadım" (K8) sözleri beden-zihin uyumsuzluğunu görmemiz açısından dikkat çekicidir. Cash ve Smolak, bu tür algıların beden dismorfik bozukluk eğilimiyle ilişkili olabileceğini ileri sürmektedir.[32] Özellikle K1'in şu ifadeleri bu durumu özetler niteliktedir:

> *"Çünkü ben kendimi halen zayıf hissetmiyorum. Bazen eşime diyorum ki 'şu göbeğimden çok rahatsızım; şu bölgemden rahatsızım' diyorum. O da bana takılıyor ve 'hiçbir şey kalmamış' diyor. Ben halen kendimi zayıf hissetmiyorum." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

Bedenin dönüşümü, bazı katılımcılar için yalnızca bireysel bir değişim değil, aynı zamanda toplumsal bir yanıt ya da zafer olarak da anlamlandırılmıştır. Özellikle geçmişte alay edilen, küçümsenen bireylerin fiziksel olarak değiştikten sonra yaşadıkları sosyal karşılıklar, bir tür "zafer hissi" yaratmıştır. Özellikle K1'in "Eskiden beni kapıdan kovanlar neden bu kadar büyük istedin diyorlar" ifadesi bunu görmemiz açısından dikkat çekicidir. Bordo da özellikle bedenin toplumsal anlamlarla yüklü olduğunu ve bu bedenin çeşitli müdahaleler yoluyla bir direniş alanına dönüştüğünü savunur. Bu bağlamda ameliyat sonrası dönüşüm, bedenin, toplumsal kabullerle hesaplaşmanın bir aracı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.[33]

Sonuç olarak, mide küçültme ameliyatı geçiren bireylerin deneyimleri çok katmanlıdır. Bu süreç yalnızca fiziksel bir küçülmeyi değil; pişmanlık, yüzleşme, gurur, zafer ve hâlâ süren içsel çelişkilerle örülü karmaşık bir yeniden inşa sürecini ifade etmektedir.

2.4. Beden Algısı ve Toplumsal Kabul

Görüşmecilerin çoğu, ameliyat öncesi yaşamlarından bedenlerinin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal yaşamlarını kuşatan bir bariyere dönüştüğü üzerinden durmuştur. Toplumun zayıf veya fit bir beden şeklindeki estetik beklentileriyle baş edemeyen çoğu katılımcı, kamusal alanda dışlayıcı tutumlarla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin K8'in şu ifadesi bu durumu net bir biçimde yansıtmaktadır:

> *"Mesela yanımdan geçen ailesiyle küçük çocukların işte 'aaa şişko' falan demesi artık bunlar benim canımı sıkmaya başlıyordu ister istemez ilk günden beri. Sürekli bir bakış açısı vardı. Mesela örnek vereyim bile bir yüzmeye gittiğimizde bile vücudumda gören insanların gülmesi olsun ya da ister istemez bunları fark ediyordum, görüyordum." (K8: 24, Erkek, Lisans, Bekâr, Memur).*

---

32 Cash F. Thomas –Smolak Linda, *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention* (New York: Guilford Press, 2011).

33 Susan, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body,* 110.

Bu tür deneyimler, Goffman'ın damga kavramı üzerinden okunabilmektedir.[34] Çünkü bireyin fiziksel görünüşü, Carolan'ın dediği gibi sosyal etkileşimlerde bir tür sosyal statüye dönüşmekte, beden de bireyi temsil eden bir kimlik unsuruna indirgenmektedir.[35] K3'ün maruz kaldığını bu bakış da bedenin zaman içinde olumsuz kimliğin temsilcisi olduğunu görmemiz açısından önem taşımaktadır:

> *"İşe gitmek için sabah otobüslere biniyoruz mecburen. Ve kalabalık oluyor. Annem yaşında olan bir kadın bana yer verdi. 'Kızım gel sen gebesin' dedi. Beni hamile sandı. Ve ben de o psikolojiyle rezil olmamak için hamile taktiği yaptım. Otururken yavaş oturdum kalkarken yavaş kalktım indim. Ama o sırada gözümden yaş geldi." (K3: 28, Kadın, Lise, Boşanmış, Memur).*

Bu olumsuz bakış açısı ise ameliyat sonrasında değişime uğramakta ve toplumsal kabulü beraberinde getirmektedir. Ayrıca mide küçültme ameliyatı geçiren bireylerin deneyimlerinde beden algısının ve toplumsal kabulün, belirleyici ve çoğu zaman dönüştürücü bir yer tuttuğu görülmektedir. Ameliyat sonrası dönemde bedenin küçülmesi, yalnızca fiziksel bir değişimi değil, aynı zamanda bireylerin kendilerine yönelik algılarını[36] ve toplumsal ilişkilerini yeniden kurmalarını da beraberinde getirmektedir.[37] Görüşmecilerin anlatılarında bu dönüşüm, özgüven artışı, bedenle barışma, sosyal yaşama katılım ve toplumsal onay gibi çeşitli boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Katılımcılardan bazıları, önceki bedenine yönelik toplumsal algının ne denli kırıcı olduğunu ve bu algının nasıl değiştiğini şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Kardeşimin düğünü vardı, kıyafet bakmak için bir mağazaya girmiştik. Bir kıyafet bulamadık. İstanbul'da bana göre olmayacak bir şeyin olmaması lazımdı normal şartlarda. Ama ben kıyafet bulamamıştım. Yaşım küçük ama benim kiloma göre yaşlı insanların kıyafetleri var. O zaman her girdiğim mağazaya adım attığım gibi bana 'size göre kıyafet olmayacak' diye beni geri çıkarmışlardı girdiğim yerlerden. O beni çok etkilemişti mesela. O beni çok etkilemişti (...) şimdi öyle değil." (K1: 39, Kadın, Ortaokul, Evli, Ev hanımı).*

> *"Hep rencide oluyorsun. Bir mağazaya gidiyorum mesela. Beğendiğim bir elbise var. Bir zaman kendi bedenimi bulamadım. Bir de benim vücudum çok değişikti. Alt taraf zayıftı, üst taraf hep şişiyordu. Böyle armut gibi bir şeydim ben. Çok iğrençti. Bir de yaşımı hiç göstermiyordum. Böyle hep beni 30-40 yaşlarında falan zannediyorlardı. Yani... Çok zorluk çekiyordum. Kıyafet açısından olsun, her konuda zorluk çekiyordum. Şu an mesela ben gidiyorum bir mağazaya. Yani... Medium giyiyorum. Salaşsa medium mesela. Dar kesimse small'a kadar bile... Small bile giyebiliyorum şu an." (K3: 28, Kadın, Lise, Boşanmış, Memur).*

Bu dönüşüm yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda bireyin kendini algılama biçimini de değiştirmiştir. Beraberinde de bir toplumsal kabul başlamıştır. Toplumsal onay ve beden

---

34 Erving Goffman, *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (İstanbul: Heretik Yayınları, 2022).

35 Carolan, *Embodied Food Politics*, 78.

36 Sarwer vd., "Psychosocial and Behavioral Aspects of Bariatric Surger", 63.

37 Puhl – Heuer, *"Obesity Stigma: Important Considerations for Public Health"*, 115.

imgesine dair bu değişim, bireyin iç dünyasında önemli bir rahatlama ve yeniden yapılanma yaratmaktadır. Mide küçültme ameliyatı geçiren bireylerin yaşadığı bu dönüşüm, hem psikolojik hem de sosyal açıdan yeniden tanımlama süreçlerini içerir. Bu süreçte, bireylerin kendilerine yönelik algılarında belirgin bir iyileşme gözlemlenmiş ve çevrelerinden aldıkları olumlu geri bildirimlerin, bu algıyı pekiştirdiği ifade edilmiştir.[38] Katılımcılardan bazıları yaşadıkları bu süreci şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Çok güzel bir yaşantım var. Kendini çok seven, çok cesur bir kadın oldum. Kendimle alakalı bu cesurluğum ama. Hani istediğim gibi kendime yakıştırdım şeyleri giyerek, bu cesurluğumu bence dışarı vuruyorum. İnsan ilişkilerinde daha cesur davranıyorum. Daha kendimle barışığım, daha özgüvenliyim. Hani daha daha diyorum ama daha öncesinde daha az olduğu için sahip olmam gerekenden belki de." (K5: 27, Kadın, Lise, Bekâr, Öğrenci).*

> *"Şu an tam tersi yani. Sosyalleşmek ne bileyim aktif bir yerlere gitmek, ne bileyim en basiti bir yürüyüşe çıkmak ya da yürüyüşe çıkarken rahatça bir şekilde yürüyüşe çıkmak, çocukları çok rahat dışarı çıkarmak, parka götürmek, bütün bunlar hani dediğim gibi öncesinde yapamadığım şeyler. Yapmadığım değil, yapamadığım şeylerken şu anda hepsi sadece ayakkabı giyip üstümü giyip çıkmaya bakıyor." (K2: 35, Kadın, Lisans, Evli, Memur).*

Literatürde bu durum, bedenle kurulan ilişkinin yalnızca görünüş değil, duygusal bağlılık ve kabullenmeyle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.[39] Bedenin değişimi, bazı durumlarda sosyal izolasyonun da kırılmasına neden olmuştur. Örneğin ameliyat öncesinde düğün, nişan gibi toplu etkinliklere katılmaktan kaçındığını belirten bazı katılımcılar, ameliyat sonrasında daha aktif bir sosyal yaşama kavuştuklarını ifade etmiştir. Bu sürecin en belirgin etkilerinden biri de bireylerin özgüvenlerinde gözle görülür bir artış yaşanmasıdır. Katılımcılar bu noktada şu sözleri kullanmıştır:

> *"Kendime hükmedebilmem daha kolay hale geldi. Artık çikolata yerine hurma almaya başladım. Kalorisi yüksek, kuru yemiş yerine çiğ badem, çiğ fındık. O da tane ile koyardım. (...) Hem vücudumun ihtiyacı karşılanıyordu, tatlı isteği gidiyordu. Hem de gözüm doyuyor ve özgüven geliyor. Evet, bunları ben yiyebilecekken, yemiyorum." (K14: 29, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*

K14, bu ifadeleri kullanırken hem kendini denetleme becerisindeki artışa hem de özsaygının güçlenmesine vurgu yapmaktadır. Bir başka katılımcı ise sosyal etkileşimdeki değişimi ve kendine yönelik algısındaki dönüşümü şu sözlerle açıklamaktadır:

> *"Ama şu an hem büyük kızımla hem küçük, hem oğlumla istediğim yere istediğim şekilde özgüvenli bir şekilde gidebiliyorum. Kurslara gidiyorum takı kursuna vesaire. Böyle değişik kurslara gidiyorum. Ortamlarda arkadaşlarla sosyal olarak fikirler alıp veriyoruz birbirimize." (K10: 42, Kadın, Okur-yazar, Evli, Ev hanımı).*

38 Cash – Linda, *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention,* 85.

39 Cash –Linda, *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention*, 89.

Bu örnekler, bedenin kabul edilmesiyle birlikte toplumsal katılımın da güçlendiğini göstermektedir. Ayrıca bu ifadeler, ameliyat sonrası sürecin yalnızca bedensel değişimi değil, aynı zamanda ruhsal iyileşmeyi ve toplumsal görünürlüğü yeniden kazanmayı da içerdiğini göstermektedir. Katılımcıların çoğu için beden yalnızca bir fiziksel varlık değil, aynı zamanda toplumla kurdukları ilişkinin bir aracı hâline gelmiştir. Bordo'nun belirttiği gibi, beden toplumsal normlar içinde şekillenen bir anlatı alanıdır ve bu alan üzerinde bireyler farklı düzeylerde kontrol elde ederek kimliklerini yeniden kurmaktadırlar.[40] Mide küçültme ameliyatı geçiren bireylerin deneyimleri bu bağlamda hem bireysel özgürleşme hem de sosyal görünürlük açısından anlamlı bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların bu söylemleri, Carolan'ın da üzerinde durduğu gibi bedenin nasıl toplumsal olarak inşa edildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.[41]

2.5. Yeni Benliğin Gündelik Yaşama Entegrasyonu

Katılımcıların deneyimlerinde en çok öne çıkan alanlardan biri, giyim alışkanlıkları ve alışverişe ilişkin tutumlar olmuştur. Ameliyat öncesinde bedenlerine uygun kıyafet bulamamanın getirdiği kısıtlılık, ameliyat sonrası dönemde yerini özgürce seçim yapabilme ve bu sürecin keyfini çıkarma hâline bırakmıştır. Bu durum katılımcılardan bazılarının ifadesinde şu şekilde yankı bulmuştur:

> *"Giyim özellikle giyimde sorun yaşıyorduk. Bizi en mutlu eden şey zayıfladıktan sonra artık bol bol alışveriş. Giyime yöneldik yani. Her şeyi giyiyorduk artık. İstediğimizi kahverengi de alıyordum. Mavi de almak istiyorsam mavi, sarı almak istiyorsam sarı." (K16: 51, Erkek, Ortaokul, Evli, Fotoğrafçı).*

> *"Yani işte kıyafet. Bizi en mutlu eden o oldu yani. İstediğimiz kıyafeti giymemiz yani. Mağaza girdiğiniz zaman istediğiniz kıyafeti alabiliyorsunuz. Yani daha önce işte 2-3 XL giyiyorduk. Şimdi atıyorum ben bir ara işte M-S'de girdim yani. Tabi giyince tabi hoşuna gidiyor yani. İstediğiniz renkleri seçebiliyorsunuz. Çünkü biliyorsunuz işte L'ca kadar filan şey var yani. İstediğiniz renkler. Giyiyorsun çıkmıyorsun yani." (K15: 46, Erkek, Yüksel Lisans, Evli, Memur).*

Bu değişimin kendisinde bir alışkanlık hâline geldiğini söyleyen bazı katılımcılar "alışveriş manyağı" olduklarını ifade etmiştir. K16 bu durumu şu sözlerle belirtmiştir:

> *"Artık alışveriş manyağı olmuştum. Yani şimdiye kadar bakıyorum ki inan ki gidip Beş altı tane tişört alıyorum ben. Şimdi de öyle alışkanlık oldu bende. Yani ayıptır söylemesi. Yani bir şey için değil. Ameliyat olduktan sonra öyle bir alışverişe artık kendimi vurmuşum ki. Yani her sene belki 20-30 tişört alıyorum kendime. 10 tane gömlek." (K16: 51, Erkek, Ortaokul, Evli, Fotoğrafçı).*

40 Susan, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*, 110.

41 Carolan, *Embodied Food Politics*, 89.

Yaşanan bu dönüşüm yalnızca giyimle sınırlı değildir; bireyin sosyal çevresiyle olan ilişkileri ve ev içi sosyal rolleri de farklılaşmaktadır. Ameliyat öncesinde sosyal etkileşimlerde geri planda kalmayı tercih eden bazı katılımcılar, sonrasında daha aktif bir rol üstlenmiş, misafir ağırlama, ev işi yapma, dışarı çıkma ve sosyal çevreyle etkileşim kurma oranlarında belirgin bir artış yaşamışlardır. Fiziksel sınırlılıklarının kalktığına ve sosyal kapasitelerinin arttığına dikkat çeken bir katılımcı şunları söylemiştir:

> *"Koşturmak istiyorum, yapmak istiyorum. Aklımda kaldı yapamadım. Ama vücut buna izin vermiyor. Nefes nefese kalıyorsunuz, yoruluyorsunuz, beliniz ağrıyor. İyice sıkışmış gibi hissediyorsunuz kendinizi o bünyede. Mesela kilo verince, o kadar içimde kalan şey var ki bir bakıyorum onu da yapmışım, onu da yapmışım, onu da yapmışım. Oh diyorum yapamadıklarımı hep yapıyorum falan diye." (K6: 41, Kadın, Lisans, Evli, Ev hanımı).*

Bu yeni benliğin gündelik yaşama entegrasyonu, eş ve yakın çevrede de önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Kimi katılımcılar, geçmişte kiloları nedeniyle eşiyle ya da aile üyeleriyle sorunlar yaşadığını, ameliyat sonrası bu ilişkilerin daha yapıcı ve destekleyici hâle geldiğini ifade etmiştir. Örneğin K9'un aktardığı "Eşimle de kilo yüzünden sıkıntılarımız oluyordu, o da diyordu işte kilon fazladır. Artık yeter" sözleri, geçmişte yaşanan gerginliği gösterirken; zayıflama sonrası bu ilişkilerde olumlu yönde bir dönüşüm yaşandığı da görüşmelerin geneline yansımaktadır. Katılımcı bu noktada şunları söylemiştir:

> *"İkincisi de dediğim gibi eşimle ilgili. Yani dediğim gibi sonuçta ben evliyim. Cinsel hayatınızdan tutun da duygusal hayatımıza kadar her şeyi etkiliyor yani bu kilo. Özgüvensiz hissediyorsunuz, eşinizin yanına gitmek istemiyorsunuz, onunla bir şey paylaşmak istemiyorsunuz. Ya en basitinden eşinizle birlikte olurken bile kilolusunuz ya, kötü hissediyorsunuz yani. Bir kıyafet giyemiyorsunuz, kendinizi saklama gereği duyuyorsunuz (...) kendi içimde kendimle yaşadığım bu savaş. Onu yenip ilişkimi normalleştirdim." (K2: 35, Kadın, Lisans, Evli, Memur).*

Tüm bu deneyimler, bireylerin yalnızca fiziksel olarak değil, toplumsal roller ve ilişkiler düzeyinde de bir yeniden yapılanma süreci geçirdiklerini göstermektedir. Cash ve Smolak, bedenle ilgili olumlu değişimlerin, bireyin çevresiyle olan ilişkilerine de doğrudan etki ettiğini; bu etkinin gündelik yaşamda daha görünür ve aktif roller üstlenmeye katkı sunduğunu belirtmektedir[42]. Katılımcıların ifadeleri, bireyin artık sadece tüketici değil; "kendine yatırım yapan" bir özne olduğunu görmemiz açısından önem taşımaktadır.[43] Benzer biçimde, Bordo, bedenin sosyal bir anlatı alanı olduğunu ve bireylerin bu alan üzerindeki kontrolünün, onları toplumsal sahnede daha görünür ve güçlü kıldığını ifade eder.[44] Katılımcıların bu ifadeleri, bedenin dönüşümünün aynı zamanda gündelik hayatın ritmini, temposunu ve anlamını da değiştirdiğini görmemiz açısından önem taşımaktadır.

---

42 Cash – Smolak, *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention*, 85.

43 Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu: Collège de France Dersleri, 12*

44 Susan, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body,* 110.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, mide küçültme ameliyatı geçiren bireylerin deneyimleri üzerinden bedeni sadece fiziksel açıdan değil; sosyolojik, psikolojik ve kültürel yönleriyle de incelemeyi amaçlamıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler, obezitenin sadece bir sağlık sorunu olmadığını, toplumsal yapılar, kültürel normlar ve bireysel psikoloji ile yakından ilişkili çok boyutlu bir deneyim olduğunu ortaya koymuştur. Obez bireyler de tüm bunlardan hareketle kilolarının toplumsal algılarını ve öznel kimliklerini derinden etkilediğini belirtmekte, bedenlerinin genellikle normatif düzene uymayan bir fazlalık olarak tanımlandığına dikkat çekmektedir. Bu durum, modern toplumlarda bedenin bir çeşit toplumsal sermaye haline geldiğini göstermektedir. Öte yandan, yeme pratiklerinin duygusal yüklerin telafisinde oynadığı rol belirgindir. Katılımcılar, yalnızlık, aile içi çatışma ve değersizlik hissi gibi duygusal zorluklarla başa çıkmak için yemek yeme eylemini kullandıklarını belirtmiştir. Bu bulgu, feminist beden çalışmalarında vurgulanan "duygusal yeme" kavramı ile örtüşmektedir. Katılımcıların gerçekleştirdiği bu eylem, bireysel bir davranış bozukluğu olmasından öte, toplumsal destek yoksunluğunun bir yansıması olarak yorumlanmaktadır.

Ameliyata karar verme sürecinde sosyal medya platformlarının belirleyici bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu mecra, katılımcılar için hem bilgiye erişim hem de normatif baskıların şekillendiği bir platform olmuştur. Özellikle sosyal medya fenomenleri tarafından idealize edilmiş beden dönüşümlerinin sunulduğu içerikler, bireyleri cesaretlendirirken aynı zamanda ameliyat sonrası zorluklar karşısında hayal kırıklığına da yol açmıştır. Bu da sosyal medyanın bir yandan motive edici, bir yandan ise gerçekçi olmayan beklentiler oluşturan bir alan haline geldiğini göstermektedir.

Ameliyat sonrası sürece bakıldığında katılımcıların edindikleri deneyimler, birçok bireyde özgüven ile sonuçlanırken bazı katılımcılarda pişmanlık hissinin oluşmasına sebep olmuştur. Bireyin hızlı bir şekilde sosyal yaşama dâhil olması olumlu bir sonuç olarak tanımlanırken, ameliyat sonrası ortaya çıkan sağlık sorunları bu müdahalenin olumsuz bir şekilde anlamlandırılmasını sebep olmuştur. Tüm bu deneyimlerden hareketle bireylerin yalnızca fiziksel olarak değil, toplumsal roller ve ilişkiler düzeyinde olumlu veya olumsuz yeniden bir inşa sürecine dâhil olduğunu göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri de, bireyin artık sadece tüketici değil; "kendine yatırım yapan" bir özneye dönüştüğü görmemiz açısından dikkat çekicidir.

Tüm bunlardan hareketle mide küçültme ameliyatının sadece medikal bir girişim olmadığını, bireylerin toplumsal normlar, cinsiyet rolleri ve kültürel kabullerle ilişkilerini yeniden tanımlamalarına olanak tanıyan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Bu da mide küçültme ameliyatlarının sadece bireysel bir eylem olmadığını, içeriğinde farklı toplumsal dinamiklerin de olduğunu göstermektedir. Çalışmada elde edilen verilerden hareketle aşırı kilo sorununun, ailevi, sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlarıyla birlikte ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça | References

Aydın, Dilara. *Tıbbi Denetim Yoluyla İnşa Edilen Bedenler: Tüp Mide Ameliyatı Olan Bireylerin Bedenlerine Yönelik Deneyimlerine Sosyolojik Bakış*. İzmir: Bakırçay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022

Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*. çev. Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008.

BBC News. "Türkiye'de kilo verme ameliyatında ölen kadının ailesi İngiltere'deki satış etkinliklerinin engellenmesini istedi" (15 Mayıs 2024), 1-2. https://www.bbc.com/turkce/articles/cjljl5n55yyo

BBC News. "Mother-of-two dies during Turkey weight-loss op" (11 Kasım 2024), 1-2. https://www.bbc.com/news/articles/cdd0r31md7no

Bordo, Susan. *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press, 2003.

Braun, Virginia – Clarke, Victoria. "Psikolojide Tematik Analiz Kullanımı". *Psikolojide Nitel Araştırma* 3/2 (2006), 77–101.

Carolan, Michael S. *Embodied Food Politics*. Farnham: Ashgate, 2011.

Cash, Thomas F. – Smolak, Linda. *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention*. New York: Guilford Press, 2011.

Colles, Susan L. et al. "Hunger Control and Regular Physical Activity Facilitate Weight Loss After Gastric Banding". *Obesity Surgery* 18/6 (2008), 708–714. https://doi.org/10.1007/s11695-007-9276-7.

Courcoulas, P. Anita et al. "Weight Change and Health Outcomes at 3 Years After Bariatric Surgery Among Patients with Severe Obesity". *JAMA Surgery* 150/10 (2015), 931–940. https://doi.org/10.1001/jamasurg.2015.1534.

Foucault, Michel. *Biyopolitikanın doğuşu: Collège de France dersleri 1978–1979. İstanbul*: Heretik Yayınları, 2013.

Giddens, Anthony. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press, 1991.

Goffman, Erving. *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. İstanbul: Heretik Yayınları, 2022.

Karmali, Shahzeer et al. "Weight recidivism post-bariatric surgery: A systematic review". *Obesity Surgery, 23/11*, (2013), 1922–1933. https://doi.org/10.1007/s11695-013-1067-9

Livhits, Masha et al. "Behavioral Factors Associated with Successful Weight Loss After Gastric Bypass Surgery". *American Journal of Medicine* 125/2 (2012), 141–146. https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2011.09.009.

Mechanick, Jeffrey I, et al. "Clinical Practice Guidelines for the Perioperative Nutritional, Metabolic, and Nonsurgical Support of the Bariatric Surgery Patient". *Obesity* (2013), 21-27 https://doi.org/10.1002/oby.20461.

Moorhead, S. Anne et al. "A New Dimension of Health Care: Systematic Review of the Uses, Benefits, and Limitations of Social Media for Health Communication". *Journal of Medical Internet Research* 15/4 (2013), 85. https://doi.org/10.2196/jmir.1933.

Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayın Odası Yayınları, 2006.

NTV. "Mide küçültme ameliyatı sonrası ölüm iddiası! 'Doktor bize hakkını et, benim hatammış' dedi" (22 Ağustos 2024), 1-2. https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/mide-kucultme-ameliyati-sonrasi-olum-iddiasi-doktor-bize-hakkini-helal-et-benim-hatammis-dedi,JGsU8pcM70-1Oq_Lxc898w

Ourahmoune, Nacima. "Embodied Transformations and Food Restrictions: The Case of Medicalized Obesity". *Journal of Business Research* 75 (2017), 192–201.

Ölçer, Sabahat – Tayanç, Mehmet. "'I Will Never Succeed': An Inductive Thematic Analysis of Psychosocial Challenges Experienced Before Sleeve Gastrectomy Among Patients in Turkey". *Journal of Patient Experience* 13 (2026), 1-10. https://doi.org/10.1177/23743735261458021

Özcan, Burcu. "Geç Kapitalist Tüketim Toplumunun Tüketici Kimliklerine Ev Sahipliği Yapan Meta Beden". *E-Journal of New World Sciences Academy* 2/3 (2007).

Puhl, Rebecca M. – Heuer, Chelsea A. "Obesity Stigma: Important Considerations for Public Health". *Social Science & Medicine* 69/7 (2010), 1013–1019. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.12.041.

Sarwer, David B., et al "Psychosocial and Behavioral Aspects of Bariatric Surgery". *Obesity Research* 13/4 (2005), 639–648.

Tiggemann, Marika. "Sociocultural Perspectives on Human Appearance and Body Image". *Body Image: A Handbook of Science, Practice, and Prevention*, ed. Thomas F. Cash –Linda Smolak. 12–19. New York: Guilford Press, 2011.

Türünç, Ömer. *Sosyal Yaşamın Tıbbileşmesinin Bedenin Denetimi ve Biçimlendirilme Süreçleriyle İlişkisi: Mide Küçültme Ameliyatları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Zulkefli, Nur A. M. – Othman, Nor. "The Impact of Social Media on Patient Perceptions of Bariatric Surgery: A Literature Review". *Obesity Surgery* 30/9 (2020), 3564–3571. https://doi.org/10.1007/s11695-020-04526-7.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 249-270 Araştırma Makalesi

Modern Yaşam Tarzında Sekülerleşme Paradoksu ve Anlam Arayışı: Bireysel Dindarlaşma Üzerine Nitel Bir Araştırma

Zeynep Beyaz | 0009-0004-7126-2427 | zeynepmahitapoglu@gmail.com

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

https://ror.org/01wntqw50

İhsan Toker | 0000-0001-9033-9910 | itoker@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

https://ror.org/01wntqw50

Öz

Bu çalışma, seküler veya geleneksel gibi farklı biçimlerde olmakla birlikte dini bilgi ve pratiklerin farklı seviyelerde olduğu ailelerde yetişen bireylerin, yetişkinlik dönemlerinde bilinçli bir tercih ile dindarlaşma süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, 8'i erkek, 18'si kadın olmak üzere 26 katılımcı ile nitel yöntem çerçevesinde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler ışığında, bireyleri dine yönelten krizleri (ölüm, boşluk hissi), entelektüel arayışları ve sosyal çevre ile yaşanan çatışmaları ele almaktadır. Modernleşme toplumun geleneksel yapısından daha farklı, kültürel, iktisadi ve bilimsel olarak değişimin ve gelişimin hızlı olduğu toplumsal bir süreci ifade etmektedir. Sekülerleşme zamanla toplumun dini yapısından uzaklaşmasını, dini pratiklerin ve dinin gündelik hayattaki görünürlüğünün ve etkisinin azalmasını ifade etmektedir. Modernleşme beraberinde gelen yeni hayat tarzı ile hayatları değişen veya bu hayat tarzı içinde yetişen ya da uyum sağlamaya çalışan bireylerin, bu süreç boyunca, modernleşmenin bir sonucu olarak görülen sekülerleşme eğiliminin aksine dindarlaşma eğilimi de gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bulgular, katılımcıların dindarlaşma sürecini bir "tamamlanma" ve "anlam arayışı" olarak deneyimlediklerini, ancak bu süreçte ailevi ve sosyal baskılarla mücadele ettiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Modernite, Gelenek, Sekülerleşme, Anlam Arayışı, Dindarlaşma

Atıf Bilgisi

Beyaz, Zeynep – Toker, İhsan. "Modern Yaşam Tarzında Sekülerleşme Paradoksu ve Anlam Arayışı: Bireysel Dindarlaşma Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 249-270.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.2

Geliş Tarihi	04.06.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu makale Prof. Dr. İhsan Toker danışmanlığında devam eden "Dindarlaşan Bireylerin Tecrübeleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışma için Ankara Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 13.03.2023 tarih ve 07/82 toplantı ve kararıyla etik kurul onayı alınmıştır. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Veri Toplanması: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi: Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 249-270 Research Article

The Paradox of Secularization and the Search for Meaning in the Modern Way of Life: A Qualitative Study of Individual Religious Commitment

Zeynep Beyaz | 0009-0004-7126-2427 | zeynepmahitapoglu@gmail.com
Ankara University, Faculty of Divinity, Department of Sociology of Religion, Ankara, Türkiye
https://ror.org/01wntqw50

İhsan Toker | 0000-0001-9033-9910 | itoker@ankara.edu.tr
Ankara University, Faculty of Divinity, Department of Philosophy and Religious Studies, Ankara, Türkiye
https://ror.org/01wntqw50

Abstract

This study aims to examine the processes of becoming more religious among adults who were raised in families with varying levels of religious knowledge and practice, whether secular or traditional, and who consciously choose to embrace religiosity in adulthood. Based on data obtained from semi-structured interviews conducted with 26 participants (8 men and 18 women) using qualitative methods, the study addresses the crises that lead individuals toward religion (death, feelings of emptiness), their intellectual quests, and the conflicts they experience within their social environments. Modernization refers to a social process characterized by rapid cultural, economic, and scientific change and development, differing significantly from the traditional structure of society. Secularization denotes the distancing of society from its religious structure, reflected in the diminishing visibility of religious practices and the reduced role of religion in everyday life. The study reveals that individuals whose lives have changed with the new way of life brought about by modernization, or who have grown up within it or are trying to adapt to it, show a tendency toward becoming more religious, contrary to the secularization tendency commonly regarded as an outcome of modernization. The findings indicate that participants experienced the process of becoming more religious as a "sense of fulfillment" and a "search for meaning," while simultaneously confronting familial and social pressures throughout this process.

Keywords

Modernity, Tradition, Secularization, Search for Meaning, Becoming More Religious

Citation

Beyaz, Zeynep – Toker, İhsan. "The Paradox of Secularization and the Search for Meaning in the Modern Way of Life: A Qualitative Study of Individual Religious Commitment". Journal of *Sociological Context* 7/2 (August 2026), 249-270.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.2

Date of Submission	04.06.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	This study is based on the doctoral thesis entitled "A Sociological Study on the Experiences of Individuals Becoming Religious" which is ongoing under the supervision of Prof. Dr. İhsan Toker. Ethical approval for this study was obtained from the Ankara University Ethics Committee with the meeting and decision number 07/82 dated 13.03.2023. It is declared that scientific and ethical principles were adhered to in the preparation of this study and that all studies used are cited in the bibliography.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Author Contributions	Conceptualization: Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Data Curation: Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Investigation - Analysis - Validation: Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Writing: Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Writing – Review & Editing: Author-1 (%60) - Author-2 (%40)

Copyright & License: Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Genel kanıya göre sekülerleşme, dinin insan hayatından ayrışması, etkisinin azalması, sembollerin önemlerini yitirmesi ve dinin sosyal hayattan uzaklaşması olarak görülür. Dini bilincin, faaliyetlerin ve kurumların, toplumsal önemini kaybettikleri bir süreç olarak ifade edilen sekülerleşme sürecinde modernleşmenin dini etkiyi ve düzeni ikincil planda tutması öngörülmektedir. Modernleşme ve beraberinde gelen sekülerleşme süreçleri ile "öngörülen ya da beklenilen" dinden uzaklaşma, kutsalla mesafeli bir hayat tarzı tutturma ve dünyevi odaklı bir yaşayış biçimi aslında kısmen etrafımızda gözlemleyebildiğimiz bir durum olarak varlığını korumaktadır. Bu durum, özellikle, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, sosyal medya uygulamaları başta olmak üzere birçok dijital imkân üzerinden çok fazla ve hızlı bir şekilde tüm dünyayı görüp takip edebilme ve etkilenme neticesinde ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca değişen hayat standartları, yoğun hayat temposu, teknolojik gelişmeler, ilerleyen bilimsel buluşlar gibi modernleşmenin beraberinde getirdiği birçok unsurun da bu sürece güçlü bir şekilde etki ettiği söylenebilir. Ayrıca, yaşanan bu dinden uzaklaşma ya da dinselliğin azalması hali yine aynı araçlar üzerinden görünürlük kazanmakta ve dinin insan yaşamında kapladığı alanın git gide azalması ve sembollerin görünürlüğünün azalması da modernleşme ile beraber gelen sekülerleşme tartışmalarını kısmen destekler durumdadır.

Sekülerleşme bazı bireyler için gençlik ve yetişkinlik çağında bilinçli bir yönelimin sonucu olabilirken, bazı bireyler için içine doğdukları hayat tarzının kendisi olabilmektedir. Yani dinin etkisinin güçlü olduğu, dini pratiklerin uygulandığı ve dini değerlerin önemsendiği bir ailede doğup büyüyen ancak zamanla dinden uzaklaşan ve az ya da hiç dinin öneminin olmadığı bir hayatı benimseyen bireyler tercih ederek sekülerleşme sürecini yaşarken, bazı bireyler böyle bir aile içerisine doğup bu şekilde yetişmektedirler. Dolayısıyla bu bireylerin dine dair düşünce ve tecrübeleri de farklılık arz etmektedir.

Modernleşme ve onun muhtemel bir neticesi olarak görülen dinden uzaklaşma (sekülerleşme) durumunun aksine, içinde bulunulan zaman diliminde ciddi oranda dine yönelen insanların varlığından da söz etmek mümkündür. Aydoğdu ve Taş'ın da ifade ettiği gibi, evvelinde yaşamın tüm zorluklarıyla başa çıkarken gücünü dinden alan insanoğlu, bugün de sekülerleşen hayatlarında madde içinde yalnızlaşırken yine dine yönelmekte ve dinden destek almaktadır.[1] Ancak şurası da bir gerçektir ki, sekülerleşme bağlamında dinden uzaklaşma, din ve pratik hayatın birbirinden ayrışması vb. konular üzerinde yapılan çalışmaların sayıca daha çok olmaları ve yaşanan tecrübe ve hikâyelerin özellikle görsel medya aracılığı ile daha yaygın olarak erişilip bilinir olması, toplum nazarında bu durumun kabulünü arttırmış ve genel bir kanı oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Bu araştırma, modern dünyanın bize bahşettiği bu yoğun ve rasyonel hayat içerisinde, daha önce farklı bir hayata sahip iken herhangi bir sebep veya vesile ile dine yönelen, ona sarılan ve hayatlarına ona göre nizam veren yani dindarlaşan bireylerin tecrübelerini

[1] Tuba Aydoğdu–Kemalettin Taş, "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/2 (Ağustos 2025), 360.

anlamak ve paylaşmak üzere gerçekleştirilmiştir. Onları böyle bir yönelişe götüren sebepler, karar verme aşamaları, yaşadıkları süreçte çevreleriyle etkileşimleri, olumlu-olumsuz tepkiler ve en nihayetinde güncel durum ve hisleri, bu sürece dair öğrenmek istediğimiz hususlardır. Genellikle dinden uzaklaşma hikâyelerinin konuşulduğu bir konjonktürde, insanların dine yönelişlerindeki sosyolojik ve psikolojik dinamikleri ortaya koymak,[2] bilinenin aksine farklı bir gerçekliği tartışma kapsamına almak ve bu hikâyelerin de bilinirlik kazanması araştırma açısından önem arz etmektedir.[3]

1. Modernite, Sekülerleşme ve Anlam Arayışı: Yeniden Dindarlaşma Eğilimleri

Rönesans sonrası Aydınlanma Çağı ile başladığı düşünülen modernleşme süreci,[4] kavramsal olarak 19. yüzyılda Batı toplumlarının yaşadığı bilimsel, siyasi ve ekonomik değişim sürecini referans almaktadır. Çetin'in de ifade ettiği gibi modern olanın Batı dışı toplumlar tarafından talep edilmesiyle modernleşme kavramı ortaya çıkmıştır.[5] Huntington, modernleşme kuramcılarının toplumları geleneksel/modern ayrımı içerisinde ele aldığını söylemektedir. Gelişme çizgisinin başlangıç noktasında Batı dışı geleneksel/kırsal/tarımsal toplum, nihai noktasında da modern/kentsel/endüstriyel Batı toplumu bulunmaktadır. Bu ikili ayırımdan hareket eden modernleşme kuramcıları geleneksel toplum ile modern toplum arasında gözle görülür farklar olduğunu gözlemlemektedirler. Bu farklılıklar, bilimsel ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak insanın tabii ve sosyal çevresi üzerinde kurduğu ilişkide de gözlemlenebilir.[6] Başka bir açıdan değerlendirildiğinde kitle iletişim araçlarının modernleşen ülkelerde etkin bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü geniş bir etkileşim alanı olan kitle iletişim araçları ile insanların tüketim arzuları ve dolayısıyla tüketim alışkanlıkları etki altına alınarak, kalkınmanın ve modern toplumun oluşumunu engelleyen geleneksel değerler kıymetsizleştirilip[7] modernleşme sürecinin hızlanmasına katkı sağladığı söylenebilir. Ancak Batı dışı toplumların modernleşme tecrübesini sadece Batı'nın direkt taklidi olarak görmek yerel dinamiklerin özgünlüğünü gözden kaçırma riski taşımaktadır. Toker'e göre, din ve gelenek, toplumsal değişim karşısında sadece savunmada kalan pasif unsurlar değildir.[8] Aksine, modern kamusal mekanizmalarla doğrudan eklemlenerek onları içeriden şekillendiren canlı bir yapıya sahiptirler.

---

2 Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi: Dinî Hayatın Psikolojik Temelleri* (Bursa: Emin Yayınları, 2020).

3 Ali Köse, *Neden Değiştiriyorlar? Kimlik, Din ve Din Değiştirme* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018).

4 Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Erkan Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004).

5 Halis Çetin, "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi", *Doğu Batı* 25 (2003), 12-13.

6 Samuel P. Huntington, "The Change to Change: Modernization, Development and Politics", *Comparative Politics* 3/3 (1971), 283-322'den aktaran İsmail Coşkun, "Modernleşme Kuramı Üzerine", *İstanbul University Journal of Sociology* 3/1 (2012), 298.

7 İhsan Çapcıoğlu, "Modernleşme", *Sosyolojiye Giriş*, ed. İhsan Çapcıoğlu–Hayati Beşirli (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 305.

8 İhsan Toker, "Şerif Mardin'de Sosyal Değişme, Modernleşme ve Din", *İslami Araştırmalar Dergisi* 20/1 (2007), 71-84.

Modernleşme tartışmalarında geleneksel ve modern toplum arasındaki farklılıklar üzerinde genişçe durulmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, geleneksel toplum yapısı, geçmişten aktarılan ve büyük bir kısmı dini temellere de dayalı olan geleneksel yapısını muhafaza etme odaklı, eğitim, tarıma dayalı ekonomi ve teknolojik seviye olarak daha düşük bir düzeye sahip ve çevre sosyalleşmesinin yüz yüze olduğu bir yaşam tarzını yansıtırken modern toplum bunun tam tersini temsil etmektedir.[9] Dolayısıyla, modern toplumlar için, geleneksel yapısından uzaklaşan, iyi eğitime ve güçlü ekonomiye sahip, bilimsel ve teknolojik gelişmelerde ileri düzeyde olan ve buna bağlı olarak şehir hayatının egemen olduğu bir hayat tarzından bahsetmek mümkündür. Böylece, iyi eğitim almış ve daha iyi hayat standartlarına sahip olan bireyin, gittikçe kalabalıklaşan şehirlerde yoğun bir iş hayatı ile beraber ve bir yandan da hızla değişen ve gittikçe daha da "modernleşen" dünyayı takip etmeye ve ona ayak uydurmaya çalışarak yoğun bir hayat temposu içerisinde bulunduğunu söylemek yanlış olmaz. Aydoğmuş Ördem bu durumu, insanın dünyanın merkezine alındığı bir dönem olarak açıklamaktadır.[10]

Modernleşme ve sekülerleşme kavramları birbirleriyle bağlantılı iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Şengül, sosyal değişim olgusunun, modern dünyanın tecrübe ettiği en önemli gerçekliklerden biri olduğunu ve bu sürecin bazen çok kısa bir zaman diliminde bazen ise insan ömrünü aşan uzun bir süre içinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu süreçte dinin güvenli bir liman olmasından, dinin sosyo-ekonomik gelişmelere uyarlanamaması durumunda insanların hayatlarında yabancı bir unsur olarak kalacağına kadar uzanan bir skalada sosyal bilimciler düşüncelerini belirtmektedirler.[11] Çünkü insan hayatını tümüyle kapsayan, düzene koyan ve manevi değerlerini belirleyen önemli bir unsur olarak din ile modernleşmenin maruz bıraktığı yaşam tarzları arasında yaşanan uyum ve gerilim de doğal olarak insanların dini durumlarını etkilemektedir. İşte bu noktada sekülerleşme kavramı da, üzerinde konuşulması gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

İlk dönem ve sonraki dönem sosyologlarından bazıları[12] sekülerleşmenin, modernitenin bütünleyici bir parçası olduğunu ve tüm dünyayı kuşatacağını düşünmüşlerdir. Onlara göre modernleşme arttıkça din özel alanına çekilecek, kültür üzerindeki etkisi azalacak, bireysel bir olguya dönüşecek ve toplumu değiştirecek potansiyeli ve gücü olmayan bir kurum haline gelecekti. Yani, bu çizgide sekülerleşme toplumların gittikçe kutsal olandan uzaklaştığı dini güç ve otoritenin zamanla azaldığı bir süreç olarak anlaşılmıştır.[13]

---

9 İsmail Coşkun, "Modernleşme Kuramı Üzerine", *İstanbul University Journal of Sociology* 3/1 (2012), 295.

10 Özlem Aydoğmuş Ördem, "Modernite Kültürü ve Türk Modernleşmesi", *Sosyoloji Notları* 2/2 (2018), 211.

11 F. Nilüfer Şengül, "Kuramsal Boyutta Sekülerleşme ve Din İlişkisi", *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi* 6/2 (2020), 315-332.

12 Karl Marx ve Max Weber gibi ilk dönem sosyologların çalışmalarında dinin gündelik hayattaki alanının daralacağı ve etkisinin azalacağına dair vurgular varken, Berger ve Bruce gibi sosyologlar modernleşmenin tabii bir sonucu olarak sekülerleşmenin yaşanacağını oldukça net savunmuşlardır.

13 Ali Bayer, "Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2010), 149-190.

Bununla birlikte uzun süre sekülerleşme tezinin ana savunucularından olan Berger[14], erken dönem çalışmalarında modernleşmeyle beraber sekülerleşmenin geleceğini şiddetli bir şekilde iddia etmesine rağmen, 2000'li yıllara gelindiğinde bu paradigmanın ampirik gerçeklikle uyuşmadığını, tezinin tamamen yanlış olduğunu ifade etmekte ve yeni bir süreç olarak 'de-sekülerleşme' (de-secularization)'in yaşandığını ileri sürmektedir.[15] Nitekim Casanova[16] ve Taylor[17] da modernleşen toplum sekülerleşir tezini reddederek modern dünyanın dinden arınmış bir yer olmadığını ve dinin farklı formlarda yeniden canlandığı belirtmektedir. Tunç ve Ünlü, "din ve sekülerleşme" şeklinde alışılagelmiş kullanımın din aleyhine olmak kaydıyla bir ifade ve algılama sorunu oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca onlar, literatürde "sekülerleşme" kavramının karşıtı olarak "de-sekülerleşme" kavramının kullanılmasına rağmen tartışmaların sekülerleşme kavramının odağında kaldığını ve "din ve sekülerleşme" terkibindeki olumsuz algıyı teyit ettiğini belirtmektedirler.[18]

Türkiye'deki sekülerleşme ve dindarlaşma çalışmaları, Batı literatürünün aksine daha özgün bir süreçte ilerlemektedir. Bunun sebebi olarak, ülkenin kendine özgü tarihsel, siyasal ve sosyolojik yapısı ve buna bağlı olarak Batı'dan ayrışan bir modernleşme süreci yaşaması düşünülebilir. Cumhuriyet ve sonrası ilk dönemde dinin kamusal alandan ayrılarak özel hayata mahkûm edilmesi ve devletin rasyonel bir zeminde yeniden inşası yönünde bir düşünce hâkim olmaktadır.[19] Bu yüzden din çoğunlukla modernleşmenin önünde bir engel ve geleneksel topluma ait bir olgu olarak görülmektedir.[20] Sarıbay, sonraki dönemde Türkiye'deki İslami uyanışı ve tarikat ve cemaatlerin görünürlük kazanmasıyla klasik sekülerleşme teorisinin aksine modernleşmenin yeni formlarda dini bir canlanmaya sebep olduğunu ifade etmektedir.[21] Yapıcı'nın da dile getirdiği gibi, yeniden dine dönüş ve dindarlıktaki artış Müslüman dünyada da karşılığını bulmuştur. İslam dünyasındaki modernleşme ve şehirleşme sancıları, küreselleşme baskısı, işgal tehditleri ve öze dönüş arayışlarıyla birleşmesi, güçlü tepkisel İslami akımların doğmasına sebep olmuştur. Bununla beraber Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlayan Batılılaşma ve modernleşme hareketinin, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra süratle devam etmesine karşın, son çeyrek asırlık dönemde dindarlaşma eğilimlerinde net bir yükseliş görülmesi de, dindarlaşmada

14 Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları,* çev. Ali Coşkun (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000).

15 Peter L. Berger, *The Desecularization Of The World: Resurgent Religion And World Politics* (Washington, D.C.: Ethics and Public Policy Center, 1999).

16 Jose Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler,* çev. T. Birkan, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014)

17 Charles Taylor, Seküler Bir Çağ, çev. Y. Alogan, (İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

18 Hüseyin Tunç–Cemal Ünlü, "Bir Dindarlaşma ve Muhafazakarlaşma Örneği: Sonradan Tesettüre Giren veya Başörtüsü Takan Kadınlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2024), 185.

19 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Haz. Ahmet Kuyaş (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 503-512.

20 Şerif Mardin. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1.* Der. Mümtaz'er Türköne–Tuncay Önder (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 35-42.

21 Ali Yaşar Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994)

gözle görülür bir artış olduğunu göstermektedir.[22] Ancak son dönemde yapılan çalışmalarda, karşı yönlü bir eğilim olarak, dini vurgunun yaygın olduğu sosyal bir atmosferde bireysel ölçekte sekülerleşme eğilimi olduğu da ifade edilmektedir.[23] Dindarlaşma üzerinden gözlemlenen bu inişli çıkışlı vaziyeti, modernitenin dayattığı mutlak sekülerlik iddiasına karşı entelektüel bir dışarıdan bakış ve alternatif bir anlam arayışı olarak değerlendirmek faydalı bir yaklaşım olarak görülmektedir.[24]

Burada asıl konuşulması gereken, sekülerleşmenin hızla arttığı, rasyonalist ve bilimci anlayışın hâkim olduğu, geleneksel değerlerin ikinci plana itildiği ve bireyselliğin kutsandığı bir dünyada, insanların neden yeniden inanma ihtiyacını hissettikleri hususudur. Modern dünyada yaşayan insanların içinde bulundukları stres, mutsuzluk, yalnızlık, tükenmişlik, depresyon gibi olumsuz his ve düşüncelerle bireylerin hayat tarzını ve davranışını belirleyen değerlerin çatışması sonucu ortaya çıkan sorunların, bireyleri, kendilerini yeniden inşa edecekleri yeni bir anlam dünyası arayışına sürüklediği düşünülebilir. Şüphesiz ki yeniden dine yönelişi tetikleyen bu tür sebepleri harekete geçiren önemli bir sebep de "anlamsızlık duygusu" ve "anlam arayışı" arzusudur.[25] Başka bir deyişle modern dünya mutlak bir özgürlük verdiği bireyin başta inançlar olmak üzere hayatını anlamlandırdığı mekanizmaları zayıflatmaktadır. Bu durumu 'varoluşsal boşluk' olarak ifade eden Frankl, bunun modern insanda depresyon, saldırganlık ve bağımlılık olarak tezahür ettiğini düşünmektedir. Ancak içindeki boşluğu ve yaşadığı sıkıntıyı tüketim gibi geçici hazlarla ya da güç arayışıyla gideremeyen bireyler için inanç bir 'can simidi' olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler kendi ruh sağlıklarını ve bütünlüklerini kazanmak için inanca yönelme yani dindarlaşma yaşamaktadırlar[26]

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, katılımcıların kendi beyanları ve tecrübelerinden faydalanmak amaçlandığından, nitel araştırma stratejilerinden fenomenolojik desenden yararlanılarak derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.[27] Çünkü fenomenolojik araştırma deseni, bireylerin belirli bir olguya dair yaşanmış deneyimlerini, şahsi düşüncelerini ve yaşadıkları bu tecrübelere yükledikleri anlamları derinlemesine inceleyip anlama imkânı sunan bir

22 Asım Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 7-8.

23 Volkan Ertit, *Endişeli Muhafazakârlar Çağı: Dinden Uzaklaşan Türkiye* (Ankara: Orient Yayınları, 2015).

24 Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak* (İstanbul: Açılım Kitapevi: 2009).

25 Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", 6.

26 Victor E. Frankl. *İnsanın Anlam Arayışı, çev.* Selçuk Bouwman (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2020), 115-119; Victor E. Frankl. *Bilinçdışı Tanrı: Psikoterapi ve Din, çev.* Selçuk Budak (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2022), 61.

27 Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir (Ankara: Pegem Akademi, 2018); John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. Mesut Bütün–Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013).

araştırma yöntemidir.[28] Acar vd.'nin ifade ettiği gibi, toplumlara yön veren, insanların hayatlarını şekillendiren, yaptırımları olan din kurumunun bireyler üzerindeki etkisinin yoğunluğu, bireylerin dindarlık seviyesi olarak tanımlanabilir.[29] Bu sebeple tek bir seviyede dindarlıktan bahsedilemeyeceği için, bulunduğu halden uzaklaşıp daha dinsel olana yakınlaşan, din ile bağını arttıran her bir birey araştırmamız açısından görüşülebilir nitelikte sayılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde dinin anlamına ve uygulamasına vakıf ancak dine uzak durup dindarlaşan kişilerle görüşmeler yapıldığı gibi, dinden bütünsel olarak kopuk hayat yaşayan ve herhangi bir bilgiye sahip olmayıp dindarlaşan kişilerle de görüşmeler yapılmıştır. Bu durum araştırmaya zenginlik katmış, farklı seviyede değişimlerin keşfedilip değerlendirilmesine imkân sağlamıştır.

Araştırma için etik kurul izni, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığından alınmıştır.[30] Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi benimsenmiş, katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır.[31] Görüşmeler, Türkiye'nin çeşitli illerinden, yaşları 22 ile 72 arasında değişen, 8 erkek 18 kadın olmak üzere çeşitli meslek gruplarına mensup toplam 26 kişi ile yapılmıştır. Hukuken reşit kabul edilmeleri ve bilinçli bir tercih yapılabilmesi için gerekli olan bir zaman dilimini hayatlarında geçirmiş olmaları açısından 18 yaş üstü bireyler görüşme için uygun bulunmuştur. Katılımcılar, rumuz isimlerle yeniden adlandırılıp bilgiler bu şekilde paylaşılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik durumlarıyla alakalı bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

	Rumuz Ad	Yaş	Eğitim	Meslek	Memleket
1	Leman	57	Üniversite	Ev Hanımı	Amasya
2	Arzu	39	Üniversite (YL)	Mühendis	Niğde
3	Lale	57	Üniversite (Dr.)	Mühendis	İskenderun
4	Leyla	42	Üniversite (YL)	Öğretmen	Amasya
5	Hülya	42	Üniversite (Dr.)	Diyetisyen	Afyon
6	Gizem	37	Üniversite	Ev Hanımı	Nevşehir
7	Nurdan	38	Üniversite	Öğretmen	Trabzon
8	Şengül	71	Üniversite	Eczacı	Bursa

28 Max van Manen, *Yaşantılanan Deneyimi Araştırmak: Eyleme Duyarlı Bir Eğitim Bilimi İçin İnsan Bilimi*, çev. Müge Yılmaz (Ankara. Pegem Akademi, 2021); Reyhan Şener Uca, *İlahiyat ve Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2023).

29 Nilüfer Voltan Acar vd., "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/12 (1996).

30 Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığı, 13.03.2023, 07/82

31 Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*; Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*.

9	Piraye	54	Üniversite	Ev Hanımı	Artvin
10	Hacer	53	Lise	Ev Hanımı	Gümüşhane
11	Banu	51	Üniversite	Hemşire	Burdur
12	Hatice	56	Üniversite	Mimar	Ankara
13	Tülin	65	Üniversite	Yaşam Koçu	Konya
14	Esin	45	Üniversite	Öğretmen/ Yaşam Koçu	Adana
15	Kübra	22	Üniversite	Öğrenci	Kırşehir
16	Zeynep	35	Üniversite	Öğretmen	Rize
17	Raziye	51	Yüksekokul	Ev Hanımı	Tekirdağ
18	Hale	48	Üniversite	Öğretmen	Ankara
19	Ensar	40	Ön Lisans	İmam-Hatip	Sakarya
20	İbrahim	35	Üniversite	Memur	Bursa
21	Cihan	59	Lise	Serbest Meslek	Trabzon
22	Berk	36	Üniversite	Doktor	Isparta
23	Hasan	45	Üniversite(YL)	Öğretmen	Gümüşhane
24	Yakup	56	Üniversite (Dr.)	Memur	Nevşehir
25	Kemal	44	Lise	STK	Bingöl
26	Ahmet	38	Üniversite	Öğretmen	Ankara

Görüşmeler katılımcıların talepleri üzerine yüz yüze ve çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir.[32] Araştırmanın birincil ampirik veri kaynağı katılımcıların beyanları olduğu için, yarı yapılandırılmış mülakat sorularıyla görüşmenin akışı sağlanmış olup, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde, katılımcıların cevaplarına bağlı olarak sondaj ve derinleştirme soruları sorulmuştur. Katılımcıların müsaadesiyle mülakatlar ses kaydına alınmıştır ve görüşmeler ortalama kırk beş dakika kadar sürmüştür. Görüşmeler esnasında, erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha soğukkanlı ve rasyonel bir biçimde duygu ve tecrübelerini aktardıkları, kadın katılımcıların ise daha duygusal bir şekilde yaşadıklarını anlatmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Ses kaydına alınan görüşmeler dijital transkripsiyon uygulamaları aracılığı ile deşifre olunmuş, elde edilen metinler dikey ve yatay okumalar yapılarak veriler kategorize edilip örüntüler ortaya çıkarılmıştır. Bu sayede veriler daha net analiz edilip yorumlanabilir hale getirilmiştir.

[32] Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*; Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*.

3. Bireylerin Dindarlaşma Deneyimlerindeki Kırılma ve Uyum Süreçleri

Bu araştırma için yapılan ön okumalar neticesinde oluşturulan mülakat soruları, 'dindarlaşma öncesi hayat', 'dindarlaşma süreci' ve 'sonrası ve şimdi' olmak üzere üç ana soru etrafında şekillenmektedir. Sorular bu ana başlıklar çerçevesinde sorulmuş olup, katılımcılarla karşılıklı soru cevap olarak veri alanı genişletilmiştir. Mülakatlar neticesinde elde edilen veriler analiz edildiğinde, bireylerin dindarlaşma süreçlerini şu dört dönemde değerlendirmek sürecin anlaşılması açısından daha uygun görülmektedir: 1) Kişilerin dini hayatlarının temel başlangıç noktası, 2) Kırılma anları ve dönüşüm süreçleri, 3) Çatışma ve uyum süreçleri ve 4) Yeni kimlik inşası.

3.1. Dini Hayatların Temel Başlangıç Noktası

Dindarlaşan bireylerin hayatlarının başlangıcındaki dini ortam, dini semboller, din eğitimi gibi unsurların varlığı ve etkisi, bireylerin dini hayatlarındaki temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile, bireyin dini gelişiminde en baskın etkiye sahip unsurdur denilebilir. Dini inancın temelinin atıldığı çocukluk dönemi de bu etkin baskı altında geçmektedir.[33] Erken çocukluk çağında yaşadıkları din baskısı, söz-fiil uyuşmazlığı ve yanlış örneklik, medyanın olumsuz etkisi, dönemin siyasi angajmanı, dine karşı sürekli yüceltilen modern hayat gibi olumsuz tutumların, bireylerin dine mesafeli bir tavır takınmalarına ve dine karşı olumsuz duygu ve düşünceler geliştirmelerine sebep olduğu görülmektedir. Mesela henüz küçük yaşında gerekliliğini ve önemini anlamamışken, sürekli dini vecibeleri yerine getirmesi için baskı yapılan ve bazı kısıtlamalara maruz kalan bir çocuk büyüdüğü zaman bu ritüellere olumsuz bir yaklaşıma sahip olabilmektedir:

> *"Yalnız bulunduğum mahalle dolayısıyla çok akraba olması dolayısıyla çok küçük yaştan itibaren belli baskılara maruz kaldım. Giyim kuşam konusunda atıyorum kızlar bisiklete binemez, kızlar pantolon giyemez gibi baskılar oldu. Böyle şeyler de vardı... Yani daha çok yanlış yaptığım şeylere kızılıyordu ve ben buna anlam veremiyordum. Bilmediğim için yani bir şeylere. Bir süre sonra bir şey oldu zaten inat başladı bende. Hani madem öyle, yapmayacağım şeklinde olmaya başladı... O zamanlardan sonra yani fırsat buldukça oruç tutmadım mesela. Oruç tutmayıp kimseye söylemediğim dönemler oldu yani..." (Zeynep, Öğretmen, 35).*

Bu durum sadece bireyin kendisinin baskı ve zorluklara maruz kalmasıyla sınırlı değildir. Hale (Öğretmen, 48), çevresindeki yaşıtlarının gördükleri baskıdan dolayı örtünmeleri sonucu tesettüre karşı kendisinin şiddetli biçimde olumsuz düşüncelere sahip olduğunu ifade etmektedir:

> *"Ben başörtülülerden nefret ederdim. Bunun nedenini de söyleyeyim. İki tane arkadaşım vardı. Arkadaşım değil de komşu kızları diyeyim. Zorla babaları bir yurda gönderiyor. Kız yurduna zorla gönderilince tabii ters tepiyor. Dolayısıyla kızlar hep böyle köşeyi döndükten sonra başlarını açarlardı ya işte hani. Anlatabiliyor muyum?"*

33 Faruk Karaca, *Dini Gelişim Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık 2016), 37.

Müslüman olduğunu söyleyen, ibadetlerini yerine getiren bir anne baba, evlatlarına güzel ahlak konusunda örnek olamıyorsa ve hatta olumsuz örneklikler sergiliyorlarsa, böyle bir evde büyüyen çocuk da dine karşı mesafeli ve dini sorgulayıcı bir zihinle yetişebilmektedir. Bu durumun aksine bazen çocukluk çağında bu tür sıkıntılı süreçlere maruz kalan bireyler, sorunun kaynağının din değil de kişi olduğu ayrımını yapabilecek idrakte iseler, hedefleri İslam'ın daha düzgün yaşandığı bir hayat kurmak olmaktadır. Ancak Zeynep (Öğretmen, 35), tecrübesinin müspet yönde oluşmadığını beyan etmektedir:

> *"Hani babam... Yani hani evet Müslüman bir adam İslam'a karşı benim ibadetlerimi yapmamı istiyor ama yaptığı çok fazla yanlış var işte. Psikolojik baskı gibi ya da işte bazen şiddet gibi şeyler vardı. O yüzden şey oldu bende. Demek ki Müslümanlık yeterli değil ve sen böyle istiyorsun diye ben olmayacağım. Yani babaya karşı da bir inat vardı ya, ondan dolayı da biraz o tarafa doğru kaydım bence."*

Ailesindeki dini durumu "örfe yedirilmiş İslamiyet" olarak nitelendiren Leman (Ev Hanımı,57), öğretilerin helal-haram gibi dini terimlerden ziyade ayıp-günah gibi daha geleneksel-kültürel kelimelerle olduğunu ifade etmektedir.

Medyanın, kitleleri hızlı bir şekilde etkileyen ve bilginin ve gündemin çok hızlı aktarılmasını sağlayan önemli bir iletişim aracı olarak bu konuda da fazlaca etkisinin olduğu görülmektedir. Şengül, büyüdüğü dönemde izledikleri bir filmin o zaman için ne kadar etkili olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

> *"Çünkü nereden biliyor musun? Bizim kuşağımızda bizler çalı kuşu filmini gördük. Bize Halide Edip Adıvar'ın bir romanı vardı, Vurun Kahpeye diye. O filmi izlettiler. Orada hep böyle kötü adam rolünde caminin imamı." (Eczacı, 71)*

Yine bireylerin yetiştikleri dönemdeki siyasi angajman ve dolayısıyla kamusal alan çerçevesi içinde yürürlükte olan uygulamalar da bireylerin zihin dünyalarında olumsuz veya olumlu izler bırakmakta ve dini durumlarını etkilemektedir. Leman'ın babasının dini davranış ve tutumları üzerinden yaptığı çıkarım da bu konuda bize önemli veriler sunmaktadır:

> *"Sonrasında Ramazan'da babamın arkasında bize namaz kıldırdığını hatırlıyorum. Çok enteresandı. Yani babam da biliyor ama yapmıyormuş. Onu anladım o zaman. Ama yaşı ilerlediğine namaz kılmaya başladı, Camiye gitmeye başladı. Hacc'a gitti geldi. Şöyle bir bağlantı kuracağım. Çok baskılı, yasakların olduğu bir dönemde ahırlarda Kur'an öğrenmişler babamlar. Yakalamak için geliyorlardı. Korkutulmuşlar bence. Onun etkisi var bence. Bir de köyden şehre gelen insanların, iş yapan belli bir refah seviyesine gelen insanların, bizim ilçemiz için söyleyeceğim, Modernleşme süreci başlamış ve çok da heveslenmişler, etkili olmuş. Sürekli şeydi babam, kızların okutulması üzerinde dururdu. Kendisi çok zeki bir öğrenciymiş, okuyamamış. Zorla almışlar onu okuldan. Onun bir yarası vardı içinde. O modern, çok meraklıydı böyle köye gitmek istemiyordu, köyü sevmiyordu ve hızlıca değişme heveslisi idi o yıllarda. Ama onu çok da iyi görüyordu. İşte bize araba*

kullanmayı öğretti, 18 yaşımızda ehliyetimizi aldık biz mesela. O böyle bir şeyi başarmış gibi geliyordu ona. Okumamız için çok gayret etti, iyi okullara vs."

Dini küçümseyen, dindar kimsenin cahil olduğunu düşünen bir kesimin, modernliği kutsaması ve sürekli modern olma yolunda dini yok sayma çabaları da yine bireylerin zihin dünyasında karmaşaya sebep olan olumsuz etmenlerden biri olarak karşımızda durmaktadır.

3.2. Kırılma Anları ve Dönüşüm Süreçleri

İnsanların normal hayatları akışında giderken, alışagelmiş oldukları hayat tarzı ve düşünce üzere yaşarken, ne oluyor da bir şeyler değişmeye başlıyor? Katılımcılar bu türden sorulara çok farklı cevaplar vermektedirler. Kimi bir yakınının ölümüyle sarsılıyor, kimi bir hastalıkla imtihan olmakta, kimi uzun zamandır hissettiği manevi boşluktan kurtulmak için bir yol aramakta, kimi bir rüya görüp etkisinden çıkamamakta, kimi ise entelektüel sorgulamalarla dine yönelmektedir. Köylü, ölümün hem yıkıcı hem de yaratıcı bir gücü olduğunu ve insanlık için bir korku ve kaygı unsuru olduğunu belirtmektedir.[34] Bu hisler kişilerde davranışlara dair kontrol mekanizması geliştirmekte ve insanlar için iyi ve faydalı işlerde motive edici bir unsur olarak görev görmektedir. Bu bağlamda "din aracılığıyla meselelerle başa çıkma" açısından "zor zamanlarda anlam arayışı sürecinde kutsalın araç olarak kullanılması"[35] da bireylere dayanak oluşturmaktadır. Leman (Ev hanımı, 57), babasının ölümünden çok etkilendiğini ve onun için ne yapabileceğini düşünürken Kur'an okumaya yöneldiğini ve böylece din ile ilk bilinçli ilişkisinin başladığını söylerken Leyla da (Öğretmen, 42) dedesinin ölümünden sonra ölümün kendisine de yakın olduğunu düşünüp sorgulamaya başladığını belirtmektedir:

"Dedim ki, dedem çok da dikkat ederdi beslenmesine falan. Böyle acayip titizdi o konuda. O kadar dikkat etti, böyle oldu yani yarın bir gün ben de ölebilirim. Yani bu çok da uzak bir şey değil hani. Ben hem gerçekten ona bir vefa borcu gibi ya da onun öğrettiklerini yapmak benim için artık gurur verici bir şey gibi oldu. Böyle bir vazife gibi. Ama bir taraftan da baktım gerçekten bu işin bir sonu yok. Yani hani nereye gidiyorum, ben ne yapıyorum diye böyle kendi kendime çok sorguladım."

Ölüme dair Leyla'nın çevresinden gelen yorum da dikkat çekicidir. Nişanlısı öldükten sonra tesettüre giren Leyla için "nişanlısı öldükten sonra acısından kapandı" olarak ifade edilen düşünce, aslında, bir ölüm sonrası yas durumu sürecinde böyle bir tutumun da var olduğunu göstermektedir. Ölüm ile benzer bir hissiyata sebep olan diğer bir unsur da hastalık olarak düşünülebilir. Ahmet (Öğretmen, 38), kardeşinin ciddi bir hastalık sebebi ile hastaneye gittiğini telefonda duyduğu anda bir garip hissettiğini ve o anda "düzgün bir hayat yaşayacağım" diye karar verdiğini ifade etmektedir. O, ilk olarak alkolü bırakarak bu sürece başladığını da belirtmektedir.

---

34 Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 86-87.

35 Muhammet Bener–Kemaleddin Taş, "Yaşlılık, Yalnızlık ve İnanç Pratikleri: Psiko-Sosyal Dayanıklılık Bağlamında Nitel Bir Araştırma", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/1 (Nisan 2026), 69.

Din ile yakın bağ kurmadan önceki hayatında manevi olarak bir şeylerin eksik olduğunu hisseden ve ne yaptıysa iç huzursuzluğunu gideremeyen Şengül (Eczacı, 72), o dönem içinde bulunduğu durumu şu şekilde aktarıyor:

> *"... Tek başıma sinemaya giderdim. Günde 3 sinemaya gittiğim olurdu. İçimde bir boşluk, bir arayış ama nasıl bir arayış, bilmiyorum ne aradığımı. Sinemaya gidiyorum bir film izliyorum. Bu, seçme yok yani. Tamam, 12'de ne var? Şu varmış orada. Tamam, ona gidiyorum, işte 2.30'da ne oynuyormuş? Tamam, bir de ona gideyim. Ee akşam 4.30 işte saat 7'ye kadar yurda dönüş saatim var. O 4 buçuk saat sonra sıradaki sinemaya giderim. Çıktığımda gene bir hiç, gene bir boşluk. O boşluk devam ediyor. Ben sadece oralarda da kendi günümü doldurmuşum. Hiçbir şey öğrenmeden, hiçbir adım ilerlemeden bu boşlukla beraber tekrar okula, yurda dönüyorum. Böyle gitti. O boşluğu çok net, iyi biliyorum. Yani boşluğun dolmadığını ne yaparsam yapayım, ne okursam okuyayım, ne kadar yüzersem, ...çok da spor da yapardım. Hiçbir şekilde dolmadığını sonuna kadar hissettim."*

Kemal (STK, 44) de dışarıdan güzel ve pürüzsüz görünen hayatın içinde aslında şu şekilde hissettiğini beyan etmektedir:

> *"Yani güzel bir hayat gibi görünen o yaşayışın, yaşamın içerisinde aslında bir bunalım hali yaşıyordum. Aslında bir yokluk hali yaşıyordum. Geleceğe dair hiçbir umudum yoktu. Ümidim yoktu. Ne olacağını bilmediğim bir şeyin içerisindeydim."*

Birçok görüşmecinin ve bilhassa kadın görüşmecilerin özellikle etkisi altında kaldıklarını belirttikleri bir unsur olarak rüyalar, kendilerine farklı anlam yüklenebilen ve gerçekliğe dair biraz gizemli ve düşündürücü bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü rüyalarda görülenler bazen tamamen bilinçaltı ile bağdaştırılırken bazen de hiçbir şeyle alakası olmayan ve tamamen ilahi bir mesaj olarak da değerlendirilebilmektedir. Tamamen öznel bir tecrübe olarak rüyalar bireysel birtakım yorumlamalarla ve kişide oluşturduğu hisle harmanlanarak bir anlam bulmaktadır. Dindarlaşma süreci yaşayan bireyler, bu süreçte bazen yavaşlamalar, zorlanmalar veya emin olamama gibi durumlar yaşayabilmektedirler ve böyle zamanlarda gördükleri bir rüya onlar için çok şey ifade etmektedir. Banu (Hemşire, 51), namazlarını kıldığı ama henüz tesettüre girmediği bir dönemde gördüğü rüyanın tesiri ile hemen tesettüre girdiğini aktarmaktadır:

> *"Kendimi cehennemde görmüştüm. Cehennemde görünce üzerime böyle çok büyük yaratıklar geliyordu. Yani korkunç bir kâbustu, öyle söyleyeyim. Kendimi önce mezarlıkta, daha sonrasında da başka bir âlemde gördüğüm rüya beni çok etkiledi. Rüyamda dedim Rabbim hani beni dünyaya tekrar gönder, ben o zaman örtülü bir insan olacağım diye. Ondan sonra bunu birkaç kez tekrarladım, işte o rüyadan sonra da şey yaptım, örtündüm."*

Hatice (Mimar, 56), kendisinin bilinçsiz ve İslam dini ile alakalı bilgi eksikliğinin olduğu zamanlarda ateist birisinin kendisine yönelttiği sorularla dinine yaklaştığını ve sözde Müslümanlıktan özde Müslümanlığa geçiş sürecinin başladığını dile getirmektedir:

> *"Hani ondan sonra ben de güya Müslümanım ya. İslam'ı çok biliyorum ve ben ona şimdi şey yapmaya çalışıyorum. Allah'ı güya anlatmaya çalışıyorum. Şimdi o bana bunu şey yaparken bana Kur'an'dan ayetler söylemeye başladı. Allah'ın yokluğunu ispatlamak için bana Kur'an'dan ayet söylüyor. Ama tabii şu anda hiçbiri aklımda değil. O dönemde sadece şeyi hatırlıyorum. Hadis söylüyor. Hadis âlimlerini söylüyor. Ama bende hiçbir şey yok. Ne Kur'an'dan bir şey söyleyebiliyorum. Ne ona bir hadis söyleyebiliyorum, ne hadis âlimlerini biliyorum. Hiçbir şey bilmiyorum gerçekten. Yani ben tamamıyla sıfır kaldım. O bana bütün İslami dokümanlarla geliyor. İlk önce çok etkilenmediğimi düşündüm o gece. Ondan sonra ayrıldık ama eve gittiğimde ha bire onun Allah yoktur sözleri o kadar böyle beynimde dolaşmaya başladı ve beni rahatsız etmeye başladı ki, sonra dedim Allah'ım ben madem Müslümanım önce bir kitabımı okuyaraktan başlayayım. Yani bu beni rahatsız ediyor. Ben gerçekten bana indirmiş olduğun Kitap nedir? Kitapta ne yazıyor? Hadis nedir? Resulün bana ne getirmiş dedim. Ben bunları öğrenmeye başlayacağım."*

Benzer bir durum yaşayan Hülya (Diyetisyen, 42), kişisel gelişim odaklı bir hayat yaşarken artık okuduklarının kendisini tatmin etmemesi ve Esma-ül Hüsna kitaplarını okumasıyla İslam dinine dair bilinçlenme sürecinin farklı bir yüzünden bahsetmektedir:

> *"...33-34'lere kadar şey diye meraktan kişisel gelişim konuları işte böyle bir sürü kişisel gelişim kitapları okuyorum, videoları dinliyorum, bir sürü saçma sapan kurslara gidiyorum, diksiyon kursundan tut dublaj kursuna. Tenis dersi böyle hani oraya buraya saçma sapan yerlere gidiyorum sürekli böyle kendimi geliştirmekle ilgili içimde bir hissiyat var artık böyle oku oku oku o kitapları. Sonra bir süre sonra o kitaplar da kendini tekrarlıyor ve tatmin etmedi beni. Dedim ki yok yani burada bir şey yok. Artık sıkıldım o kitaplardan. Bir gün kırılma noktam bence o oldu. Bir gün ben Esma-ül Hüsna'ları merak ettim ve dedim ki, yani Allah bize isimlerini bildirmiş: Esma-ül Hüsna. Ne demek olduğunu biliyordum ama içeriğine hiç bakmamıştım. Allah bize Esma-ül Hüsna bildirmiş yani kendi isimlerini anlatmış. Lütfedip de açıp okumamışım. Yani Esma-ül Hüsna kitabı araştırayım dedim sonra kitabı araştırırken falan dijital platformdan sevdiğim bir hocanın derslerine denk geldim."*

3.3. Çatışma ve Uyum Süreçleri

Katılımcıların bir kısmı bu değişim sürecini daha pürüzsüz, çevresiyle uyum içerisinde ve destek görerek geçirdiklerini ancak bir kısmı da oldukça zorluklar yaşayarak çatışma içerisinde bu süreci atlatmak durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aile ortamından başlayarak akraba ve arkadaş ortamlarında sıkıntı yaşamak, mesleki olarak hem iş bulma hem de iş ortamında kabul görme gibi sıkıntılarla yüzleşmek ve bu tepkilere bağlı olarak maddi sıkıntı yaşamak görüşmecilerimizin aktardığı olumsuz tecrübelerden bazılarıdır. Lale (Mühendis, 57), kendi ifadesi ile dindarlaştığı süreçte annesinin de kendisinden etkilenerek dine ilgisinin arttığını ve sonrasında özellikle tesettüre girmesiyle babasının çok yıpratıcı tepkiler verdiğini ve zor durumda kaldıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *"Biz 3 ay boyunca Ankara'da, ya babam elimizdeki paraları da almıştı giderken. Hani herhangi bir yere gitmeyelim falan diye ama eee işte arkadaşlar destek oldular. Bahçeli'de bir evimiz vardı. O evde yaşadık böyle açlık çekerek. Herhalde o şehir değiştirmek anlamında yani hani o annemin de böyle bir tepki vereceğini beklemiyordu o da benim arkamda yer alınca yani ben de bu sefer kararlı bir şekilde hayır açmayacağım böyle devam edeceğim deyince, hani evden kovdu ama giderken de hani paraları çünkü Ankara'da da evimiz var. Biz o zaman okuyoruz. Oraya gidebileceğimizi düşündü belki de. Ha hepsini alamamış paralarımızın. Yani yol paramızı denkleştirdik. Oraya gidebildik. Sonra 3 ay aradı kendisi. Annemle işte yeniden gel diye talepte bulundu. Fakat e işte annem de o esnada başını örtmeye karar verdi. Bir terziye girdi çalıştı. Kendisi yani hiç böyle bir çalışma hayatı olmayan bir ev hanımıydı ama ciddi bir anlamda ayrılığı düşünerek orada da para kazanabilmesi endişeleriyle öyle Ankara'da bir terzide çalışmaya başladı. Böyle bir süremiz oldu."*

Hülya (Diyetisyen, 42), kardeşlerinin kendisiyle bir ay konuşmayıp hiçbir şey olmamış gibi tepki göstermelerinden çok etkilendiğini ifade etmektedir: "Sanki kafama toka takmışım gibi davrandılar. Bir ay öyle geçti." Ailesiyle böyle bir tecrübe yaşarken iş hayatında da birtakım olumsuzluklar yaşamış olan Hülya, seküler bir kesimden olan çoğu danışanının yavaş yavaş kendisinden ayrıldıklarını da ifade etmektedir. Ablasının dindarlaşma sürecinden etkilenerek dine yönelen Piraye (Ev Hanımı, 54), ablasının tesettüre girdiği dönemde evlerinde yaşanan zor durumlardan bir kısmını şöyle aktarmaktadır:

> *"Eee üniversiteye başladı ikinci senesinde. Eee başörtü eylemleri başladı. Çok kötü. Asla okula sokmuyorlar. Kampüse sokmuyorlar. Ama bizim evden kıyametler kopuyor. Ne kıyametler kopuyor. Anlatamam sana. Her gün kavga. Her gün kavga. Her gün başını açacaksın, okuyacaksın. Ona sen yoksa seni evlatlıktan reddederim. Açıp okuyacaksın. Tamam. Açmıyor musun? Başörtünü yakacağım senin. Başörtünü yakacağım. Başörtü içki sofrası kuracağım karşınızda. İçki içeceğim. Öyle derdi. Madem öyle siz görürsünüz babayı derdi. Ben size bu şekilde yaranamadım. O zaman ben de tam tersi olacağım derdi babam."*

Kız arkadaşı vesilesi ile dine yakınlaşan, öğrenen ve ibadetlerini yapmaya başlayan Kemal'in (44, STK) dindarlaşma süreci, ona vesile olan kız arkadaşından ayrılmasına sebep olmuştur. Bu durum için Kemal duygularını şöyle ifade etmektedir: "Normalde İslam'dan önce ayrılsam herhalde kendi kendime zarar veririm diyordum ama İslam'ı bulduktan sonra işte Rabbimle olan muhabbet oluştuktan sonra onunla bu kararı vermem zor ama eee elhamdülillah oluşmuş oldu." Bu olumsuz tecrübelerin yanında ailesi ve çevresindeki herkesin kendisini çok memnuniyetle karşıladığını ifade eden Banu (Hemşire, 51), tesettüre girerek görünürlük kazandığında hem sosyal çevresi hem de iş yerindeki arkadaşları tarafından ummadığı şekilde karşılık bulduğunu söylemektedir:

> *"... Şimdi iş yerine giderken çok korkarak gittim açıkçası. Bir de böyle pat diye örtünme kararı alacağımı düşünmüyordum ama hani sabah kalktığımda çok kararlıydım. Dedim ne olursa olsun örtüneceğim. Ondan sonra evimle hastane birbirine çok yakındı. Hatta eşime dedim ki sen dedim balkondan bana el salla, bana destek olmuş ol. Çünkü ben kendim bayağı dedim*

zorlanacağım. Ondan sonra hastanenin girişinde çok dindar iki arkadaşa denk geldim. Allah makamını artırsın dediler. İlk gördüğümde ilk arkadaşım. Diğeri dedi Rabbim senin işte senden razı olsun. Öyle güzel bir şey yaptın ki sakın ha bundan sonra başına gelecek hiçbir şeyden dolayı açılmayı düşünme falan diye böyle yani öyle denk geldi ki, hani ben odama gidinceye kadar hep olumlu şeyler duyarak gittim ondan sonra. Sonrasında da dedim ki Rabbim bak ne kadar kolaylaştırdı. Ondan sonra girdim odama."

Dindarlaşma süreçlerinde ciddi ve yıpratıcı tepkilerle karşılaşan bireyler, bu zorlukların onları yıldırmadığını ve sabırla bu süreci atlattıklarını belirtmektedirler. İslam'a karşı ciddi olumsuz fikir ve tutumları olan ailelere sahip bireyler başta aileleri olmak üzere kendilerinin yeni tercihini benimsemeyen arkadaş çevrelerinden de ciddi tepkiler almaktadırlar.

3.4. Yeni Kimlik İnşası

Dindarlaşan bireylerin geçmişten getirdikleri olumlu-olumsuz hatıralarla birlikte, tercihleri doğrultusunda yaşamaya başladıkları yeni hayatlarında ve inşa ettikleri yeni kimlikle beraber artık başka tecrübeler edinmektedirler. Hülya (Diyetisyen, 42), özellikle tesettürle birlikte görünürlük kazanan yeni kimliğinin kendisine kattıklarını şöyle ifade etmektedir:

"Tesettür, sadece beni ve bedenimi koruyan bir şey değil, beni her türlü haramdan koruyan bir şey. Ben eskiden de alkollü ortama girip işte iş arkadaşları gidip orada yemek yiyen iş yemeği yeniyor. Ben zaten alkollü ortama girdiğimde ya da o hesapta işte alkolün de içinde olduğu hesabı ödediğinizde ben zaten rahatsızdım. Hani bana kalsa alkolsüz bir yere gidelim ama oradaki gruba ayak uydurmak durumunda kalıyordum. Tesettür beni bunlardan korudu. Mesela arkadaşımın yaş günü oluyor ve arıyorum ben. Yaş günü kutlu olsun. Var mı diyorum bir kutlama falan. Var ama kutlamada çok seni açmaz seninle ayrı kutlayalım diyor. O kadar beni koruyan bir lütuf ki bana, o beni çok mutlu ediyor böyle açıkça bunu söylemesi de çok güzeldi."

Berk (Doktor, 36), dindarlaşma süreci sonrası ailesiyle ayrı düşmüş ancak zamanla iki taraf da belli sınırlar içerisinde kalmayı başarmıştır:

"Yani onların tepkilerinden sonra benim imanım hep daha artıyordu. Ben dinime daha çok sarılıyordum. Hatta yani onlarla o çatışmalar azaldığı zaman, ben daha böyle hani mücahit gibiydim. Ben İslam'ı savunan bir mücahit gibi hissediyordum. O zaman daha ateşliydi, daha yüksek duygular hissediyordum. Ama artık annemle babam yani tartışılacak her konu tartışıldı. Söylenecek her şey söylendi ve onlar yollarından dönmüyor. Ben de dönmüyorum ve hani artık ben kendimi değiştirmeye çalışayım. Başkalarını değiştirmekten ziyade ya da başkalarına fikirlerimi anlatmaktan ziyade ben daha iyi bir Müslüman nasıl olurum? Kendi hatalarımla, kendi kusurlarımla meşgul olayım dediğim bir döneme girdim. Ondan sonra o çatışmaların hepsi bitti. Eskisi gibi değil. Onlar beni böyle kabul etti. Ben de onları öyle kabul ediyorum."

Değişim ve gelişim sürecinin hala devam ettiğini düşünen Esin (Öğretmen,45) şu anki halini şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Yani tabii ki değişmiş, gelişmiş, dönüşmüş bir Esin var. Daha da değişecek, dönüşecek bence. Yani insanın sonuçta yaşanmışlığı var. Bir sürü yaşadığı olay var, okuduğu kitap var. Durmuyoruz ki. Sürekli değişip dönüşüyoruz. Yani o eski Esin de şu anki Esin arasında dağlar kadar fark var bence. Dediğim gibi o zaman belki o yaptığım şey mükemmeldi. Şimdiki yaptığım şey şu an için mükemmel ama bir on yıl sonra belki mükemmel olmayacak."*

Bazı kişiler için dindarlaşma sürecinde aldıkları kararlar ve değişen hayatlarında olmak istedikleri yer, planladıkları ya da arzu ettikleri gibi gelişemeyebiliyor. Dindarlaşma sürecinden sonra çalışmak istemeyen ancak maddi sebeplerden ötürü çalışmak durumuna kalan Nurdan, şu an içinde bulunduğu durumu şu şekilde anlatıyor:

> *"Kendi açımdan baktığımda gerçekten değişen bir hayatım kesinlikle var. Yani 180 derece değişmiş bir hayat. Çevresiyle, gerek okuduklarıyla, gerek izledikleriyle, gerek yediği ile gerek beslenmesi ile değişen bir hayatım var. Ve ben bu hayattan çok mutluyum. Allah nasip etsin bana yani. Çünkü ben evimin hanımı olmak istiyorum. Maddi destek de evime. Evimden ben eşime destek olmak duacısıyım. Hala da bir yerden belki bir şekilde yüzümüze gülerse böyle bir şeyin acısı, belki o zaman kendimi tamamlanmış hissedeceğim. Ya da belki de hiç tamamlanmayacağım. Allah bana belki bu yönde bir imtihan veriyor. Başım üstüne. Böyle bir hayata devam ediyorum. Allah yolumuzdan ayırmasın."*

Sonuç

Bu makalede, dini yapısı farklı ailelerde doğup büyümüş bireylerin dindarlaşma süreçlerine dair yaşadıkları tecrübeler öğrenilip anlaşılmaya çalışılmıştır. Öncelikli olarak, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilen modernleşme ve sekülerleşme kavramlarının aslında ilişki kurulduğu gibi sadece tek bir yönde sonucunun (sekülerleşmek, dinden uzaklaşmak) olmadığı, yani modern hayat içerisinde türlü sebeplerle bireylerin dinden uzaklaşmak yerine dine sarıldığı örneklerin de azımsanamayacak bir seviyede olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Farklı dini yapıya ve dünya görüşüne sahip ailelerden yetişen birçok kişinin yaşadıkları ciddi ve önemli olaylar (ölüm, hastalık), hayata dair anlamsız hissetme gibi manevi boşluk durumları ve entelektüel sorgulamalar neticesinde dine bir merak ve yakınlaşma yaşadıkları görülmektedir. Bireylerin dinden uzak olmalarındaki tek bir sebebin onların yetiştiriliş tarzı olmadığı, büyürken şahit oldukları olumsuz olay ve yanlış davranışları din olarak görüp bu sebeple mesafeli oldukları da başka bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dindarlaşma ve dini bir hayatı yaşama önce kişinin kalbinde ve zihninde başlamakta sonrasında hayat pratiklerine yansımaktadır. Dine olan meraklarını giderme ve sonrasında bağlarını sıkılaştırma ve dini bir hayatı uygulamada ilk yaptıkları şey, varsa alkol kullanımı ve benzeri kötü alışkanlıklarını bırakıp öğrenebildikleri birkaç sure ile hemen namaza başlamaktır.

Bu sürecin görünürlük kısmı, yani dini sembolleri taşıma durumu erkekler ve kadınlar arasında farklı olmaktadır. Bu açıdan kadınların dindarlaşma süreçlerini tamamlayıcı bir etkisi olduğunu düşündükleri tesettür, uygulaması ve sonuçları açısından daha zor ve ciddi bir durum arz etmektedir. Bu bağlamda kadınlar aileleri, sosyal çevreleri ve iş hayatında erkeklere kıyasla daha fazla zorlukla mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Nitekim dini söylemde ve ibadet pratiklerinde karşılaşmadıkları kadar tepkiyle tesettür sonrasında karşılaşan kadınların sayısı oldukça fazladır. Bu durum, ayrıca, bu süreçte kadınların ve erkeklerin maruz kaldıkları olumsuz tepkilerin şiddeti arasında da fark olduğunu ortaya koymaktadır. Nihayetinde dindarlaşan bireyler, birçok kayıp ve kazanımla inşa ettikleri yeni bir kimlik ve yaşam tarzı ile daha huzurlu, hayatın anlamına vakıf oldukları ve daha tamamlanmış bir ruh hali ile yollarına devam ettiklerini ifade etmektedirler.

Son olarak, dindarlaşan bireylerin geçirdikleri bu süreci, aktif bir seçim ve mücadele süreci olarak değerlendirmek uygun olacaktır. Her ne kadar mesleğini eline almış, kendi geçimini sağlayan ve yetişkin bir birey olarak kendi hayatını idame ettiriyor dahi olsalar, bu durum aileden gelen olumsuz tepkilerin önüne geçmemektedir. Elbette toplum için kutsal görülen ve onun en küçük yapı taşı olarak nitelendirilen aile yapısı için de bu durum yadsınabilir bir şey olarak görülmemektedir. Nitekim katılımcıların hepsi, kısa ya da uzun vadede, kendilerini onaylayıp benzer bir değişim yaşamasalar dahi, belirli sınırlar içerisinde aileleri ile uyum sağlayıp yeni bir düzende hayatlarına devam etmektedirler.

Bu araştırma, dindarlaşma süreci yaşamış kadın ve erkeklerin tecrübelerini anlamayı ve aktarmayı amaç edinerek yürütülmüştür. Din gibi hayatın tamamını etkileyip düzene sokan önemli bir unsurun sürece dair araştırılıp değerlendirilebilecek başka bağlamlarının olması mümkündür. Çünkü dindarlaşma çok farklı sebeplerin çoğu durumda bir kıvılcımıyla başlayan ve yine birçok unsurun etkisi altında devam eden bir süreç olarak gözükmektedir. Bu bağlamda dindarlaşma süreci ve o dönemin konjonktürü ile etkileşimi bir çalışma konusu olabilir. Aynı şekilde tarikat ve cemaatlerin dindarlaşma süreçlerindeki müspet ya da menfi etkileri incelenebilir. Bu ve benzeri birçok örneğin çalışılması, muhtemeldir ki ilgili literatüre önemli katkılar sunacaktır.

Kaynakça | References

Acar, Nilüfer Voltan vd. "Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12/12 (Haziran 1996) https://izlik.org/JA26MC33EE

Aydın, Mustafa. *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılım Kitap, 2009.

Aydoğdu, Tuba – Taş, Kemalettin. "Günümüz Dünyasında Bireyselleşmenin Din ve Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/2 (Ağustos 2025), 356-380. https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.2.8

Aydoğmuş *Ördem*, Özlem "Modernite Kültürü ve Türk Modernleşmesi". *Sosyoloji Notları* 2/2 (Aralık 2018), 210-221. https://izlik.org/JA57MP28PY.

Bayer, Ali. "Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (Nisan 2010), 149-190. https://izlik.org/JA34RZ65KA

Bener, Muhammet–Taş, Kemaleddin. "Yaşlılık, Yalnızlık ve İnanç Pratikleri: Psiko-Sosyal Dayanıklılık Bağlamında Nitel Bir Araştırma". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/1 (Nisan 2026), 63-87. https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.1.3

Berger, Peter L. (ed.). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Washington, D.C.: Ethics and Public Policy Center, 1999.

Berger, Peter L. *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. çev. Ali Coşkun. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.

Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. haz. Ahmet Kuyaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Casanova, José. *Modern Dünyada Kamusal Dinler*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Coşkun, İsmail. "Modernleşme Kuramı Üzerine". *İstanbul University Journal of Sociology* 3/1 (Mayıs 2012), 289-314. https://izlik.org/JA94MT55YR.

Creswell, John. W. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. çev. Mesut Bütün–Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.

Çapcıoğlu, İhsan. "Modernleşme". *Sosyolojiye Giriş*. ed. İhsan *Çapcıoğlu*– Hayati Beşirli. 289-326. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Çetin, Halis "Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi". Modernliğin Gölgesinde Gelenek. 11-41. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2003.

Ertit, Volkan. *Endişeli Muhafazakârlar Çağı: Dinden Uzaklaşan Türkiye*. Ankara: Orient Yayınları, 2015.

Frankl, Viktor E. *Bilinçdışı Tanrı: Psikoterapi ve Din*. çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2022.

Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Bouwman. İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2020.

Giddens, Anthony. *Modernliğin sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil. *İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2024.*

Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi: Dinî Hayatın Psikolojik Temelleri*. Bursa: Emin Yayınları, 2020.

Huntington, Samuel P. "The Change to Change: Modernization, Development and Politics". *Comparative Politics* 3/3 (1971), 283-322.

Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016.

Köse, Ali. *Neden Değiştiriyorlar? Kimlik, Din ve Din Değiştirme*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

Köylü, Mustafa. *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.

Mardin, Şerif. *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*. der. Mümtaz'er Türköne–Tuncay Önder. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. Mesut Bütün–Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2018.

Sarıbay, Ali Yaşar. *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Şengül, Fatma Nur. *"Kuramsal Boyutta Sekülerleşme ve Din İlişkisi". Aydın İnsan ve Toplum Dergisi* 6/2 (2020), 315-332.

Taylor, Charles. *Seküler Bir Çağ*. çev. Yer Danial Alogan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Toker, İhsan. "Şerif Mardin'de Sosyal Değişme, Modernleşme ve Din". *İslami Araştırmalar Dergisi* 20/1(2007), 71-84.

Tunç, Harun–*Ünlü,* Ceydanur. "Bir Dindarlaşma ve Muhafazakarlaşma Örneği: Sonradan Tesettüre Giren veya Başörtüsü Takan Kadınlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma". *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Haziran 2024), 177-212.

Uca, Reyhan Şener. *İlahiyat ve Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2003.

van Manen, Max. *Yaşantılanan Deneyimi Araştırmak: Eyleme Duyarlı Bir Eğitim Bilimi İçin İnsan Bilimi*. çev. Müge Yılmaz. Ankara: Pegem Akademi, 2021.

Yapıcı, Asım. "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (01 Haziran 2012), 1-40.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 271-293 Derleme Makale

Dijital Episteme ve Algoritmik Doxa: Risk Toplumu'nda Yaşlılık, Kamusal Otomasyon ve Kurumsal Politikalar

Berfin Varışlı | 0000-0001-5051-9546 | berfinvarisli@maltepe.edu.tr

Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

https://ror.org/004dg2369

Öz

Bu çalışma, demografik yaşlanma süreçleri ile kamusal hizmetlerin dijitalleşme hızı arasındaki yapısal mesafeyi ve bu mesafenin yaşlı bireyler üzerindeki toplumsal yansımalarını ele almaktadır. Ulrich Beck'in *risk toplumu* kuramı, Foucault'nun *episteme* kavramından türetilen *dijital episteme* ve Bourdieu'nün *doxa* kavramsallaştırmasından hareketle geliştirilen *algoritmik doxa* ve *habitus* ekseninde kurulan bu çalışma, dijital kamusal alanda ortaya çıkan *epistemik kırılganlık* olgusunu incelemektedir. Türkiye örneği bağlamında; e-Devlet, MHRS ve e-Nabız gibi entegre platformların yaygınlaşma süreçleri, güncel TÜİK verileri, aile içi sosyal ağların dönüşümü ekseninde çözümlenmektedir. Çalışma, dijital katılım süreçlerini salt bireysel bir okuryazarlık veya teknik uyum konusu olarak görmek yerine, kurumsal yapılar ile toplumsal katmanlar arasındaki asimetriler bağlamında değerlendirmeyi önermektedir. Bu alanda dünyadaki başarılı örnekler arasında sayılan İsveç, Estonya ve Singapur'un dijital refah politikalarını karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendiren çalışma; *epistemik hakkaniyet* ilkesi ve *yaş dostu yapay zekâ mimarileri* çerçevesinde; proaktif devlet mekanizmaları, mahalle ve muhtarlık ölçeğinde sürekli pedagojik destek altyapıları ile yasal düzenlemeleri içeren bütüncül bir politika önerisi geliştirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Dijital Episteme, Algoritmik Doxa, Risk Toplumu, Yaşlılık Sosyolojisi, Kurumsal Otomasyon

Atıf Bilgisi

Berfin Varışlı, "Dijital Episteme ve Algoritmik Doxa: Risk Toplumu'nda Yaşlılık, Kamusal Otomasyon ve Kurumsal Politikalar". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 271-293.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.3

Geliş Tarihi	31.05.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 271-293 Review Article

Digital Episteme and Algorithmic Doxa: Ageing, Public Automation, and Institutional Policies in the Risk Society

Berfin Varışlı | 0000-0001-5051-9546 | berfinvarisli@maltepe.edu.tr

Maltepe University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, İstanbul, Türkiye

https://ror.org/004dg2369

Abstract

This study examines the structural gap between the processes of demographic aging and the pace of the digitalization of public services, as well as the social implications of this gap for older adults. Grounded in Beck's theory of *risk society*, the concept of *digital episteme* derived from Foucault's concept of *episteme*, and the concepts of *algorithmic doxa* and *habitus* developed from Bourdieu's conceptualization of *doxa*, the study investigates the phenomenon of *epistemic vulnerability* emerging within the digital public sphere. Focusing on the case of Türkiye, the study analyzes the diffusion of integrated digital platforms such as e-Devlet, MHRS, and e-Nabız through current data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK) and the transformation of family-based social networks. Rather than framing digital participation merely as a matter of individual digital literacy or technical adaptation, the study proposes evaluating it within the context of asymmetries between institutional structures and social strata. By comparatively evaluating the digital welfare policies of Sweden, Estonia, and Singapore, which are widely regarded as among the world's leading examples in this field, the article develops a holistic policy framework based on the principles of *epistemic equity* and *age-friendly artificial intelligence architectures*, encompassing proactive state mechanisms, continuous pedagogical support infrastructures at the neighborhood and local administrative levels, and legal regulations.

Keywords

Digital Episteme, Algorithmic Doxa, Risk Society, Sociology of Ageing, Institutional Automation

Citation

Berfin Varışlı, "Digital Episteme and Algorithmic Doxa: Ageing, Public Automation, and Institutional Policies in the Risk Society". *Journal of Sociological Context* 7/2 (August 2026), 271-293.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.3

Date of Submission	31.05.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

| Copyright & License | Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0. |

Giriş

Geç modernleşmenin ürettiği yapısal krizlerle karakterize olan *risk toplumu*[1], günümüzde yapay zekâ sistemlerinin ve algoritmik rasyonalitenin egemenliğinde yeni bir evreye taşınmaktadır. Bu çalışma, söz konusu dönüşümü Foucault'nun episteme kavramından harekeyle "dijital episteme" olarak kavramsallaşmaktadır. Ana akım teknolojik-determinist anlatılar, yapay zekâ entegrasyonunu toplumsal işleyişi optimize eden nötr ve doğrusal bir ilerleme olarak rasyonalize etse de bu dönüşüm, arka planda yeni asimetrik güç ilişkileri, tabakalaşma ve dışlama mekanizmaları üretmektedir. Söz konusu epistemolojik ve yapısal dönüşümün kurumsal düzeyde en az tartışılan kırılgan gruplarından/öznelerinden birini yaşlı nüfusu oluşturmaktadır.

Klasik gerontoloji ve yaşlılık sosyolojisi literatürü, yaşlı bireylerin toplumsal uyum süreçlerini çoğunlukla biyolojik kapasite kaybı, bakım pratikleri, kuşaklararası etkileşimler, *toplumsal geri çekilme* veya dijital araçlara erişimdeki teknik-altyapısal sorunlar ve yetersizlikler üzerinden okuma eğilimindedir. Ancak bu geleneksel yaklaşım, dijitalleşmenin bireylerin gündelik pratiklerini ve düşünüş biçimlerini kökten değiştiren yapısal gücünü açıklamakta yetersiz kalmaktadır[2]. Oysa dijital toplum, öznelerden yalnızca teknolojik enstrümanları kullanmalarını değil; sorgulanmaksızın kabul edilen pratikler, eğilimler ve bilişsel şemalar bütünü olarak işleyen bir *algoritmik doxaya*[3] habitus temelinde uyum sağlamalarını talep etmektedir. Kamusal hizmetlerin, sağlık altyapılarının ve gündelik enformasyon akışının algoritmik kodlarla yapılandırıldığı bu düzende "dijital okuryazarlık" kavramı, pedagojik bir beceri tanımından sıyrılarak kamusal alanda varlık sürdürebilmenin fiilî ön koşuluna dönüşmektedir. Bu kuramsal eksiklik yalnızca uluslararası literatüre özgü değildir. Türkiye'deki gerontoloji araştırmaları da yaşlılık-teknoloji ilişkisini ağırlıklı olarak cihaz erişimi, kullanım alışkanlıkları ve dijital okuryazarlık becerileri ekseninde ele almakta; dijitalleşmenin yaşlı bireyler üzerindeki yapısal ve toplumsal etkilerini yeterince sorunsallaştırmamaktadır[4]. Oysa Türkiye'nin hem hızlı bir demografik yaşlanma sürecinden geçmesi hem de kamusal hizmetlerini hızla algoritmik altyapılara taşıması, bu teorik boşluğu giderek daha kritik bir araştırma önceliğine dönüştürmektedir. Nüfusun yaşlandığı ve devletin dijitalleştiği bu çifte dönüşüm ortamında, yaşlı bireylerin kamusal alandaki konumunu yalnızca bireysel uyum kapasitesi üzerinden okumak yapısal eşitsizlikleri görünmez kılmakta ve kurumsal sorumlulukları bireyselleştirmektedir.

Bu kuramsal kesişim noktasında, hızla yaşlanan nüfus ile dijitalleşme süreci arasındaki yapısal asimetri hem Türkiye'ye özgü hem de küresel ölçekte gözlemlenebilir bir örüntü

1 Ulrich Beck, *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, çev. Kâzım Özdoğan (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011).

2 Andrea Rosales – Mireia Fernández-Ardèvol, "Ageism in the Era of Digital Platforms", *Convergence* 26/5-6 (2020), 1074–1087.

3 Pierre Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*, çev. Nazlı Ökten (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018).

4 Aylin Görgün Baran vd., "Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 1/45 (2017) ; Mehmet Ali Köroğlu, "Dijitalleşen Dünyada Yaşlılık-Teknoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 11/2 (2024).

oluşturmaktadır. TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na[5] göre 65-74 yaş grubunda internet kullananların oranı 2020'deki %27,1'den 2025'te %53,2'ye yükselmiş; bununla birlikte bu oran, 16-74 yaş genelindeki %90,9'un oldukça gerisinde kalmaya devam etmektedir. Söz konusu fark sadece bir erişim sorununun ötesinde anlam taşımaktadır: Aynı araştırma, e-devlet hizmetlerini kullananların oranının 25-34 yaş grubunda %92,8 iken 65-74 yaş grubunda yalnızca %29,6'da kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, dijital bölünmenin yalnızca erişim altyapısına değil, kamusal hizmetlere fiilî katılım kapasitesine de yansıdığını göstermektedir. Eurostat [6] verileri de bu örüntünün Türkiye'ye özgü olmadığını ortaya koymaktadır: AB genelinde 65-74 yaş grubunun günlük internet kullanım oranı %59,2 iken aynı oran 16-24 yaş grubunda %97,1'e ulaşmaktadır.

Toplumsal açıdan kritik olan paradoks tam bu noktada belirginleşmektedir: Toplumlar demografik olarak yaşlanırken kamusal ve sivil alan, eş zamanlı ve asimetrik biçimde algoritmik rasyonalite ekseninde dönüşmektedir. Bu eş zamanlı hareket tesadüfi değil; geç modernleşmenin yapısal bir çelişkisidir[7]. Kurumsal otomasyon süreçleri hız ve verimlilik kazanımları sunarken, dijital sermayeden görece yoksun olan yaşlı nüfusu algoritmik sistemlerin dışına iterek onları bürokratik görünmezlik ve kurumsal dışlanma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Beck'in[8] risk toplumu kuramı bu çelişkiyi yapısal düzeyde konumlandırmakta; algoritmik dönüşümün ürettiği yeni risk kategorilerinin toplumsal tabakalara eşitsiz biçimde dağıldığını göstermektedir. Foucault'nun[9] bilgi/iktidar analizi ise kamusal otomasyonun yalnızca teknik değil, aynı zamanda normatif bir iktidar pratiği olduğunu; kimin görünür, kimin görünmez sayılacağını belirleyen yeni bir episteme kurduğunu ortaya koymaktadır. Bourdieu'nün[10] habitus ve doxa kavramları da bu sürecin neden ve nasıl içselleştirildiğini açıklamakta; algoritmik düzenin sorgulanmaz bir doğal düzen olarak algılanmasının ardındaki simgesel iktidar mekanizmalarını görünür kılmaktadır. Bu üç kuramsal perspektifin kesişimi, dijital dışlanmanın bireysel bir yetkinlik sorunu değil, yapısal bir iktidar meselesi olduğunu analitik açıdan temellendirmektedir. Bu çalışma, yaşlılık olgusunu sadece biyolojik ya da kronolojik bir kategori olarak değil; dijitalleşme hızı ile nüfusun yaşlanma dinamikleri arasındaki yapısal gerilimin ürettiği bir alan olarak ele almaktadır.

Çalışmanın temel araştırma sorusu şudur: Kamusal alanın algoritmik dönüşümü, yaşlı bireylerin vatandaşlık haklarını fiilen kullanma kapasitelerini nasıl ve hangi mekanizmalar aracılığıyla kısıtlamaktadır? Bu sorudan hareketle makale; yaşlı bireylerin algoritmik sistemlerle kurduğu ilişkiyi şekillendiren yapısal engelleri ortaya koymayı ve bu engelleri azaltmaya yönelik kurumsal politika modellerini eleştirel biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

---

5 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* (2025).

6 Eurostat. *Digital Economy and Society Statistics – Households and Individuals*.

7 Beck, *Risk Toplumu*.

8 Beck, *Risk Toplumu*.

9 Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 2001).

10 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

Bu doğrultuda bu çalışma, üçlü bir analitik izlek üzerine kurulmaktadır. İlk bölümde Türkiye'deki mevcut durum, kamusal otomasyonun ürettiği yapısal entegrasyon mesafesi ve aile içi enformel sosyal ağların değişen rolü ekseninde incelenmektedir. Bu bölüm; TÜİK verilerini Bourdieu'nün sermaye kavramsallaştırmasından hareketle geliştirilen dijital sermaye kavramını ve Foucault'nun iktidar analiziyle birleştirerek Türkiye'ye özgü kırılganlık örüntülerini ortaya koymaktadır. İkinci bölümde dijital refah perspektifinden dünyada bu konuda iyi örnekler olarak öne çıkan İsveç, Estonya ve Singapur modelleri karşılaştırmalı biçimde ele alınarak kurumsal otomasyonun ürettiği entegrasyon mesafelerini bireysel uyum kapasitesine değil devletin düzenleyici sorumluluğuna bırakan politika stratejileri analiz edilmektedir. Üçüncü bölümde ise yaşlı bireyi dijital dönüşümün edilgen nesnesi olarak kodlayan korumacı paradigma eleştirel bir perspektiften sorgulanmakta ve "epistemik hakkaniyet ilkesi" ile "yaş dostu yapay zekâ mimarileri" ekseninde dönüştürücü bir normatif çerçeve geliştirilmektedir. Bu üç bölüm birbirini hem ampirik hem kuramsal hem de normatif düzeyde tamamlayarak Türkiye örneği üzerinden daha geniş bir politika tartışmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Kurumsal Otomasyon, Yapısal Entegrasyon Mesafesi ve Enformel Kırılganlık: Türkiye Örneği

Makro düzeydeki demografik dönüşümler ile kurumsal yapıların teknolojik uyum hızları arasındaki gerilim, çağdaş sosyolojinin en dinamik tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu gerilim yalnızca Türkiye'ye özgü değil; 1974-2024 yılları arasında küresel ölçekte 65 yaş üstü nüfusun oranı %5,5'ten %10,3'e yükselmiş olup Birleşmiş Milletler projeksiyonlarına göre bu oranın 2074'e kadar %20,7'ye ulaşması beklenmektedir.[11] Öte yandan OECD verilerine göre 2025 itibarıyla bireylerin üçte birinden fazlası yapay zekâ araçlarını kullanmakta; ancak bu benimseme en büyük kırılmanın yaş ekseninde-53,6 puanlık bir uçurumla- yaşandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kamusal hizmetlerin hızla algoritmik altyapılara taşındığı tüm toplumlarda gözlemlenen bu yapısal örüntü, dijital dönüşüm ile demografik yaşlanmanın kesişim noktasında küresel bir politika sorunu olarak belirmektedir.[12]

Bununla birlikte, Türkiye söz konusu dönüşümü hem demografik hem de kurumsal açıdan son derece hızlı ve yoğun biçimde yaşayan ülkeler arasında yer almaktadır. Bir yanda nüfus hızla yaşlanmakta, öte yanda devlet aygıtı kamusal hizmetlerini giderek daha kapsamlı biçimde dijital altyapılara taşımaktadır. Bu iki sürecin eş zamanlı seyri, toplumsal bütünleşme açısından önemli bir yapısal gerilim alanı yaratmaktadır. TÜİK'in "İstatistiklerle Yaşlılar"[13] araştırmasına göre, 65 yaş ve üzeri nüfus, 2020'deki 7,9 milyondan 2025'te 9,6 milyona ulaşarak beş yılda %20,5 artmıştır. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı aynı dönemde %9,5'ten %11,1'e yükselmiş; ortanca yaş ise 32,7'den 34,9'a

[11] Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Bölümü, *2024 Dünya Nüfus Beklentileri: Sonuçların Özeti* (New York: Birleşmiş Milletler, 2024),1-4.

[12] Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), *Yaşlılar için Dijital Beceriler: Etkili Eğitim Programları için Temel Adımlar,* OECD Politika Bültenleri 35 (Paris: OECD Yayıncılık, 2025),1-3.

[13] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Yaşlılar, 2025* (2025)

çıkmıştır. Nüfus projeksiyonları bu tablonun daha da keskinleşeceğine işaret etmektedir: Ana senaryoya göre yaşlı nüfus oranının 2030'da %13,5, 2040'ta %17,9 ve 2060'ta %27,0'ye ulaşması beklenmektedir. Başka bir deyişle, önümüzdeki yıllar içinde her dört kişiden birinin 65 yaş ve üzerinde olacağı bir demografik gerçeklikle yüzleşilecektir. Tam da bu demografik dönüşümün derinleştiği dönemde devlet, kamusal hizmet mekanizmalarını giderek daha fazla algoritmik altyapılara taşımaktadır. Bu süreç, sadece teknik bir modernleşme hamlesi olmanın ötesinde, vatandaşlık haklarının kullanım biçimlerini köklü biçimde dönüştüren yeni bir kurumsal otomasyon ağı yaratmaktadır. Ne var ki söz konusu dijitalleşme dalgası; alt gelir grupları, düşük eğitim seviyesine sahip kesimler, engelliler ve göçmenler gibi yapısal kırılganlıklara sahip pek çok toplumsal grubu yeni yapısal bariyerlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu genel örüntü içerisinde yaşlı nüfusun maruz kaldığı "enformel kırılganlık" ise yalnızca cihazlara erişememek gibi ekonomik bir yoksunluktan değil; kamusal alanı görünmez biçimde şekillendiren algoritmik düzenin dayattığı yeni kurallara yaşlı bireylerin yabancılaşmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu yapısal çelişkinin yerel yansımalarına geçmeden önce kamusal otomasyonun hangi kuramsal zemin üzerinde yükseldiğini ve bu zeminin gündelik hayatta nasıl içselleştirildiğini kavramsal düzeyde incelemek gerekmektedir.

1.1. Dijital Episteme ve Algoritmik Doxa: Kuramsal Temeller

Foucault'nun[14] *episteme* kavramı, belirli bir tarihsel kesitte nelerin bilinebilir, söylenebilir ve rasyonel kabul edilebilir olduğunu belirleyen söylemsel formasyonları ifade eder. Günümüzde bu kavramsal çerçeve, veri temelli rasyonalitenin ve makine öğrenmesi modellerinin toplumsal gerçekliği yeniden kodladığı bir algoritmik bilgi düzenine dönüşmektedir.[15] Kamusal hizmetlerin ve bürokratik mekanizmaların algoritmik altyapılara taşınması, hizmet kalitesi ve verimlilik açısından önemli kazanımlar sunarken aynı süreç, algoritmik sistemlerin işleyiş mantığına entegre olamayan özneler için yapısal dışlanma riskleri de üretmektedir[16]. Bu bağlamda algoritmalar, toplumsal gerçekliği yeniden yapılandıran bilgi/iktidar enstrümanları[17] olarak işlev görmekte; Just ve Latzer'in[18] kavramlaştırmasıyla bir "algoritmik yönetişim" biçimini kurumsallaştırmaktadır.

---

14 Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*.

15 Christoph Neuberger et al., "The Digital Transformation of Knowledge Order: A Model for the Analysis of the Epistemic Crisis", *Annals of the International Communication Association* 47/2 (2023), 180-201; Jenna Burrell – Marion Fourcade, "The Society of Algorithms", *Annual Review of Sociology* 47 (2021), 213-237.

16 Virginia Eubanks, *Automated Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor* (New York: Macmillan+ORM, 2018); Frank Pasquale, *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015).

17 Michel Foucault, *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar 4*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005); Antoinette Rouvroy – Thomas Berns, "Algorithmic Governmentality and Prospects of Emancipation", *Réseaux* 177/1 (2013), 163–196

18 Natascha Just – Michael Latzer, "Governance by Algorithms: Reality Construction by Algorithmic Selection on the Internet", *Media, Culture & Society* 39/2 (2017).

Bu yeni epistemik düzenin gündelik hayata uyarlanma ve özneler tarafından sorgulanmadan benimsenme biçimi, Bourdieu'nün[19] *doxa* ve *habitus* kavramsallaştırmaları üzerinden açıklanabilir. Doxa, egemen yapısal ilişkilerin ve kurumsal kuralların "doğal düzenin zorunlulukları" olarak içselleştirildiği, alternatiflerinin düşünülemez hale geldiği inançlar bütünüdür. Dijital dönüşüm çağında bu olgu, kurumsal altyapılar aracılığıyla pekiştirilen bir "algoritmik doxa" olarak yeniden üremektedir. Burada algoritmik doxa, sıradan dijitalleşmeden şu ölçütle ayrışmaktadır: sıradan dijitalleşme mevcut sosyal ilişkileri yalnızca elektronik ortama taşırken, algoritmik doxa bu ilişkileri veri örüntüleri üzerinden yeniden inşa eder; bireylerin sorgulamadan kabul ettiği davranış normlarını, bilgi hiyerarşilerini ve erişim eşiklerini görünmez bir mantık olarak kodlar ve kurumsal meşruiyet zeminine oturtur.[20]

Bireyler, e-devlet kapılarından dijital sağlık platformlarına, bankacılık sistemlerinden kamusal hizmetlere kadar uzanan algoritmik mantığı rasyonel ve alternatifsiz olarak algılamaya koşullanmaktadır. Kurumsal sistemler otomatize oldukça, birey de bu sistemlerin işleyiş ritmine habitus düzeyinde uyum sağlamak, bir başka deyişle dijital evrenin gerektirdiği bilişsel şemaları sezgisel olarak sergilemek durumunda kalmaktadır. Bu sermayeden yoksun olan özneler ise niyetten bağımsız olarak sistemin işleyiş hızının dışına itilme riskiyle karşılaşmaktadır. Bourdieu sosyolojisinin kavramsal araçları ülkemizde kapsamlı biçimde tartışılmış; habitus, doxa ve sermaye kavramlarının farklı toplumsal yapıdaki yansımaları, toplumsal alanlara uygulanarak sosyolojik araştırmanın temel referans çerçevelerinden biri haline gelmiştir[21]. Bu kavramsal zeminden hareketle Binark[22], yaşlı bireylerin dijital sermayeden yoksunluğunun rastlantısal bir teknik eksiklik değil, sınıf temelli yapısal eşitsizliklerin dijital alandaki yeni bir görünümü olduğunu Bourdieu'cü bir perspektiften ortaya koymakta; algoritmik doxa'nın toplumsal sınıf ile iç içe geçerek farklı konumlardaki yaşlı bireyleri asimetrik biçimde etkilediğini görünür kılmaktadır. Bu çalışma, söz konusu kavramsal birikimi algoritmik doxa'yı Foucault'nun bilgi/iktidar analizi ve Beck'in risk toplumu kuramıyla eklemleyerek kamusal otomasyonun yaşlı bireyler üzerindeki yapısal etkilerini bütünleşik bir kuramsal çerçevede analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Dijital episteme ile algoritmik doxa'nın kesişimi, klasik gerontolojik yaklaşımların temel bir kör noktasını açığa çıkarmaktadır. Yaşlı bireylerin dijital toplumla kurduğu mesafeyi çoğunlukla biyolojik kapasite kayıpları ya da cihaz sahipliği gibi birinci nesil dijital bölünme ölçütleriyle açıklayan baskın eğilim[23], dijitalleşmenin yapısal boyutunu açıklamakta yetersiz

19 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak.*

20 Algoritmik doxa kavramı, Bourdieu'nun doxa teorisinden hareketle geliştirilmiştir. Bkz. Pierre Bourdieu, Pierre. *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. çev. Nazlı Ökten (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 159-171; Jenna Burrell – Marion Fourcade, "The Society of Algorithms", *Annual Review of Sociology* 47 (2021), 213-237.

21 Güney Çeğin, "Muhalif Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüeli Sorunsallaştırmak", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, ed. Güney Çeğin vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007).

22 Rosales – Fernández-Ardèvol, "Ageism in the Era of Digital Platforms".

23 Rosales – Fernández-Ardèvol, "Ageism in the Era of Digital Platforms"; Safiya Umoja Noble, *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism* (New York: NYU Press, 2018).

kalmaktadır. Oysa algoritmik dönüşüm, öznenin karşısına teknik olarak aşılması gereken bir cihazı değil; kamusal alanda varlık sürdürebilmenin fiilî ön koşulu haline gelen bütüncül bir algoritmik rasyonaliteyi çıkarmaktadır. Nitekim Görgün Baran, Koçak Kurt ve Serdar Tekeli'nin[24] Türkiye'deki yaşlı bireylerin dijital teknoloji kullanım düzeylerini inceleyen çalışması, bu örüntüyü ampirik düzeyde belgeler niteliktedir: Araştırma, yaşlı bireylerin dijital araçları teknik olarak kullanabilseler dahi kamusal hizmetlere erişim ve çevrimiçi işlem yapma konularında belirgin biçimde geri kaldıklarını ortaya koyarak dijital bölünmenin yalnızca erişim değil, kullanım ve fayda boyutlarında da derinleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyin bu dönüşümün hızına yetişememesi salt bir yeterlilik sorunu değil; algoritmik doxa'ya habitus düzeyinde entegre olamayan her özneyi sistematik biçimde dışarıya iten yapısal bir konumlanma sorunudur.

1.2. Kurumsal Entegrasyon Mesafesi ve Aile İçi Enformel Ağların Değişen Rolü

Makalede yukarıda kavramsallaştırılan dijital episteme ve algoritmik doxa'nın toplumsal yansımaları, Türkiye'nin son yıllarda hızla ilerlediği kurumsal dijitalleşme süreci bağlamında incelendiğinde katmanlı bir görünüm kazanmaktadır. e-Devlet Kapısı, e-Nabız Kişisel Sağlık Sistemi ve Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) gibi entegre platformlar, bürokratik süreçleri rasyonelleştirerek şeffaflık, hız ve erişilebilirlik açısından güçlü bir kurumsal dönüşüm ortaya koymuştur.[25] Türkiye, bu reformlarla kamu hizmetlerinin dijitalizasyonunda küresel ölçekte dikkat çekici bir konuma gelmiştir[26]. Ne var ki hızlı ve kapsamlı bir kurumsal dönüşümün toplumun farklı katmanlarında eşzamanlı ve homojen bir karşılık bulması yapısal olarak çok mümkün değildir. Bu durum, özellikle dijital sermayesi sınırlı, dijital göçmenleri de içine alan gruplar açısından bir "geçiş evresi gerilimi" üretmektedir.

TÜİK[27] verileri bu gerilimi somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu veriler, yaşlı nüfusun dijital altyapıya erişim ile kamusal hizmetlere fiilî katılım kapasitesi arasında ikili ve birbirini pekiştiren bir yapısal mesafeyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Söz konusu mesafe; kurumsal otomasyonun hızı ile yaşlı öznelerin algoritmik doxa'ya habitus düzeyinde entegre olma kapasitesi arasındaki yapısal asimetrinin doğrudan bir yansımasıdır. Nitekim Arun vd.[28], Türkiye'de yaşlıların dijital sermaye düzeyinin toplumsal sınıf ekseninde belirgin biçimde farklılaştığını; düşük dijital sermayeye sahip yaşlı bireylerin kamusal hizmetlere erişimde dezavantajlı konuma düştüğünü ortaya koymaktadır.

---

24 Görgün Baran, Aylin vd., "Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 1/45 (2017), 1–24.

25 United Nations (UN), U*nited Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development;* T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (DDO), *Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021*-2025.

26 Handan Boyalı, "Türkiye'de Vatandaş Odaklı İdare: E-Devlet Ötesi Dijitalleşen Kamu", *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi* 6/2 (2023).

27 TÜİK, *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2025*.

28 Özgür Arun vd., «Yaşlıların Toplumsal Sınıfı, Dijital Sermayeleri ve COVID-19 Salgınında Bağlantıda Kalma Pratikleri", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 42/2 (2022).

Bu yapısal entegrasyon mesafesini — yani bireylerin algoritmik olarak yeniden düzenlenen kurumsal sistemlere fiilen dahil olma kapasitesi ile bu sistemlerin teknik gereksinimleri arasındaki yapısal boşluğu — dengelemede aile içi dayanışma ağları kritik bir işlev üstlenmektedir.[29] Dijital sermayesi sınırlı kalan yaşlı bireyler, vatandaşlık, bankacılık ve sağlık haklarını kullanabilmek için büyük ölçüde enformel aile ağlarına başvurmaktadır. Bu süreç, geleneksel kuşaklararası ilişkinin yönünü de dönüştürmektedir: Bilgi ve deneyimin önceki kuşaklardan gençlere aktarıldığı geleneksel sosyalleşme örüntüsünün yerini, gençlerin dijital sermayesinin ileri yaş gruplarına transfer edildiği bir "tersine mentorluk" mekanizması almaktadır[30]. Türkiye bağlamında Demir Erbil ve Hazer[31], kuşaklararası dayanışma perspektifinden yaşlıların dijital okuryazarlık deneyimlerini nitel olarak incelemiş; 65 yaş ve üzeri bireylerin teknolojiyi öğrenme sürecinde torunlarından ve genç aile üyelerinden destek aldıklarını, bu ilişkinin hem yaşlı bireylerin dijital alanda tutunmasını kolaylaştırdığını hem de kuşaklar arası bağı pekiştirdiğini ortaya koymuştur. Bu yolla kuşaklararası dayanışma, yaşlı bireyin dijital kamusal alandaki dışlanma riskine karşı önemli birenformel destek mekanizmasına dönüşmektedir[32].

Bununla birlikte bu aile içi ağ pratiği, kendi içinde yeni kırılganlıklar üretmektedir. Yaşlı birey, kamusal hizmetlere bir aile üyesinin aracılığıyla eriştiğinde kamusal alandaki öznelliğini o aile ferdine zorunlu olarak devretmektedir. TÜİK [33] verilerine göre yaklaşık 1,8 milyon yaşlı bireyin tek başına yaşadığı düşünüldüğünde, bu enformel destek ağlarının her yaşlı birey için erişilebilir olmadığı görülmektedir. Yalnız yaşayan yaşlılar; e-Devlet, dijital bankacılık ve MHRS gibi sistemlerin karmaşık arayüzleriyle baş başa kalmakta, Bourdieu'nün[34] terminolojisiyle ifade etmek gerekirse, gerekli dijital kültürel sermayeden yoksun biçimde kamusal alanda failliklerini yitirme riskiyle yüzleşmektedir. Foucault'cu bir perspektiften[35] bakıldığında ise temel kamusal haklara erişimin dijital okuryazarlık koşuluna bağlanması, teknolojiyi bir kolaylaştırıcıdan ziyade, norma uyamayanı kamusal alandan dışlayan görünmez bir denetim ve dışlama mekanizmasına dönüşebilmektedir. Dolayısıyla dijitalleşmenin ürettiği bilişsel ve operasyonel yük; kurumsal aygıtların henüz karşılayamadığı noktalarda enformel aile ağlarına transfer

---

29 Yapısal entegrasyon mesafesi kavramı için bkz. Jan A. G. M. Van Dijk, *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society* (Thousand Oaks: Sage Publications, 2005), 21-45.

30 Neil Charness vd. (ed.), *Communication, Technology and Aging: Opportunities and Challenges for the Future* (New York: Springer Publishing Company, 2001) ; Teresa Corrêa vd., "Brokering New Technologies: The Role of Children in Their Parents' Usage of the Internet", *New Media & Society* 17/4 (2015), 483–500 ; Sarah Nelissen – Jan Van den Bulck, "When Digital Natives Instruct Digital Immigrants: Active Guidance of Parental Media Use by Children and Conflict in the Family", *Information, Communication & Society* 21/3 (2018), 375–387.

31 Didem Demir Erbil – Oya Hazer, "Kuşaklararası Dayanışma Açısından Yaşlıların Dijital Okuryazarlık Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 21/2 (2021).

32 Köroğlu, "Dijitalleşen Dünyada Yaşlılık-Teknoloji İlişkisi".

33 TÜİK, *İstatistiklerle Yaşlılar, 2025*.

34 Pierre Bourdieu, *The Forms of Capital", Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. John G. Richardson (New York: Greenwood Press, 1986).

35 Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 2000).

edilmekte, bu durum yaş dostu kurumsal stratejilerin geliştirilmesini yapısal bir zorunluluk haline getirmektedir. Öte yandan, aile içi sosyal bağlarına devredilen bu "dijital bakım emeği" aile içi roller açısından nötr bir süreç değildir. Yaşlı bireylerin dijital işlemleri için gereken zaman, bilişsel çaba ve duygusal destek; tıpkı fiziksel bakım pratiklerinde olduğu gibi çoğunlukla hane içindeki kadınların omuzlarına yüklenmektedir.[36] Bu durum, aile içi dayanışma olarak kodlanan sürecin arka planında, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dijital alanda yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum, aile içi dayanışma [37] olarak kodlanan sürecin arka planında, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dijital alanda yeniden üretildiğini göstermektedir. [38]Yaşlı bireyin kamusal hizmetlere erişimindeki epistemik kırılganlık, hane içindeki kadının görünmez emeği üzerinden telafi edilmeye çalışılmakta; böylece devletin dijital refah bağlamında üstlenmesi gereken kurumsal sorumluluk, yalnızca enformel ağlara değil, aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş bir bakım yüküne dönüştürülmektedir.

2. Gri Dijital Uçurum ve Dijital Refah Devleti: Karşılaştırmalı Küresel Modeller

Yapısal otomasyon süreçlerinin kamusal alanda yarattığı epistemik dışlanma riskleri, toplumun refah rejimi yapısına ve izlenen sosyal politika stratejilerine göre farklı biçimler almaktadır. Türkiye'deki dijital entegrasyon mesafesi ve buna bağlı gelişen enformel destek ağları, bu örüntünün özgün bir tezahürüdür; ancak söz konusu yapısal sorun yalnızca Türkiye'ye özgü değildir. Risk toplumunun[39] algoritmik evresinde dijitalleşme; yalnızca teknik bir altyapı dönüşümü değil, vatandaşlık haklarının ve toplumsal refahın yeniden dağıtıldığı kurumsal bir düzenleme alanı olarak ele alınmalıdır. Bu bağlamda gri dijital uçurumu yapısal düzeyde yönetmeye yönelik kapsamlı politikalar geliştiren küresel modeller, yaşlı bireylerin algoritmik doxa karşısında öznelliklerini koruyabilmeleri açısından karşılaştırmalı bir çerçeve sunmaktadır [40].

Bu modellerin başında, geleneksel refah devleti mirasını dijital ekosisteme uyarlama kapasitesiyle öne çıkan İskandinav modeli ve onun kurumsallaşmış temsilcisi İsveç

---

36 MacLeavy, Julie. "Care Work, Gender Inequality and Technological Advancement in the Age of COVID-19", *Gender, Work & Organization* 28/1 (2021), 138-154; European Institute for Gender Equality (EIGE), *Gender Equality Index 2020: Digitalisation and the Future of Work* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020).

37 Demir Erbil – Hazer, "Kuşaklararası Dayanışma Açısından Yaşlıların Dijital Okuryazarlık Deneyimleri".

38 Teknolojinin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretme işlevi için bkz. Judy Wajcman, *TechnoFeminism* (Cambridge: Polity Press, 2004), 7-35; Türkiye bağlamında yaşlı kadınlar ve dijital eşitsizlik kesişimi için bkz. Müge Adnan – Çağlar Özbek, "Digital Competences of Older Women in Turkey: Gender and Ageing as Double Danger", *Educational Gerontology* 49/12 (2023), 1023-1038; MacLeavy, *Gender, Work & Organization* 28/1 (2021), 138-154.

39 Beck, *Risk Toplumu*.

40 Greet Van Toorn vd., "Introduction to the Digital Welfare State: Contestations, Considerations and Entanglements", *Journal of Sociology* 60/3 (2024) ; Sofia Alexopoulou vd., "The Grey Digital Divide and Welfare State Regimes: A Comparative Study of European Countries", *Information Technology & People* 35/8 (2022).

gelmektedir[41]. İsveç, yapay zekâ uygulamalarının gündelik norm haline geldiği bir bağlamda dijital epistemenin[42] en ileri yapısal biçimini temsil etmektedir. Bu sürecin ürettiği algoritmik asimetriyi dengelemek ve yaşlı bireylerin sistem dışına itilmesini engellemek, İsveç modelinde temel bir kamu politikası sorumluluğu olarak kurumsal zemine oturtulmuştur. Avrupa Birliği standartlarıyla[43] uyumlu ulusal mevzuat; kamuya ait dijital arayüzlerin, e-sağlık altyapılarının ve yapay zekâ destekli hizmetlerinin yaşlı bireylerin bilişsel ve algısal kapasitelerine göre erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda tasarlanmasını öngörmektedir. Bourdieu'nün[44] kavramsal çerçevesinden bakıldığında bu model, yaşlı öznelerden algoritmik doxa'ya tek yönlü uyum talep etmez, aksine sistemin doğrudan öznenin habitusuna ve mevcut dijital sermayesine uyarlandığı çift yönlü bir "kurumsal esneklik" mekanizması inşa eder. Bununla birlikte Alexopoulou ve Åström[45], İsveç'in güçlü refah modeline karşın yaşlı bireylerin dijital desteği büyük ölçüde hâlâ aile üyelerinden aldığını ortaya koyarak bu modelin de sınırlılıklarını hatırlatmaktadır.

Dijital refahın küresel ölçekteki bir diğer özgün örneği, bürokratik mekanizmalarının büyük çoğunluğunu dijitalleştirerek "e-devletin başkenti" konumuna gelen Estonya'dır[46]. Estonya modelinin temel ilkesi, vatandaşın devlete değil devletin vatandaşa uyum sağlaması mantığına dayanmaktadır[47]. Bu yaklaşım çerçevesinde yaşlı birey, kurumsal bir işlem gerçekleştirirken aynı veriyi defalarca girmek ya da karmaşık alt menüler arasında kaybolmak zorunda kalmaz, yapay zekâ destekli devlet mekanizmaları, sağlık veya sosyal güvenlik hakları doğduğunda hizmeti bireyin talebini beklemeden doğrudan iletir. Bu şekilde otomasyon süreçlerinin ürettiği bilişsel yük kurumsal düzeyde karşılanarak yaşlı özne üzerindeki epistemik baskı, bu modelde hafifletilmektedir[48].

Asya-Pasifik bölgesinde ise Singapur, devlet merkezli refah politikalarının yaşlanan nüfusla nasıl bütünleştirilebileceğine dair farklı bir model sunmaktadır[49]. Singapur hükümeti,

41 Jannick Schou – Morten Hjelholt, *Digitalization and Public Sector Transformations* (London: Springer, 2018); Britt Östlund, "Digitizing Health Care: Welfare Technology as a Way to Meet Digital and Demographic Challenges in Sweden", 2017 4th International Conference on Systems and Informatics (ICSAI) (IEEE, 2017).

42 Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*.

43 European Parliament, Directive (EU) 2016/2102 on the Accessibility of the Websites and Mobile Applications of Public Sector Bodies, *Official Journal of the European Union* (2016).

44 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

45 Sofia Alexopoulou – Joachim Åström, "How the Responsibility of Digital Support for Older People Is Allocated? The Swedish Welfare System at the Crossroads", *Research on Ageing and Social Policy* 10/1 (2022).

46 Rainer Kattel – Ines Mergel, "Estonia's Digital Transformation", *Great Policy Successes*, ed. Paul Hart – Mark E. Compton (Oxford: Oxford University Press, 2019).

47 Kvgd Balaji, "E-Government and E-Governance: Driving Digital Transformation in Public Administration", *Public Governance Practices in the Age of AI* (2025).

48 Marju Himma-Kadakas – Ragne Kõuts-Klemm, "Developing an Advanced Digital Society: An Estonian Case Study", *Internet in the Post-Soviet Area: Technological, Economic and Political* Aspects (Cham: Springer International Publishing, 2023).

49 Shin Teng Hui Low vd., "Attitudes and Perceptions toward Healthcare Technology Adoption among Older Adults in Singapore: A Qualitative Study", *Frontiers in Public Health* 9 (2021).

"Akıllı Millet" vizyonu çerçevesinde kamusal alanı sistematik biçimde otomatize ederken, bu sürecin ürettiği entegrasyon mesafesini devlet eliyle tasarlanan kurumsal aracı yapılar aracılığıyla kapatmayı hedeflemiştir. 2020 yılında kurulan "SG Digital Office" (SDO), yaşlı nüfusu temel dijital becerilerle donatmayı misyon edinmiş devlet destekli bir kuruluştur[50]. SDO bünyesindeki "Dijital Elçiler" programı, topluluk kulüpleri, halk kütüphaneleri ve ada genelinde 200'den fazla gezici noktada yaşlılara akıllı cihaz kullanımından dijital güvenliğe, çevrimiçi işlemlerden enformasyon erişimine kadar uzanan becerileri birebir ve sürekli bir pedagoji çerçevesinde aktarmaktadır[51].

İsveç, Estonya ve Singapur örnekleri; coğrafi, siyasi ve refah rejimi farklılıklarına karşın ortak bir kurumsal mantığı paylaşmaktadır: dijitalleşmenin ürettiği entegrasyon mesafelerini bireysel uyum kapasitesine ya da enformel dayanışma ağlarına havale etmek yerine, makro düzeyde regülasyon ve yaş dostu kurumsal stratejiler aracılığıyla yapısal düzeyde yönetmek [52]. Bu modeller, kurumsal otomasyonun toplumsal kapsayıcılıkla bütünleştirilebileceğini göstermekte; yaşlı bireyin dijital kamusal alandaki öznelliğini koruma sorumluluğunun piyasa dinamiklerine değil devletin düzenleyici kapasitesine ait olduğunu somut politika pratikleriyle ortaya koymaktadır.

Bu üç modelin Türkiye bağlamı açısından taşıdığı çıkarımlar son derece önemli çıkarımlar sunmaktadır. Türkiye köklü aile geleneği, güçlü mahalle ve muhtarlık altyapısı ile e-devlet alanında kat ettiği kurumsal birikim sayesinde bu modellerin öngördüğü dönüşümler için sağlam bir toplumsal ve kurumsal zemine sahiptir. Nitekim Türkiye'deki aile içi kuşaklararası dayanışma, pek çok Batı Avrupa ülkesinde kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sağlanmaya çalışılan sosyal desteği enformel ve çoğu zaman önemli ölçüde üretmektedir[53]. Bu köklü dayanışma kültürü, Singapur modelindeki mahalle ölçeğindeki destek anlayışıyla örtüşmekte; devlet destekli dijital destek noktalarının toplumsal karşılık bulacağı güçlü bir altyapıya işaret edebilir. Öte yandan Türkiye'nin e-devlet alanındaki başarısı kurumsal otomasyonun kapsayıcılıkla bütünleştirilebileceğinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nin yürüttüğü Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025, bu kapsamlı kurumsal vizyonun belgelenmiş bir göstergesidir[54]. Dolayısıyla küresel modeller Türkiye için bir eksiklik göstergesi değil; mevcut güçlü kurumsal ve toplumsal birikimin üzerine inşa edilebilecek politika tasarımlarına ilham veren karşılaştırmalı bir referans çerçevesi olarak işlev görmektedir.

---

50 Infocomm Media Development Authority (IMDA), *Singapore Digital Society Report 2023*

51 IMDA, *Singapore Digital Society Report 2023.*

52 Van Toorn vd., "Introduction to the Digital Welfare State" ; Alexopoulou – Åström, "How the Responsibility of Digital Support".

53 Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde yaşlı bakımının kurumsal mekanizmalar aracılığıyla karşılandığına dair bk. Gianfranco Damiani vd., "Patterns of Long Term Care in 29 European Countries: Evidence from an Exploratory Study", *BMC Health Services Research* 11/316 (2011); Joanna Geerts – Karel Van den Bosch, "Transitions in Formal and Informal Care Utilisation amongst Older Europeans: The Impact of National Contexts", *European Journal of Ageing* 9/1 (2012), 30.

54 DDO, "Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025".x

3. Korumacı Paradigmanın Ötesinde: Epistemik Hakkaniyet ve Yaş Dostu Yapay Zekâ Mimarileri

Yapay zekâ sistemlerinin ve kurumsal otomasyonun toplumsal alandaki hegemonyasını inceleyen mevcut gerontoloji ve yaşlılık sosyolojisi literatürü, yaşlı bireylerin dijitalleşme deneyimlerini korumacı ve telafi edici bir perspektiften ele almaktadır. Bu yaklaşım, yaşlı bireyleri algoritmik dönüşüm karşısında "korunmaya muhtaç", toplumun diğer yaş gruplarıyla karşılaştırıldığında, dijital sermayeden yoksun, teknolojik gelişimin hızına yetişemeyen edilgen nesneler olarak kodlamayabilmektedir [55]. Oysa bu korumacı refleks, hak temelli, iyi niyetli bir toplumsal kaygı barındırıyor gibi görünse de kimi zaman yaşlı bireyin toplumsal özneliğini ve epistemik kapasitesini göz ardı ederek onu yapısal olarak sistemin dışına iten söylemsel bir dışlanmayı da yeniden üretmektedir. Foucault'cu bir perspektiften bakıldığında bu durum son derece çarpıcıdır: Korumacı söylem, yaşlı bireyi tam da ona "yardım ettiğini" iddia ederken bir iktidar nesnesi olarak yeniden inşa etme riski taşımaktadır Bourdieu'nün[56] kavramsal çerçevesinden değerlendirildiğinde ise bu yaklaşım, yaşlı bireyin habitus ve sermaye birikimini görmezden gelerek onu alanda konumlanmaya muktedir olmayan, edilgen bir nesne olarak yeniden üretmektedir. Dolayısıyla algoritmik çağda yaşlılık olgusu, sadece bir teknolojik adaptasyon ve kurumsal yardım olarak düşünülmemelidir.

Bu normatif yeniden inşanın ilk ve en hayati adımı, epistemik hakkaniyet kavramının — bireylerin bilgi üreten ve paylaşan özneler olarak tanınma hakkını merkeze alan bu çerçevenin — kamusal ve teknolojik politikalara bir temel hak olarak yerleştirilmesidir.[57] Epistemik hakkaniyet; dijital epistemenin[58] ve algoritmik doxa'nın[59] kurduğu yeni bilgi/iktidar rejiminde yaşlı bireylerin kendi yaşam dünyalarına dair bilgi üretme, bu bilgiyi kurumsal mekanizmalara aktarma ve dijital kararlara doğrudan etki etme hakkını savunur. Bu kavram, yalnızca teknik bir erişim meselesi değil; kimin bilgisinin geçerli sayıldığını, kimin deneyiminin algoritmik tasarıma dahil edildiğini ve kimin sesinin kurumsal karar süreçlerinde duyulabildiğini belirleyen bir adalet ilkesidir. Yapay zekâ algoritmaları ve makine öğrenmesi modelleri, veri setlerini işlerken genç ve dijital olarak aktif nüfusun davranış kalıplarını merkeze almakta; bu durum yaşlı nüfusu algoritmik tasarım aşamasında yapısal olarak görünmez kılmaktadır[60]. Söz konusu görünmezlik yalnızca teknik bir veri açığı değil; Foucault'nun[61] iktidar-bilgi ilişkisi çerçevesinde okunduğunda, kimin bilgisinin meşru ve

55 Chu vd., "Digital Ageism" ; Rosales – Fernández-Ardèvol, "Ageism in the Era of Digital Platforms".

56 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

57 Miranda Fricker, *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing* (Oxford: Oxford University Press, 2007),1-29

58 Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*.

59 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

60 Charlene H. Chu vd., "Digital Ageism: Challenges and Opportunities in Artificial Intelligence for Older Adults", *The Gerontologist* 62/7 (2022), 947–955

61 Foucault, *İktidarın Gözü*.

kimin deneyiminin hesaba katılmaya değer sayıldığını belirleyen normatif bir dışlama pratiğidir. Bu asimetriyi kırmak, yaşlı bireylerin yapay zekâ mimarilerinin geliştirilme süreçlerinde yalnızca kullanıcı deneyimi testlerinin pasif deneği olarak değil; algoritmik tasarımın veri politikasını, etik sınırlarını ve arayüz mantığını belirleyen kurucu paydaşlar olarak yer almasını yasal bir zorunluluk olarak kurgulayan politika çerçevelerini gerektirmektedir[62]. Türkiye bağlamında bu ilkenin hayata geçirilmesi; yaşlı bireylerin yalnızca dijital hizmetlerin pasif alıcısı değil, bu hizmetlerin tasarım süreçlerinin aktif katılımcısı olarak kurumsal mekanizmalara dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu doğrultuda bu çalışmanın önerdiği normatif çerçeve, "yaş dostu yapay zekâ mimarileri" ilkesi üzerine kuruludur. Bu ilke, teknolojiyi yaşlı bireye rağmen ya da ona yukarıdan aşağıya yardım etmek adına tasarlayan anlayışı reddeder. Yaş dostu yapay zekâ mimarileri; yapay zekâ araçlarının yaşlı bireyin sivil ve kamusal alandaki failliğini kısıtlayan değil, aksine pekiştiren enstrümanlar olarak tasarlanmasını talep eder. Önerilen çerçeve, proaktif devlet arayüzlerini ve yaş dostu yapay zekâ tasarımını tam da bu noktada devreye sokarak; yaşlı bireyin bir aracıya ihtiyaç duymadan, kendi bilişsel şemaları ve hız ritmiyle kamusal hizmetleri bağımsızca yönetebileceği özerklik alanları inşa etmeyi hedefler. Bourdieu'nün[63] kavramsal çerçevesiyle ifade etmek gerekirse, yaş dostu yapay zekâ mimarileri yaşlı öznenin dijital alandaki sermaye birikimini artıran ve habitusunu güçlendiren araçlar olarak işlev görmeli; algoritmik doxa'ya uyum sağlamanın önündeki yapısal engelleri kaldırmalıdır. Bu bağlamda yaş dostu yapay zekâ mimarilerinin pratik karşılığı; karmaşık alt menülerle, hızlı zaman aşımı süreleriyle ve manipülatif tasarım kalıplarıyla donatılmış görsel ara yüzlerin ötesine geçebilmektir. Örneğin, e-devlet veya dijital sağlık platformlarında yaşlı bireyin bilişsel ritmine uyum sağlayabilen, yerel dilsel nüansları ve aksanları algılayabilen gelişmiş sesli asistanların standartlaştırılması, epistemik hakkaniyetin somut bir adımıdır. Doğal dil işleme (NLP) teknolojilerinin, yalnızca genç nüfusun hızlandırılmış iletişim kalıplarına göre değil, yaşlı bireylerin farklılaşan ifade biçimlerine göre eğitilmesi gerekmektedir [64]. Aksi takdirde, Foucault'nun[65] işaret ettiği gibi standartlaştırılmış teknolojik ara yüzler, yaşlı bedeni belirli bir hızda işlem yapmaya zorlayan ve bu hızı yakalayamayanı dışlayan ince bir biyo-politik denetim mekanizması olarak işlev görmeye devam edecektir.

Nihayetinde bu dönüşüm, risk toplumunun[66] getirdiği yapısal belirsizlikleri kurumsal sorumluluk ve toplumsal dayanışmanın kesişiminde yönetmeyi amaçlayan bütüncül bir teknoloji politikası tasarımıdır. Beck'in kuramsal çerçevesinden hareketle söylemek gerekirse, algoritmik dönüşümün ürettiği riskler bireysel başa çıkma stratejilerine ya da enformel dayanışma ağlarına havale edilemez; bu riskler ancak kurumsal düzenlemeler ve

62 Rosales – Fernández-Ardèvol, "Ageism in the Era of Digital Platforms".

63 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

64 Chu vd., "Digital Ageism".

65 Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*.

66 Beck, *Risk Toplumu*.

yapısal güvenceler aracılığıyla yönetilebilir. Foucault'cu perspektiften bakıldığında ise yaş dostu yapay zekâ mimarilerinin inşası, yalnızca teknik bir tasarım tercihi değil; kimin kamusal alanda görünür olduğunu ve kimin sesinin duyulduğunu belirleyen iktidar ilişkilerini yeniden düzenleyen normatif bir müdahaledir. Bourdieu'nün terminolojisiyle ise bu müdahale; dijital alandaki sermaye ve habitus eşitsizliklerini gidermeye yönelik yapısal bir yeniden dağılım pratiği olarak okunabilir. Yaş dostu yapay zekâ mimarileri; devletin dijitalleşme başarılarını İsveç, Estonya ve Singapur örneklerinde gözlemlediğimiz kapsayıcı kurumsal güvenceler ve mahalle düzeyindeki pedagojik destek mekanizmalarıyla güçlendirmeyi zorunlu kılmaktadır[67]. Yaşlı birey; dönüşen kamusal alanın karşısında edilgen bir teknoloji tüketicisi ya da koruma nesnesi olarak değil, dijital vatandaşlık haklarını kendi failliğiyle kullanan aktif bir özne olarak konumlandırılmalıdır. Ancak bu normatif çerçeve kurumsal düzeyde hayata geçirildiğinde, algoritmik dönüşüm yaşlılık için bir epistemik dışlanma tehdidi olmaktan çıkacak; kapsayıcı bir dijital vatandaşlığın mümkün olduğu toplumsal bir düzene dönüşmesine katkı sağlayabilecektir.

Sonuç

Bu çalışma; Beck'in "Risk Toplumu" kuramını, Foucault'nun "episteme" ve "bilgi/iktidar analizi"ni ve Bourdieu'nün "doxa" ile "habitus" kavramsallaştırmasını bir araya getirerek dijital çağda yaşlılık olgusunu yeniden okumayı mümkün kılan özgün bir analitik çerçeve geliştirmiştir. Beck'in[68] risk toplumu kavramı; geç modernleşmenin ürettiği yapısal belirsizliklerin günümüzde algoritmik bir evreye taşındığını ve bu evrenin yeni risk kategorileri ürettiğini ortaya koymaktadır. Foucault'nun[69] episteme ve bilgi/iktidar analizi; bu yeni evrenin, nelerin bilinebilir ve rasyonel kabul edilebileceğini belirleyen kolektif bir "dijital episteme" kurduğunu göstermektedir. Bourdieu'nün[70] doxa ve habitus kavramsallaştırması ise bu epistemik düzenin gündelik hayata nasıl sızdığını ve özneler tarafından neden sorgulanmadan benimsendiğini açıklamaktadır. Üç kuramın kesişiminden çıkan özgün kavramsal katkı "algoritmik doxa" olgusudur: Kurumsal altyapılar eliyle tahkim edilen bu yapı, dijital sistemlerin işleyiş mantığını sorgulanamaz ve alternatifsiz bir doğal düzen olarak sunarken, başta yaşlı bireyler olmak üzere, dijital sermayeden yoksun tüm özneler bu doğal düzene habitus düzeyinde uyum sağlayamayanları dijital kamusal alandan dışlayıcı etkiler üretmektedir.

Bu kuramsal çerçevenin ampirik doğrulaması, Türkiye örneği üzerinden yapılmıştır. Devlet aygıtının e-Devlet, MHRS ve e-Nabız gibi platformlarla katettiği kurumsal modernleşme, vatandaşlık haklarının kullanım biçimini köklü biçimde dönüştürmüştür. Ancak Foucault'cu bir perspektiften bakıldığında bu dönüşüm; teknolojiyi bir kolaylaştırıcıdan, normu dayatan ve normun gerisinde kalanı kamusal alandan tecrit eden görünmez bir iktidar aygıtına

67 Alexopoulou vd., "The Grey Digital Divide" ; Van Toorn vd., "Introduction to the Digital Welfare State".

68 Beck, *Risk Toplumu*.

69 Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*.

70 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

dönüştürebilmektedir. Nitekim TÜİK[71] verileri bu iktidar asimetrisini sayısal olarak belgeler niteliktedir. Günümüzde, 65-74 yaş grubunun e-devlet hizmetlerine katılım oranı oldukça düşüktür. Bourdieu'nün terminolojisiyle ifade etmek gerekirse; gerekli dijital kültürel sermayeden yoksun yaşlı bireyler, algoritmik habitus içinde kimi zaman yönlerini bulamamakta ve kamusal alandaki failliklerini yitirerek edilgen nesnelere dönüşebilmektedir. Ancak Türkiye bağlamında aile içi dayanışma ağlarının görece güçlü olması ve toplumumuzun aile içi bağları pekiştiren köklü kültürel yapısına paralel olarak aile fertlerinin enformel dayanışma ağları bu yapısal çelişkiyi yumuşatmaktadır. Teknolojik bilgiden görece yoksun yaşlı birey, dijital toplumda kendine yer bulabilmek için çoğu zaman aile içindeki genç kuşaklardan destek almak suretiyle çevrimiçi varlığını sürdürmektedir. Tersine mentorluk olarak da ifade edilebilecek bu mekanizma her ne kadar oldukça yararlı olsa da yaşlı bireyin dijital failliğini pekiştirmekten uzaktır. Çünkü onu bir başkasının sermayesine bağımlı kılarak yapısal olarak daha edilgen bir konuma yerleştirme eğilimindedir. Beck'in risk toplumu kuramı açısından değerlendirildiğinde ise dijitalleşmenin ürettiği riskler sınıf, cinsiyet ve yaş eksenlerinde eşitsiz biçimde dağılmakta; yaşlı nüfus bu risklerin en az kurumsal koruma altında olan öznesi konumuna yerleşmektedir.

Öte yandan küresel anlamda bakıldığında, farklı ülkelerde benimsenen modeller, bu yapısal çelişkinin farklı refah rejimi stratejileriyle nasıl yönetilebileceğini göstermektedir. İsveç, Estonya ve Singapur örnekleri; coğrafi ve siyasi farklılıklarına karşın ortak bir kurumsal mantığı paylaşmaktadır: algoritmik doxa'nın ürettiği entegrasyon mesafelerini bireysel uyum kapasitesine ya da enformel dayanışmaya havale etmek yerine devletin düzenleyici kapasitesinin alanına dahil etmek. Tüm bunların yanı sıra spesifik örnekler farklı sınırlılıklarını da görünür kılmaktadır: güçlü bir refah devleti yapısına sahip olmak, enformel aile desteğine bağımlılığı tek başına ortadan kaldırmamaktadır[72]. Dolayısıyla kurumsal tasarım ile uygulama arasındaki mesafe, dijital refah devleti modellerinin sürekli izlenmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu kuramsal ve ampirik bulgulardan hareketle çalışma hem Türkiye özelinde hem de genel bir politika çerçevesi olarak uygulanabilecek dört bütünleşik öneri geliştirmektedir.

Birincisi, kamusal dijital sistemlerin vatandaşın talepte bulunmasını bekleyen pasif altyapılar olmaktan çıkarılması; haklar doğduğunda hizmeti doğrudan bireye ileten proaktif devlet mekanizmalarına dönüştürülmesidir. Estonya modelinin temel ilkesi olan bu yaklaşım, bir başka deyişle vatandaşın devlete değil, devletin vatandaşa uyum sağlaması yaklaşımı, algoritmik doxa'nın ürettiği bilişsel yükü bireyden alarak kurumsal düzeyde üstlenmektedir. Türkiye'de e-Devlet, MHRS ve e-Nabız platformlarının bu ilke doğrultusunda yeniden yapılandırılması, yaşlı bireylerin kamusal hizmetlere erişimini bireysel bir beceri koşuluna bağlı olmaktan çıkarıp kapsayıcı bir vatandaşlık pratiğine dönüştürecektir.

71 TÜİK, *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2025*.

72 Alexopoulou – Åström, "How the Responsibility of Digital Support".

İkincisi, mahalle ölçeğinde kurumsal destek altyapılarının inşasıdır. Singapur'un Dijital Elçiler programının gösterdiği üzere, dijital dışlanmanın sürdürülebilir çözümü birebir, yerinde ve sürekli bir pedagojik destek gerektirmektedir. Türkiye'nin köklü mahalle ve muhtarlık altyapısı bu model için güçlü bir kurumsal zemin sunmaktadır. Özellikle muhtarlık kurumu, salt idari bir birim olmanın ötesinde, Türkiye'nin geleneksel toplumsal yapısında mahalle habitusunun[73] merkezinde yer alan, güven ilişkilerine dayalı organik bir aracı yapıdır. Kurumsal otomasyonun yaşlı bireyde yarattığı yabancılaşma hissi, ancak bürokrasinin en kılcal, en ulaşılabilir, "tanıdık" damarı olan muhtarlıklar gibi yerel yönetim birimleri aracılığıyla kurulacak teknolojik destek ofisleriyle aşılabilir. Singapur modelindeki "Dijital Elçiler" uygulamasının Türkiye bağlamındaki en rasyonel karşılığı; mahalle kültürünün içinden gelen, yaşlı bireyleri ismen tanıyan ve yerel güven ağlarına entegre olmuş, dijital gelişmelere vakıf sosyologların muhtarlıklar koordinasyonunda istihdam edilmesidir. Bu model, yaşlı bireyin dijital kamusal alana entegre olurken sistemin soğuk algoritmik yüzüyle değil, mahallenin aşina olduğu insan faktörüyle karşılaşmasını sağlayarak kurumsal dışlanma riskini[74] mikro düzeyde bertaraf edecektir. Bununla birlikte, devlet destekli dijital destek noktaları aracılığıyla yalnız yaşayan yaşlılara hak temelli ve standartlaştırılmış kurumsal destek sunulması, enformel aile ağlarının kapsamadığı özneleri koruma altına alacaktır. Bu model, yerel yönetim altyapısı güçlü olan her ülkede uyarlanabilir nitelikte olup evrensel bir politika aracına dönüşme potansiyeli taşımaktadır.

Üçüncüsü, algoritmik tasarım süreçlerine katılım hakkının yasal güvence altına alınmasıdır. Chu vd.'nin[75] ortaya koyduğu üzere, yapay zekâ sistemleri veri setlerini işlerken genç ve dijital olarak aktif nüfusun davranış kalıplarını merkeze almaktadır. Bu durum yaşlı nüfusu algoritmik tasarım aşamasında yapısal olarak görünmez kılmaktadır. Epistemik hakkaniyet ilkesi, yaşlı bireylerin yalnızca kullanıcı deneyimi testlerinin pasif deneği olarak değil; veri politikasını, etik sınırları ve ara yüz mantığını belirleyen kurucu paydaşlar olarak bu süreçlere dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi bünyesinde atılan mevcut adımlar bu dönüşüm için güçlü bir zemin sunmakla birlikte söz konusu katılım mekanizmalarının yaşlı nüfus özelinde daha da derinleştirilerek yasal bir çerçeveyle tahkim edilmesine ihtiyaç vardır. Genel çerçevede ise bu öneri; AB Yapay Zekâ Yasası[76] gibi mevcut uluslararası düzenleyici çerçevelerin yaş temelli erişilebilirlik boyutunu güçlendirmesi için somut bir zemin sunmaktadır.

Dördüncü ve son öneri, yasal erişilebilirlik güvencesinin ulusal mevzuata kazınması yönündedir. AB Erişilebilirlik Direktifi[77] ile uyumlu düzenlemelerin hayata geçirilmesi,

73 Bourdieu, *Bir Pratik Teorisi için Taslak*.

74 Beck, *Risk Toplumu*.

75 Chu vd., "Digital Ageism".

76 European Parliament, Regulation (EU) 2024/1689 Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act), *Official Journal of the European Union* (2024).

77 EU Directive 2016/2102.

kamuya ait tüm dijital ara yüzlerin yaşlı bireylerin bilişsel ve algısal kapasitelerine göre uyarlanmasını zorunlu kılacaktır. Bu düzenleme; İsveç modelinin çift yönlü kurumsal esneklik mekanizmasını Türkiye bağlamına taşıyarak sistemin doğrudan öznenin habitusuna ve mevcut dijital sermayesine uyarlandığı bir yapı inşa edecektir.

Son olarak bu çalışmanın sınırlılıklarına ve açtığı araştırma alanlarına değinmek gerekmektedir. Çalışma; TÜİK ve Eurostat verileriyle desteklenen nicel göstergelere ve karşılaştırmalı politika analizine dayanmaktadır. Bu yaklaşım yapısal örüntüleri ve kurumsal mekanizmaları görünür kılmak bakımından sağlam bir zemin sunsa da bazı boşlukları kapatmak mümkün olmamıştır. Nicel veriler, yaşlı bireylerin algoritmik sistemlerle kurdukları ilişkinin öznel dokusunu, gündelik deneyimlerini, anlamlandırma biçimlerini, uyum ya da direnç pratiklerini tam anlamıyla yansıtamamaktadır. Türkiye'deki yaşlı bireylerin enformel destek pratiklerini ve kurumsal dışlanma deneyimlerini kendi sesleriyle aktaran nitel araştırmalar henüz oldukça sınırlıdır. Bunu ortadan kaldırmak için konu ile ilgili daha fazla nitel araştırmaya, özellikle derinlemesine görüşme ve etnografik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Öte yandan çalışma Türkiye'yi bütünleşik bir analitik birim olarak ele almakta; kentsel-kırsal ayrışmaları, bölgesel eşitsizlikleri ve yaşlı nüfus içindeki sınıf, cinsiyet ve eğitim farklılıklarını ayrıntılı biçimde işleyememektedir. Türkiye'nin farklı coğrafi ve sosyoekonomik bağlamlarında yaşlı bireylerin dijitalleşmeyle kurdukları ilişkiyi ele alan karşılaştırmalı çalışmalar hem kuramsal hem de politika açısından alana değerli katkılar sunacaktır. Benzer biçimde, Türkiye'nin özgün ve köklü aile yapısı ve refah anlayışının gri dijital uçurumu nasıl biçimlendirdiğini Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak sorgulayan araştırmalar da bu tartışmayı zenginleştirecektir. Nihayetinde bu çalışma; gerontoloji, yaşlılık sosyolojisi, sosyal politika ve dijital sosyoloji arasındaki sınırları aşan disiplinlerarası bir araştırma gündeminin gerekliliğine işaret etmektedir. Bu gündemin merkezinde ise şu normatif iddia yer almaktadır: Dijital dönüşüm, ancak toplumun en kırılgan öznelerini aktif ve egemen yurttaşlar olarak kapsadığında gerçek anlamıyla kapsayıcı sayılabilir.

Kaynakça | References

Adnan, Müge ve Özbek, Çağlar. "Digital Competences of Older Women in Turkey: Gender and Ageing as Double Danger". *Educational Gerontology* 49/12 (2023), 1023-1038.

Alexopoulou, Sofia – Åström, Joachim – Karlsson, Martin. "The Grey Digital Divide and Welfare State Regimes: A Comparative Study of European Countries". *Information Technology & People* 35/8 (2022), 273–291.

Alexopoulou, Sofia – Åström, Joachim. "How the Responsibility of Digital Support for Older People Is Allocated? The Swedish Welfare System at the Crossroads". *Research on Ageing and Social Policy* 10/1 (2022), 48–76. https://doi.org/10.17583/rasp.8883

Arun, Özgür vd. "Yaşlıların Toplumsal Sınıfı, Dijital Sermayeleri ve COVID-19 Salgınında Bağlantıda Kalma Pratikleri". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 42/2 (2022), 387–410. https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0016

Balaji, Kvgd. "E-Government and E-Governance: Driving Digital Transformation in Public Administration". *Public Governance Practices in the Age of AI,* (2025), 23–44.

Beck, Ulrich. *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. çev. Kâzım Özdoğan. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Binark, Mutlu. "Eşitsizliklerin Yeniden Tezahürü: Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlı Bireyler". *Cogito* 98 (2022), 165–175.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Bölümü. *2024 Dünya Nüfus Beklentileri: Sonuçların Özeti*. New York: Birleşmiş Milletler, 2024.

Bourdieu, Pierre. "The Forms of Capital". Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. (ed.) John G. Richardson. 241–258. New York: Greenwood Press, 1986.

Bourdieu, Pierre. *Bir Pratik Teorisi için Taslak: Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Boyalı, Handan. "Türkiye'de Vatandaş Odaklı İdare: E-Devlet Ötesi Dijitalleşen Kamu". *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi* 6/2 (2023), 172–190. https://doi.org/10.38057/bifd.1325556

Burrell, Jenna ve Fourcade, Marion. "The Society of Algorithms". *Annual Review of Sociology* 47 (2021), 213-237.

Charness, Neil vd. (ed.). *Communication, Technology and Aging: Opportunities and Challenges for the Future*. New York: Springer Publishing Company, 2001.

Chu, Charlene H. vd. "Digital Ageism: Challenges and Opportunities in Artificial Intelligence for Older Adults". *The Gerontologist* 62/7 (2002), 947–955. https://doi.org/10.1093/geront/gnab167

Corrêa, Teresa vd. "Brokering New Technologies: The Role of Children in Their Parents' Usage of the Internet". *New Media & Society* 17/4 (2015), 483–500.

Çeğin, Güney. "Muhalif Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüeli Sorunsallaştırmak". Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. ed. Güney Çeğin vd. 499–524. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Çeğin, Güney – Arlı, Alim. "İdeoloji Kavramının Aşınması ve Pierre Bourdieu'nun Kuramsal Seçenekleri". *Doğu Batı* 28 (2004), 163–181.

Damiani, Gianfranco vd. "Patterns of Long Term Care in 29 European Countries: Evidence from an Exploratory Study". *BMC Health Services Research* 11/316 (2011). https://doi.org/10.1186/1472-6963-11-316

DDO, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. "Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025". Erişim 30 Mayıs 2026. https://cbddo.gov.tr/

Demir Erbil, Didem – Hazer, Oya. "Kuşaklararası Dayanışma Açısından Yaşlıların Dijital Okuryazarlık Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 21/2 (2021), 271–298. https://doi.org/10.11616/basbed.vi.897599

Dijk, Jan A. G. M. van. *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD). "Yaşlılar için Dijital Beceriler: Etkili Eğitim Programları için Temel Adımlar". *OECD Politika Bültenleri* 35. Paris: OECD Yayıncılık, 2025, 1-3.

European Institute for Gender Equality (EIGE). *Gender Equality Index 2020: Digitalisation and the Future of Work*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020.

EU, European Parliament. *Directive (EU) 2016/2102 on the Accessibility of the Websites and Mobile Applications of Public Sector Bodies*. Official Journal of the European Union, 2016.

EU, European Parliament. *Regulation (EU) 2024/1689 Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act)*. Official Journal of the European Union, 2024.

Eubanks, Virginia. *Automated Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor.* New York: Macmillan+ORM, 2018.

Eurostat. "Digital Economy and Society Statistics – Households and Individuals". Erişim 30 Mayıs 2026. https://ec.europa.eu/eurostat

Fricker, Miranda. *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu: Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Foucault, Michel. *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

Foucault, Michel. *İktidarın Gözü: Seçme* Yazılar 4. çev. Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Geerts, Joanna - Van den Bosch, Karel. "Transitions in Formal and Informal Care Utilisation amongst Older Europeans: The Impact of National Contexts". *European Journal of Ageing* 9/1 (2012), 27-37. https://doi.org/10.1007/s10433-011-0199-z

Görgün Baran, Aylin vd. "Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 1/45 (2017), 1–24.

Himma-Kadakas, Marju – Kõuts-Klemm, Ragne. "Developing an Advanced Digital Society: An Estonian Case Study". *Internet in the Post-Soviet Area: Technological, Economic and Political Aspects*. 109–133. Cham: Springer International Publishing, 2023.

IMDA, Infocomm Media Development Authority. "Singapore Digital Society Report 2023". Erişim 15 Nisan 2026. https://www.imda.gov.sg/resources/press-releases-factsheets-and-speeches/press-releases/2023/singapore-digital-society-report

Just, Natascha – Latzer, Michael. "Governance by Algorithms: Reality Construction by Algorithmic Selection on the Internet". *Media, Culture & Society* 39/2 (2017), 238–258.

Kattel, Rainer – Mergel, Ines. "Estonia's Digital Transformation". Great Policy Successes. ed. Paul Hart – Mark E. Compton. 143–160. Oxford: Oxford University Press, 2019.

Köroğlu, Muhammet Ali. "Dijitalleşen Dünyada Yaşlılık-Teknoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 11/2 (2024), 239–264. https://doi.org/10.17541/optimum.1361146

Low, Shin Teng Hui vd. "Attitudes and Perceptions toward Healthcare Technology Adoption among Older Adults in Singapore: A Qualitative Study". *Frontiers in Public Health* 9 (2021), 588590. https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.588590

MacLeavy, Julie. "Care Work, Gender Inequality and Technological Advancement in the Age of COVID-19". *Gender, Work & Organization* 28/1 (2021), 138-154.

Nelissen, Sarah – Van den Bulck, Jan. "When Digital Natives Instruct Digital Immigrants: Active Guidance of Parental Media Use by Children and Conflict in the Family". *Information, Communication & Society* 21/3 (2018), 375–387.

Noble, Safiya Umoja. *Algorithms of Oppression: How Search Engines Reinforce Racism*. New York: NYU Press, 2018.

Neuberger, Christoph et al. "The Digital Transformation of Knowledge Order: A Model for the Analysis of the Epistemic Crisis". *Annals of the International Communication Association* 47/2 (2023), 180-201.

Östlund, Britt. "Digitizing Health Care: Welfare Technology as a Way to Meet Digital and Demographic Challenges in Sweden". 4th International Conference on Systems and Informatics (ICSAI). 78–83. IEEE, 2017.

Pasquale, Frank. *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2015.

Rosales, Andrea – Fernández-Ardèvol, Mireia. "Ageism in the Era of Digital Platforms". *Convergence* 26/5-6 (2020), 1074–1087. https://doi.org/10.1177/1354856520930905

Rouvroy, Antoinette – Berns, Thomas. "Algorithmic Governmentality and Prospects of Emancipation". *Réseaux* 177/1 (2013), 163–196.

Schou, Jannick – Hjelholt, Morten. *Digitalization and Public Sector Transformations*. London: Springer, 2018.

Tatlıcan, Ümit – Çeğin, Güney. "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği". Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. ed. Güney Çeğin vd. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2025". Erişim 12 Şubat 2026. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2025-53925

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. "İstatistiklerle Yaşlılar, 2025". Erişim 30 Nisan 2026. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2025

UN, United Nations. "United Nations E-Government Survey 2024: Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development". Erişim 15 Mart 2026. https://publicadministration.un.org/egovkb/

Van Toorn, Greet vd. "Introduction to the Digital Welfare State: Contestations, Considerations and Entanglements". *Journal of Sociology* 60/3 (2024), 507–522. https://doi.org/10.1177/14407833241260890

Wajcman, Judy. *TechnoFeminism*. Cambridge: Polity Press, 2004.

Zuboff, Shoshana. *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: PublicAffairs, 2019.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 294-321 Review Article

Digital Platforms as Instruments of Soft Power: A Sociological Analysis of International Relations in the Digital Age

Hajer Gharbi | 0000-0003-1294-735X | gharbishajer10@gmail.com
Independent Researcher, Jendouba, Tunusia

Noor AlArabiat | 0000-0003-0649-2969 | n.alarabiat@ju.edu.jo
The University of Jordan, General University Requirements Center, Amman, Jordan.
https://ror.org/05k89ew48

Abstract

The digitalization of international communication has transformed soft power operations, shifting influence from material resources toward strategic meaning management in digital spaces. This study examines how TRT World, Turkey's international broadcaster, utilizes digital platforms as instruments of soft power production and international image construction. Drawing on Nye's soft power concept, Bourdieu's symbolic capital framework, and Castells' network society theory, the study analyzes framing strategies and symbolic patterns in TRT World's digital content. Using purposive sampling, 50 content units were selected from Instagram (n=20), YouTube (n=15), and the official website (n=15), and subjected to qualitative content analysis across five categories: political framing, humanitarian framing, cultural framing, positive image construction, and international audience orientation. Findings reveal that political framing was dominant in 78% of all the units, supported by a humanitarian layer (62%) and a limited cultural dimension (26%). Positive image construction was observed in 46% of the segments, while an international audience orientation was observed in all units (100%); this points to consistent multi-platform communication strategy. The study concludes that TRT World's digital platforms operate as active symbolic spaces that reproduce international identity and transform influence dynamics in the global public sphere. On this basis, the study proposes a network-based model of symbolic power production.

Keywords

Digital Platforms, Soft Power, Symbolic Power, International Relations, TRT World

Citation

Gharbi, Hajer - Alarabiat, Noor. "Digital Platforms as Instruments of Soft Power: A Sociological Analysis of International Relations in the Digital Age". *Journal of Sosyolojik Context* 7/2 (August 2026), 294-321.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.4

Date of Submission	10.04.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.
Author Contributions	Conceptualization: Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Data Curation: Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Investigation - Analysis - Validation: Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Writing: Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Writing – Review & Editing: Author-1 (%50) - Author-2 (%50)

Copyright & License: Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 294-321 Derleme Makale

Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Dijital Platformlar: Dijital Çağda Uluslararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi

Hajer Gharbi | 0000-0003-1294-735X | gharbishajer10@gmail.com
Bağımsız Araştırmacı, Jendouba, Tunus

Noor AlArabiat | 0000-0003-0649-2969 | n.alarabiat@ju.edu.jo
Ürdün Üniversitesi, Üniversite Genel Eğitim Merkezi, Amman, Ürdün.

https://ror.org/05k89ew48

Öz

Uluslararası iletişimin dijitalleşmesi, yumuşak güç koşullarını dönüştürerek etkiyi maddi kaynaklardan dijital alanlarda stratejik anlam yönetimine kaydırmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin uluslararası yayıncısı TRT World'ün dijital platformları yumuşak güç üretimi ve uluslararası imaj inşası araçları olarak nasıl kullandığını incelemektedir. Çalışma, Nye'nin yumuşak güç kavramından, Bourdieu'nun sembolik sermaye çerçevesinden ve Castells'in ağ toplumu teorisinden yararlanarak, TRT World'ün dijital içeriğindeki çerçeveleme stratejilerini ve sembolik örüntüleri analiz etmektedir. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak Instagram (n=20), YouTube (n=15) ve resmî web sitesinden (n=15) toplam 50 içerik birimi seçilmiş ve bu birimler siyasi çerçeveleme, insani çerçeveleme, kültürel çerçeveleme, olumlu imaj inşası ve uluslararası izleyici yönelimi olmak üzere beş kategoride nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Bulgular, birimlerin %78'inde siyasi çerçevelemenin baskın olduğunu, bunun insani bir katman (%62) ve sınırlı bir kültürel boyut (%26) ile desteklendiğini ortaya koymaktadır. Olumlu imaj inşası birimlerin %46'sında, uluslararası izleyici odaklılık tüm birimlerde (%100) gözlemlenmiştir; bu da tutarlı bir çoklu platform iletişim stratejisine işaret etmektedir. Çalışma, TRT World'ün dijital platformlarının yalnızca bilgi kanalları olarak değil, uluslararası kimliği yeniden üreten ve küresel kamusal alanda etki dinamiklerini dönüştüren aktif sembolik alanlar olarak işlev gördüğü sonucuna varmakta ve sembolik güç üretiminin ağ tabanlı bir modelini önermektedir.

Anahtar Kelimeler

Dijital Platformlar, Yumuşak Güç, Sembolik Güç, Uluslararası İlişkiler, TRT World

Atıf Bilgisi

Gharbi, Hajer - Alarabiat, Noor. "Digital Platforms as Instruments of Soft Power: A Sociological Analysis of International Relations in the Digital Age". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 294-321.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.4

Geliş Tarihi	10.04.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Veri Toplanması: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Introduction

International relations have undergone a fundamental transformation over the past seven decades, driven by the rapid expansion of digital technology and the emergence of networked platforms as new arenas of global interaction. Power in the contemporary international system is no longer confined to its traditional military and economic dimensions [1]. It increasingly operates through symbolic and cultural channels, and digital platforms have become central instruments through which states and international institutions construct international identities, shape global public opinion, and project influence beyond their borders. This shift reflects a deeper reconfiguration in how power is exercised in world politics, moving away from direct coercion toward more indirect, symbolic, and representational forms of influence.

The concept of soft power, developed by Joseph Nye, provides an important starting point for understanding this transformation. By defining power as the capacity to attract and persuade rather than coerce or compel, Nye drew attention to the cultural and normative dimensions of international influence that hard-power frameworks had largely overlooked. When effectively deployed, soft power can facilitate voluntary alignment and issue framing without any need for overt coercion[2], relying primarily on culture, political values, and foreign policies that others regard as credible and normatively legitimate.[3] However, the classical soft power framework was formulated before the rise of social media and multi-platform digital architectures that now mediate the production and circulation of political meaning on a global scale. Understanding how soft power operates in digital environments, therefore, requires theoretical tools that go beyond Nye's original formulation. Two additional frameworks are particularly relevant in this regard. Manuel Castells' theory of the network society argues that digital networks have become the structural foundation within which social and political relations are organized, and that power in networked environments derives primarily from the capacity to control communication flows and shape the meanings that circulate within them[4].

In this context, power is no longer exercised solely through traditional diplomatic channels but is increasingly produced through digital interaction, content creation, and the construction of international image on a global scale. Pierre Bourdieu's concept of symbolic power complements this perspective by illuminating how certain actors acquire the authority to define reality for others, not through open coercion but through the accumulation of symbolic capital and the naturalization of particular representations and

1 Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), 5.

2 Ben D. Mor, «Public Diplomacy in Grand Strategy», *Foreign Policy Analysis* 2/2 (2006), 157.

3 Joseph S. Nye, *Soft Power,* 50; Joseph S. Nye, *The Future of Power* (New York: Public Affairs, 2011), 88-98.

4 Manuel Castells, «The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance», *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616/1 (2008), 78-82; Jan Van Dijk, *The Network Society* (London: Sage, 2012), 50-77.

classifications[5]. Together, these three frameworks provide the theoretical architecture for the present study. Despite the growing scholarly attention to digital diplomacy and online political communication, a significant gap remains in the literature. Most existing studies have approached the relationship between digital platforms and international influence from political science or media studies perspectives, focusing on strategic communication or public diplomacy as policy instruments[6].

The sociological dimensions of this relationship, specifically the ways in which digital platforms function as social structures that actively produce symbolic power and reproduce relations of influence within the digital public sphere, have received comparatively little systematic attention. This study seeks to address that gap by proposing a sociologically grounded analytical framework for understanding digital soft power as a structured, multi-platform process of the production of symbolic influence that bridges digital sociology and international relations scholarship in ways that existing approaches have yet to fully explore. To this end, the present article examines how digital platforms operate as instruments of soft power production and international image construction, drawing on a qualitative content analysis of digital material published across Instagram, YouTube, and the official website of TRT World, a Turkish state-affiliated international broadcasting organization. By analyzing the framing strategies and symbolic patterns embedded in this content, the study aims to identify the discursive and symbolic mechanisms through which digital soft power is produced, organized, and sustained within a networked multi-platform communication architecture, and to interpret these mechanisms through the sociological frameworks of Castells, Bourdieu, and Nye.

The study makes three principal contributions. Theoretically, it advances the concept of digital soft power by reconceptualizing it as a dynamic process of symbolic production rather than a fixed cultural resource. Methodologically, it proposes a replicable comparative content analysis framework applicable across different organizational and national contexts. Empirically, it provides concrete evidence of how framing strategies are hierarchically organized and functionally differentiated across platforms in ways that produce cumulative symbolic influence. The article is structured as follows. Section 1 reviews the relevant theoretical literature covering soft power, symbolic power, country image, and the role of digital platforms in international relations. Section 2 presents the methodology, including the research design, sampling strategy, coding framework, and analytical procedure. Section 3 introduces the study population and presents the unit of analysis alongside the quantitative results. Section 4 develops the findings across five analytical dimensions. Section 5 situates the findings within the broader theoretical literature and outlines the study's contributions. Section 6 presents the conclusion and directions for future research.

5 Pierre Bourdieu, *Language and Symbolic Power* (Cambridge: Polity Press, 2007), 50-67; Matthew Eagleton-Pierce, *Symbolic Power in the World Trade Organization* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 98.

6 Mark Leonard, Catherine Stead, and Conrad Smewing, *Public Diplomacy* (London: Foreign Policy Centre, 2002); Eytan Gilboa, «Searching for a Theory of Public Diplomacy», *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616/1 (2008), 55-77.

1. Literature Review

1.1. Symbolic Power as a Dimension of International Influence

Where soft power locates influence in attraction, Pierre Bourdieu's concept of symbolic power draws attention to something deeper: the social processes through which meanings and perceptions are constructed in the first place. For Bourdieu, symbolic power is the capacity to impose systems of classification and representation that structure how the social world is seen and understood. It does not work through open coercion. Instead, it operates through the recognition of certain discourses and actors as authoritative within a given social field, a process that is often invisible precisely because it feels natural. Language sits at the center of this framework. Political discourse, in Bourdieu's account, is not simply a means of communication; it is a mechanism that actively organizes social reality by defining categories, framing issues, and establishing the standards by which situations and actors are evaluated[7].

This capacity rests on accumulated symbolic capital: credibility, prestige, and recognition that allow particular actors to shape what counts as a legitimate interpretation. Over time, power becomes embedded in everyday classifications and begins to appear self-evident, which is precisely how it reproduces asymmetrical relations without drawing attention to itself[8]. This distinguishes symbolic power from soft power in an important way. Soft power is typically understood as a strategic resource deliberately mobilized to generate attraction. By contrast, symbolic power does not necessarily depend on deliberate persuasion. It can work through routinized practices, institutionalized narratives, and widely accepted terminologies that quietly structure perception. Its effects become apparent when actors begin to adopt particular conceptual frameworks or representations as natural points of reference in international discourse. Understood in this way, influence in international relations reaches beyond persuasion; it extends to the shaping of the symbolic environments within which preferences and images are formed.

1.2. Soft Power and Country Image

The image a country projects to the world is not a trivial matter. At its core, country image refers to the set of beliefs, attitudes, and impressions that individuals hold about a nation[9] . These impressions operate on multiple levels, encompassing both individual and collective evaluations, as well as the distinction between how a country is perceived by foreign publics and how it perceives itself. As a concept, country image is multidimensionally shaped by political relations, historical experiences, media representations, and personal encounters with a country and its people. Across tourism, marketing, and international

7 Bourdieu, *Language and Symbolic Power*, 163-172.

8 Eagleton-Pierce, *Symbolic Power in the World Trade Organization*, 18-19.

9 Howard Barich - Philip Kotler, «A Framework For Marketing İmage Management», *Sloan Management Review* 32/2 (1991), 95.

relations scholarship, it is broadly treated as a composite evaluation of place attributes. Drawing on the Theory of Reasoned Action, scholars have distinguished between two dimensions that together constitute country image: a cognitive component, consisting of beliefs about national characteristics, and an affective component, reflecting emotional responses toward the country[10].

These two dimensions do not operate in isolation; they jointly shape behavioral intentions and political attitudes in ways that have real consequences for international relations. It is within this context that country image becomes directly relevant to soft power. In international relations scholarship, country image is closely tied to public diplomacy and nation branding—deliberate strategies aimed at shaping how a state is perceived abroad. A favorable image can open doors: it may enhance political engagement, strengthen economic competitiveness, and facilitate international cooperation. The affective dimension of country image, most plainly expressed as attraction, lies at the heart of what Nye understood as soft power. Yet translating a favorable image into measurable political outcomes is far from straightforward, and empirically capturing the impact of public diplomacy on awareness, attitudes, and behavior remains a persistent methodological challenge[11]. Country image, then, functions simultaneously as a resource and as an outcome within soft power dynamics, mediating the process through which attraction becomes political influence.

1.3. Digital Platforms as Tools of Symbolic Power

The rise of digital communication technologies has quietly but substantially changed the conditions under which symbolic power operates. Social media platforms now enable states and non-state actors alike to disseminate narratives, engage foreign publics, and shape perceptions at a fraction of the cost that traditional diplomacy would require. In this respect, digital platforms do not simply supplement public diplomacy; they extend its communicative reach by enabling forms of engagement that are direct, interactive, and continuous. What makes digital platforms distinctive is not just their scale, but their architecture. Unlike traditional media, which positioned audiences as passive consumers, digital platforms allow users to produce and circulate content within networked environments as much as they consume it[12].

Through visual messaging, algorithmic amplification, and peer-to-peer interaction, symbolic content can spread with a speed and reach that earlier communication technologies could not match[13]. This matters theoretically as well. As Luhmann observed, the media

10 Martin Fishbein - Icek Ajzen, *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research* (Reading: Addison-Wesley, 1975), 11-12.

11 Gilboa, «Searching for a Theory of Public Diplomacy», 56-57.

12 Christoph Lueg, Michael Pfarrer, and Jeremy Short, «Social Media And Organizational İdentity», *Journal of Management Studies* 43/5 (2006).

13 Claudia Fortuna, «Digital Diplomacy And Social Media: The Role Of Digital Communication İn Diplomatic Practice», *Mediazioni* 22 (2017), 4-5.

does not simply transmit information; it structures how reality is interpreted. In digital contexts, that structuring function has become simultaneously more decentralized and more heavily mediated by the logics built into platform architectures. For states, this creates both opportunity and risk. Digital platforms offer arenas in which soft power can be actively projected through influencing international debate, framing political issues, and managing national reputation[14]. At the same time, these environments are prone to polarization and the rapid spread of misinformation, complicating any straightforward exercise of symbolic influence. The formation and transformation of country image, then, increasingly plays out within digital spaces—contested, dynamic arenas where symbolic influence is never simply imposed but continuously negotiated.

1.4. Digital Transformation and the Reconfiguration of International Relations

Digital technologies are doing more than changing how states communicate; they are reshaping the structural dynamics of international relations itself. For much of the discipline's history, technological systems were treated as external to political theory rather than constitutive of it. That assumption has become increasingly difficult to sustain. A growing body of scholarship now demonstrates that digital platforms reach into security, economic governance, diplomacy, and transnational activism in ways that demand theoretical attention[15]. Understanding digital international relations means grappling with the interaction between technological infrastructures and established power structures. Digitalization does not simply move traditional actors into online spaces and leave everything else unchanged. It reconfigures agency, alters patterns of conflict and cooperation, and gives rise to hybrid governance arrangements that sit uneasily within conventional frameworks[16].

Networked connectivity has not flattened hierarchy; if anything, power increasingly derives from control over the infrastructural nodes that regulate the flow of information and economic activity. As Farrell and Newman argue, states positioned at strategic junctions within these networks can leverage digital interdependence as an instrument of monitoring, restriction, and policy influence. Digital platforms have also expanded the symbolic dimensions of international politics in ways that are harder to map but no less consequential. Governments now employ social media, data practices, and online engagement strategies to shape global narratives and manage how they are perceived abroad. Underlying these practices is a recognition that digital environments constitute transnational communicative spaces, arenas in which political meanings are actively produced and circulated[17].

---

14 Svetlana S. Bodrunova - Anna A. Litvinenko, «New Media And Political Protest: The Formation of a Public Counter-Sphere in Russia, 2008-2012».

15 Johan Eriksson - Giampiero Giacomello, *International Relations and Security in the Digital Age* (London: Routledge, 2007), 3-5.

16 Brian Hocking vd., *Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century* (The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2016), 12-14.

17 Castells, «The New Public Sphere «, 84-85.

Digital transformation, then, is not simply a story about technological change. It is a story about the reconfiguration of influence itself, one in which structural power and symbolic processes have become increasingly intertwined in contemporary global politics.

2. Methodology

2.1. Research Design

This study adopts a qualitative interpretive research design informed by sociological approaches to digital communication and symbolic power. The research is grounded in the assumption that digital platforms are not merely technological channels for information dissemination, but social arenas in which meanings, identities, and political narratives are produced, negotiated, and legitimized. From this perspective, the study investigates how TRT World strategically employs digital platforms to construct representations of Türkiye, communicate foreign policy narratives, and shape international public discourse.

To achieve this objective, the study employs qualitative content analysis supported by systematic descriptive coding. This approach is particularly suitable for examining the latent meanings, discursive structures, and symbolic representations embedded in digital media content. Rather than focusing solely on the frequency of specific themes, it enables an in-depth interpretation of how political, humanitarian, and cultural narratives are constructed and integrated within a broader communication strategy.

The analytical framework draws primarily on Pierre Bourdieu's concept of symbolic power, which conceptualizes media discourse as a mechanism through which meanings, classifications, and legitimate representations are produced and reproduced. This is complemented by Manuel Castells' theory of the network society, which explains how digital communication networks reshape the production and circulation of symbolic influence, and by Joseph Nye's concept of soft power, which provides an additional lens for understanding how attraction and international image operate within contemporary digital diplomacy. Accordingly, the study does not examine digital platforms as technological objects in themselves; rather, it analyzes how TRT World strategically utilizes multiple digital platforms to construct symbolic narratives, communicate political meanings, and reinforce Türkiye's international image within the contemporary digital public sphere. This research design aligns the theoretical framework, research questions, and analytical procedures within a coherent sociological perspective on digital communication and symbolic power.

2.2. Research Objectives and Questions

The primary objective of this study is to examine how TRT World strategically utilizes digital platforms to construct symbolic representations of Türkiye, communicate foreign policy narratives, and shape international public discourse within the contemporary digital communication environment. Rather than treating digital platforms as neutral technological channels, the study conceptualizes them as interconnected communicative spaces through which symbolic power is produced, negotiated, and disseminated across transnational audiences.

These objectives are guided by the following research questions:

Main Research Question:

- How does TRT World strategically utilize digital platforms to construct symbolic representations, communicate foreign policy narratives, and shape international public discourse?

Sub-questions:

- What are the dominant framing strategies employed across TRT World's digital platforms?

- How are political, humanitarian, and cultural narratives integrated within TRT World's digital communication strategy?

- How do different digital platforms contribute to the construction and dissemination of symbolic representations of Türkiye?

- In what ways does TRT World's digital content contribute to the production of symbolic power within the contemporary international public sphere?

- How can the observed communication strategies be interpreted through Bourdieu's concept of symbolic power, Castells' theory of the network society, and Nye's concept of soft power?

2.3. Case Selection

This study adopts a single-case study design, selecting TRT World as an analytically significant case for examining the strategic use of digital platforms in the production of symbolic power and the communication of international political narratives. Within qualitative case study research, a single case is considered appropriate when it represents an information-rich example capable of generating theoretical insights into a broader social phenomenon.

TRT World was selected for four principal reasons. First, it is Türkiye's official international public broadcaster, established to communicate news and current affairs to global audiences in English through multiple digital platforms, constituting an important institutional actor in Türkiye's international communication strategy. Second, TRT World maintains an integrated and active presence across several digital communication environments, including its official website, Instagram, YouTube, Facebook, and X (formerly Twitter). This multi-platform presence enables the organization to disseminate political narratives, humanitarian messages, and representations of national identity through diverse communication formats while addressing different audience segments. Third, TRT World regularly covers major international political developments, humanitarian crises, diplomatic initiatives, and global events, providing an appropriate empirical setting for examining how symbolic meanings and representations are strategically constructed and communicated within contemporary international media environments.

Finally, TRT World represents an analytically relevant case because its communication strategy extends beyond the transmission of news. Through the systematic selection, framing, and presentation of international events, the organization actively constructs narratives, promotes particular interpretations of political developments, and contributes to the symbolic representation of Türkiye within the global public sphere. These characteristics make TRT World a theoretically and empirically suitable case through which to investigate the relationship between symbolic power, digital communication, and international image construction.

2.4. Data Collection and Sampling Strategy

Data were collected from the official digital communication channels of TRT World over a clearly defined three-month period extending from 1 January 2026 to 31 March 2026. This timeframe was deliberately selected because it represents a continuous period characterized by intensive international political and humanitarian developments that received sustained editorial attention from TRT World, providing a rich empirical context for examining how symbolic narratives are strategically constructed and communicated through digital media. Selecting a bounded timeframe served two methodological purposes.

First, it ensured consistency in editorial policy by limiting the analysis to a relatively stable communication period, thereby reducing potential variations associated with long-term institutional or strategic changes. Second, it enhanced the comparability of content across the selected digital platforms, allowing the study to examine different communication formats within the same geopolitical and editorial context.

The study employed purposive sampling, a widely accepted strategy in qualitative research for selecting information-rich cases capable of providing meaningful theoretical insights. Rather than aiming for statistical representativeness, purposive sampling enables researchers to identify content that is directly relevant to the research objectives and theoretical framework.

To strengthen the analytical robustness of the study and provide a broader empirical basis for interpretation, the dataset was expanded to 50 units of analysis, distributed across the three selected platforms as follows:

- Instagram: 20 posts

- YouTube: 15 videos

- Official Website: 15 articles

The allocation reflects differences in publishing intensity across the platforms during the study period. Instagram generated a higher volume of visual and interactive content, while YouTube and the official website published fewer but generally longer and more comprehensive communication units. The sample distribution was therefore designed to capture these platform-specific communication patterns while maintaining analytical balance.

Each sampled unit was required to satisfy the following inclusion criteria:

- The content had to be published through an official TRT World digital platform

- The content had to address issues related to international politics, foreign policy, humanitarian affairs, or international events.

- The content had to contain identifiable textual, visual, or audiovisual material suitable for qualitative content analysis.

- The content had to remain publicly available throughout the data collection period.

- Duplicate publications, reposted materials, promotional announcements, purely technical updates, and content lacking substantive political or symbolic relevance were excluded from the sample.

The expanded dataset provides a broader and more representative empirical foundation than the preliminary dataset originally compiled during the exploratory phase of the research. Although the study remains qualitative in nature and does not seek statistical generalization, increasing the number of analyzed units enhances the diversity of communicative contexts, strengthens the credibility of the findings, and allows for a more comprehensive interpretation of TRT World's strategic communication practices across multiple digital environments.

Platform Selection

TRT World maintains an active presence across multiple digital platforms, including its official website, Instagram, YouTube, Facebook, and X (formerly Twitter). This study deliberately focused on Instagram, YouTube, and the official website, as these three platforms collectively represent the organization's principal channels for publishing rich multimedia content and visually structured communication intended for international audiences. Each platform represents a distinct mode of digital communication.

The official website serves as the primary institutional news hub, providing comprehensive reports and editorial content in their most complete textual form. YouTube hosts long-form audiovisual content, including documentaries, interviews, and news packages, enabling detailed narrative construction through the integration of language, visual imagery, and symbolic representation. Instagram functions as the primary visual social media platform, enabling the rapid circulation of symbolic content through reels, images, and infographics while encouraging audience engagement.

Facebook and X were excluded because a preliminary examination revealed that a considerable proportion of their content consisted of reposted material or shortened versions of content already published on the selected platforms, which would have introduced substantial duplication without providing proportionately new analytical insights. Restricting the analysis to these three platforms therefore allowed the study to examine complementary yet distinct forms of digital communication—textual, audiovisual, and visual—while

minimizing duplication and ensuring meaningful comparison across different modes of symbolic representation.

2.5. Limitations

Several limitations should be acknowledged when interpreting the findings of this study. First, the analysis was confined to a single organization, TRT World, and the findings should not be interpreted as representative of all state-affiliated international media organizations. Second, the study examined content published exclusively on three digital platforms; while these represent TRT World's principal communication channels, the exclusion of Facebook and X may limit the breadth of the analysis. Third, the study focused on media content rather than audience reception, meaning the findings explain how symbolic narratives are constructed but do not measure how international audiences interpret or respond to these messages. Fourth, although the sample was expanded to fifty units to enhance empirical breadth, the study remains qualitative in nature and its findings should be understood as analytically transferable rather than statistically generalizable. Despite these limitations, the study provides a theoretically informed and methodologically rigorous framework for examining the strategic use of digital platforms in the construction of symbolic power and international image, which may serve as a foundation for future comparative research.

2.6. Analytical Categories and Coding Framework

A structured coding framework was developed before data collection to ensure methodological transparency and analytical consistency. The coding scheme was theory-driven, with all analytical categories established in advance based on the conceptual foundations of symbolic power, framing theory, international communication, and digital diplomacy. This deductive approach minimizes researcher subjectivity and enhances replicability. The framework draws primarily on Bourdieu's concept of symbolic power, framing theory, and the literature on digital diplomacy and international broadcasting. Each category was operationalized through explicit coding indicators, including recurring themes, linguistic expressions, visual representations, and discursive patterns. Where a single communication unit contained multiple symbolic meanings, more than one category could be assigned provided the operational indicators were satisfied.

The coding framework consisted of five analytical categories as follows:

- ***Political framing*** refers to content primarily presenting political actors, diplomatic initiatives, international conflicts, governmental decisions, or foreign policy developments. Coding indicators included references to governments, diplomats, or international organizations; coverage of wars, conflicts, elections, negotiations, or sanctions; and narratives emphasizing political legitimacy, sovereignty, or international cooperation. Representative keywords included: government, diplomacy, foreign policy, conflict, negotiations, ceasefire, sanctions, elections, security, summit, NATO, and United Nations.

- ***Humanitarian framing*** refers to content emphasizing human suffering, humanitarian assistance, social solidarity, refugee protection, disaster response, or moral responsibility toward affected populations. Coding indicators included civilian casualties, humanitarian crises, references to refugees or displaced persons, and appeals to compassion, solidarity, or human dignity. Representative keywords included: humanitarian aid, civilians, refugees, children, hospitals, relief, displacement, victims, medical support, and solidarity.

- ***Cultural framing*** refers to representations emphasizing cultural identity, historical heritage, religious traditions, national values, artistic expression, or civilizational symbols. Coding indicators included historical monuments, religious celebrations, traditional customs, arts, architecture, cuisine, and references to shared historical memory or national identity. Representative keywords included: culture, heritage, civilization, identity, history, tradition, religion, festival, language, and cultural diplomacy.

- ***Positive image construction*** refers to communication intended to strengthen the international reputation of Türkiye or TRT World by emphasizing competence, credibility, responsibility, cooperation, innovation, humanitarian commitment, or diplomatic leadership. Coding indicators included positive evaluations of institutional performance, successful diplomatic initiatives, international partnerships, and peace-building efforts. Representative keywords included: leadership, cooperation, partnership, innovation, development, responsibility, credibility, peace, trust, and global engagement. Coding was based on the overall representational orientation rather than isolated positive expressions.

- ***International audience targeting*** refers to communication explicitly designed for transnational rather than exclusively domestic audiences. Coding indicators included English-language communication, references to multiple countries or international organizations, cross-border perspectives, and explanatory narratives intended for audiences unfamiliar with local political contexts. Representative keywords included global, international, worldwide, foreign audiences, international community, cross-border, and global affairs.

The coding manual was applied uniformly across all fifty units, with each examined independently according to the same operational definitions and decision rules, ensuring methodological consistency and facilitating future replication.

Table1. Operational Coding Framework for Content Analysis

Analytical Category	Theoretical Foundation	Operational Definition	Coding Indicators	Examples of Keywords / Discursive Patterns
Political Framing	Bourdieu (2007); Entman (1993); Nye (2004)	Content primarily concerned with political actors, foreign policy, international conflicts, diplomatic initiatives, or geopolitical developments.	Governments, political leaders, international organizations, diplomacy, conflicts, elections, negotiations, sanctions, peace agreements, strategic partnerships.	Government, diplomacy, foreign policy, conflict, negotiations, ceasefire, NATO, United Nations, parliament, summit, minister, president, international law, security, strategic cooperation.
Humanitarian Framing	Bourdieu (2007); Chouliaraki (2006)	Content emphasizing humanitarian values, civilian suffering, relief efforts, solidarity, humanitarian responsibility, or ethical concerns.	Humanitarian aid, refugees, displaced people, civilians, humanitarian organizations, hospitals, disaster relief, reconstruction, food assistance, medical support.	Humanitarian aid, civilians, refugees, children, victims, hospitals, relief operations, food assistance, solidarity, humanitarian crisis, humanitarian response, human dignity.
Cultural Framing	Hall (1997); Bourdieu (2007)	Content highlighting cultural identity, historical heritage, traditions, religion, language, arts, or national civilization.	Historical monuments, museums, cultural festivals, religion, traditions, architecture, heritage sites, tourism, arts, language, national identity.	Heritage, civilization, culture, history, identity, religion, architecture, museum, tradition, cultural diplomacy, tourism, national values.
Positive Image Construction	Nye (2004); Anholt (2007)	Content portraying Türkiye or TRT World positively by emphasizing credibility, responsibility, leadership, cooperation, innovation, or humanitarian commitment.	Diplomatic achievements, successful initiatives, international partnerships, technological progress, humanitarian leadership, peace-building activities.	Leadership, cooperation, partnership, innovation, credibility, peace, trust, development, responsibility, success, international engagement, global cooperation.
International Audience Orientation	Castells (2008); Melissen (2005)	Content explicitly designed for international rather than domestic audiences through language, issue selection, and global framing.	English-language communication, international affairs, global events, references to multiple countries, international organizations, comparative international perspectives.	Global, international community, worldwide, international relations, cross-border, foreign audiences, global affairs, international organizations, transnational communication.

Data Analysis Procedure

The analytical process followed a systematic six-stage procedure to ensure methodological consistency and transparency.

- Stage One; Data Collection: Fifty analytical units were manually retrieved from TRT World's official Instagram, YouTube, and website during the predefined study period and archived to preserve their original content.

- Stage Two; Data Preparation: All materials were organized into a unified coding database, with each unit assigned a unique identification number indicating its platform, publication date, and content type.

- Stage Three; Initial Coding: Each unit was independently examined using the operational coding manual, with more than one code assignable where multiple symbolic meanings were identified.

- Stage Four; Cross-Checking and Coding Verification: Coding decisions were systematically compared, and any interpretive differences were resolved through consultation of the coding manual until consensus was reached.

- Stage Five; Quantitative Analysis: The frequency and percentage of each analytical category were calculated to identify dominant framing patterns across the three platforms.

- Stage Six; Qualitative Interpretation: Framing patterns were interpreted through the theoretical perspectives of symbolic power, network society, and soft power, moving beyond description toward an explanation of how TRT World's digital communication contributes to the construction of symbolic influence and international image.

2.7. Reliability

The coding process was guided by a standardized manual containing explicit operational definitions, coding indicators, decision rules, and representative keywords for each analytical category. The use of predefined criteria minimized subjective interpretation and ensured that all units were evaluated according to identical analytical standards. To strengthen coding reliability, the analysis was conducted independently by two researchers who jointly reviewed the manual and applied it to a pilot subset before commencing the full analysis. Following independent coding, results were systematically compared, and any interpretive differences were resolved through collaborative re-examination of the original units using the predefined operational definitions until consensus was reached, thereby reducing subjective bias and ensuring consistent application of the coding framework across all fifty analytical units.

2.8. Validity

Coding followed a standardized manual with explicit operational definitions, indicators, and decision rules for each category. Content validity was ensured by grounding all

analytical categories—political, humanitarian, and cultural framing; positive image construction; and international audience orientation—in the established literature on symbolic power, framing theory, digital diplomacy, and country image. Construct validity was reinforced through consistent alignment between the theoretical framework (Bourdieu, Castells, Nye), research questions, and analytical categories. Methodological validity was strengthened by triangulating findings across three platforms representing distinct formats (visual, audiovisual, textual), reducing platform-specific bias. Documentation of case selection, sampling, and coding procedures further ensures replicability.

2.9. Ethical Considerations

This study relied exclusively on publicly available digital content from TRT World's official communication platforms and did not involve human participants, personal data, or direct interaction with individuals; formal ethical approval was therefore not required. All material was analyzed within its original context, focusing on patterns of representation and framing rather than on the intentions or characteristics of individual journalists. The research design, sampling, coding framework, and interpretive process are documented in sufficient detail to ensure transparency, replicability, and academic rigor.

3. Study Analysis

3.1. Unit of Analysis

The unit of analysis was the individual digital content item published through TRT World's official accounts, treated independently regardless of platform or format (one Instagram post/reel, one YouTube video, one website article per unit). A total of 50 units were examined: 20 Instagram posts, 15 YouTube videos, and 15 website articles, each coded using the same framework to ensure methodological consistency. This content-level unit was chosen to capture how symbolic meanings, political narratives, and representational strategies are embedded within individual communication products, enabling systematic cross-platform comparison while preserving each artifact's contextual integrity. Each unit was analyzed in its entirety: Instagram content through visuals and captions, YouTube through video, narration, titles, descriptions, and on-screen text, and website articles through headlines, body text, images, and embedded multimedia. This uniform approach across platforms facilitated direct comparison of framing strategies and symbolic representations while maintaining analytical consistency.

3.2. General Quantitative Analysis

This section presents the findings of the content analysis conducted across TRT World's three official digital platforms. The results are organized around the distribution of the sample, the overall prevalence of analytical categories, and the relationships among political, humanitarian, and cultural framing strategies across platforms.

Table 2. Distribution of the Sample Across Digital Platforms

Platform	Number of Units	Percentages
Instagram	20	40%
Youtube	15	30%
Official Website	15	30%
Total	50	100%

The sample distribution across the three platforms reflects differences in the intensity and format of content production. Instagram's larger share corresponds to its heavier reliance on short-form visual and interactive content, consistent with the platform's communicative logic. YouTube and the official website were represented in equal proportion, enabling a balanced comparison between audiovisual storytelling and text-based institutional reporting.

Table 3. Distribution of the Sample Across Digital Platforms

Analytical Category	Frequency	Percentages
Political Framing	39	78%
Humanitarian Framing	31	62%
Cultural Framing	13	26%
Positive Representation	23	46%
International Audience Orientation	50	100%

The findings indicate that political framing was the most prevalent category, present in 78% of the analyzed units. Humanitarian framing was also strongly represented, particularly in content addressing Gaza, Palestine, Lebanon, migration, and civilian suffering. Cultural framing appeared more selectively, accounting for 26% of the sample. Notably, international audience orientation was present across all units, confirming TRT World's consistent global communicative orientation.

Table 4. Distribution of the Analytic Categories by Platforms

Platform	Political	Humanitarian	Cultural	Positive Representaion	International Audience
Instagram (n=20)	12	9	9	20	20
Youtube (n=15)	15	12	3	3	15

Official Website (n=15)	12	10	1	0	15
Total (n=50)	39	31	13	23	50

Table 4 demonstrates clear platform differentiation. YouTube exhibits the strongest political orientation, with political framing present in all analyzed videos. The website similarly functions primarily as a political and humanitarian reporting space. Instagram, by contrast, distinguishes itself by combining political news with cultural, symbolic, and visually positive representations.

Table 5. Political Framing by Platforms

Platform	Political Present	Political Absent	Percentage Present
Instagram	12	8	60%
Youtube	15	0	100%
Website	12	3	80%
Total	39	11	78%

Political framing dominates the dataset, particularly on YouTube and the official website, suggesting that TRT World employs its digital platforms not merely to circulate information but to structure international events through political and geopolitical interpretive frameworks.

Table 6. Humanitarian Framing by Platforms

Platform	Humanitarian Present	Humanitarian Absent	Percentage Present
Instagram	9	11	45%
Youtube	12	3	80%
Website	10	5	66.7%
Total	31	19	62%

Humanitarian framing appeared in 62% of the sample, indicating that TRT World frequently embeds political events within narratives of civilian suffering, moral responsibility, displacement, and humanitarian crisis. YouTube exhibited the strongest humanitarian presence, which can be attributed to audiovisual storytelling's capacity to convey suffering through emotional and visual means.

Table 7. Cultural Framing by Platforms

Platform	Cultural Present	Cultural Absent	Percentage Present
Instagram	9	11	45%
Youtube	3	12	20%
Website	1	14	6.7%
Total	31	37	26%

Cultural framing was the least frequent category overall, appearing most prominently on Instagram, where religious symbols, cultural celebrations, historical references, and visual representations of identity were more visible. This suggests that cultural symbolism functions selectively rather than as a central narrative structure.

Table 8. Positive Representaion by Platforms

Platform	P.R Present	P.R Absent	Percentage Present
Instagram	20	0	100%
Youtube	3	12	20%
Website	0	15	0%
Total	23	27	46%

Positive representation was most evident on Instagram. This does not imply that all content was emotionally positive; rather, it indicates that Instagram frequently portrayed TRT World as a globally engaged, visually active, and symbolically responsive media actor. The website, by contrast, maintained a more formal news-reporting style with limited explicit positive representation.

Table 9. International Audience Orientation by Platforms

Platform	I.A.O Present	I.A.O Absent	Percentage Present
Instagram	20	0	100%
Youtube	15	0	100%
Website	15	0	100%
Total	50	0	100%

International audience orientation was present in all analyzed units, confirming that TRT World's digital communication is consistently directed toward transnational audiences through English-language content, global issue selection, and references to international actors, conflicts, institutions, and publics.

Table 10. Relationship Between Political and Humanitarian Framing

Political Framing	Humanitarian Present	Humanitarian Absent	Total
Present	26	13	39
Absent	5	6	11
Total	31	19	50

The relationship between political and humanitarian framing is significant for understanding TRT World's symbolic communication strategy, as most humanitarian narratives appeared within politically framed content. This suggests that humanitarian discourse is not separate from political communication but functions as a moral and symbolic layer reinforcing the interpretation of international conflicts.

Table 11. Relationship Between Political and Cultural Framing

Political Framing	Cultural Present	Cultural Absent	Total
Present	6	33	39
Absent	7	4	11
Total	13	37	50

Cultural framing appeared both within and outside political narratives; however, its relatively limited frequency indicates that culture is used selectively, mainly to deepen symbolic meaning, highlight identity, or contextualize broader political and humanitarian narratives.

3.3. Interpretation of Findings

The results point to a digital communication strategy centered on a dominant political frame, with humanitarian and cultural elements layered on top. Political framing appeared in 78% of the analyzed units, which confirms that TRT World organizes international events mainly through geopolitical, diplomatic, and conflict-related narratives. Humanitarian framing, present in 62% of the sample, shows that political events are often told through their human cost civilian suffering, displacement, death, trauma, moral responsibility.

This is especially clear in the Gaza-related content, where political conflict is narrated through the lens of civilian suffering and violations of humanitarian norms. Cultural framing was less common, appearing in only 26% of the units, and concentrated mostly on Instagram. This points to culture functioning not as a dominant frame but as a selective resource—something drawn on to reinforce identity, memory, religion, and intercultural

recognition when needed. The platforms also diverge from one another. Instagram comes across as the most symbolically diverse space, mixing visual storytelling with cultural references and positive representation. YouTube leans heavily towards political and humanitarian framing in its audiovisual content, while the official website reads as the most formal of the three, focused on political and humanitarian reporting with little room for cultural or positive framing.

Read through Bourdieu's notion of symbolic power, these patterns suggest TRT World is doing more than passing along information. It is actively shaping how international events are understood, choosing which frames to use, which moral meanings to foreground, and how global issues are sorted into political, humanitarian, and cultural categories. Its digital platforms, in this sense, work as symbolic spaces where international events are classified, represented, and made meaningful for a global audience.

3.4. Contribution of the Study to the Literature

This study contributes to the existing literature at the intersection of international relations, public diplomacy, and digital sociology in three principal respects. Theoretically, it contributes to the concept of digital symbolic power by examining, through the case of TRT World, how Türkiye's international image is constructed not as a fixed national attribute but as a symbolic process actively produced through the coordinated deployment of framing strategies across networked digital platforms. In doing so, the study brings Bourdieu's concept of symbolic power and Castells' theory of the network society into dialogue with Nye's notion of soft power, offering a more structurally grounded account of how Türkiye's attraction-based international influence is constructed and sustained within digital environments.

Methodologically, the study proposes a comparative multi-platform content analysis framework that combines systematic quantitative coding with qualitative framing interpretation across three distinct platform types: Instagram, YouTube, and the official website. This approach moves beyond single-platform or purely quantitative analyses by attending to both the frequency and the structural logic of framing patterns, as well as the functional relationships between platforms within TRT World's broader communication architecture. The framework is designed to be adaptable to other state-affiliated media outlets, national cases, and time periods, offering future researchers a replicable tool for the comparative study of digital soft power production. Empirically, the findings contribute to a growing body of scholarship that treats digital platforms as active sites of symbolic power production rather than neutral communication infrastructures. By showing, in concrete terms, how TRT World organizes political, humanitarian, and cultural narratives hierarchically and deploys them differentially across platforms, the study offers empirical grounding for understanding how Türkiye's foreign policy narratives and international image are constructed within the contemporary digital public sphere.

Conclusion

Rather than functioning solely as an information provider, TRT World operates as a symbolic actor that constructs specific interpretations of international events through political, humanitarian, and cultural framing. This finding supports Bourdieu's concept of symbolic power, which holds that media institutions exercise influence not primarily through coercion but by producing legitimate meanings that audiences gradually come to recognize as socially credible. The predominance of political framing (78%) indicates that TRT World consistently situates international developments within broader geopolitical narratives. Rather than reporting isolated events, the platform organizes conflicts, diplomatic relations, and international crises into coherent interpretive structures.

This process reflects symbolic power insofar as media organizations participate in defining which actors appear legitimate, which events warrant attention, and which interpretations become dominant within public discourse. Humanitarian framing, present in 62% of the analyzed units, further reinforces this symbolic function. The frequent representation of civilian suffering, displacement, humanitarian crises, and moral responsibility demonstrates that political communication is simultaneously constructed through ethical and emotional narratives. Humanitarian discourse thus functions as a mechanism for reinforcing political legitimacy rather than as an independent communicative category—a pattern particularly evident in TRT World's extensive coverage of Gaza, where humanitarian representations accompany political explanations of the conflict.

The relatively limited presence of cultural framing (26%) does not diminish its significance. Rather, cultural representations function strategically to reinforce identity, historical memory, religious symbolism, and intercultural understanding. This suggests that culture operates primarily as a symbolic resource supporting broader political narratives rather than as an independent communicative objective—a tendency that Instagram illustrates through visual storytelling that combines political events with symbolic representations of culture and identity. Platform differences further reveal distinct communicative functions within TRT World's digital ecosystem. Instagram emphasizes symbolic visualization, emotional engagement, and cultural representation through highly visual content; YouTube offers more detailed political and humanitarian narratives through longer, documentary-style storytelling; and the official website serves as the institution's formal news platform, prioritizing factual reporting and political interpretation while maintaining journalistic credibility.

These differences indicate that symbolic power is not exercised uniformly across platforms but is adapted to the communicative characteristics of each digital environment. These observations are also consistent with Castells' theory of the network society, which holds that power increasingly operates through communication networks capable of organizing information flows and shaping public perception across national boundaries. TRT World's integrated use of Instagram, YouTube, and its official website illustrates how digital

media organizations construct interconnected communication networks that reach global audiences through multiple formats while sustaining a coherent institutional narrative. Furthermore, the universal presence of international audience orientation across all analyzed units confirms TRT World's strategic positioning as a global news organization rather than a domestically oriented broadcaster.

The consistent use of English-language communication, international political issues, and globally recognizable humanitarian narratives enables the platform to participate in transnational public discourse, supporting the argument that digital media organizations increasingly compete for symbolic legitimacy within global communication networks rather than within national media systems alone. Overall, the findings indicate that TRT World's digital platforms function as mechanisms of symbolic power by selecting, organizing, and legitimizing particular interpretations of international reality. Political, humanitarian, and cultural frames collectively shape audience perceptions while reinforcing institutional credibility. Digital platforms should therefore be understood not merely as channels of information distribution but as sociological spaces in which symbolic meanings, political legitimacy, and international public narratives are continuously produced and negotiated.

Future Recommendations

1. Expanding Qualitative Analysis of Digital Platforms: Future studies should extend their scope to include a wider and more diverse range of digital platforms, including less prominent social media channels, to better understand how narratives are tailored and how symbolic influence is distributed across emerging forms of digital soft power.

2. Incorporating Diverse Geographical and Cultural Contexts: Broadening the comparative scope of research to include different countries and institutions would allow for a richer understanding of how cultural and social factors shape international audience responses to digital soft power strategies.

3. Analyzing Digital Audience Dynamics: There is a clear need for studies that examine how audiences receive political, humanitarian, and cultural discourse across digital platforms, and how levels of engagement and influence vary. Such research would support the development of more effective communication policies.

4. Developing Sociological Frameworks for Modeling Digital Power: The findings of this study can contribute to building theoretical models that address meaning management and multi-platform narrative strategies, linking them to broader shifts in power and identity within the international network society.

5. Integrating Continuous Digital Media Monitoring into Public Policy: Establishing ongoing monitoring mechanisms for digital media would help identify emerging trends and challenges in the use of digital soft power and inform the development of media and digital diplomacy policies that take into account the long-term effects of symbolic influence.

In conclusion, this study highlights a fundamental shift in the nature of international influence in the digital age. Power is increasingly measured by the ability to shape meaning, distribute symbols, and reproduce legitimacy through a multi-media networked communication structure, rather than by material or military resources alone. This provides an important theoretical and practical foundation for researchers and policymakers working in the fields of international relations and digital diplomacy.

References

Adler-Nissen, Rebecca–Drieschova, Alena. "Track-change diplomacy: Technology, bureaucracy, and the art of international negotiations". *International Studies Quarterly* 63/3 (2019), 675-687. https://doi.org/10.1093/isq/sqz030

Ajzen, Icek –Fishbein, Martin. *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. New Jersey: Prentice-Hall, 1980.

Anholt, Simon. "Nation-brands of the twenty-first century". *Journal of Brand Management* 5/6 (1998), 395-406. https://doi.org/10.1057/bm.1998.30

Baloglu, Seyhmus –Brinberg, David. "Affective images of tourism destinations". *Journal of Travel Research* 35/4 (1997), 11-15. https://doi.org/10.1177/004728759703500402

Banks, Robert. *A Resource Guide to Public Diplomacy Evaluation*. Los Angeles: Figueroa Press, 2011.

Barich, Howard – Kotler, Philip. "A Framework For Marketing Image Management" *Sloan Management Review* 32/2 1991

Bodrunova, Svetlana S – Litvinenko, Anna A. "New Media and Political Protest: The Formation of a Public Counter-Sphere in Russia, 2008-2012". *International Relations and Security in the Digital Age*. London: Routledge, 2013.

Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, 2007.

Castells, Manuel. "The New Public Sphere: Global civil society, communication networks, and global governance". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616/1 (2008), 78-93. https://doi.org/10.1177/0002716207311877

Dubinsky, Yair. "From Soft Power to Sports Diplomacy: A Theoretical and Conceptual Discussion". *Place Branding and Public Diplomacy* 15 (2019), 156-164. https://doi.org/10.1057/s41254-019-00116-8

Eagleton - Pierce, Matthew. *Symbolic Power in the World Trade Organization*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Eriksson, Johan – Giacomello, Giampiero. *International Relations and Security in the Digital Age*. London: Routledge, 2007.

Fishbein, Martin –Ajzen, Icek. *Belief, Attitude, Intention and Behavior: An Introduction to Theory and Research.* Reading: Addison-Wesley, 1975.

Fortuna, Claudia. "Digital diplomacy and social media: The role of digital communication in diplomatic practice". *Mediazioni* 22 (2017), 1-20.

Gilbao, Eytan. "Searching for a Theory of Public Diplomacy". *The Annuals of the American Academy of Political and Social Science* 616/1 (2018), 55-77.

Gilmore, Fiona. "A country- can it be repositioned? Spain- the success story of country branding". *Journal of Brand Management* 9/4 (2002), 281-293. https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2540073

Grunig, James E. "Image and substance: From symbolic to behavioral relationships". *Public Relations Review* 19/2 (1993), 121-139. https://doi.org/10.1016/0363-8111(93)90003-U

Hocking, Brian vd. *Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2016.

Karpf, David. "Digital politics after Trump". *Annals of the International Communication Association* 41/2 (2017), 198-207. https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1316675

Leonard, Mark vd. *Public Diplomacy*. London: Foreign Policy Centre, 2002.

Lueg, Christoph – Pfarrer, Michael – Short, Jeremy. "Social Media and Organizational Identity", *Journal of Management Studies* 43/5 (2006).

Mor, Ben D. "Public diplomacy in grand strategy". *Foreign Policy Analysis* 2/2 (2006), 157-176. https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2006.00025.x

Neuendorf, Kimberly A. *The Content Analysis Guidebook.* Thousand Oaks: Sage Publications, 2002.

Nye, Joseph S. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power.* New York: Basic Books, 1990.

Nye, Joseph S. "*Soft Power*". Foreign Policy 80 (1990), 153-171. https://doi.org/10.2307/1148580

Nye, Joseph S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* New York: PublicAffairs, 2004.

Nye Jr., Joseph S. *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011.

Okazaki, Shintaro. "Social Influence Model and Electronic Word of Mouth". *International Journal of Advertising* 28/3 (2009), 439-472. https://doi.org/10.2501/S0265048709200692

Schmidt, Eric–Cohen, Jared. "The Digital Disruption: Connectivity and the Diffusion of Power". *Foreign Affairs* 89/6 (2010), 75-85.

Van Djik, Jan. *The Network Society.* London: Sage, 2012.

Wang, Jian. "Public Diplomacy and Global Business". *Journal of Business Strategy* 27/3 (2006), 41-49. https://doi.org/10.1108/02756660610663826

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 322-344 Derleme Makale

Challenges Faced by Migrant Girls in Accessing Education: A Systematic Literature Review of Studies Indexed in Web of Science

Nur Özdemir | 0000-0003-0285-8222 | nurrozdemiir@gmail.com

Independent Researcher, Konya, Türkiye

Abstract

Migration is a social process that affects individuals' lives in many ways. Migrant girls, one of the groups most affected by this process, face gender-based disadvantages in addition to the experience of migration. This study aims to analyse the challenges migrant girls face in accessing education through a systematic literature review, based on predefined criteria and drawing on research available in the Web of Science database. Within the scope of the research, 33 articles published between 2015 and 3 June 2026 that met the specified inclusion criteria were analysed. The study employed document analysis within a qualitative research framework. The findings indicate that multidimensional barriers shape migrant girls' educational experiences. The most frequently highlighted problem areas in the examined studies were identified as language barriers, difficulties with cultural adaptation, discrimination and social exclusion, gender-based inequalities, economic deprivation, psychosocial risks and early marriage. Furthermore, it was observed that digital inequalities emerging during periods of crisis and increased domestic responsibilities negatively affect migrant girls' access to education and their retention in education. Consequently, it has been understood that migrant girls' educational experiences are not limited to academic processes alone; they are significantly influenced by the social, cultural, economic and psychological factors that arise at the intersection of migration status and gender. Therefore, it is necessary to develop comprehensive and inclusive policies to support migrant girls' access to education and continuity in education.

Keywords

Migration, Education, Migrant Girls, Gender, Systematic Review

Citation

Özdemir, Nur. "Challenges Faced by Migrant Girls in Accessing Education: A Systematic Literature Review of Studies Indexed in Web of Science". *Journal of Sociological Context* 7/2 (August 2026), 322-344.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.5

Date of Submission	16.06.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

| Copyright & License | Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0. |

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 322-344 Review Article

Göçmen Kız Çocuklarının Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Zorluklar: Web of Science Kapsamındaki Çalışmaların Sistematik Bir Literatür İncelemesi

Nur Özdemir | 0000-0003-0285-8222 | nurozdemiir@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı, Konya, Türkiye

Öz

Göç, bireylerin yaşamlarını çok boyutlu biçimde etkileyen toplumsal bir süreçtir. Bu süreçten en fazla etkilenen gruplardan biri olan göçmen kız çocukları, göçmenlik deneyimine ek olarak toplumsal cinsiyet temelli dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma, göçmen kız çocuklarının eğitime erişiminde karşılaştıkları sorunları Web of Science veri tabanında yer alan araştırmalar üzerinden önceden belirlenen ölçütler doğrultusunda sistematik bir literatür incelemesi yaklaşımıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, 2015–03 Haziran 2026 tarihleri arasında yayımlanan ve belirlenen dâhil edilme ölçütlerini karşılayan 33 makale analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bulgular, göçmen kız çocuklarının eğitim deneyimlerinin çok boyutlu engeller tarafından şekillendiğini göstermektedir. İncelenen çalışmalarda en sık vurgulanan sorun alanlarının dil engelleri, kültürel uyum güçlükleri, ayrımcılık ve sosyal dışlanma, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, ekonomik yetersizlikler, psikososyal riskler ve erken yaşta evlilik olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kriz dönemlerinde ortaya çıkan dijital eşitsizliklerin ve artan ev içi sorumlulukların, göçmen kız çocuklarının eğitime erişimini ve eğitimde kalma durumlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Sonuç olarak, göçmen kız çocuklarının eğitim deneyimlerinin yalnızca akademik süreçlerle sınırlı olmadığı; göçmenlik statüsü ile toplumsal cinsiyetin kesişiminde ortaya çıkan sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik etkenlerden önemli ölçüde etkilendiği anlaşılmıştır. Bu nedenle, göçmen kız çocuklarının eğitime erişimlerini ve eğitimde sürekliliklerini desteklemeye yönelik bütüncül ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Göç, Eğitim, Göçmen Kız Çocukları, Toplumsal Cinsiyet, Sistematik İnceleme

Atıf Bilgisi

Özdemir, Nur. "Göçmen Kız Çocuklarının Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Zorluklar: Web of Science Kapsamındaki Çalışmaların Sistematik Bir Literatür İncelemesi". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 322-344.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.5

Geliş Tarihi	16.06.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Introduction

Migration, as a sociological phenomenon, refers to the movement of individuals from one place to another for various reasons, including war, economic hardship, educational opportunities, natural disasters, and other factors. This process affects not only the migrants themselves but also the sending and receiving communities in multifaceted ways.[1] Migrant children, who are particularly regarded as belonging to vulnerable, at-risk or disadvantaged groups, experience the effects of the migration process more profoundly. These children face significant challenges, including psychosocial, linguistic, and cultural adjustment.[2]

Education, whilst being a fundamental right that enables migrant individuals to participate in social life, also plays a crucial role in fostering social adaptation and social integration. However, access to education in the context of migration encompasses not only physical inclusion within the school system but also access to quality learning environments, the development of a sense of belonging, and the continuity of the educational process. Furthermore, various factors, such as age, gender, and socio-economic conditions, shape individuals' educational experiences in different ways. In this context, it is evident that certain groups among migrant children are at greater risk in terms of access to education and educational retention.

Among migrant children, migrant girls find themselves in a more vulnerable position as they experience both the disadvantages arising from the migration experience and gender-based inequalities simultaneously. This disadvantageous situation can adversely affect their access to education, school attendance, and academic achievement. The literature highlights that the barriers migrant girls face in their educational journeys are multifaceted; factors such as language barriers, difficulties with cultural adaptation, discrimination and social exclusion, economic deprivation, early marriage, and increased domestic responsibilities are emphasised as directly shaping this process. For this reason, the educational experiences of migrant girls must be addressed not only in terms of academic outcomes but also by incorporating their social, cultural, and structural dimensions.

This study aims to identify key problem areas highlighted in the literature by examining research on migrant girls' access to education in the Web of Science database, using defined criteria. In this context, the study aims to thematically classify the fundamental barriers migrant girls face in their educational processes and to systematically evaluate current research trends.

This study sought to answer the following research questions:

1. What methods were used to investigate the problems faced by migrant female students in their educational journey?

---

1 Gürcan Şevket Avcıoğlu, "Türkiye'de Akademik Göç Çalışmaları: Göç Literatürü Taraması", *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* 4 (2020), 77.

2 Başak Düzel- Sıla Alış, "Türkiye'de Uluslarası Düzensiz Göç Gerçeğinde Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi", *Asia Minor Studies* 6/AGP Sempozyum Özel Sayısı 1 (2018), 267.

2. What problems faced by migrant female students in their educational journey have been investigated in the literature?

3. What are the factors contributing to school dropout among migrant girls, as identified in the literature?

1. Theoretical framework

Throughout history, individuals and communities have migrated from their homes to different regions for various reasons, including economic, social, political, geographical, and environmental factors, as well as wars, natural disasters, and security issues. In this respect, migration is recognised as one of the oldest social phenomena in human history. Migration is the process by which individuals relocate from their place of residence to another location due to economic, political, or environmental factors. This relocation can occur at both the international and domestic levels.[3] Similarly, migration is defined as a social and cultural process of relocation that encompasses the movement of individuals or communities to another settlement area, either temporarily or permanently, influenced by economic, political, environmental, and personal factors.[4] From a sociological perspective, migration is regarded not merely as a spatial movement but also as a significant indicator of social mobility and social change.[5] In this context, the sociology of migration seeks to explain the underlying causes of migration, migrants' adaptation processes, and the transformations migration brings about in both source and destination societies. From a social perspective, migration is a significant phenomenon that brings together geographically and culturally distinct communities and fosters mutual interaction.[6] This process of interaction can, in some cases, yield positive outcomes that support integration and cohesion, whilst in others it may lead to tensions and othering due to socio-cultural differences. In this context, migrant children are among the groups most adversely affected by the migration process, and it is observed that these children face various negative consequences both physically and psychologically.[7]

The multidimensional effects of the migration process on migrant children are particularly evident in education. In a sociological context, education, as a universal social institution, helps ensure the continuity of society and transmits social norms, values, and behavioural patterns to new generations.[8] However, when migrant children enter the education system, they may face various challenges, including language barriers, unfamiliarity with

3 Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024).

4 Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2004).

5 Halis Başel, *Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003).

6 Mim Sertaç Tümtaş - Cem Ergun, "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 21/4 (2016), 1347-1359.

7 Selda Polat- Nurdan Evliyaoğlu, "Göçmen Çocuklar", *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler* 4/6 (2008), 52-55.

8 Nevin Güngör Ergan, "Eğitim", *Sosyoloji,* ed. Esra Ebru Sağlam vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 294–320.

the education system, discrimination, and difficulties in adapting.[9] In particular, the losses and traumatic experiences encountered during the forced migration process can negatively affect children's educational and social adaptation processes. Furthermore, parents' low socio-economic status and limited proficiency in the host country's language make it difficult for children to participate in educational processes and to adapt to school.[10] This situation hinders migrant students' equal access to educational opportunities and may lead to a deepening of educational inequality. Consequently, migrant children are considered to be among the disadvantaged groups in terms of academic achievement, school adjustment, and access to educational opportunities. In particular, disadvantages such as forced migration, poverty, and social exclusion further hinder girls' access to education and place them in a more vulnerable position within educational processes.[11]

Gender emerges as a key explanatory factor in understanding the educational experiences of migrant girls. Individuals sustain their lives by conforming to the roles, attitudes, behaviours, and norms defined by the societies in which they live. In this context, societies assign different roles to women and men and expect individuals to exhibit behaviours consistent with these roles. The concept of gender also highlights the differences in the social roles and behavioural patterns attributed to women and men.[12] When the relationship between migration and education is assessed from a gender perspective, it becomes apparent that the negative effects of the migration process on girls are more pronounced. Migrant girls face not only the disadvantages arising from their migrant status but also gender-based inequalities. Gender-based barriers such as families' attitudes towards education, domestic responsibilities, care obligations, and early marriage can hinder girls' access to education and their ability to continue their educational journey.[13]

The educational experiences of migrant girls cannot be explained solely by gender-based inequalities. Social exclusion, discrimination, and cultural differences are also key factors affecting these students' educational journeys. The concept of social exclusion refers to individuals being deprived of social interaction, marginalised, and facing difficulties in social integration due to social, economic, and cultural differences within the society in which they live.[14] Social exclusion can weaken migrant girls' sense of belonging in the school environment and negatively affect their participation in educational processes.

---

9 Âdem Doğan- Aylin Avcıoğlu, "Kapsayıcı Eğitimin Yadsınamaz Gerçeği: Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarının İncelenmesi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/3 (2022), 987-1015.

10 Hüseyin Buğra Karaman-Sefa Bulut, "Göçmen Çocuk ve Ergenlerin Eğitim Engelleri, Psikolojik Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (2018), 393-412.

11 Fevziye Sayılan, *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırları* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2012).

12 Robert William Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017).

13 Marianne Hattar-Pollara, "Barriers to Education of Syrian Refugee Girls in Jordan: Gender-Based Threats and Challenges", *Journal of Nursing Scholarship* 51/3 (2019), 241-251; Promise Zvavahera vd. "Gendered Barriers to Education for Refugee Girls in Tongogara Camp, Zimbabwe", *Perspectives in Education* 43/2 (2025), 69-83.

14 Saniye Dedeoğlu-Çisel Ekiz Gökmen, *Göç ve Sosyal Dışlanma* (Ankara: Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık, 2011); Çağlar Solak- Mert Teközel, "Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnceleme", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 293-315.

In particular, language differences, cultural adaptation issues, discriminatory attitudes, the burden of domestic chores, and early marriage render migrant girls' educational experiences more vulnerable. Consequently, social exclusion and discrimination are regarded as one of the key barriers to migrant girls' access to education.

Although there are numerous studies in literature addressing the educational experiences of migrant children, it is evident that there are only a limited number of studies that comprehensively assess the challenges faced by migrant girls in accessing education using a systematic literature review methodology. Whilst existing research largely focuses on specific countries, sample groups, or individual problem areas, there remains a need for synthesis studies that address the educational experiences of migrant girls in a multidimensional manner. In this context, the key problem areas highlighted in the existing literature are summarized in Table 1, and the present study aims to evaluate these themes comprehensively using a systematic approach.

Table 1. Issues Encountered in Migrant Girls' Access to Education in the Literature

Factor	Effect
Language barrier	Difficulty in understanding lessons/lectures, adaptation problems
Poverty / financial pressure	Child labour, inability to cover school expenses
Early marriage	Early school dropout, registration/ID issues
Domestic workload	Absenteeism, limited time for homework/studying
Safety and risk of harassment	Families keep girls at home, restricting access to school

2. Method

This study was designed as a systematic literature review, conducted in accordance with predefined search and inclusion criteria, to identify the challenges migrant girls face in accessing education. Systematic reviews are research methods that involve searching for, evaluating, and synthesising existing research on a specific topic in accordance with predefined criteria.[15] Systematic reviews contribute to the comprehensive evaluation of the existing body of knowledge, the identification of research trends, and the determination of knowledge gaps in the literature.[16]

15 Mark Petticrew - Helen Roberts, *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide* (John Wiley & Sons, 2008).

16 Toby Lasserson et al., «Searching for and Selecting Studies.» *Cochrane handbook for systematic Reviews of Interventions* (2019), 67–107.

This systematic literature review was conducted in accordance with the PRISMA 2020 (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) guidelines, which were developed to ensure that systematic reviews are reported transparently and in a standardized manner (Page et al., 2021). The PRISMA 2020 flowchart was used as the basis for the processes of identifying, screening, assessing eligibility, and including studies in the analysis.

Within the scope of this study, research studies in the Web of Science database that met the specified criteria were examined to identify emerging trends and problem areas in the literature regarding migrant and refugee girls' access to education.

2.1. Data Source and Search Strategy

The Web of Science Core Collection is a reliable database that comprehensively indexes high-quality scientific publications across various disciplines and is widely used globally. For this reason, a systematic literature review was carried out using the Web of Science (WoS) Core Collection database as part of this study. The search was based on the subject field (TS: Topic) filter, and studies on the educational processes of these groups were targeted using the keywords "refugee girl", "migrant girl", "immigrant girl" and "refugee female student". In this context, the concept of education was expanded to include the terms "education", "school*", "schooling", "educational access" and "educational attainment". The research was limited to the period from 2015 to 3 June 2026; only articles were considered. To strengthen the study's disciplinary focus, publications in the "Education and Educational Research", "Sociology", "Social Work", "Political Science", "Migration Studies", and "International Relations" categories were filtered. Furthermore, only studies published in English were included in the sample. The dataset obtained in accordance with these criteria enabled a comprehensive and systematic analysis of the academic literature on the educational experiences of refugee, migrant, and asylum-seeking girls. The search strategies used are presented in Table 2.

Table 2. Search Strategy and Inclusion Criteria.

Parameter	Web of Science (WoS)
Database	WoS Core Collection
Search Field	TS (Topic)
Search Terms	TS=("refugee girl*" OR "migrant girl*" OR "immigrant girl*" OR "refugee female student*") AND TS=(education OR school* OR schooling OR "educational access" OR "educational attainment") AND PY=(2015-2026) AND DT=(Article) AND WC=("Education Educational Research" OR Sociology OR "Social Work" OR "Political Science" OR "Migration Studies" OR "International Relations") AND LA=(English)

Time span	2015– 03 June 2026
Document type	Article
Language	English

Figure 1. PRISMA Flow Diagram

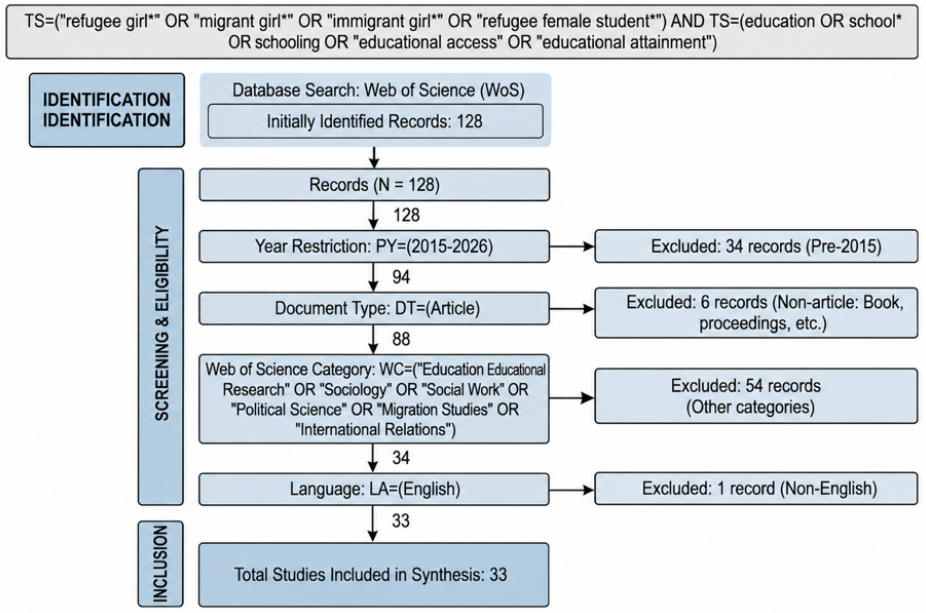

Figure 1 presents the PRISMA flow diagram for the systematic literature review process. The search was conducted in the Web of Science database using keywords focusing on the educational experiences of migrant and refugee girls, and a total of 128 publications were identified in the initial stage. Subsequently, a series of filtering steps was applied in line with the study's objective and inclusion criteria.

In the first screening stage, the publication year was restricted to the 2015–2026 range to ensure the review covered current literature, and 34 studies that did not meet this criterion were excluded. Consequently, the dataset was reduced to 94 publications. In the second stage, a document-type filter was applied to include only articles; 6 publications—comprising book chapters, conference papers, and reviews—were excluded, reducing the number of studies to 88. In the third stage, in line with the research's theoretical and disciplinary focus, the categories "Education and Educational Research, " Sociology, "Social Work", "Political Science, "Migration Studies", and "International Relations" were selected; 54 studies outside these fields were removed from the dataset. Consequently, the number of publications under consideration fell to 34. In the final stage, only studies published in English were included, and one publication that did not meet the language criterion was excluded.

Following the application of all inclusion and exclusion criteria, a total of 33 articles that were found to be consistent with the study's objectives and inclusion criteria were included in the final analysis. These studies were systematically reviewed to identify the challenges migrant and refugee girls face in accessing education and to highlight the key themes emerging from the literature.

2.2. Data Analysis

The 33 articles obtained as part of the research were analysed using a document analysis method within a qualitative research approach. Document analysis is a method for systematically analysing written materials relevant to the research topic. [17] In research based on document analysis, visual documents, such as films and photographs, are also evaluated as data sources alongside written documents, such as diaries and journals. [18]

Thematic analysis was used to analyse the data. In the first stage, the titles, abstracts, findings and conclusion sections of the studies were examined in detail; statements regarding the problems migrant girls face in accessing education were identified. Subsequently, similar content was grouped into codes, which were then classified into themes based on their common characteristics. An inductive approach was adopted to develop themes.

As a result of the analysis, the most frequently highlighted problem areas in the literature were language barriers, gender-based inequalities, economic deprivation, school dropout processes, and discrimination and social exclusion. The themes identified are presented in detail in the study's findings section.

3. Results

Table 3. Studies Included in the Analysis

No.	Author(s) (Year)	Title	Country	Method
1.	Tokunaga (2016)	*'We dominate the basement!': How Asian American girls construct a borderland community*	USA	Qualitative
2.	Kiramba et al. (2020)	*Navigating multiple worlds of Ghanaian-born immigrant adolescent girls in US urban schools*	USA	Qualitative
3.	Dollmann (2017)	*Positive choices for all? SES- and gender-specific premia of immigrants at educational transitions*	Germany	Quantitative

17 David Scott- Marlene Morrison, *Key Ideas in Educational Research* (A&C Black, 2005) ; Cem Güney Özveren, "Liderlik Kuramları Özelinde Bir Doküman İncelemesi: Son Kale Filminin Analizi", *İş'te Davranış Dergisi,* 6/2 (2021), 65-75.

18 John Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods* (Sage Publications, 2003) ; Sharan B. Merriam, *Nitel araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015).

4.	Khamis (2023)	*Difficulties in Emotion Regulation Among Syrian Refugee Girls: Risk and Protective Factors*	Lebanon and Jordan	Quantitative
5.	Park (2016)	*Going Global and Getting Graphic: Critical Multicultural Citizenship Education in an Afterschool Program for Immigrant and Refugee Girls*	USA	Qualitative
6.	Lee (2019)	*Invite Their Languages In: Community-Based Literacy Practices with Multilingual African Immigrant Girls in New York City*	USA	Qualitative
7.	Tilzey et al. (2025)	*"We're all about being together as a family": Community sports program fosters academic achievement, resilience, and coping skills among newcomer immigrant girls.*	USA	Mixed Methods
8.	Bešić et al. (2020)	*Attitudes towards inclusion of refugee girls with and without disabilities in Austrian primary schools*	Austria	Quantitative
9.	Kyei-Gyamfi (2026)	*Unpacking Work-Related and Sexual Exploitation of Migrant Girls in Ghana's Urban Markets*	Ghana	Mixed Methods
10.	Hailu et al. (2026)	*Collective dreaming: Black girl refugees from Burundi and their aspirations for STEM college education*	USA	Qualitative
11.	Lohbeck (2023)	*Competence and affect self-concepts of elementary school children – Do gender and immigration background play a role?*	Germany	Quantitative
12.	Son (2020)	*Critical literacy practices with bilingual immigrant children: Multicultural book club in an out-of-school context*	USA	Qualitative
13.	Boza & Arribas (2018)	*Inclusion of Immigrant Girls and Beliefs of Physical Education Teachers*	Spain	Quantitative
14.	Mäkelä & Kalalahti (2020)	*Facing Uncertainty yet Feeling Confident: Teenage Migrant Girls' Agencies in Upper Secondary School Transitions*	Finland	Qualitative
15.	Presler-Marshall et al. (2025)	*Child marriage in contexts of forced displacement: Exploring drivers and decision-making in Jordan through a gender and generational lens*	Jordan	Mixed Methods

16.	Rifà-Valls & Empain (2020)	*In-betweenness in moving images: Six experimental tactics of video-ethnography to narrate South Asian immigrant girls' subjectivities*	Spain	Video Ethnography
17.	Boza & Arribas (2023)	*Teaching for Immigrant Girls' Inclusion: Social Justice Physical Education Teachers' Involvement With School Stakeholders*	Spain	Qualitative
18.	Karaçay et al. (2025)	*Inequality in participation in shadow education in mathematics in Europe: An intersectional perspective*	Europe	Quantitative
19.	Cushing & Carter (2022)	*Using young adult fiction to interrogate raciolinguistic ideologies in schools*	United Kingdom	Qualitative
20.	Mughal et al. (2016)	*Longitudinal effects of a two-generation preschool programme on receptive language skill in low-income Canadian children to age 10 years*	Canada	Quantitative
21.	Chronaki et al. (2016)	*Number words in 'her' language, dialogism and identity-work: The case of little Mariah*	Greece	Qualitative
22.	Ray (2022)	*School as a hostile institution: How Black and immigrant girls of colour experience the classroom*	USA	Qualitative
23.	Kennedy et al. (2019)	*Refugee Youth's Identity Expressions and Multimodal Literacy Practices in a Third Space*	USA	Qualitative
24.	Barnes et al. (2024)	*Education in times of restriction: An examination of refugee girls' and young women's access to learning during COVID-19 school closures in Pakistan*	Pakistan	Mixed Methods
25.	Lee & Oi (2021)	*From lost identity to identity grafting: The second-generation migrant workers in Beijing*	China	Qualitative
26.	Shepherd (2024)	*Teachers' perspectives and practices relating to refugee girls: A mixed-methods multidisciplinary survey*	United Kingdom	Mixed Methods
27.	Lleixà & Nieva (2020)	*The social inclusion of immigrant girls in and through physical education: Perceptions and decisions of physical education teachers*	Spain	Qualitative

28.	Kolano & Davila (2019)	*Transformative Learning of Refugee Girls Within a Community Youth Organisation Serving Southeast Asians in North Carolina*	USA	Qualitative
29.	Forestier et al. (2025)	*What is transformed, resisted, or strengthened in physical education in school contexts? Analysing the dispositional plasticity of a female migrant student*	France	Qualitative
30.	Okwako (2015)	*Conceptualising smartness: Using social and cultural capital to explain academic achievement among a group of African immigrant girls*	USA	Qualitative
31.	Lee & Azzarito (2020)	*Creating Thirdspace Physical Culture for, With, and About Recent Immigrant Girls: Instagram as a Space of Marginalisation and Resistance*	USA	Not specified
32.	Afolalu (2024)	*I'm Still Nigerian: Navigating Race Through Digital Literacies*	USA	Qualitative
33.	Leitão et al. (2023)	*Safe and Empowered Communities: Ending FGM Investing in Migrant Women's Lifelong Learning*	Not specified	Not specified

Table 3. presents information on the authors, publication years, study titles, countries where the studies were conducted, and the research methods of the 33 studies included in the systematic review. It is observed that the majority of the studies examined were conducted in the USA, whilst research from various other countries, including Germany, Spain, the UK, Jordan, Pakistan, Finland, Austria, France, Canada, China, and Ghana, also contributed to the literature. From a methodological perspective, qualitative studies predominate; however, quantitative, mixed-methods, and video-ethnographic studies also address the educational experiences of migrant girls from various perspectives. This diversity demonstrates that the body of knowledge regarding the educational processes of migrant girls has been shaped through different contexts and methodological approaches.

Figure 2. Number of Publications and Citations From 2015 to 3 June 2026. Source: Web of Science.

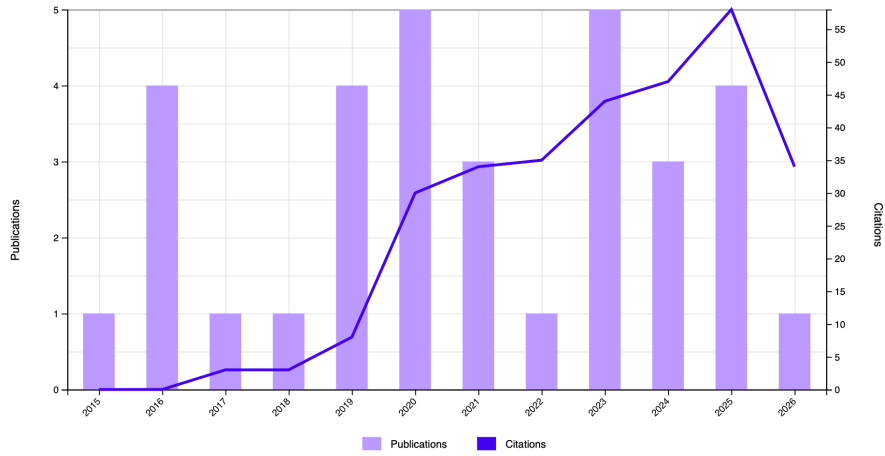

Figure 2 presents the distribution of publications and citations by year for the studies included in the analysis. An examination of the graph reveals that academic research on the education of migrant and refugee girls has increased, particularly since 2019. The highest number of publications was recorded in 2020 and 2023. As for citation counts, there is a generally rising trend over the years, with the highest level in 2025. These findings indicate that migrant girls' access to education has received increasing attention in the academic literature in recent years and that this research area has become increasingly visible.

Migrant girls, who are forced to navigate between two cultures in their daily lives—namely, the culture of the host country at school and the culture of the country they left behind at home—either create a buffer zone in response to this situation or are overwhelmed by this challenge. Indeed, migrant girls who strive to alleviate the stress they experience can create a buffer against the difficulties they face by getting to know different cultures and forming a heterogeneous group.[19] Unfortunately, however, this is not the case for all migrants. Migrant girls caught between two cultures find that their cultural backgrounds make it difficult for them to participate in class activities and damage their peer relationships.[20]

Migrant girls striving to strike a balance between two cultures may face not only difficulties in cultural adaptation, but also discrimination arising from these differences becoming apparent in the school environment. Pupils who experience cross-cultural communication issues with teachers and peers are subjected to racial and ethnic discrimination.

19 Tomoko Tokunaga, «'We Dominate the Basement!': How Asian American Girls Construct a Borderland Community», *International Journal of Qualitative Studies in Education* 29/9 (2016), 1097.

20 Lydiah Kananu Kiramba et al., «Navigating Multiple Worlds of Ghanian-Born Immigrant Adolescent Girls in US Urban Schools», *International Journal of Intercultural Relations* 77 (2020), 55.

Consequently, this situation leads to migrant pupils being excluded from the classroom, being teased, and experiencing peer conflict. Migrant pupils are confronted with experiences of language-based discrimination and exclusion within school environments. The perception that certain speech patterns are 'standard' and more acceptable marginalises students. Migrant students state that negative attitudes towards their language use weaken their sense of belonging and negatively impact their school experiences.[21] Teachers' negative attitudes towards migrant students in the school environment can pave the way for other students to develop similar behaviours, thereby contributing to an increase in tendencies towards discrimination and exclusion of migrant students.[22]

One of the major sources of experiences of discrimination and exclusion is language differences. Students who are not sufficiently proficient in the host country's language may find it difficult to communicate with their teachers and peers. This situation can lead to experiences of language-based discrimination and exclusion.[23] Furthermore, situations such as inadequate language skills and discrimination encountered by migrant students early in their educational lives can lead to their dropping out of school. Parents seeking to improve their children's educational attainment, and migrant students wishing to develop their language skills and advance their education, may find themselves a year behind their peers after completing a year of schooling.[24] The exclusion and belonging issues caused by language differences can render the educational experiences of migrant girls even more vulnerable. It is noted that students place importance on learning the dominant language as a sign of belonging to their community and social acceptance; however, they may experience bullying and marginalisation due to linguistic differences. Conversely, the creation of inclusive learning environments where students can express their cultural and linguistic identities is considered a key factor in supporting students' adaptation to school and participation in educational processes.[25] In addition, the challenges faced by migrant girls in their educational journeys are not limited to linguistic and academic barriers but also entail various psychosocial risks.

The uncertainty arising from the migration experience can harm the mental health of migrant girls, particularly when combined with gender-based vulnerabilities. Moreover, due to the combination of migration and gender-based risk factors, girls remain vulnerable

---

21 Ian Cushing - Anthony Carter, «Using Young Adult Fiction to Interrogate Raciolinguistic Ideologies in Schools», *Literacy* 56/2 (2022), 106-119.

22 Ranita Ray, «School as a Hostile Institution: How Black and Immigrant Girls of Colour Experience the Classroom», *Gender & Society* 36/1 (2022), 104–105.

23 Crystal Chen Lee, «Invite their Languages in: Community-Based Literacy Practices with Multilingual African Immigrant Girls in New York City», *International Journal of Multicultural Education* 21/2 (2019), 1–22.

24 Marja-Liisa Mäkelä - Mira Kalalahti, «Facing Uncertainty Yet Feeling Confident: Teenage Migrant Girls' Agencies in Upper Secondary School Transitions", *Scandinavian Journal of Educational Research* 64/1 (2020), 118-134.

25 Laura M. Kennedy et al., «Refugee Youth's Identity Expressions and Multimodal Literacy Practices in a Third Space», *Journal of Research in Childhood Education* 33/1 (2019), 56-70

to integration difficulties in the country to which they have migrated.[26] Migrant girls are more likely to experience psychological issues such as anxiety and depression compared to boys.[27] In addition to their mental health, the physical violence, sexual abuse and limited access to specialised support services to which migrant girls are exposed place them at greater psychosocial risk and lead to various adjustment problems. In a 2026 article, Kyei-Gyamfi studied a group of migrant girls aged 10–17, known as Kayayei in Ghana, who predominantly come from the northern regions. The Kayayei migrant girls, who work as porters in markets, struggle with housing and poverty on the one hand, whilst battling sexual exploitation on the other. Given their challenging life experiences and their doubly disadvantaged situation, the likelihood of these migrant girls having a positive school experience is also very low.[28] Sexual exploitation and poverty affect migrant girls' educational lives, their social integration, and their future lives.[29] In addition to psychosocial risks, gender-based practices are also among the key factors threatening the continuity of migrant girls' education.

Another problem faced by migrant girls in their educational lives is early marriage. A study conducted by Presler-Marshall and colleagues (2025) in Jordan, within the context of forced displacement, revealed that early marriage is one of the key factors negatively affecting the educational lives of migrant girls. According to the research findings, economic hardship, gender norms, families' security concerns and beliefs that girls need to be 'protected' are among the main factors influencing decisions regarding early marriage. It has been established that a significant proportion of girls married at a young age experience interruptions to their education or see it come to a complete halt. This situation leads to migrant girls being cut off from education and limits their future educational and employment opportunities.[30]

In addition to gender-based practices, economic deprivation and structural inequalities that emerge during times of crisis also hinder migrant girls' access to education. A study by Barnes et al. (2024) examining the educational experiences of Afghan refugee girls living in Pakistan during the COVID-19 pandemic found that inequalities in access to technological tools during the period of distance learning, an increase in unpaid domestic workload,

---

26 Sarah E. Tilzey et al., «We are All About Being Together as a Family": Community Sports Program Fosters Newcomer İmmigrant Girls' Academic Achievement, Resilience, and Coping.» *American Journal of Community Psychology* 75/3-4 (2025), 187.

27 Eva M. Klein et al., «The Relationship between Acculturation and Mental Health of 1st Generation İmmigrant Youth in a Representative School Survey: Does Gender Matter?», *Child and adolescent psychiatry and mental health* 14/29 (2020), 1–10.

28 Sylvester Kyei-Gyamfi, «Unpacking Work-Related and Sexual Exploitation of Migrant Girls in Ghana's Urban Markets», *Child Abuse Review* 35/2 (2026), 2.

29 Naeemah Abrahams et al., «Worldwide Prevalence of Non-Partner Sexual Violence: A Systematic Review.» *The Lancet* 383/9929 (2014), 1648–1654.

30 Elizabeth Presler-Marshall et al., «Child Marriage ın Contexts of Forced Displacement: Exploring Drivers and Decision-Making ın Jordan Through a Gender and Generational Lens", *Frontiers in Sociology* 10 (2025).

gender-based disparities in access to digital tools, and a lack of institutional support hurt educational processes. It is emphasised that gender-based inequalities in access to digital tools further exacerbate existing gaps in educational opportunity.[31] These findings highlight that, during times of crisis, migrant girls' access to their right to education becomes more vulnerable due to multifaceted barriers, underscoring the importance of supportive policies for this group.

When assessed as a whole, it is evident that the issues affecting migrant girls' access to education and their participation in educational processes are multifaceted. Language barriers, discrimination, difficulties with cultural adaptation, psychosocial risks, economic deprivation, gender-based practices, and digital inequalities arising during times of crisis render migrant girls' educational experiences more vulnerable. When these findings are considered together, it is evident that migrant girls' educational experiences are shaped by multi-layered disadvantages arising from the intersection of cultural, linguistic, psychosocial, and structural factors.

Conclusion

This systematic review has revealed that migrant girls' access to education and their retention in education are shaped by multidimensional barriers arising at the intersection of migration experiences and gender. The fact that the majority of the 33 studies examined used qualitative methods indicates a trend in the literature towards a deeper understanding of migrant girls' lives, experiences, and coping strategies. However, quantitative and mixed-methods studies in the literature have examined the educational experiences of migrant girls using different methodological approaches.

Research findings indicate that factors such as language barriers, difficulties with cultural adaptation, issues of belonging and identity, discrimination and exclusion, peer bullying, psychosocial risks, gender-based inequalities, economic deprivation, and early marriage negatively affect the educational processes of migrant girls. In particular, language deficiencies and a discriminatory school climate weaken students' sense of belonging to school, whilst economic hardships, families' security concerns, and traditional gender norms emerge as the primary structural barriers threatening educational continuity. Furthermore, digital inequalities that have deepened during periods of crisis such as the pandemic, alongside increased domestic responsibilities, have made existing disadvantages more visible. These findings highlight that the educational experiences of migrant girls cannot be assessed solely in terms of academic performance and underscore the importance of addressing their social, cultural, economic, and psychological dimensions collectively.

31 Katrina Barnes, et al. «Education in Times of Restriction: An Examination of Refugee Girls' and Young Women's Access to Learning During COVID-19 School Closures in Pakistan», *Educational Research for Policy and Practice* 23/1 (2024), 115–133.

Consequently, the educational experiences of migrant girls are affected by the structural disadvantages arising from the intersection of migration status and gender. Therefore, policies aimed at supporting migrant girls' access to education and their retention must not be limited to academic support mechanisms alone; they must include comprehensive interventions such as language support, psychosocial services, financial support, gender-equality practices, and the development of an inclusive approach to education. However, this study has certain limitations. The study is restricted to peer-reviewed articles published in English and indexed in the Web of Science Core Collection database. Moreover, the review covers research published between 2015 and 2026, whilst book chapters, conference papers, and other publication types have been excluded from the assessment. Thus, the findings do not encompass studies found in different databases, languages, or other publication types. In future research, including Scopus and other international databases in the review, evaluating different publication types, and considering broader time frames could contribute to a more comprehensive assessment of the literature on migrant girls' access to education.

References

Abrahams, Naeemah et al. "Worldwide Prevalence of Non-Partner Sexual Violence: A Systematic Review". *The Lancet* 383/9929 (2014), 1648–1654.

Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.

Afolalu, Lakeya. "I'm Still Nigerian: Navigating Race Through Digital Literacies". *Journal of Literacy Research* 56/3 (2024), 268–297.

Avcıoğlu, Gürcan Şevket. "Türkiye'de Akademik Göç Çalışmaları: Göç Literatürü Taraması". *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* 4 (2020), 77. https://izlik.org/JA63XD76ZN

Barnes, Katrina et al. "Education in Times of Restriction: An Examination Of Refugee Girls' And Young Women's Accesando Learning During COVID-19 School Closures In Pakistan". *Educational Research for Policy and Practice* 23/1 (2024), 115–133. https://doi.org/10.1007/s10671-023-09353-4

Başel, Halis. *Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.

Bešić, Edvina, et al. "Attitudes Towards Inclusion of Refugee Girls with and Without Disabilities in Austrian Primary Schools". *International Journal of Inclusive Education* 24/5 (2020), 463–478. https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1467976

Boza, Carolina Nieva – Arribas, Teresa Lleixà. "Teaching for Immigrant Girls' Inclusion: Social Justice Physical Education Teachers' Involvement with School Stakeholders". *Journal of Teaching in Physical Education* 42/1 (2021), 4-12. https://doi.org/10.1123/jtpe.2021-0085

Chronaki, Anna, et al. "Number Words in 'Her'language, Dialogism and Identity-Work: The Case of Little Mariah". *Intercultural Education* 27/4 (2016), 352–362. https://doi.org/10.1080/14675986.2015.1078527

Connell, Robert William. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Creswell, John. *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2003.

Cushing, Ian – Carter, Anthony. "Using Young Adult Fiction to Interrogate Raciolinguistic Ideologies in Schools". *Literacy* 56/2 (2022), 106-119.

Dedeoğlu, Saniye – Gökmen, Ekiz Çisel. *Göç ve Sosyal Dışlanma*. Ankara: Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık, 2011.

Doğan, Adem – Avcıoğlu, Aylin. "Kapsayıcı Eğitimin Yadsınamaz Gerçeği: Göçmen Çocukların Eğitim Sorunlarının Incelenmesi". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/3 (2022), 987-1015. https://doi.org/10.33711/yyuefd.1083492

Dollmann, Jörg. "Positive Choices for All? SES-And Gender-Specific Premia of Immigrants at Educational Transitions". *Research in Social Stratification and Mobility* 49 (2017), 20-31. https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.03.001

Düzel, Başak - Alış, Sıla. "Türkiye'de Uluslarası Düzensiz Göç Gerçeğinde Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi". *Asia Minor Studies 6/AGP Sempozyum Özel Sayısı1* (2018), 258-274. https://doi.org/10.17067/asm.434569. https://doi.org/10.17067/asm.434569

Forestier, Anthony et al. "What is Transformed, Resists, or is Strengthened in Physical Education in School Contexts? Analysing the Dispositional Plasticity of a Female Migrant Student". *International Journal of Qualitative Studies in Education* 38/10 (2025), 1520–1534. https://doi.org/10.1080/09518398.2025.2452651

Güngör Ergan, Nevin. "Eğitim". *Sosyoloji.* ed. Esra Burcu Sağlam vd. 294–320. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.

Hailu, Meseret F., et al. "Collective Dreaming: Black Girl Refugees from Burundi and their Aspirations for STEM College Education". *Gender and Education* 38/1 (2026), 36–52. https://doi.org/10.1080/09540253.2025.2576818

Hattar-Pollara, Marianne. "Barriers to Education of Syrian Refugee Girls in Jordan: Gender-Based Threats and Challenges". *Journal of Nursing Scholarship* 51/3 (2019), 241–251.

Karaçay, İrem, et al. "Inequality in Participation in Shadow Education in Mathematics in Europe: an Intersectional PersAnctive". *European Educational Research Journal* 24/4 (2025),430–449. https://doi.org/10.1177/14749041241285494

Karaman, Hüseyin Buğra – Bulut, Sefa. "Göçmen Çocuk ve Ergenlerin Eğitim Engelleri, Psikolojik Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (2018), 393-412.

Kennedy, Laura M. et al. "Refugee Youth's Identity Expressions and Multimodal Literacy Practices in a Third Space". *Journal of Research in Childhood Education* 33/1 (2019), 56–70. https://doi.org/10.1080/02568543.2018.1531446

Khamis, Vivian. "Difficulties in Emotion Regulation among Syrian Refugee Girls: Risk and Protective Factors". *American Journal of Orthopsychiatry* 93/2 (2023), 156–165. https://doi.org/10.1037/ort0000665

Kiramba, Lydiah Kananu. et al. "Navigating Multiple Worlds of Ghanaina-Born Immigrant Adolescent Girlsın US Urban Schools". *International Journal of Intercultural Relations* 77 (2020), 46–57. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.04.003

Klein, Eva M. et al. "The Relationship Between Acculturation and Mental Health of 1st Generation Immigrant Youth in a Representative School Survey: Does Gender Matter?". *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 14/29 (2020), 1–10. https://doi.org/10.1186/s13034-020-00334-6

Kolano, Lan Quach et al. "Transformative Learning of Refugee Girls Within a Community Youth Organisation Serving Southeast Asians in North Carolina". *Journal of Research in Childhood Education* 33/1 (2019), 119–133. https://doi.org/10.1080/02568543.2018.1531447

Kyei-Gyamfi, Sylvester, "Unpacking Work-Related and Sexual Exploitation of Migrant Girls in Ghana's Urban Markets". *Child Abuse Review* 35/2 (2026). https://doi.org/10.1002/car.70119

Lasserson, Toby J. et al. "Starting a Review", *Cochrane Hhandbook for Systematic Reviews of Iinterventions* (2019), 1–12. https://doi.org/10.1002/9781119536604.ch1

Lee, Crystal Chen. "Invite Their Languages in: Community-Based Literacy Practices With Multilingual African Immigrant Girls in New York City". *International Journal of Multicultural Education* 21/2 (2019), 1–22. https://doi.org/10.18251/ijme.v21i2.1800

Lee, Jihyeon -– Azzarito, Laura Azzarito. "Creating Thirdspace Physical Culture for, with, and About Recent Immigrant Girls: Instagram as a Space of Marginalisation and Resistance". *Journal of Teaching in Physical Education* 40/4 (2020), 518-528. https://doi.org/10.1123/jtpe.2019-0232

Lee, Wing On, and – Qi, Ji. Qi. "From Lost Identity to Identity Grafting: The Second-Generation Migrant Workers in Beijing". *Journal of Educational Change* 22/2 (2021), 191–220. https://doi.org/10.1007/s10833-020-09387-y

Leitão, Sofia et al. "Safe and Empowered Communities: Ending FGM Investing in Migrant Women's Lifelong Learning". *Community Structures and Processes on Lives of Refugee Children* (2023), 179–200.

Lleixà, Teresa, and Carolina Nieva. "The Social Inclusion of Immigrant Girls in and Through Physical Education. Perceptions and Decisions of Physical Education Teachers". *Sport, Education and Society* 25/2 (2020), 185–198. https://doi.org/10.1080/13573322.2018.1563882

Lohbeck, Annette. "Competence and Affect Self-Concepts of Elementary School Children–Do Gender and Immigration Background Play a Role?". *Intercultural Education* 35/1 (2024), 21-41. https://doi.org/10.1080/14675986.2023.2279838

Mäkelä, Marja Liisa – Kalalahti, Mira. "Facing Uncertainty Yet Feeling Confident: Teenage Migrant Girls' Agencies in Upper Secondary School Transitions". *Scandinavian Journal of Educational Research* 64/1 (2020), 118-134. https://doi.org/10.1080/00313831.2018.1512519

Merriam, Sharan B. *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

Mughal, Muhammad Kashif, et al. "Longitudinal Effects of a Two-Generation Preschool Programme on Receptive Language Skill in Low-Income Canadian Children to Age 10 Years". *Early Child Development and Care* 186/8 (2016), 1316–1326. https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1092141

Nieva Boza, Carolina – Arribas, Teresa Lleıxà I. "Inclusion of Immigrant Girls and Beliefs of Physical Education Teachers". *Apunts: Educació Física i Esports* 134 (2018). https://doi. 10.5672/apunts.2014-0983.cat.(2018/4).134.05

Okwako, Betty. "Conceptualising Smartness: Using Social and Cultural Capital to Explain Academic Achievement Among a Group of African Immigrant Girls". *Immigration and Schooling: Redefining the 21st Century America*, Ed. T. Herve Somé and W. Orelus. 55-81. Emerald Publishing Limited. 2015. https://doi.org/10.1108/978-1-62396-894-620251006

Özveren, Cem Güney. "Liderlik Kuramları Özelinde Bir Doküman İncelemesi: Son Kale Filminin Analizi". *İş'te Davranış Dergisi* 6/2 (2021), 65-75. https://doi.org/10.25203/idd.954131

Page, Matthew J, et al. "The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews". *BMJ* 372/71 (2021), 1–9. http://dx.doi.org/10.1136/bmj.n71

Park, Jie Y. "Going Global and Getting Graphic: Critical Multicultural Citizenship Education in an Afterschool Program for Immigrant and Refugee Girls". *Re-imagining Citizenship Education.* Ed. Pablo C. Ramirez. 81–98. Leeds: Emerald Publishing Limited, 2023. https://doi.org/10.1108/979-8-88730-241-620251006

Petticrew, Mark - Helen Roberts. *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide*. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons, 2008.

Polat, Selda – Evliyaoğlu, Nurdan. "Göçmen Çocuklar". *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler* 4/6 (2008), 52-55.

Presler-Marshall, Elizabeth et al. "Child Marriage in Contexts of Forced Displacement: Exploring Drivers and Decision-Making in Jordan Through a Gender and Generational Lens". *Frontiers in Sociology* 10 (2025). https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1599991

Ray, Ranita. "School as a Hostile Institution: How Black and Immigrant Girls of Colour Experience the Classroom". *Gender & Society* 36/1 (2022), 88–111. https://doi.org/10.1177/08912432211057916

Rifà-Valls, Montserrat - Joanna Empain. "In-Betweenness in Moving Images: Six Experimental Tactics of Video-Ethnography to Narrate South Asian Immigrant Girls' Subjectivities". *Ethnography and education* 15/2 (2020), 171-189. https://doi.org/10.1080/17457823.2019.1631867

Sayılan, Fevziye. *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırları*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2012.

Scott, David – Morrison, Marlene. *Key ideas in educational research*. London: A&C Black, 2005.

Shepherd, Jessie. "Teachers' Perspectives and Practices Relating to Refugee Girls: A Mixed-Methods Multidisciplinary Survey". *Education* 3/13 (2024), 1–12. https://doi.org/10.1080/03004279.2024.2413870

Solak, Çağlar – Teközel, Mert. "Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir Inceleme". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 293-315. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.585260

Son, Youngji. "Critical Literacy Practices with Bilingual Immigrant Children: Multicultural Book Club in an Out-Of-School Context". *International Journal of Early Years Education* 30/2 (2022), 307–321. https://doi.org/10.1080/09669760.2020.1848528

Tilzey, Sarah E. et al. "We're All About Being Together as a Family": Community Sports Program Fosters Newcomer Immigrant Girls' Academic Achievement, Resilience, and Coping". *American Journal of Community Psychology* 75/3-4 (2025), 185–196. https://doi.org/10.1002/ajcp.12799

Tokunaga, Tomoko. "'We Dominate the Basement!': How Asian American Girls Construct a Borderland Community". *International Journal of Qualitative Studies in Education* 29/9 (2016), 1086–1099. http://dx.doi.org/10.1080/09518398.2016.1201162

Tümtaş, Mim Sertaç – Ergun, Cem. "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 21/4 (2016), 1347-1359. https://izlik.org/JA54RB66GZ

Yalçın, Cemal. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

Zvavahera, Promise et al. "Gendered Barriers to Education for Refugee Girls in Tongogara Camp, Zimbabwe". *Perspectives in Education* 43/2 (2025), 69–83.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 345-376 Derleme Makale

Sosyolojide Kuşak Kavramı, Kuşaklararası İlişkiler ve Kuşak Teorileri

Heersh Hasan Mahmood | 0000-0003-2818-8837 | heersh.mahmood@su.edu.krd
Salahaddin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Erbil, Irak
https://ror.org/02124dd11

Ümit Akca | 0000-0002-8986-5873 | umitakca@sdu.edu.tr
Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye
https://ror.org/04fjtte88

Öz

Sosyal bilimler –özellikle çalışma ilişkileri, işletme, ekonomi, örgütsel işleyişler, nüfus, psikoloji, psikiyatri vb- literatüründe kuşak, kuşak farklılığı, kuşaklar arası ilişkiler, özellikle kuşaklararası çatışma kavramları hayli yaygın olmakla birlikte bu temaların gündelik hayat içinde, toplumsal değişme süreçlerinde, modernite, teknoloji, kültür gibi bağlamlarda tartışılmaya başlaması görece daha yenidir. Kuşak olgusu temalı tanımlar, içeriklerinin genel geçer bir kabul etrafında araştırılması; politik, ekonomik, kültürel ve kronolojik özelliklerinin tasnifi gibi konularda araştırmacının mensup olduğu çalışma alanı, sahibi olduğu toplumsal özellikler, hatta yaşadığı ülke ve elbette kendi yaşam pratikleri belirleyici olmaktadır. Kuşak çatışması olgusunun kuşakları gerektirmesi, kuşakları şekillendiren toplumsal, kültürel, politik ve ekonomik olaylar her toplum için –en azından 20. Yüzyıl başlarına kadar- aynı olmadığı için yaş grupları özelinde ve dünya genelinde bir kuşak kavramından bahsedilememekle birlikte günümüzde teknolojik gelişmeler ve iletişim imkânları sayesinde üretim-tüketim alışkanlıklarının tek biçimliliğe, toplumların izole toplumsal yapılardan geçirgen toplumsal yapılara evrilmesi neredeyse ise ortak bir kuşak ve kuşaklararası çatışma literatürünü mümkün kılabilecek gibi görünmektedir. Çalışma Türkçe ve İngilizce literatürün taranması; yer yer bazı açıklama, değerlendirme ve karşılaştırma yoluyla Kuşak kavramı, kuşaklararası ilişki türleri ve bu ilişkilerin ortaya çıkış biçimlerini analiz etmektedir. Çalışma ayrıca sosyal teorinin kuşak olgusuna yaklaşımını kronolojik ve tematik olarak ele almakta; çatışmanın işleyiş alanı olarak işyeri çatışmasına kısaca değinmektedir ve literatürde yeni yeni işlenen bazı kuşak türlerine de değinmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kuşak, Kuşaklararası Farklılık, Kuşaklararası Çatışma, Kuşaklararası İlişkiler, Kuşak Teorileri

Atıf Bilgisi

Mahmood, Heersh Hasan – Akca, Ümit. "Sosyolojide Kuşak Kavramı, Kuşaklararası İlişkiler ve Kuşak Teorileri". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 345-376.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.6

Geliş Tarihi	11.05.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Yazar Katkıları	Araştırmanın Tasarımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Veri Toplanması: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Araştırma - Veri Analizi – Doğrulama: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50) Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi: Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 345-376 Review Article

The Concept of Generation in Sociology, Intergenerational Relations, and Generational Theories

Heersh Hasan Mahmood | 0000-0003-2818-8837 | heersh.mahmood@su.edu.krd

Salahaddin University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Erbil, Iraq

https://ror.org/02124dd11

Ümit Akca | 0000-0002-8986-5873 | umitakca@sdu.edu.tr

Suleyman Demirel University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Isparta, Türkiye

https://ror.org/04fjtte88

Abstract

Although the concepts of generation, generational differences, intergenerational relations, and especially intergenerational conflict are well established in the literature of the social sciences –particularly in the fields of labor relations, business, economics, organizational studies, demography, psychology, and psychiatry– the discussion of these themes in everyday life, in processes of social change, and in contexts of modernity, technology, and culture is relatively recent. The ways in which the phenomenon of generation is defined, the search for broadly accepted definitions, and the classification of its political, economic, cultural, and chronological characteristics are all determined by the researcher's field of study, social characteristics, even the country they live in, and inevitably, their own lived experiences. Since the phenomenon of generational conflict presupposes the existence of generations, and because the social, cultural, political, and economic events that shape generations have not been the same for every society –at least until the beginning of the 20th century– it is difficult to speak of a universal concept of generation specific to age groups. However, today, technological advancements and communication opportunities have fostered increasingly uniform patterns of production and consumption, while transforming societies from relatively isolated social structures into more permeable ones. These developments appear to have created a shared literature on generations and intergenerational conflict. Based on a review of the Turkish- and English-language literature, this study analyzes the concept of generation, the types of intergenerational relations, and the ways in which these relationships emerge through explanation, evaluation, and comparative analysis where appropriate. It also examines the treatment of the phenomenon of generation within social theory chronologically and thematically, briefly discusses workplace conflict as an arena of conflict, and reviews several emerging generational categories that have only recently begun to receive attention in the literature.

Keywords

Generation, Intergenerational Differences, Intergenerational Conflict, Intergenerational Relations, Generational Theories

Citation

Mahmood, Heersh Hasan – Akca, Ümit. "The Concept of Generation in Sociology, Intergenerational Relations, and Generational Theories". *Journal of Sociological Context* 7/2 (August 2026), 345-376.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.6

Date of Submission	11.05.2026	
Date of Acceptance	24.07.2026	
Date of Publication	15.08.2026	
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers	
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.	
Similarity Check	Done – Turnitin	
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.	
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org	
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.	
Author Contributions	Conceptualization	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Investigation - Analysis - Validation	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing – Review & Editing	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.	

Giriş

Sosyolojik teoride kuşak kavramı, çeşitli biçimlerde var olan önemli bir soruna dikkat çekmektedir. Toplumsal grupların yaş faktörüne göre ayrışması kuşak kavramına karşılık gelmekte ve toplumsal etkileşim şekillerinin kuşaklar aracılığıyla zaman içinde aktarılması sağlanmaktadır. Bu bağlamda kuşak kavramı, insan toplumlarının tarih boyunca varlıklarını sürdürebilmelerinin temel koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal ilişkilerin aktarılması açısından kuşak kavramı insan toplumlarının ilk günlerinden beri mevcuttur. Özellikle gelenek kavramı olarak karşımıza çıkan nesil kavramı, eski olanın yani daha önce yaşamış olanın kutsallığına dayanması bakımından dini bir özellik göstermektedir.[1]

Kuşak terimi, toplumdaki yaş grupları arasındaki farklılıkları anlamlandırmak ve bireysel benlikleri ve diğer kişilikleri kronolojik bağlamda konumlandırmak için gündelik yaşam dünyasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, 'benim kuşağım' ve 'eski kuşak' gibi ifadeleri, 1960'larda büyümüş olanlar bağlamında 'altmışlar kuşağına ait' olarak tanımlarız. Bu terim çağdaş toplumda yaygın olarak kullanılmasına ve sosyal, siyasi ya da ekonomik alanlardan beşerî ya da fen bilimlerine kadar çeşitli araştırma alanlarında yer almasına rağmen, düşünürlerin yaklaşımları dünya ölçeğinde kabul gören kapsamlı bir tanım geliştirmeyi başaramamıştır.[2]

Sosyal kuşaklar kavramı da buradan yola çıkarak, tarihsel olaylar ile bireysel biyografi arasındaki ilişki çerçevesinde bir anlayışı ifade etmekte ve sosyolojik imgelemin temel bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Belirli bir tarihsel an içinde yetişen insanlar, daha yaşlı ve daha genç kuşaklarınkinden farklı olarak, o zamanın olaylarıyla biçimlendirici ortak bir karşılaşmayı ve maruz kalmayı paylaşır. Sözü edilen farklılık, olayların kendilerinin farklı olmasından ya da genç yetişkinleri tek tip bir şekilde etkilemelerinden ziyade, bireylerin kendi yaşamlarında bulundukları aşamadan kaynaklanır.[3]

İki farklı kuşaktan bireyler birlikte yaşadığında, değerlerdeki farklılıklar, bireylerin karşılıklı ilişkilerini etkileyen bir ortam yaratır. Benzer şekilde, bilişsel uyumsuzluk teorisi, bireylerin tutum ve inançlarını uyumlu hale getirmek için iki veya daha fazla çelişkili inanç veya tutum arasındaki uyumsuzluğu azaltmaya motive olduklarını belirtir. Bu, genellikle zihinsel rahatsızlık olarak da adlandırılır ve bireyi tutum ve inançlarını birbirleriyle tutarlı hale getirmek için güncellemeye teşvik eder.[4]

---

1 Halil Çakır – Ayşe Azman, "Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım", *İmgelem* 6/11 (Aralık 2022), 332.

2 Alexandra Anghel Popescu, "The Brief History of Generation – Defining the Concept of Generation. An Analysis of Literature Review", Journal *of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 10/2 (2019), 16.

3 Jennie Bristow, "Sociology and the Problem of Social Generations", *Studying Generations, Multidisciplinary Perspectives*. ed. Kingstone Helen and Jennie Bristow (UK: Bristol University Press, 2024), 20.

4 Sadia Bukhari,-Muhammadi Sabra Nadeem, "Reducing the Intergenerational Conflict Between Generation Y and Generation Z Through Creating a Culture of Mutual Respect", *University of Wah Journal of Management Sciences* 8/1 (June 2024), 50.

Çatışma kuramı, kuşak çatışması kavramından daha kapsamlı bir içeriğe sahip olarak daha eski köklere sahiptir. Marx, ekonomi politik ve sosyal felsefese yoluyla toplumsal örgütlenmeyi üretim ve mülkiyet ilişkileri bağlamında ve çatışma ekseninde açıklar. Benzer şekilde Simmel, Marxist bir bakışla, çatışmanın toplumsal alandaki sürekliliğine değinir. Simmel'e göre, bireyleri bir arada tutan, ancak çatışmaya da zemin oluşturan hem ortak hem farklı çıkarlar söz konusudur. Dahrendorf açısından toplum çatışan birim ve unsurlardan kuruludur ve sosyal değişme çatışan unsurların itici gücü ile ortaya çıkar. Parsons değerlerin toplumda iç bütünlük ve düzeni sağladığını, onların da dolaylı olarak çatışma ile ilişkilendirilebileceğini ima eder. Inglehart, bir çatışma potansiyeli işlevi ile yaşlı kuşağın genç kuşağa oranla değişime karşı daha çok direndiğini öne sürer.[5]

Kuşak çatışması, bir yandan çatışan kuşakların norm ve değerleri arasındaki farkları belirginleştirirken öte yandan da hem bir sebep hem de bir sonuç olarak toplumsal değişme olgusunu olarak ortaya çıkarır. Toplumsal değişme sürecinde norm, değer, inanç ve tutum değişmelerinin hızı, genç kuşak yeni değerlere dayalı tutum geliştirdiği halde yaşlı kuşağın geleneksel norm ve değerlerden vazgeçme ve yeni kuşağın değerlerine ayak uydurmakta yavaş, hatta isteksiz olması çatışmaya zemin hazırlar. Genç kuşaklardaki başkaldırma eğiliminin potansiyel boyutları da yaşlı kuşağın onlara dönük yüksek beklentileri boşa çıkarma boyutlarını belirler.[6]

Kuşak çatışmasının belirgin biçimleri Mannheim'ın yaklaşımına göre 1920'lerde büyük ölçüde toplumun seçkinleri ile sınırlı iken, uzun süren 1960'lar boyunca çatışma tüm sınıflara yayılarak yeni bir kitle kültürü bileşeni haline gelmiştir. Bu dönemde kuşaklar arası bölünme kültür yani moda, müzik, medya ve eğlence bağlamında, sosyal bakış açısı ile ifade edilmiş ve her iki durumda da hızlı ekonomik ve teknolojik değişim ile kolaylaştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan ekonomik ve teknolojik değişimler, toplumdaki çoğu kesimi etkilemiş, çok daha uzun süre devam etmiş ve kitlesel tüketimciliğin, kitle kültürünün ve kitlesel refahın yükselişiyle neticelenmiştir.[7]

1. Kavramsal Çerçeve

Kuşak kavramı, "bir kuşağın, doğum yıllarını, yaşını, konumunu ve kritik gelişim aşamalarındaki önemli yaşam olaylarını paylaşan tanımlanabilen bir grup" kuşağına işaret eder. Ayrıca, bir kuşağın üyeleri düşüncelerini, değerlerini, davranışlarını ve tepkilerini etkileyen deneyimleri paylaşmakta olduğu kabul edilir. Bireyler elbette kendi kişiliklerini, etkilerini ve ırk, sınıf, cinsiyet, bölge, aile, din ve daha fazlasından gelen özel geçmişlerini taşırlar. Ancak aynı yıllarda doğanlar hakkında bazı geniş genellemeler yapmak mümkündür.

5 Alireza Lotfi vd., "Değerler Değişimi ve Kuşaklararası Çatışma: İran Khoy Kenti Örneği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (Aralık 2013), 95-97.

6 Nurdan Aygün- Ömer Faruk Söylev, "Z Kuşağı Ekseninde Ailede Yaşanan Kuşak Çatışmalarına Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri", *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar* 2/3 (2023), 39–40.

7 Paul Higgs - Chris Gilleard, "Generational Conflict, Consumption and the Ageing Welfare State in the United Kingdom", *Ageing & Society*, 30/8 (November 2010), 1441.

Binlerce yıldır, dünyanın dört bir yanındaki kültürlerde, kuşak kavramı gelişmiştir. Batı toplumlarındaki ayrıcalıklı yeri, İncil'de kodlanmasında yansıtılırken, Afrika, Asya ve Avustralya'nın en farklı toplumları kuşak kavramını toplumsal düzen anlayışlarına dahil etmiştir. Kuşak, yaş katmanlarında ilerleyen insanların ardışıklığını da ifade eder; daha genç olanlar, yaşlı olanların yerini alır ve herkes birlikte yaşlanır. Bu kullanım sosyolojinin ötesinde de yaygındır ve örneğin entelektüel tarihte sıkça ifade bulur; burada "edebi nesiller" her 10 veya 15 yılda bir birbirini takip edebilir.

Kuşak kavramının bu zincirleme katılım anlayışı, doğum katılımlarının ötesine, zaman içindeki herhangi bir ardışıklığa uygulanacak şekilde genişler.[8] Aynı kuşağın üyeleri, ortak tarihi paylaşırlar. Bir kuşağın yaşadığı dönem bizlere, üyelerinin yaşadığı sıkıntı ve fırsatlar hakkında birçok şey söylemektedir. Birbirleriyle yakın dönemlerde doğmuş olan bireyler hayatları boyunca genel olarak benzer özellikler sergileyip, ergenlik, evlilik, işgücüne giriş gibi olaylarda benzerlikler yaşarlar. Bu durum kuşak etkisi olarak adlandırılmaktadır. Değişen siyasi koşullar ve temel kültürel eğilimler ise dönem etkisi olarak ifade edilmekte olup, kuşakların şekil ve görünümlerine önemli katkılar yapmaktadır.

Kuşak ve dönem etkisi insanların kendilerine yönelik algı ve hayat görüşleri üzerinde etkili olmaktadır. Kuşak bağı bireylerin aynı dönemde doğmuş olmalarıyla sınırlı değildir; kuşaklar tarihsel şartlar, nüfus eğilimleri ve toplumsal değişmelerle de birbirlerine bağlıdırlar. Turner'a göre bir kuşağı belirleyen temel faktörler toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik koşullar ve bu koşullarda oluşan değişimler olarak değerlendirilebilir. Kuşak olgusunun sosyolojik anlamda önemi, belirli bir tarihsel dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel vb. koşullarının o dönemde yaşayan bireyler üzerindeki benzer ve ortak etkisini göstermesidir. Bu nedenle kuşak olgusu toplumlarda evrensel benzerlikler göstermekle birlikte her toplumun kendine özgü değişim süreçleriyle de farklılıklar barındırabilir. Amerika ve Türkiye gibi iki farklı toplumun geçirdiği sosyal evrim ve bağlamlarda farklılık bulunmaktadır. Sosyal ve kültürel yapıların farklılığı, "kültürel görecelik" bağlamında kuşakları tanımlarken aynı sınıflamanın kullanılamayacağını beraberinde getirmektedir.[9]

Avustralya özelinde 2010'da yapılan bir çalışmada kuşak isimlendirmeleri Kurucular Kuşağı (1925-1945; 70-80 yaş), Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964; 50-60 yaş), X Kuşağı (1965-1979; 30-40 yaş), Y Kuşağı (1980-1994; 20-30 yaş), Z Kuşağı (1995-2010; Çocuklar-Gençler) ve Kuşakların Tematik Belirleyicileri Avustralya Başbakanı-ABD Başkanı, İkonik Teknoloji, Müzik, TV ve Filmler, Popüler Kültür, Sosyal Göstergeler-Dönüm Noktası Olayları, Etkileyiciler, Eğitim Odak Noktası, Öğrenme Formatı, Öğrenme Ortamı, Satış ve Pazarlama, Satın Alma Etkileri, Finansal Değerler, İdeal Liderler şeklinde kurgulanmıştır.[10]

8 David I. Kertzer, "Generation as a Sociological Problem", *Annual Review of Sociology* 9 (1983), 126.

9 M. Salim Danış, "Türkiye'de Protesto ve Eylemlerin Kuşaklara Göre Dönüşümü", Kuşak ve Siyaset. ed. Osman Metin (İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2023), 1-2.

10 Mark McCrindle - Emily Wolfinger, "Generations Defined. *Ethos.* 18 (2010), 8-13.

Türkiye'de sosyal bilimler literatüründe beş farklı kuşak ayrımı yapılmaktadır. İlk kuşak, 1927-1945 yılları arasını kapsayan, yaygın olarak "Sessiz Kuşak" denilen II. Dünya Savaşı ve ekonomik kriz ile karakterize, Cumhuriyet Dönemi'ne karşılık gelmektedir. İkinci kuşak, 1946-1964 yıllarını kapsayan, yaygın olarak "Bebek Patlaması" denilen, İnsan Hakları hareketleri ve radyonun altın çağı ile karakterize Çok Partili Dönem ve İhtilaller kuşağına karşılık gelmektedir. Üçüncü kuşak, 1965-1979 yıllarını kapsayan, yaygın olarak "X Kuşağı" denilen, petrol krizi, 68 kuşağının etkileri ve sinema ile karakterize, Sağ-sol çatışmaları ve 1980 darbesi dönemine karşılık gelmektedir. Dördüncü kuşak, 1980-1999 yıllarını kapsayan ve yaygın olarak "Y Kuşağı" olarak tanımlanan, 11 Eylül, küresel ısınma ve internet ile karakterize, Refah ve kriz dönemleri, eğitimde sistem değişiklikleri dönemine karşılık gelmektedir. Beşinci kuşak ise 2000-2018 yıllarını kapsayan, yaygın olarak "Z Kuşağı" olarak tanımlanan, küresel terör, bulut teknolojileri ve Bitcoin ile karakterize ekonomik kriz, genç işsizliği, yetenek kıtlığı dönemidir[11].

1.1. Kuşak Kavramının Kaynakları

Kuşaklar genellikle aynı dönemin olaylarına tanıklık etmiş olanların veya ortak yaşam deneyimi paylaşanların oluşturdukları insan topluluğu veya zaman içerisinde (Bourdieu'nun kavramlaştırmasıyla) "ortak bir habitus, heksis ve kültürü geliştiren insanların ortaya koyduğu kolektif davranışlar bütünü" olarak tanımlamak mümkündür. Kuşaklar, diğer toplumsal gruplardan, kuşakların aynı zaman diliminde dünyaya gelmeleri ve yaşam akışlarında ortaya çıkan şekillendirici toplumsal ve tarihsel olaylara maruz kalmaları nedeniyle ayrışırlar. Aynı kuşağın bireyleri bu olay ve olgular karşısında benzer tutum ve davranışlara; farklı kuşak ya da toplumsal grupların bireyleri ise farklı değer ve inançlara yönelirler.[12]

Sosyal bilimler alanında kuşak kavramı, ya bir topluluk içinde var olan çeşitli sosyal grupları ve bunlar arasındaki farklılıkları tanımlamak için, ya da akrabalık ilişkilerini tanımlamak için, demograflar bu bağlamda bir kuşağın uzunluğunu ölçmek için araçlar geliştirmeye çalışarak, çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Çoğu zaman kuşak kavramı, farklı yaş gruplarında ilerleyen, gençlerin yaşlıların yerini aldığı ve hepsinin aynı anda yaşlandığı insanların birbirini takip etmesini tanımlamak için kullanılmıştır ve "aynı yaşta olan veya aynı sistemin faaliyetine nispeten aynı dönemde katılmış olan insanları içeren bir grup" anlamına gelen kuşak terimiyle karıştırılmıştır.[13]

Kuşak bakış açısının kullanılmasında önemli bir husus, her bir kuşağın kesin bir tanımının mevcut olmamasıdır. Bebek Patlaması kuşağının 1946-1964 yılları arasında doğduğunu söyleyen tek bir otorite yoktur. Esasen, bazıları bu kuşağı 1960'lı yıllarla, bazıları ise daha da önceki

11 Veysel Bozkurt, "Kuşaklar sosyolojisi ve Z kuşağı: Data ne söylüyor?" ed. M. Yılmaz (Bursa: Mümin Ceyhan Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kitaplığı, 2023), 32.

12 M. Zeki Duman, "Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 2/1 (2021), 26.

13 Popescu, "The Brief History of Generation", 16.

yıllarla tanımlayarak 1950'lerin sonundan 1960'ların başına kadar olan dönemde doğanları kendine has özellikleri olan "Jones Kuşağı" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kuşakları incelemeye yönelik sosyolojik yaklaşımların çoğu, kuşakların sosyal yaşamda kesin gruplar veya insan kategorileri olarak bulunduğunu varsaymaktadır.[14]

Literatürde bir dizi farklı yaklaşım kuşak terimini tanımlamıştır. Bu tanımların en belirleyicisinin Mannheim yapmış olduğu tanım olduğu kabul edilebilir. Mannheim tanımına göre "bir kuşak, dünyadaki aynı olaylardan ve benzer kültür, politika, ekonomik veya çevresel koşullardan gelişen ortak yaşam deneyimlerine sahip benzer yaştaki bir grup kuşaktır". Ayrıca bu açıdan bakıldığında, bireylerin kültürel ve sosyal deneyimleri, dünya görüşleri, belirli bir düşünce tarzı ve değerleriyle doğrudan ilişkili olan yaş olgusu bir kuşağın tanımlanmasında çok önemli bir husustur.[15]

Kuşakların anlamı, belirli bir zamanda aynı yaşta olan farklı insan gruplarına atıfta bulunan tanımla en iyi şekilde ifade edilir. Özellikle, farklı gruplar (a) gençler ve genç yetişkinler (gençler), (b) orta yaşlar (çalışma çağındakiler) ve (c) gençler ve en yaşlılar (yaşlılar) dır. Bu kuşakların kronolojik yaşları, kabaca, sırasıyla 15 ila 29 yaş, 30 ila 59 yaş ve 60 yaş ve üzeridir. Kuşakların kimlikleri, yaşa dayalı kurumlarda birlikte geçirilen uzun yıllar boyunca pekişme eğilimindedir: gençken okullar, yetişkinken iş yerleri, yaşlıyken dinlenme ve emeklilik yerleri. Nesilleri etkileyen ve onların davranışlarından ve dünyaya bıraktıkları izlerden etkilenen eğilimler arasında doğurganlık, ölüm oranları, sağlık ve barınma, geçim ve iş olanakları, tasarruf ve yatırımlar, ulusal ve uluslararası göç sayılabilir.[16]

Kuşak, "çocukların ve anne-babalarının doğuşu arasındaki ortalama zaman aralığı" olarak da tanımlanır ve bu biyolojik tanım, 0-25 yaş civarında bir süreye denk gelir. Kavram, jenerasyon, nesil, soy olarak da ifade edilmekte ve toplum bilimlerinde de sık sık bir grup ve-veya toplulukla eş anlamlı olarak kullanılır. Kuşakları, biyolojik değil, sosyolojik bir kavram olarak tarif edecek olursak doğum grubuna göre bu kuşaklara popüler kültürde yaygın olarak "sosyal kuşaklar" da denir. Kuşaklarla ilgili yapılan araştırmalar gençlerin kurulu toplumsal düzene karşı koyma fikirleri ve kalıcı sosyal değişimin etrafında 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır[17]

Bir katalizör olarak kuşaklararası iletişim, farklı yaş gruplarının bilgi, deneyim, değerler ve kültürel kodları aktardığı çok boyutlu bir süreçtir ve bireylerin doğduğu dönemlerin sosyal, ekonomik ve teknolojik bağlamlarıyla şekillenmekte ve "her kuşak farklı bir dünya görüşü ve beklenti seti geliştirmektedir. Dolayısıyla, kuşaklar arası iletişimin temel

14 Karen Foster, "Generation and Discourse in Working Life Stories", *The British Journal of Sociology* 64/2 (2013), 196.

15 Tatiana Krawczyńska-Zaucha, "Genera Atlantis Presstional Differences in Key Values and Ethics", *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management*. 151 (March 2021), 288-289.

16 UN. United Nations, "Chapter V Generations", 68

17 Serap Duygulu, "Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi", *TRT Akademisi* 3/6 (Temmuz 2018), 634.

dinamikleri, tarihsel ve sosyolojik arka planın yanında psikolojik ve bilişsel faktörlerle de doğrudan ilişkilidir." Kuşaklar arası iletişimin niteliğini belirleyen teknoloji kullanımı, dil ve anlam dünyaları, otorite ve roller, değerler ve yaşam tarzları gibi bazı temel faktörler bulunmaktadır. Kuşaklar arasında iletişim farklılıkları arttıkça, aile içi dinamiklerde çatışmaların ve kopuklukların yaşanma olasılığı yükselmektedir.[18]

Kuşaklar üzerine yapılan bazı modern ampirik demografi çalışmaları, ailevi ardıllık yoluyla tanımlanan kuşaklar -babadan oğula, toruna uzanan biyolojik zincir- ile aynı yaşta olan ve ortak deneyimleri onları diğer yaş gruplarındaki çağdaşlarından önemli ölçüde ayıran kuşaklar arasında ayrım yaparlar. Bu anlamda bazı demograflar "kuşak" terimini ailevi ardıllık için saklamayı ve doğumla katılım terimini aynı yaşta olan gruplar için kullanmayı tercih ederken, tarihçiler genellikle geleneksel terimi, önemli bir ortak deneyimi gösteren bir niteleyiciyle birlikte koruyarak sosyal, politik veya edebi kuşaklardan bahsetmişlerdir. Yüzyılları üç kuşağa bölen veya geleneksel dönemlendirme yerine kuşak aralıklarını koyan yaklaşımla 1700-1733, 1734-1769 ve 1770-1800 nesillerinden oluşan bir üçlü yaklaşım önerilmiştir. Bu üçlü yaklaşım aracılığıyla, 18. yüzyılın tarihini oluşturan bir dizi tarihsel olgu yükseliş, olgunluk ve düşüş veya eylem, tepki ve sentez sırasına göre ele alınmıştır. Ancak 1701-1734, 1735-70 ve 1771-1801 yılları gibi her yıl ve hatta her gün için bu şekilde devam eden bir dizi nesil de kolaylıkla var olabilir. Kuşaklar kronolojik olarak mükemmel bir şekilde örtüşse bile, kendilerinden önceki ve kendilerinden sonraki kuşaklarla ayrıştıkları nitelikleri paylaşmayabilirler; çünkü kuşakların tarihsel olarak ele alınması her zaman yalnızca incelenen yaş grubunun bir bölümüne ait özellikleri taşıyabilir ve Fransız entelektüellerden oluşan bir gençliğin nitelikleri, Çinli çağdaşlarıyla veya daha da önemlisi, aynı yaştaki Fransız köylüleri ve işçileriyle çok az ilişkiye sahip olur.[19]

1.2. Kuşaklararası Farklılıklar

Kuşaklar, doğum yılı, yaş, konum ve kişiliklerini oluşturan önemli olaylarla tanımlanabilen gruplardır ve kuşaklar, bir savaş olayı, teknolojik bir kesinti veya büyük bir ekonomik geçiş gibi önemli bir yaşam olayı tarafından geliştirilebilir. Öyle ki bu olaylar o kuşağın kimliğini, değerlerini ve beklentilerini belirler. Kuşak farkı, bir kuşak ile diğeri arasında, yani genç insanlar ile yaşlı insanlar, önceki yaş grubu ve sonraki yaş grubu arasındaki tutum, değer, güç, görüş vb. farkların toplamıdır. Bu kuşak farkının sebebi, bu kuşakların her birinin farklı iş değerleri ve bakış açılarıyla yetişmesidir. Özellikle, bu kuşak grubunun eylemlerinde, inançlarında ve görüşlerinde kuşaklar arasında farklılıklar vardır.[20]

---

18 Mehmet Seyda Ozan, "Ailede Kuşaklar Arası İletişimin Dönüşümü: Türkiye Örneğinde Kamu Politikalarının Uluslararası Modellerle Karşılaştırmalı Bir Analizi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 1/25 (2025),

19 Alan B. Spitzer, "The Historical Problem of Generations", *The American Historical Review* 78/5 (December 1973), 1354-1355.

20 Lina Dameria Siregar vd., "Conflict of Generational Gap in the Workplace", *Proceedings of the 7th Sriwijaya Economics, Accounting, and Business Conference* (SEABC 2021). ed. Mohamad Adam vd. (Netherlands: Atlantis Press), 369.

Kuşaklararası farklılıklar kavramlaştırması sürecinde ilk çalışmalara yaygın biçimde ulusal ve kültürel farklar temel oluşturduğu halde, sonraki çalışmalarda neredeyse sadece kültürel farklar temel oluşturmaya başlamıştır. Literatürdeki örnekler, bu sınıflandırmaların ve zaman aralıklarının toplumsal olaylara ve kültürel etkilere göre farklılıklar gösterdiğini kanıtlamaktadır. Bu tanımlamalar genellikle gelenekçiler, Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağı şeklinde yapılmıştır. Ayrıca her biri farklı özelliklere sahip bu kuşakların bir arada yaşaması çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Dolaysıyla her kuşağın kendine özgü değerleri, tutumları, davranışları, gelenekleri, motivasyonları, otorite algısı, liderlik beklentileri olduğu genel kabul görmektedir. Bebek Patlaması Kuşağı, II. Dünya Savaşı sonrasındaki yaklaşık 20 yıllık bir dönemi kapsar ve Soğuk Savaş Kuşağı olarak da isimlendirilir. Savaşın son zamanlarından itibaren yaşanan nüfus patlaması ile birlikte bu kuşak, ayrıca lüks harcamaların arttığı bir dönemde yetiştiği için "normatif" olarak nitelendirilmektedir.

Baby Boomers kuşağının ardından gelen ve Baby Buster da denilen X kuşağı üyeleri "bilgi ve teknoloji ile uyumlu, girişimci, sonuç odaklılık ve bağımsızlık yanlısı" olarak tanınır. Y Kuşağı üyeleri, "özgürlüğüne düşkün, teknolojiye bağlı ve onu nasıl kullanacağını çok iyi bilen akıllı bireyler" olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşak için teknoloji, hayatlarındaki birçok şeyin simgesidir. Z Kuşağı ise teknolojik imkânlar sayesinde "kolay iletişim ve ulaşıma eriştikleri; birden fazla konuyla ilgilenme becerilerini geliştirdikleri ifade edilmektedir. Bir kuşağın bütün üyelerinin tanımlanan tüm özellikleri taşıdığını düşünmek yanıltıcı olabilir, zira herhangi bir kuşağı tanımlamak için kullanılan kalıplaşmış tanımlar olduğu da göz önündebulundurulmalıdır.[21]

Kuşak farkı, kuşaklar arası kopukluk olgusunun en büyük nedenlerinden biridir. En belirgin kuşak farkı Baby Boomer (1946 ile 1964 yılları arasında doğmuş olanlar) kuşağı ile Millennial kuşağı (1980 ile 2000 yılları arasında doğmuş olanlar) arasındadır. Bu kuşaklar arasındaki çatışmanın büyük bir kısmı farklı iletişim yöntemleri, tarzları ve iki kuşak arasındaki farkların büyüklüğünden kaynaklanır. Venter, Bebek Patlaması Kuşağı'nın yüz yüze, e-posta ve telefon aracılığıyla iletişim kurmayı tercih ettiğini, Y kuşağının ise yüz yüze iletişimin yanı sıra sosyal medya ağ siteleri üzerinden ve akıllı telefonları aracılığıyla kısa mesajlaşmayı tercih ettiğini ortaya koymuştur.[22]

Leung'un tarafından yılında yapılan bir çalışmada, farklı kuşakların sosyal medyayla, özellikle de Facebook, bloglar ve forumlarla, motivasyonları ve narsistik eğilimleriyle ilişkili olarak nasıl etkileşim kurduklarını araştırılmıştır. Araştırmada, sosyal medya kullanımının beş temel sosyo-psikolojik ihtiyacı karşıladığını tespit etmiştir: Sevgi, olumsuz duyguları dışa vurma, takdir kazanma, eğlence ve bilişsel tatmin. Ön yargılı bakış açılarının aksine,

21 Sabri Çelik - Esra Arslan Gürcüoğlu, "Generations and Their Relations in Social Processes", *Security Strategy and Political Studies* 1/1 (2016), 118.

22 Hannah Downs, "Bridging the Gap: How the Generations Communicate", *Concordia Journal of Communication Research* 6/6 (2019), 3.

ilginç bir şekilde, çalışmada narsisistik bireyler sosyal medyayı öz denetim ve kontrol için kullanırken, Y kuşağının Baby Boomers veya X kuşağından daha narsisistik olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Facebook ya da blogları sosyal ya da sevgi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanma konusunda da kuşak farkı bulunmamıştır.[23]

Bebek Patlaması kuşağı ile Y Kuşağı arasındaki farklılık oldukça şaşırtıcıdır, ancak X Kuşağı üyeleri kendilerini bu iki kuşağın ortasında bulmakta, bazen her iki yönde de örtüşerek "arabulucu kuşak" olarak hizmet etmektedir. X Kuşağı üyeleri, Bebek Patlaması kuşağı üyeleriyle ilişki kurmakta kolaylık bulurlar, çünkü çoğu teknolojiyi ve sosyal medya sitelerini kullanmayı öğrenmek zorunda kalmıştır, fakat aynı zamanda Y Kuşağı ile de ilişki kurabilirler, zira bu kuşak onların çocuklarıdır ve çocuklarının yaşamları sürekli değişen teknoloji dünyasına doymuş durumdadırlar. Urick, X Kuşağı'nın, Y Kuşağı'nı Baby Boomers gibi geçmiş kuşaklardan güçlü mentorlar ile eşleştirerek ikisi arasında barışı sağlama görevini üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Genç ve yaşlı nesiller arasında mentorluk ilişkileri kurmak, aradaki farkı kapatmamıza yardımcı olur ve Y Kuşağını, dijital yerliler olarak da adlandırılan en yeni nesil olan Z kuşağı ile çalışmaya hazırlamakta yardımcı olmaktadır. [24]

İnsan evrimiyle ilgili yapılan bazı tarihsel çalışmalara göre, kuşaklar arasındaki ilişkinin her zaman bir çatışma ve çekişme ilişkisi, örneğin annelerin çocuklarına yaşlı insanlardan korkmayı öğretmesi ve ona saygı duymaya teşvik etmesi söz konusudur. İki kuşak arasındaki farkın ortaya çıkması, kültürel değerlerin eski kuşaklardan yeni kuşaklara geçişinin doğasıyla ilgilidir. Kültür, sosyalleşme süreci aracılığıyla bir önceki kuşaktan bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır. Ancak, hızlı sosyal değişim, önemli siyasi ve sosyal olaylar, medya ve bilgi teknolojilerinin etkileri gibi bazı faktörler sosyalleşme sürecini ciddi şekilde etkileyebilir, böylece bir yetişkin kuşağından diğerine kültürel aktarım tam ve doğru olmaz; sonuç olarak, farklı kuşaklar arasında değerler, fikirler, tutumlar, normlar ve davranış kalıplarında farklılıklar meydana gelebilir.[25]

Kuşaklar arasında birçok farklılıklar vardır. Bu farklılıkların birçoğu güçlü bir biçimde eğitim ve öğretimi de etkilemekte ve eğitim ile şekillenmektedir. Farklı kuşaklar dünyadaki olaylara farklı perspektiflerden bakmaktadırlar. Öğrenciler, eğiticilerinin zamanında onların davrandığından farklı davranmaktadır. Okullar, farklı kuşaklardan öğreticileri bünyesinde barındırdığı gibi öğrencileri de kendileri ile farklı kuşaklardandır. Bu nedenle yaşlı kuşak öğretmenler genç kuşak öğretmenlerle çatışma yaşadıkları gibi öğrenciler de onlarla iyiler ve kötüler noktasında da farklı düşüncelere sahiptirler.[26]

---

23 Louis Leung, "Generational Differences in Content Generation in Social Media: The Roles of the Gratifications Sought and of Narcissism", *Computers in Human Behavior* 29/3 (2013), 997-106.

24 Hannah Downs, "Bridging the Gap: How the Generations Communicate", 4.

25 M. Bakr, "Tabieat alealaqat bayn al'ajyal wadawriha fi tahqiq alaistiqrar almujtamiei". *Majalat Jamieat Almadinat Alealamiat Mujamae* (2022).

26 Yaser Arslan – Soner Polat, "Eğitim Örgütlerinde Kuşaklar Arası Çatışma: Nedenleri ve Başa Çıkma Yaklaşımları", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (Nisan 2016), 267.

1.3. Kuşaklararası Çatışma

Kuşaklararası çatışma tamlamasındaki, çatışma kavramını, bir grubu da oluşturan aynı kuşağın üyeleri arasındaki etkileşim ve iletişimden kaynaklanan ve fikirlerin, değerlerin, normların ve hatta davranışların uyumluluğunu engelleyen bir dizi farklılık ve gerilimle sonuçlanan ve sosyal istikrarı olumsuz etkileyen bir süreç olarak tanımlamak mümkündür. Platon'a göre kuşak çatışması sosyal değişim için itici bir güçken, Aristoteles mirasın içeriğini sadece sınıflar arasındaki bir çatışma olarak değil, ebeveynler ve çocuklar arasındaki bir çatışma olarak açıklamıştır. Öte yandan, daha yakın dönemdeki tartışmalarda, bu çatışmanın aile içi çatışmadan daha üst ölçekte de ortaya çıktığı; Batı toplumunun tarihsel gelişimi boyunca, kültürel ve teknolojik değişimin artan hızı ve oranı sebebiyle her zaman kuşaklar arasında çatışma yaşandığını öne sürülmektedir.

Bu çerçevede kuşak çatışması, toplumlarının taleplerini karşılayamaması ve hırslarını yerine getirememesi açısından gençler için yapısal dengesizlikler, sosyal çözülme ve uyum sorunları yaratan sosyal değişimlere yol açan hızlı kültürel değişim durumunda ortaya çıkmakta ve bu gençlerin sistemlerinin bozulmasına, ölçeklerini kaybetmelerine, sarsılmalarına ve her şeyden şüphe etmelerine ve her şeye olan güvenlerinin çökmesine neden olmaktadır. Özgüvenleri çökmekte ve kızgınlık, saldırganlık ve isyan duyguları geliştirmektedirler, bu da genç kuşak ile yetişkin kuşak arasındaki değerler veya hedeflerdeki farklılıklarla alakalı olarak kuşaklar arasında kültürel, sosyal ve ekonomik çatışmalara yol açmaktadır. Çünkü bu çatışmalar genellikle ebeveynler ve çocuklar arasında, özellikle de aileden ayrılma ve bağımsızlık aşamasında meydana gelmektedir.[27]

Kuşak çatışması aynı zamanda sosyo-politik nitelikteki konulara ilişkin sosyal çatışma ortamından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda toplum birimleri arasındaki uyumu olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü genel olarak toplum ve özel olarak aile içindeki uyum, sağlıklı bir sosyalleşmenin sağlanması için temel bir unsurdur, çünkü psikolojik ve zihinsel dengelerini tamamlayan ve kimliklerini, güçlerini ve birliklerini koruyan ve daha fazla gelişme ve büyümeye teşvik eden sosyal bağları gözden kaçırmadan kişiliklerini geliştiren temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır, zira aile uyumu güvenli, uyumlu ve bütünleşmiş bir toplum yaratmanın temel koşulu olarak kabul görmektedir.[28]

Pareto, toplumdaki kuşak çatışmasının bir üst kategorisi olarak sınıf çatışmasının, insan doğasının kökenlerinde çatışmanın varlığından kaynaklandığını ve bu çatışmanın belirli bir sosyal ortamda uyum, denge, düzen ve uzlaşma olgularının yokluğunun bir sonucu olarak meydana geldiğine; güç, gelir, mülkiyet gibi maddi kaynaklar konusundaki memnuniyetsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığına inanmaktadır. Çatışma ile ilgili sosyal çevre, ister aileler ve aileler gibi basit gruplar gibi küçük ister klanlar, kabileler, şehirlerdeki yerleşim

27 Z. Mirghad, "Sirae al'ajyal wa tathiruh ealaa altamasuk al'usari". *Majalat Aleulum Al'iinsaniat, Jamieat Muhamad Khaydar Bisakrat*, 32 (2013).

28 Muhammad Atif Ghitha, "Almashakil aliajtimaeiat walsuluk alianhirafiu. Dar Almaerifat Aljamieiat". Al'iiskandariat Masri (1999).

toplulukları ve hatta halklar ve uluslar gibi büyük gruplar olsun, çatışmadan bağımsız olarak tüm grupları kapsamaktadır.

Sosyal kimlik yaklaşımına göre, insanlar kendilerini ve diğerlerini algılanan benzerlikler ve farklılıklar temelinde sınıflandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, bireyler kendilerini belirli bir nesle ait olarak sınıflandırmaya çalışabilirler çünkü grubun diğer üyeleriyle popüler olarak ilişkilendirilen özelliklerle birliktelik algılarlar ve diğerlerini benzer olmayan özelliklere dayalı olarak ayrı "dış gruplar" olarak sınıflandırırlar. Bu bilişsel benlik sınıflandırması, bireyler kendilerini diğer gruplarla karşılaştırarak kısmen bir gruba ait olma duygusu aradıklarından, iki temel insan ihtiyacını- içerme ve farklılaşma- karşılar. Gruplar arası karşılaştırmalar hem pozitif grup içi önyargı hem de negatif grup dışı önyargı oluşturabilir ve gruplar arası etkileşimleri şekillendirir. Bireyler kuşak kimliklerinden iç ve dış gruplar oluşturdukça, örgüt üyeleri arasındaki etkileşimler etkilenebilir ve çatışma ortaya çıkmaktadır.[29]

Kayabaşı ve Arslan, kuşaklararası çatışmaların değer, davranış ve kimlik temelli olmak üzere üç ana kaynaktan geldiğini belirtmektedir. Farklı kuşaklar arasındaki geleneksel değerler konusundaki sahip olunan görüşlerdeki farklılar, kuşakların sahip olduğu davranış farklılıkları, özellikle teknoloji alanındaki, profesyonel yaşantılarındaki benimsemiş oldukları iş etiği ve o dönemin kuşağındaki bireylerinin iç kimliklerinin diğer kuşaktaki bireylerin sahip olduğu ve hatta belki de kendi kuşaklarındaki bile kişilerarası kimlikleri arasındaki algılanan farklar olmak üzere çeşitli etmenlerden kaynaklandığı saptanmıştır.[30]

Kuşaklararası çatışma, çoğu kere, norm, değer, tutum gibi sosyal bazı bileşenlerden kaynaklanma birlikte psikolojik bazı bileşenler de içerebilir. Bu bağlamda yeni bir kuşağın, eski kuşaklar tarafından eski dönemlerin şartlarına göre değerlendirilerek genç kuşaklar hakkında (çoğu kere bir tecrübeye dayanmayan) olumsuz yargılar ortaya çıkarabilir. Bu olumsuz yargılar stereotip, kalıpyargı ve önyargı-peşin hüküm olarak kalıcılık ve yaygınlık kazanabilir. Twenge Ben Kuşağı isimli çalışmasında şöyle der: "Gençlerden, geçmiş nesillerin kişilik tarzlarını ve davranış biçimlerini benimsemelerini istemek, yetişkin bir Amerikalıya, 'Çinli ol!' demek gibidir". Çatışan kuşakların birbirlerine kalıpyargılarla yaklaşması, çatışmayı körükleyen en önemli nedenlerden biridir.

Önyargı (kalıpyargı-stereotip) konusunda tek yönlü bir işleyişten çok karşılıklı bir işleyiş söz konusu olmaktadır. Bu tür yargılar bir dereceye kadar gerçeklere dayansa da kuşakların diyaloğunun yapıcı olmasının önüne geçmektedir. Yaşlı kuşaklalar özelinde yaşlıların belli kalıplara sokulmaları, kuşaklar arası çatışmanın bir parçası olmalarına etki etmektedir. Zira bu kalıpyargıların bir kısmı yaşlıların "sağlıksız, verimsiz, zayıf, yalnız ve mutsuz"

29 Michael J. Urick, "The Aging of the Sandwich Generation", 167.

30 Cumali Kayabaşı-Beyza Nur Arslan, "Kuşaklararası İletişimde Farklılıklar ve Uyum Stratejileri: Derleme", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 9/40 (2025), 29.

gibi ötekileştirici sıfatlarla yaşa dayalı ayrımcılığa maruz kalmalarına ve olumsuz tutum geliştirmeye meyletmelerine neden olmaktadırlar.[31]

Çatışma süreci, hedeflerde, değerlerde, görevlerde farklılıklar veya yetersiz kaynaklar, şeffaflık, iletişim vb. nedenlerle tetiklenebilir. Bireylerin genellikle örgütsel bir ortamda bireysel hedeflerine ve değerlerine uygun çatışma stilleri benimsediği varsayılır. İnsanlar örgütlerde etkileşim halindeyken, farklı değerler ve durumlar insanlar arasında çatışmalara yol açar. İdare edilemeyen çatışma, çalışanlar arasında azalan uyum, verimlilik ve örgütsel uygunluğun azalmasına yol açabilir. Çatışma stilleri, bireyin kendisini veya başkalarını tatmin etmek için seçtiği stil olarak tanımlanabilir. Çatışmaya dahil olan bireyler veya grupların bazı stilleri kritik bir rol oynayabilir. Bazı stiller çözüm arayışını teşvik ederken, bazıları çıkmaza yol açar ve gergin ilişkilere neden olur.

Teorisyenler tarafından çeşitli çatışma stilleri tanımlanmıştır. İlk teorilerden biri, Follet'in tek boyutlu teorisinde baskınlık, uzlaşma ve bütünleşme şeklinde üç stil önerilmiş; kaçınma ve bastırma biçiminde ikincil stiller eklenmiştir. Blake ve Mouton, iki boyut -üretim kaygısı ve insan kaygısı- ve dört stil -zorlama, yumuşatma, uzlaşma ve problem çözme içeren yönetimsel ızgarayı geliştirmiş; Thomas ve Kilmann, çatışma davranışının iki bileşenini iddialılık ve iş birliği olarak adlandırmıştır. İddialılık, kişinin kendi kaygısını tatmin eden bir davranışken, iş birliği başka bir kişinin kaygısını tatmin eden bir davranıştır. Bu iki boyut, rekabetçilik, uyum, uzlaşma, kaçınma ve iş birliği olmak üzere beş çatışma yönetimi stilini ortaya koymaktadır. Pruitt, dört stil –boyun eğme, problem çözme, çekişme ve eylemsizlik- içeren ikili kaygı modelini önermiştir.[32]

Tanımlayıcı yaş stereotipleri, yaşlı insanların tipik olarak ne yaptıkları hakkındaki beklentileri içerdiği, kural koyucu yaş stereotiplerinin ise yaşlı insanların ne yapmaları gerektiğiyle ilgilidir. Genç bireylerin muhtemelen benimseyeceği üç farklı kural koyucu boyut şu şekilde özetlenmiştir: İmrenilecek pozisyonların ve etkinin aktif olarak elde edilmesi; pasif paylaşılan kaynak tüketiminin en aza indirilmesi; ve yaşa uygun, sembolik kimlik korunması.

Kuralcı kalıplar, davranışlar için başkalarına referans verilen normatif beklentiler tanımlar ve bu beklentilere dikkat edilmemesi veya bunların ihlali kuşaklar arası çatışmalara yol açabilir. Örneğin, yaşlı bireyler emekliliği ertelerse ve yasal emeklilik yaşının ötesinde işgücünde kalırlarsa, genç çalışanlar bunu ardıllık, tüketim ve kimlik temelli kuralcı normların ihlali olarak algılayabilirler. Ayrıca bu fikirlerin iki yönlü çalışması da mümkündür; örneğin, yaşlı çalışanlar genç çalışanların örgüt içindeki hızlı ilerlemelerini tüketim, kaynak ve kimlik normlarının ihlali olarak görebilirler. Bu, yaşlı çalışanlar genç çalışanların sıraya kaynak yaptığını ve yaşına uygun davranmadığını algıladıkları ölçüde, yaşlı ve genç çalışanlar arasında benzer bir küçümsemeye yol açabilir.

---

31 Meyrem Tuna Uysal - Gizem Tan Eren, "COVID-19 Salgın Sürecinde Sosyal Medyada Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği", *Turkish Studies* 15/4 (2020), 1149-1150; Smarty Mukundan vd., "A Study on the Conflict Resolution Styles of Generation Y Students Indian Context", *International Journal of Global Business* 6/1 (June 2013), 81-90.

32 Mukundan vd., "A Study on the Conflict Resolution Styles of Generation Y Students Indian Context", 84.

Yaş stereotipleri, yaş meta-stereotipleri ve kuşak içi stereotipler de dâhil olmak üzere kendine referanslı biçimler alabilir. Meta-stereotipler, insanların diğer insanların sosyal grupları hakkında ne düşünebileceğine dair sahip oldukları varsayımlardır. Bazı araştırmalar, iş yerinde yaş meta-stereotiplerinin varlığını vurgulamıştır. Meta-stereotipler bir stereotip tehdidi üretebilecektir. Stereotip tehdidi kişinin sosyal grubu hakkında olumsuz bir stereotipi doğrulama veya bu stereotipe indirgenme endişelerini içerir ve yaşlı çalışanların iş tutumlarını ve davranışlarını olumsuz etkileyebilir. [33]

1.4. Kuşaklararası Travma

Toplumsal boyutta ortaya çıkan travmalar "doğal felaketler, savaş, soykırım benzeri etkenler ile kuşaklar boyu devam eden fiziksel ve ruhsal olarak bireylerde derin yaralara neden olan, göç, yoksulluk ve ayrımcılık gibi olguların eşlik etmesiyle de ağırlaşarak varlığını sürdüren çoklu bir olgu" olarak tanımlanır. Aktarılan bir olgu olarak kuşaklararası travma, önceki kuşakların olumsuz deneyimlerinin sonraki nesillere aktarılması anlamına gelir. Travmaya maruz kalmış ebeveynlerin, kimi zaman empatik yaklaşım eksikliği ve şiddet odaklı ebeveynlik stillerinin bu aktarımı pekiştirdiği görülür.

Benzer şekilde savaş, soykırım, göç ve yoksulluk gibi toplumsal travmalar da doğrudan yaşanmamış olsa bile ikinci ve üçüncü kuşakları ikinci bir travma yoluyla etkileyebilir. Toplumsal travmaları deneyimleyen bireylerin yanı sıra ileriye dönük olarak sonraki kuşaklar bu toplumsal travmaları deneyimlemeseler bile etkileri sonraki kuşaklar üzerinde de görülmektedir. Travmalar yalnızca bireylerin yaşamında yarattığı etkilerle sınırlı kalmaz, aktarım süreçleri yoluyla kuşaklar arası bir süreklilik kazanabilir. Böylece, travmatik yaşantılar yalnızca bireysel psikolojik yapıları değil, nesiller arası ilişkiler ve aktarım biçimleri aracılığıyla toplumsal belleği de şekillendirebilir.[34]

1.5. Kuşaklararası Dayanışma

Herhangi bir yaş grubunun deneyimi, onu yaşamak için hayatta kalan tüm insanlar için ortaktır. Bir güvence unsuru olarak bu ortak deneyim muhtemelen kuşakları hem kutuplaştırmaya hem de bir araya getirmeye hizmet eder. Ancak bir geçmişe dayalı, bir geleceği umut eden ortak kader bilgisi çoğu toplumun sosyal gündemi için çok çekicidir. Dünya çapında kuşaklararası dayanışma için belli belirsiz bir çaba gözlemlenebilmekte; toplumlar, ebeveynlerin çocuklarına ve kendi ebeveynlerine olan aile dayanışmasını tekrarlamaktadırlar. Çoğu toplumun kültürel mesajı, gençlerin daha yaşlı kuşakların deneyiminden öğrenebileceği ve buna ihtiyaç duyduğu yönündedir.

---

33 Cort W. Rudolph - Hannes Zacher, "Intergenerational Perceptions and Conflicts in Multi-age and Multigenerational Work Environments", *Facing the Challenges of a Multi-age Workforce: A Use-inspired Approach*. ed. L. M. Finkelstein vd. (Netherland: Routledge, 2015), 259.

34 Fikret Gülaçtı vd., "Kuşaklar Arası Travma Geçişi ve Psikotravmatoloji", *Geçmişten Geleceğe Eğitim Bilimleri II*. ed. Fikret Gülaçtı (Gaziantep: Özgür Yayınları, 2025), 39-53.

Tarih boyunca yaşlı ve genç kuşaklar günlük olarak bir araya gelmiş, çok kuşaklı topluluklar içinde sevgi, hizmet ve malları paylaşmıştır. Bu tür topluluklar, yerli halklar arasında ve köylerde gelişmeye devam etmektedir; burada yapılar kuşaklar arasında kolay bir günlük karşılaşmaya olanak tanımış, bu da gençlerin -yaşlı kuşakların hala karşı karşıya oldukları yaşam değişiklikleriyle nasıl başa çıktıklarını öğrenerek-psikolojik olarak zenginleştirici bir gözlem yapmalarını ve yaşlıların da gençleri gözlemleyerek kendi geçmiş yaşamlarını yeniden yorumlamalarını kolaylaştırmıştır.

Kuşaklararası dayanışmanın (kuşaklararası çatışmada olduğu gibi) toplumsal alanda ortaya çıktığı alanlardan biri de çalışma hayatıdır. Sanayi Devrimi öncesinde aile ekonomisine dayalı tarım toplumlarında kuşaklararası dayanışma hem ev hayatında hem de çalışma hayatında görülebilmesi sıradan bir olgudur. Oysa Sanayi Devrimi sonrasında üretim biçimlerinin farklılaşması bir yandan kuşak, bir yandan da cinsiyet yönünden ayrımlaşma üretmiş; kadın ve erkek rolleri yeni bir biçim almıştır. Bu durumun kuşak dayanışmasında hem çocukların yetiştirilmesini hem de yaşlıların hayatının kolaylaştırılmasını etkilediği görülür. Bu bağlamda kadınların resmi işgücüne (ücretli emeğe) katılımının artması ve birçok başka alanda seçeneklerin genişlemesiyle, yeni bir bakım düzenlemeleri karışımı ortaya çıkmış olmakla birlikte, Japonya gibi bazı toplumlarda, evli kadınlar evde kalıp çocuklarını az yardımla büyütmüş, daha sonra orta yaşlarını kocalarının ebeveynlerine de bakmaya adamışlardır. Bu gelenek Japon tarihinde derinden kök salmıştır ve bugün yaşlı kişilerin yaklaşık %60'ı hala orta yaşlı çocuklarla veya diğer akrabalarla birlikte yaşamaktadır. Yaşlanmaya olumlu bir bakış açısı, toplumda kuşaklar arası uyumu sağlamanın bir ön koşulu olarak düşünülebilir. Kuşaklararası bağlar ve yükümlülükler, gelişmenin hangi aşamasında olursa olsun her toplumun kalbinde yer alır. [35]

2. Kuşakların Adlandırılması ve Anlamlandırılması

Kuşakların adlandırılması ve anlamlandırılması sürecinde teknolojinin imkânların günümüzdeki kadar erişebilir ve değişken olmadığı tarihsel ve toplumsal zaman aralıklarında toplumları şekillendiren, kırılmalara ve dönüşümlere yol açan kırılmaların etkili olduğu söylenebilir. İletişim, ulaşım, üretim ve tüketim araçlarında ve yöntemlerinde yaşanan gelişmelerin kuşakları şekillendirdiği görülür. Bu kuşakların kendilerinden önceki kuşaklar yani onları sosyalleştiren ebeveynlerinin hangi kuşaktan olduğu, hangi özelliklere sahip olduğu da etkili olmaktadır. Bir örnekleme olarak bazı kuşaklar, Dünya Savaşları ve öncesi dönemlerde sosyalleşmiş ve edilgen bir konumda bulunmuş ve yeni kuşakların demografik kaynağı olmuşken, onlardan sonra gelen kuşaklar belki daha az edilgen bir konumda, hızlı değişmeler ve gelişmeler nedeniyle teknolojiye uyum sağlama, kullanma ve şekillendirme becerilerine göre oluşmaktadır.[36]

---

35 United Nations, "Chapter V Generations", 72-73.

36 Meltem Güzel, "X ve Y Kuşaklarının Çocukları: Z ve Alfa Kuşakları", *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi* 10/98 (2023), 1990-1991.

Modern sosyolojik tartışmalarda, her kuşağın kendine has özelliklere ve ortak deneyimlere sahip olduğu çeşitli kuşaklardan söz edilir. Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağı en yaygın olarak kabul edilenler toplumsal gruplardır ve zaman için tanımlar ve isimlendirmeler değişmekte ya da çeşitlenmekte, literatüre yenileri eklenmektedir. Bu grupların her biri farklı toplumsal zorluklarla karşılaşmış ve dünyanın şekillenmesine benzersiz katkılarda bulunmuştur.

Kültürel önemi zaman içerisinde artıp azalsa da Geleneksel (Sessiz) Kuşak, Bebek Patlaması ve X Kuşağı tanımlamaları, kendi benzersiz bakış açılarıyla birbirini takip eden kuşaklar ortaya çıkmış, 20. yüzyıl sonlarına doğru Y Kuşağı (Milenyum Kuşağı), Net Kuşağı, Z Kuşağı ve Ben Kuşağı, yeni tanımlar olarak kullanılmaya başlamıştır.[37] Bunlara K Kuşağı (Karamsar Kuşak), Alfa Kuşağı, M Kuşağı gibi yenileri de eklenmiştir.

Sessiz Kuşak, 1928-1945 yılları arasında doğan bireylerden oluşan bir gruptur. Daha sonraki kuşaklara kıyasla otoriteye meydan okuma tutumları daha düşük olduğundan Sessiz Kuşak olarak adlandırılmış, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı sırasında büyüdükleri için Savaş kuşağı olarak da anılır. Sessiz Kuşağın yetişme yıllarının, tasarruf, dayanıklılık ve güçlü bir iş ahlakı gibi değerleri aşılayan ekonomik zorluklar ve küresel çatışmalarla geçtiğini söylemek mümkündür. Bu kuşağın pek çok üyesi, siyasi, dini, yada kurumsal bağlılıklarıyla karakterize edilmektedir. Gelenekçi olarak da nitelenen bu kuşak, kendilerinden sonra gelen sosyal, siyasi ve ekonomik yapıların büyük ölçüde temelini atmıştır. Doğrudan posta ya da yazılı iletişim gibi açık ve özetlenebilen basit bilgileri almayı tercih etmektedir. Sessiz kuşak dünyaya gelen en küçük kuşak olarak nitelenmiş, ekonomik sorunlar, açlık ve kıtlık, işsizlik gibi zorlu yaşam koşullarına maruz kalmıştır.[38]

Bebek Patlaması Kuşağı 1946 ve 1964 yılları arasında doğan bireylerden oluşan bir grup olarak nitelendirilir. Kavramın temelinde, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin sonrasında doğum oranlarındaki önemli artış vardır. Bu kuşak ekonomik refahın, toplumsal ve kültürel dönüşümün ve kayda değer teknolojik ilerlemelerin yaşandığı bir dönemde yetişmiştir, üyeleri çoğunlukla idealist, siyasetle ilgili ve kişisel başarıya odaklı olarak tanımlanmaktadır. Yükseköğretime yaygın erişimi deneyimleyen ilk demografik grup olarak birçoğu hükümette, iş dünyasında ve sanatta yüksek profilli pozisyonlara ulaşmıştır. Baby Boomer kuşağı mensupları sivil haklar hareketi, kadın hakları ve çevrecilik gibi sosyal ve siyasi davalara olan bağlılıklarıyla da öne çıkar, güçlü bir aktivizm ve sivil katılım duygusuna vurgu yaparlar.[39]

---

37 Fatma Betül Karabina, "Değişen Aile Kavramının Metafor Analiziyle Kuşaklar Arası Değerlendirilmesi: X, Y, Z Kuşaklarının Aile Algısı", *Aile Dergisi* 3/2 (2025), 6.

38 Çelik – Gürcüoğlu, "Generations and Their Relations in Social Processes", 119.

39 Carol Locker - Jennifer Teague, "Assessing the role of Generational Conflict in the Performance Appraisal Process". *Journal of Behavioral and Applied Management* 24/1 (2024), 4-5.

1965-1979 yılları arasında doğan X Kuşağı, Bebek Patlaması ve Y Kuşakları arasında sıkışmış, daha yaşlı bir kuşağa geçiş yapan orta kuşaktır. Genç kuşaklara kıyasla daha az ilgi çekmektedir ve daha az görünürlüğe sahiptirler. Analog ve dijital dünyalar arasında köprü kuran X Kuşağı, uyum, esneklik ve bağımsızlık göstermektedir. Bireyciliğe ve yüksek özgüvene değer verirler, kariyer başarısı ve maddi çıkarlar peşindedirler. Pragmatik yaklaşımları ve istikrarlı ruh sağlıkları dengeli ve etkili bir çalışma etiğine katkıda bulunurken, otoriteye ve geleneksel hiyerarşilere kuşkuyla yaklaşmaya devam etmektedirler. Kendilerinden önceki kuşaklardan farklı olarak X Kuşağı, kendine, iş-yaşam dengesine ve anlamlı işe öncelik tanımaktadır.[40]

Y Kuşağı, 1981-1995 yılları arasında doğmuşlardır ve Bebek Patlaması ile Erken X Kuşağı'nın çocuklarıdır. Hak Sahibi Kuşak olarak adlandırılmış, destekleyici ebeveynler tarafından yetiştirilmiş, arkadaşları ve aileleriyle güçlü sosyal bağlara sahip olmuşlardır. Y Kuşağı, iyi bir iş-yaşam dengesine değer vermektedir; teknoloji ile büyümek onları güçlü bir teknolojik anlayışa ulaştırmıştır. Korunaklı, kendine güvenen, iyimser, ekip odaklı, başarı arayan, hesap verebilirlik duygusuna sahip, mükemmelleşmek için baskı hisseden ve asi olmaktan ziyade sorgulayıcı bir uyum eğilimine sahiptir.

Otoriteyi sorgularlar ve fikirlerini dile getirmekten çekinmezler ve hem otoriteye hem de adalete inanırlar. Y Kuşağı'nın yetişme yılları siyasi ve sosyal aktivizmin arttığı bir döneme denk gelmektedir ve birçoğu sosyal adalet, iklim değişikliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında istekli ve genellikle iş dışındaki ilgi alanlarını takip etmelerine olanak tanıyan esnek çalışma düzenlemeleri peşindedirler[41].

Z Kuşağı kavramı, (1995-2012) yılları arasında doğan ve Y Kuşağı'ndan sonraki demografiye katılan kişileri kategorize etmek için kullanılmakta ve Z Kuşağı'nın en açık fikirli ve uyumsuz kuşak olduğuna dikkat çekilmektedir. Diğer kuşaklara oranla en bariz özellikleri cinsiyet akışkanlığı ve cinsel tutumları gibi alanlarda da ortaya çıkmaktadır. Teknoloji odaklı bir yaşam tarzıyla büyümek, hızlı ve yüksek teknolojili iletişim çağında yaşamak, her zaman açık ve her zaman erişilebilir bilgi beklentisi Z Kuşağı için bir norm haline gelmiştir. İnternet çağının yerlisi olan Z Kuşağı, genellikle bir gerçek hayat kimliği ve birden fazla çevrimiçi kimlikten oluşan çok-kimlikli bir kişiliği yönetmektedirler. Bunun yanı sıra, yapılan araştırmalar Z kuşağı üyeleri arasında finansal istikrarın en önemli değer olduğunu göstermektedir.[42]

İnternetin ya da bu kadar gelişmiş teknoloji olmadığı bir dünyayı hiç tanımayan Z Kuşağı'nın statünü ve davranışlarının şekillenmesinde dijital teknolojilerin büyük bir ölçüde etkisi olmuştur. Küreselleşme Z Kuşağı'nın farklı kültürlere etkileşiminde kolaylık sağlamıştır.

---

40 Jana Ozolina vd., "Bridging Generational Gaps: Reducing Conflict and Enhancing Collaboration in the Workplace". *Proceedings of the 28th World Multi-Conference on Systemics, Cybernetics and Informatics*. ed. Nagib Callaos vd. (2024), 148.

41 Locker – Teague, "Assessing the role of Generational Conflict in the Performance Appraisal Process", 5.

42 Steven Appelbaum vd., "A Study of Generation Conflict in the Workplace", *European Journal of Business and Management Research* 7/2 (March 2022), 8.

Bunun yanı sırada aslında birçok ülkede milli kimliği kaybetme kaygısı da artmıştır. Bazı söylemler Z Kuşağı'nın da diğer kuşaklar gibi, bir tür yıkımdan doğduğunu öne sürmektedir. Zira bu kuşak mensuplarına göre bugün sadece teknoloji şirketlerinin değil, işletmelerin ve siyasi grupların da asıl amacı statükoyu bozmak, insanların düşünme ve yaşama biçimini değiştirmektir.[43]

Toplumsal yapılar daima bir değişim çerçevesinde var olmaktadır. Varlıkları süreğen ancak değişkendir. Bu dolgu, kuşakların yeniden tanımlanmasını, yeni kuşakların kavramlaştırılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede Hertz, kuşak kavramlaştırmasının yaş aralığını daraltarak 1995-2002 yıllarında doğan bireyleri araştırdığı çalışmada, bu kuşak konusunda yeni bir sınıflama yaparak onları, üreticiler, oluşturucular ve mucitler kuşağı olarak tanımlamış ve bunlara K kuşağı adını vermiştir.

Dijital çağda doğan, yeni medya teknolojileri vasıtasıyla; ekonomik çöküş, işsizlik, terör, savaş ve göç gibi olumsuz koşullarla erken yaşlarda yüzleşen K kuşağı bireyleri, bunlarla karakterize olmuştur. Zira bu yeni kuşak, 11 Eylül saldırıları, Madrid ve Ankara bombalamaları, Paris saldırıları, dinsel terminoloji ve silahlı mücadele kavramlarını aynı elde toplayan El-Kaide ve IŞİD'in ortaya çıkışı, bunlardan bağımsız terör olayları benzeri yaygın şiddete tanık olmuş ve tanık oldukları bu olumsuzluklar nedeniyle de, K Kuşağı (Karamsar Kuşak) olaraktanımlanmışlardır.[44]

Alfa Kuşağı kavramı, Z kuşağından sonra gelen kuşağı adlandırır. Kavram, McCrindle tarafından kullanmaya başlamıştır, ancak kimi araştırmacılar bu kuşağın henüz bir temsil yeterliğine sahip olmadığı, toplumu etkiyecek ve yönlendirecek bir olgunluğa ve yaygınlığa ulaşmadığı düşünülmektedir. Oysa Alfa Kuşağı öncülleri olan ve içine doğdukları Z Kuşağı'na benzer olarak dijital sistemler ve iletişim araçlarının (belki de öncüllerinden daha fazla) erken yaşta kullanıcıları, yorumlayıcıları şekillendiricileri olarak içinde bulunduğu toplumun koşullarını, yaşam biçimlerini ve çevresinde olup bitenleri daha çabuk algılayabilme yeteneklerine sahip olmuşlardır. Özgürlük, haklar, politik bilinç benzeri kavramlardan yola çıkarak, Alfa Kuşağı, sınır tanımayan, akıllarına estiğini yapan, geleneksel değerleri, otorite veya gücü önemsemeyen¸ sabırsız bireyler olarak anılmaktadır.[45]

M Kuşağı kavramlaştırması, Y ve Z kuşaklarının muhafazakâr ailelerdeki yansıması olarak, aslında söz konusu tabanın içinde yetişen, bu kuşağı tanımlayan bir kavramsallaştırma olarak literatüre eklenmiştir. Bu kuşağın moda dergileri, sosyal medya, dünya çapında markalar, helal çöpçatanlık siteleri gibi her yerde izleri olan Müslüman gençlere atıfla isimlendirildiği görülmektedir. M Kuşağı'nın özellikleri Y ve Z Kuşağı'nı hatırlatmaktadır. İnanç ve modernliği bünyesinde birleştiren kimliğiyle M Nesli, Batı'nın tüketim toplumunu

[43] Recep Bozkurt, "Yaşlılığın Politikası, Politikanın Yaşlı Paketi: Yaşlılar, Kuşak ve Seçim Bildirgelerinde Yaşlılara Yönelik Vaatler", *Kuşak ve Siyaset*. ed. Osman Metin (İstanbul: Eğitim Yayınları, 2023), 47.

[44] Duygulu, "Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi", 642-644.

[45] Sena Doğan, *Kuşaklar Arasında Toplumsal Değerlere Farklı Bakış Açıları* (Samsun: Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 38.

benimsemiyor, kendi ihtiyaçlarına cevap veren yeni bir tüketim toplumu oluşturuyor. M Kuşağı, ebeveynlerinin yoksunluk, yoksulluk ve travmatik geçmişleri ile ilgileri, ebeveynlerinin anlattıkları ve kendilerine yüklemeye çalıştıkları tarih, dava, gelecek kaygısı yüklemelerinden ibaret bir kuşaktır.[46]

3. Sosyolojide Kuşak Teorileri

Toplumsal düzen ve değişmeyi sosyal statik ve sosyal dinamik kavramları üzerinden analiz eden Comte, önceki kuşakların sonrakiler üzerindeki etkisinin, bireylerin birbirleri üzerindeki eyleminin ve bunun oldukça karmaşık bir etkisinin olduğunu söyler. Kuşaklar aynı zamanda kültürel aktarımı sağlayan köprünün taşları gibidir. Çünkü kuşaklar birbirine toplumsallaşma yoluyla bağlanmaktadır. Kuşaklar bir anlamda sosyal statiğin aktarımını yaparken, kuşaklar arası farklılaşma da toplumsal değişmeyi yani toplumsal dinamiği ortaya çıkarır. Böylece sosyal statik ve sosyal dinamik hem aktarılan uygarlık birikimleriyle hem de kuşakların farklılaşmasıyla toplumsal ilerleme gerçekleşir. Durkheim da toplumsal statiğin bir parçası olan toplumsal kurumların bizlere verili olan, önceki kuşaklardan aktarılan şeyler olduğunu söyler.[47]

Sorokin kuşak hakkındaki teorileştirmesinde yaşam evresi kavramını kullanarak genç ve yaşlı kuşaklar arasındaki çatışmayı, farklı yaşlardaki insanların aynı olaylara farklı tepkilerine bağlamıştır. Eisenstadt kuşağın soy ve yaşam evresi anlamlarını birleştirerek belirli bir tarihsel dönemde yaşayan insanları karakterize etmek için "kuşak" kavramının kullanımını yaygınlaştırır. 1914 Kuşağı ve Büyük Savaş Öncesi Kuşak tanımları sayesinde kuşak çok çeşitli grupları kapsar. Gasset, benzer bir kuşak kavramını, yaklaşık aynı zamanda doğan insanların ortak bir tarihsel dönemi paylaşarak büyüdükleri ve bu dönemin onların görüşlerini şekillendirdiği fikrine dayanarak formüle etmiştir.[48]

Strauss ve Howe'un teorisi Amerikan toplumu ve tarihi etrafında geliştirilse de dünyanın başka yerlerindeki kuşaklar ve eğilimlerinin benzer döngüler oluşturduğu da ifade edilmektedir. Strauss-Howe, kuramlarını yaş dönemlerine ek olarak insan ömrünün ortalama 80 yıl olduğunu farz ederek, bunları çocukluk, gençlik, orta yaş ve yaşlılık olarak 20 şer yıllık periyotlara bölme suretiyle oluşturmuştur. Bu teorisyenler, bir kuşağın 20 yıl aralıklarla farklı özellikler barındırdığını ifade ederek, kuşakları nüfus patlamasından itibaren terminolojiye milenyum ve milenyum sonrası kuşak terimlerini eklemiştir. Öte yandan bu teorisyenlere göre her kuşak 80 yıl boyunca yükselme, uyanış, aydınlanma ve kriz dönemleri ise her kuşak için mukadder aşamalar kabul edilir.[49]

---

46 Aydın Aktay, "Yeni Türkiye İçin Yeni Kuşaklar: Sorun mu, Fırsat mı?" *Cihannüma Dergi* 9 (Kış 2022), 92.

47 Nesibe Pala Çakmakçı, *Korunaklı Mekânlarda Yaşayan Farklı Kuşakların Komşuluk İlişkileri: Elâzığ Örneği* (Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 23.

48 Kertzer, "Generation as a Sociological Problem", 128.

49 Duygulu, "Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi", 636.

3.1. Karl Mannheimin'ın Kuşak Teorisi

20. yüzyılın başlarından itibaren Mannheim'ın "Kuşaklar Sorunu" adlı çalışması, kuşakları sosyolojik bir perspektiften ele alan en sistematik ve en gelişmiş çalışma olarak kabul görmektedir, çünkü kuşakları sosyo-tarihsel bağlamlar içinde sağlam bir şekilde konumlandırmakta ve ayrıca daha geniş bir sosyolojik bilgi teorisinin parçası olarak ele almaktadır. Mannheim temel olarak toplumsal konum olgusunu sınıfsal faktörler açısından incelemekle ilgilenmiş, toplumsal konumu kuşaksal faktörler açısından da düşünmüştür. Esasen Mannheim'den önce kuşaklarla ilgili iki farklı okulun varlığı kabul ediliyordu: Comte gibi pozitivistlerin görüşü ile Dilthey ve Heidegger'in romantik-tarihsel okulu. Mannheim, kuşaklar teorisinde kuşak konum kavramlaştırmasını bilginin varoluşsal belirleniminin kilit bir yönü olarak tanımlamıştır. Kuşaksal konum, 'belirli davranış, duygu ve düşünce biçimlerine' işaret eder ve gençlik dönemindeki şekillendirici deneyimler, sosyal kuşakların oluştuğu kilit dönem olarak vurgulanmıştır.[50]

Mannheim'ın ifadesine göre çağdaş bireyler kendi aralarında da katmanlaşır: Coğrafi ve kültürel konumları; yaşadıkları zamanın ve yerin sosyal ve entelektüel akımlarına potansiyel değil de fiili katılımları ve belirli bir duruma verdikleri farklı tepkiler, böylece karşıt kuşak "birimleri" oluşabilir. Bir kuşağın kendine özgü bir bilinç geliştirme olasılığının toplumsal değişimin temposuna bağlı olduğu görülmektedir, fakat her koşulda, toplumsal kuşakların değişimi her zaman bir ara ya da tampon kuşağın varlığıyla daha yumuşak hale gelmektedir.[51]

Mannheim göre, bir doğumlar birlikteliğinin oluşturduğu grubun yani kuşağın üyeleri, önemli sosyal değişim anlarını taşımadaki rollerinin bilincine vardıklarında farklı bir kuşak birimi oluşturduğu fikri ortaya çıkar. Mannheim'ın kuşak birimi anlayışındaki kilit unsur, bir kuşağın deneyim ve bakış açısında daha önceki kuşaklardan farklı bir bölünme veya ayrılık olduğunun bilincine varılmasıdır. Kuşaklar arası ilişkinin bu çatışmacı yorumu, ebeveynler ve yetişkin çocukları arasındaki çatışmalarla ilişkilendirilen daha geleneksel kuşak çatışmasından farklıdır. Mannheim, sosyolojinin, özellikle de kurumsallaşmış sosyolojinin, statik ve dinamik araştırmalar arasında köprü kurarak, kuşakların incelenmesi için düzenleyici bir merkez olarak hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Kuşak dinamiklerinin sosyolojik yönlerine odaklanırken geçmiş araştırmaları bütünleştirerek kuşaklar olgusunu anlayabilmek için esaslı bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir.[52]

---

50 Karl Mannheim, "The Sociological Problems of Generations". *Essays on the Sociology of Knowledge*. ed. Paul Kecskemeti (New York: Oxford University Press, 1952), 191.

51 Jane Pilcher, "Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy". *British Journal of Sociology* 45/3 (1994), 483.

52 Mannheim, "The Sociological Problems of Generations", 163-164.

Mannheim kuşakları şekillendiren şeyin "deneyimlerini, düşüncelerini ve eylemlerini etkileyen ortak tarihsel ve sosyal bağlamları" olduğunu ifade etmektedir. Kuşak konumu, paylaşılan sosyal konum, gerçeklik olarak kuşak, tarihsel süreçlere aktif katılım ve nesil birimler ile bir kuşak içinde paylaşılan deneyimleri farklı yorumlayan alt gruplar gibi anahtar kavramları ortaya koymaktadır. Yeni kuşaklar kültürel mirasla taze temas kurarak yeniden yorumlama ve uyarlama imkânı sağlarken, eski kuşaklar da genç kuşaklarla etkileşime girerek dinamik bir fikir alışverişi yaratmaktadır. Hızlı sosyal değişim farklı kuşak tarzı ve tutumları oluşumunu hızlandırmıştır. Sadece biyolojik faktörlere odaklanarak kuşak olgusunu aşırı basitleştiren natüralist yaklaşımları eleştirmekte, bunun yerine biyolojik, sosyal ve kültürel güçlerin karşılıklı etkileşimini dikkate alan sosyolojik bir bakış açısını önermektedir.

Mannheim, kuşak konumunu bilginin varoluşsal belirleniminin kilit bir yönü olarak tanımlar. Kuşak konumu, "belirli davranış, duygu ve düşünce biçimlerine" işaret ederek, gençlik dönemindeki biçimlendirici deneyimleri, toplumsal kuşakların oluştuğu kilit dönem olarak vurgulanır. Çağdaş bireyler kuşaklar arasına kıyasla kuşak içinde daha içsel olarak katmanlaşır. Kuşaklar içinde coğrafi ve kültürel konumlarına göre; zamanlarının ve yerlerinin sosyal ve entelektüel akımlarına potansiyel değil fiili katılımlarına göre ve belirli bir duruma verdikleri farklı tepkilere göre, karşıt kuşak birimleri meydana gelebilir. Bir kuşağın kendine özgü bir bilinç geliştirme olasılığının toplumsal değişimin temposuna bağlı olduğu düşünülmektedir, fakat her durumda, toplumsal kuşakların değişimi her zaman bir ara ya da tampon kuşağın varlığıyla daha yumuşak hale gelmektedir.[53]

Genelleyici bir yaklaşımla Mannheim, kuşakları sosyolojik bir mercekle anlamakta, basit doğalcı veya kronolojik yaklaşımlardan kaçınmakta, ancak biyolojik, sosyal ve kültürel güçler arasındaki dinamik etkileşime odaklanmaktadır.[54] Bu bağlamda Mannheim'ın kuşaklara yaklaşımı Sosyolojik Fenomenler Olarak Kuşaklar, Kuşak Konumu, Bir Gerçeklik Olarak Kuşak, Kuşak Birimleri, Yeni Temas, Kültürel Aktarım, Sosyal Değişimin Etkisi ve Nesiller Arası Dinamik Etkileşim temaları etrafında örülmüş olmaktadır.[55]

3.2. Pierre Bourdieu'nun Kuşak Sosyolojisi

Bourdieu açısından kuşak kavramını kullanmanın üç temel yöntemi bulunur. Bunlardan biri "ailesel kuşaklar" ile ilgilidir. İkinci bir kullanımda kuşak, "aynı zamanda veya belirli bir dönemde doğan" bir grup insandan oluşmaktadır. Bu gündelik anlamda, paylaşılan deneyimlere atıfta bulunan bir niteleme olmaksızın, kuşak "yaş grubu veya doğum grubu" ile eş anlamlıdır. Kuşak kavramının üçüncü kullanımı ise "sosyal kuşaklar" anlamında olup, burada temel fikir kolektif kimliğin ve paylaşılan deneyimlerin yarattığı biz duygusunun vurgulanmasıdır. Bu üçüncü anlam, doğrudan belirli bir arka plan teorisine atıfta bulunan

53 Pilcher, "Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy", 483.

54 Mannheim, "The Sociological Problems of Generations", 168-192.

55 Kertzer, "Generation as a Sociological Problem", 127-128.

tek anlamdır ve anlamı aslında moderndir, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır ve 20. yüzyılın başından beri daha yaygın olarak akademik alanlarda kullanılmaktadır.[56]

Bourdieu, teori ile pratiği uzlaştırmayı amaçlamış ve bireylerin toplumsal yapıyı sürdüren pratiklerini çözümlenmesi gereken temel bir mesele olarak ele almıştır. Sınıf kavramı yerine "alan" kavramını kullanarak toplumu çeşitli alanlardan oluşan bir yapı olarak tanımlamıştır. "Habitus", Bourdieu'nun kuşaklara dair düşüncelerini uygulamak için temel bir anahtar niteliğindedir. Kuşaklar perspektifinden bakıldığında habitus, bir kuşağın ortak bilincini mensuplarının nasıl benimsediğini açıklamıştır. Örneğin yaşlı ve genç kuşaklar arasındaki toplumsal ayrıcalıklara erişim rekabeti, Bourdieu'nun yaklaşımında eğitim ve çalışma gibi pek çok alana yansımaktadır. Bu bağlamda Bourdieu'nun kavramları, kuşak araştırmaları konusunda hem örnekleme hem de veri toplama süreçlerine önemli katkılar sunmaktadır.[57]

Bourdieu, kültürel dönüşümde kuşak çatışmasını önemli bulmuştur. Sosyal dünyanın, aktörlerin statü sembolik sermaye için rekabet etmenin bir yolu olarak bir dizi kaynaktan yararlandığı çeşitli, yarı özerk alanlardan siyaset, sanat, eğitim veya din alanları gibi oluştuğunu savunmuştur. Bu kaynaklar ekonomik, sosyal veya kültürel olabilmekte ve kuşak değişimi sürecinin arkasında kaynaklar üzerindeki rekabetçi bir mücadele yani çatışma bulunmaktadır. Dolayısıyla Bourdieu kültürel alanda olmak üzere farklı kaynaklar üzerindeki kuşaklar arası rekabetin nasıl önemli bir toplumsal değişim yarattığını, (dolaylı olarak değişimin de çatışmayı ürettiğini) ortaya koymuştur.[58]

Genel olarak bakıldığında Bourdieu basit kuşak sınıflandırmalarına şüpheyle yaklaşmıştır. Kuşaklar da dahil olmak üzere sosyal grupların doğal olarak ortaya çıkan varlıklar olmaktan ziyade güç dinamikleri ve sınıflandırma mücadeleleri tarafından şekillendirildiğini savunmuştur. Sosyal yeniden üretim ilgili olarak Bourdieu'nün habitus kavramı, bireylerin kuşak normları dahil olmak üzere sosyal yapıları nasıl içselleştirdiğini açıklamıştır. Bu da kuşak farklılıklarının sadece yaşla alakalı olmadığı, sosyal konumlanma ve kültürel sermaye ile ilgili olduğu anlamına geldiğini belirtmektedir. Dolaysıyla eğitim ve kültürel sermaye alakalı Bourdieu'nün eğitim üzerine çalışmaları, kültürel sermayenin kuşaklar arasında nasıl aktarıldığını ve sosyal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiğini vurgulamaktadır. Okullar, belirli bilgi ve sosyal davranış biçimlerini destekleyerek bu yapıların sürdürülmesinde önemli bir roloynamaktadır.[59]

---

56 Semi Purhonen, "Generations on Paper: Bourdieu and the Critique of Generationalism", *Social Science Information* 55/1 (2015), 4.

57 Çakır - Azman, "Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım", 341-342.

58 June Edmunds - Brian S. Turner, "Global Generations: Social Change in the Twentieth Century", *The British Journal of Sociology* 56/4 (2005), 562.

59 Purhonen, "Generations on Paper: Bourdieu and the Critique of Generationalism", 5-6.

Bourdieu kuşaklar kavramı etrafında çalışırken Mannheim'ın kuşak olgusunu ele aldığı Kuşaklar Sorunu makalesine hiçbir zaman açıkça atıfta bulunmamış ya da alıntı yapmamıştır. Bununla beraber, Bourdieu'nün Mannheim'ın ünlü makalesinin temel fikrini bildiği, özellikle de Bourdieu'nün Mannheim'ın bilgi sosyolojisine aşina olduğu bilindiğinden, son derece açıktır. Zira ardılı olduğu Mannheim'a atıfta bulunmadığı halde metinlerinde kuşak kavramını kolektiviteler anlamında kültürel veya sosyal kuşakları Mannheim ve diğer araştırmacıların ortak deneyimleri tarafından üretilen biçimde, aynı anlamda kullanmıştır.[60]

3.3. Ana Akım Çevresindeki Kuşak Teorileri

Kuşaklar sosyolojisiyle doğrudan ilgilenen Turner toplumsal sınıf düşüncesin kavramlarının kuşaklar için de kullanılarak bir kavramsallaştırma yapılabileceğini söyler. Ona göre farklı kuşaklar ortak kaynaklar üzerinde daha fazla söz sahibi olmak için çatışma halindedir ve bu iktidarı toplumsal kapanım stratejisi ile elde etmeye çalışır, Bourdieu'nün kültür sosyolojisine dair habitus ve heksis kavramlarını kuşaklara uyarlar. Böylece kuşak, belli bir zamanda grubu bütünleştirmeye yarayan kolektif hafızayı sağlayan ortak habitus, heksis ve kültürü paylaşan insanlar grubu olarak tanımlanmış olur. Kolektif hafıza ise kuşaksal bir kültür oluşturur. Kuşak bir yandan kültürel anlamda kimliğini korumak ve kaynaklara erişim üzerinde iktidar sahibi olmak isterken bir yandan da diğer kuşakları dışsallaştırarak, onların kültürel sermayeye ve maddi kaynaklara erişimini engellemeye çalışan ortak birtakım pratikler aracılığıyla kuşaksal hafızayı üretir[61]

Strauss ve Howe, kuşakları yaş ve konum perspektifinden ele almaktadır. Bu durum, olayların farklı yaş gruplarındaki bireyleri farklı şekilde etkilediğini ve şekillendirdiğini görme imkânı vermektedir. Bir diğer nokta ise tarih ve kuşaklar döngüseldir ve aralarında diyalektik bir ilişki vardır. Bunun temelinde de uyanış ve kriz dönemleri arasındaki "sosyal anlar" vardır. Bu sosyal anlar farklı yaşam evrelerindeki bireyleri etkilediği gibi yaşamının farklı evrelerinde olan kuşaklar da birlikte sosyal anları tetikleyerek yeni kuşakların şekillenmesine katkıda bulunurlar ve döngüsel olarak birbirini takip ederler.[62]

Parsons ve Eisenstadt tarafından temsil edilen kuşaklara ilişkin işlevselci bakış açısı, "yaş gruplarının" toplumsal değişime katkılarına değil, daha ziyade düzenli kuşak akışının mekanizmalarına ve toplumsal düzenin kademeli evrimine odaklanır. Buna karşılık, Mannheim'ın kuşak teorisi, insan varoluşunun toplumsal değişim için biyolojik organizmalar olarak önemini kabul ederek, yorumunda tamamen sosyolojiktir. Kuşaklar sosyal değişimin ve ilerlemenin itici güçlerinden biri olarak kavramsallaştırılmıştır.[63]

---

60 Purhonen, "Generations on Paper: Bourdieu and the Critique of Generationalism", 4.

61 Pala Çakmakçı, *Korunaklı Mekânlarda Yaşayan Farklı Kuşakların Komşuluk İlişkileri*, 25.

62 Pala Çakmakçı, *Korunaklı Mekânlarda Yaşayan Farklı Kuşakların Komşuluk İlişkileri*, 26.

63 Pilcher, "Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy", 483-484.

Lipset ve Ladd, siyasete olan ilgide kuşak farklılıkları olup olmadığını belirlemek için 1930'ların üniversite kuşaklarını 1960'ların sonlarıyla karşılaştırmıştır. Bu kuşaklara üniversite öğrencilerinin kuşakları olarak atıfta bulunurlar. Tsukashima ve Montero, genç ve yaşlı Amerikalı siyahlar arasındaki antisemitizm farkını ele alırken, bu yaş gruplarını karşılaştırmak için kuşak terimini kullanmakta; yaşlanma (veya yaşam seyri) etkilerini birbirinden ayırmak için, olgunlaşma etkisine karşı kuşak etkisi etkisinden bahsederler.

Söz konusu üç kuşak, 20-29 yaş arası, 30-49 yaş arası ve 50 yaş ve üstü kişilerden oluşmaktadır. Cribier şimdiki kuşağın deneyimini önceki kuşağın deneyimiyle karşılaştırarak yeni emekliler ile ebeveynleri arasındaki farklılıkları tartışır. Amerikan aileleri üzerine yapılan bir çalışmada, Masnick ve Bane, yetişkinlerin üç çok farklı kuşağını ayırt eder. Bunlar 1920'den önce doğanlar, 1920 ile 1940 arasında doğanlar ve 1940'tan sonra doğanlar. Demografik çalışmalarda, yaş gruplarının nesillerle benzer şekilde özdeşleştirilmesi bazen görülmektedir. Treas, yakın tarihli bir çalışmasını Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kuşak dengesine ve bunun yaşlılara verilen destekle ilişkisine ayırır. Kuşak dengesi kavramı ile, 65 yaş üstü nüfusun ve 18-64 yaş arası çalışma çağındaki nüfusun göreceli büyüklüklerini kasteder; ancak aile içi nesil ilişkilerine de değinir. Taveggia ve Ross, iş yönelimlerindeki kuşaklararası farklılıklar üzerine yaptıkları bir çalışmada, fabrika işçilerini 1974 tarihli bir ankete göre tanımlanmış olan dört yaş grubuna ayırırlar: 26 yaş altı; 26-35 yaş; 36-45 yaş; ve 45 yaş üstü. [64]

Mannheim'ın en önde gelen takipçisi Bengtson kuşaklardan bahsederken zaman zaman büyükanne ve büyükbabaların, ebeveynlerin ve çocuklarının sahip olduğu tutumlara atıfta bulunur, soy ağacı kuşakları belirlenir ve daha sonra akrabalık soyuna hiç bağlantısı olmayan kuşakların analizi için yaş gruplarına dönüştürülür. Kuşağı temel bir sosyolojik ilke olarak savunan Marshall toplumdaki emekli bireylerin ve çalışanların göreceli oranına bağlı kuşaklararası gerilim potansiyelinden bahsettiğinde ve yaşlılık yardımlarının maliyetlerinin genç kuşak tarafından karşılandığını söyler. Laufer, nüfusu genç ve yaşlı kuşaklar olarak ayırırken orta sınıf gençliğinin mevcut kuşağından ve ebeveyn kuşağından bahsetmektedir. Ancak kuşak çatışması literatürünün çoğu, ebeveyn-çocuk ilişkilerine atıfta bulunurken, farklı yaş gruplarında bulunan insanlar arasındaki ilişkiler sorununu ele almaktadır. Bu nedenle Shimbori, Japonya'daki öğrenci radikallerini kuşaklar arası çatışma açısından analiz etmektedir. Bu anlamda kuşak çatışması, Abrams ve Brent tarafından sosyal değişimin hızıyla da ilişkilendirilerek incelenmiştir. LeVine, Afrika'da kuşak çatışması ve siyasetten bahsetmiş ve çeşitli kuşakları siyasi liderler etrafında tanımlamıştır.[65]

Ortega ve Marias, bir kuşağı, bir tarih aralığında doğan ve "bir bağ yapısını" paylaşan bir grup olarak tanımlayarak başlarlar; bu bağ, her bireyin gerçek sosyal varlığını tanımlayan bağlayıcı gelenekleri, kolektif uygulamaları, adetleri ve inançları ifade eder. Her tarih

64 Kertzer, "Generation as a Sociological Problem", 129-131.

65 Kertzer, "Generation as a Sociological Problem", 133-134.

aralığının boyutları, Ortega'nın örtüşen ancak tarihsel olarak farklı her yaş grubuna atadığı on beş yıllık süreye yaklaşık olarak karşılık gelir. Bu yaş grupları, çocukluk, gençlik, başlangıç, egemenlik ve yaşlılık gibi oldukça tanıdık kategorilerle karakterize edilir. Egemenlik çağı, genellikle dünyayı yöneten ve önceki ve sonraki nesillerden tamamen ayrı olmasa da önemli ölçüde farklı bir yönetim yapısına sahip olan 45-65 arasındaki kişileri kapsar. Bu kuşak bir belirleyici kuşak kavramı sayesinde "ilk kez yeni düşünceleri tam bir açıklıkla ve anlamlarının tam olarak farkında olarak düşünen ne hala bir öncü ne de artık geçmişe bağlı bir kuşak" olarak nitelenmektedir.[66]

4. Kuşaklararası Çatışma Ortamı Olarak İşyeri

İşyerindeki kuşak çeşitliliği, değerler, inançlar, alışkanlıklar ve işe yönelik tutumlar arasındaki ve teknolojideki bilgi ve yetkinlik düzeyleri arasındaki farklılıklarda kendini göstermektedir.[67] Farklı kuşakların temsilcileri olan ebeveynler ve çocukları arasındaki kuşak çatışması örgütlerdeki farklı kuşakların temsilcileri olan bireyler arasında da kendisini göstermektedir. Örgütlerdeki farklı kuşakların temsilcilerinin bakış açıları arasında farklılıklar olabilir.

İş yaşamındaki daha yaşlı kişiler deneyimli, iş odaklı ve işlerinde durağan olmalarına rağmen daha genç işgörenler hareketli, örgütsel bağlılıkları düşük, fakat girişimci ve teknoloji okuryazarı kişilerden oluşmaktadır. Daha yaşlı işgörenlerin toplulukçu bakış açılarının aksine gençler kendilerini tatmin etmekle ve üstün olmakla beslenirler. İşe karşı tutumlar ve yaklaşımlardaki bu farklılıklar kuşaklararası çatışma ile sonuçlanabilir.[68]

Her zamankinden daha fazla kuşağın iş gücüne katılması ve beraber çalışması sebebiyle kurumlarda kuşak çatışması artmıştır. İletişim tercihlerindeki farklılıklar, teknoloji kullanımına karşı yüz yüze görüşme, iş değerleri tutumları iş merkezli bir bakış açısına karşı dengeli bir bakış açısı, kariyer hedefleri ilerleme fırsatlarına karşı fark yaratma arzusu ve kuşaklar arasındaki güç etkisidir. Ayrıca her kuşağın kendisini tanımlayan benzersiz özellikleri vardır. Bu özellikler sürtüşme yaratarak işyerinde çatışmaya neden olmaktadır. Her kuşağın benzersiz olduğu ve bir dizi temel değer yaratan tanımlayıcı olaylar tarafından şekillendirildiği fikri çerçevesinde yapılan bazı çalışmalar, bu temel değerlerin hem çatışma yaşayanları hem de bu çatışmaları çözmeye çalışan yöneticileri etkilemekte olduğu sonucuna varmıştır.

Araştırmalar, her kuşak yöneticinin çatışmalara farklı bir şekilde yaklaştığını ve bu yaklaşımın kendi temel değerlerinden etkilendiğini göstermiştir. Bu temel değerler, yöneticilerin çatışmalara ilişkin algılarını etkilemekle beraber, söz konusu çatışmaları çözmek

66 Alan B. Spitzer, "The Historical Problem of Generations", *The American Historical Review* 78/5 (December 1973), 1356-1357.

67 Crenguța Mihaela Macovei - Fabiana Martinescu-Bădălan. "Managing Different Generations in the Workplace", *International Conference Knowledge-Based Organization* 28/2 (June 2022), 191.

68 Arslan – Polat, "Eğitim Örgütlerinde Kuşaklar Arası Çatışma: Nedenleri ve Başa Çıkma Yaklaşımları", 269.

için hangi stratejinin kullanılacağı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmamaktadır. Hem yöneticiler hem de kuruluşlar tarafından çok çeşitli çatışma çözme stratejileri kullanılabilmektedir.[69]

Bu bağlamda yapılan çalışmada işyerlerinin genellikle birden fazla kuşaktan oluştuğu ve her birinin farklı değerlere, çalışma tarzlarına ve beklentilere sahip olduğu; bu farklılıkların nasıl yanlış anlamalara ve çatışmalara yol açıp çalışan performansını ve işyeri uyumunu etkileyebileceği görülmüştür.[70] Alferjany ve Alias çalışmasında işgücünde birden fazla kuşağın varlığının hem fırsatlar hem de zorluklar yarattığı belirtilmektedir. Kuşaklararası çeşitlilik inovasyonu teşvik ederken, özellikle iş etiği, iletişim tarzları ve liderlik tercihleri konusunda çatışmalara da neden olabilmektedir. Yapılan çalışmada, çalışan bağlılığını, motivasyonunu ve işyeri uyumunu iyileştirmek için kuşak farklılıklarını anlamanın önemini vurgulanmaktadır.[71]

Sonuç

Sosyologlar genel olarak, kuşak kavramını aynı dönem içinde doğmuş, benzer tarihsel olaylara aynı yaş aralıklarında tanıklık etmiş ve yaşamları boyunca ortak deneyimler üzerinden gelişmiş bireylerin bütünü olarak tanımlar. Toplumsal değişimlerin hızına bağlı olarak, her kuşak kendi zaman dilimine özgü bir kültür içinde şekillenir. Bu nedenle, her kuşak geçmişten devraldığı bilgi ve değerlerin yanı sıra, yaşadığı dönemin koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmektedir. Toplumsal ve kültürel yapılar ekonomik, siyasi, sosyal ve teknolojik etkilerle zaman içinde evrilmektedir.

Bu yapıların her biri bu değişimlerle şekillenen, farklı bakış açılarına ve kimliklere yol açan farklı kuşaklar meydana getirmektedir. Her kuşak, yetiştiği döneme bağlı olarak benzersiz fırsatlar deneyimlediğinden, yetişme tarzları farklı koşullarla şekillenmektedir. Ayrıca Sosyal yapılardaki hızlı veya aşamalı değişimler, farklı kuşak gruplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Farklı kuşaklar bir arada var oldukça, doğal olarak yeni perspektifler ve farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Ancak kuşaklar arasındaki değer farklılıkları, bu gruplar arasında iletişim engellerine ve yanlış anlamalara yol açmaktadır.

Kuşaklararası çatışma, önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. İki kuşak arasındaki çatışmaya zemin oluşturan olgu dikkate değer bir fark, kişilik özellikleri ve çalışma değerlerinde yatmaktadır. Kuşaklararası çatışma yeni bir olgu değildir, aksine toplumun eski bir yönü olduğu ve bu şekli ile yaşlı kuşakların genç kuşaklardan duydukları memnuniyetsizliği

69 Appelbaum vd., "A study of Generation Conflict in the Workplace", 7.

70 Siregar vd, "Conflict of Generational Gap in the Workplace"; lbaum vd., "A study of Generation Conflict in the Workplace", 369-372.

71 Muhammad Ali Alferjany - Rosima Alias. "Generational Differences in Values and Attitudes within Workplace", *Psychology and Education* 57/9 (2021), 1406-1501.

dile getirdiği bir ilişki biçimidir. Her iki nesil de moda tercihleri, satın alma davranışları ve teknoloji kullanımı gibi çeşitli yönlerden farklılık göstermektedir.[72]

Kuşaklararası çatışmalar, farklı yaş grupları arasındaki iletişim tercihi farklılıklardan kaynaklanır. Yaşlı kuşaklar yüz yüze geri bildirime değer verirken, genç kuşaklar genellikle dijital iletişime daha tercih etmektedir. Geri bildirim tercihleri de farklılık gösterir; bazı nesiller düzenli geri bildirimi tercih ederken diğerleri dönemsel değerlendirmeleri tercih etmektedir. Ayrıca, teknoloji yeterliliği kuşaklar arasında farklılık göstermekte ve dijital performans iş yeri becerilerini potansiyel olarak etkilemektedir. Bu farklılıklar yanlış yorumlama, hayal kırıklığı ve dışlanma hissine yol açarak çatışmaları daha da derinleştirebilmektedir.

72 Bukhari - Sabra Nadeem, "Reducing the Intergenerational Conflict", 49.

Kaynakça | References

Aktay, Aydın. "Yeni Türkiye İçin Yeni Kuşaklar: Sorun mu, Fırsat mı?". *Cihannüma Dergi* 9 (Kış 2022), 80-96.

Ali Alferjany, Muhammad- Alias, Rosima. "Generational Differences in Values and Attitudes within Workplace". *Psychology and Education* 57/9 (2021), 1496-1503. https://doi.org/10.17762/pae.v57i9.489

Appelbaum, Steven vd., "A Study of Generation Conflict in the Workplace". *European Journal of Business and Management Research* 7/2 (March 2022), 7-15. http://dx.doi.org/10.24018/ejbmr.2022.7.2.1311

Arslan, Yaser – Polat, Soner. "Eğitim Örgütlerinde Kuşaklar Arası Çatışma: Nedenleri ve Başa Çıkma Yaklaşımları". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/1 (Nisan 2016), 263-282.

Aygün, Nurdan- Söylev, Ömer Faruk. "Z Kuşağı Ekseninde Ailede Yaşanan Kuşak Çatışmalarına Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri". *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar* 2/3 (2023), 33–48. http://dx.doi.org 10.5281/zenodo.10437775

Bakr, M. "Tabieat alealaqat bayn al'ajyal wadawriha fi tahqiq alaistiqrar almujtamiei". *Majalat Jamieat Almadinat Alealamiat Mujamae* (2022).

Bozkurt, Recep. "Yaşlılığın Politikası, Politikanın Yaşlı Paketi: Yaşlılar, Kuşak ve Seçim Bildirgelerinde Yaşlılara Yönelik Vaatler". *Kuşak ve Siyaset*. ed. Osman Metin. 27-47. İstanbul: Eğitim Yayınları, 2023.

Bozkurt, Veysel. "Kuşaklar sosyolojisi ve Z kuşağı: Data ne söylüyor?" ed. M. Yılmaz. 44-68. Bursa: Mümin Ceyhan Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kitaplığı, 2023.

Bristow, Jennie. "Sociology and the Problem of Social Generations". *Studying Generations, Multidisciplinary Perspectives*. ed. Kingstone Helen and Jennie Bristow. 17-40. UK: Bristol University Press, 2024. https://doi.org/10.51952/9781529223507

Bukhari, Sadia - Sabra Nadeem, Muhammadi. "Reducing the Intergenerational Conflict Between Generation Y and Generation Z Through Creating a Culture of Mutual Respect". *University of Wah Journal of Management Sciences* 8/1 (June 2024), 46-68.

Çakır, Halil - Azman, Ayşe. "Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım". *İmgelem* 6/11 (Aralık 2022): 331-350. https://doi.org/10.53791/imgelem.1150010.

Çelik, Sabri - Gürcüoğlu, Esra Arslan. "Generations and Their Relations in Social Processes". *Security Strategy and Political Studies* 1/1 (2016), 117-127.

Danış, M. Salim "Türkiye'de Protesto ve Eylemlerin Kuşaklara Göre Dönüşümü". *Kuşak ve Siyaset*. ed. Osman Metin. 1-16. İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2023.

Doğan, Sena. *Kuşaklar Arasında Toplumsal Değerlere Farklı Bakış Açıları*. Samsun: Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.

Downs, Hannah. "Bridging the Gap: How the Generations Communicate". *Concordia Journal of Communication Research* 6/6 (2019), 1-23. https://doi.org/10.54416/SEZY7453

Duman, M. Zeki. "Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 2/1 (2021), 20-36. https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.1.2

Duygulu, Serap. "Yeni Medya Teknolojilerinin K-Kuşağının Ebeveynleriyle Olan İletişimine Etkisi". *TRT Akademisi* 3/6 (Temmuz 2018), 635-652.

Edmunds June - Turner Brian S. "Global Generations: Social Change in the Twentieth Century". *The British Journal of Sociology* 56/4 (2005), 559-577. http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-4446.2005.00083.x

Foster, Karen. "Generation and Discourse in Working Life Stories". *The British Journal of Sociology* 64/2 (2013), 195-215. http://dx.doi.org/10.1111/1468-4446.12014

Ghitha, Muhammad Atif. "Almashakil aliajtimaeiat walsuluk alianhirafiu. Dar Almaerifat Aljamieiat". Al'iiskandariat Masri (1999).

Gülaçtı, Fikret vd. "Kuşaklar Arası Travma Geçişi ve Psikotravmatoloji". *Geçmişten Geleceğe Eğitim Bilimleri II*. ed. Fikret Gülaçtı. 39-59. Gaziantep: Özgür Yayınları, 2015. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub879.c3594

Güzel, Meltem. "X ve Y Kuşaklarının Çocukları: Z ve Alfa Kuşakları". *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi* 10/98 (2023), 1990-2001. http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8306889

Higgs, Paul - Gilleard, Chris. "Generational Conflict, Consumption and the Ageing Welfare State in the United Kingdom". *Ageing & Society* 30/8 (November 2010), 1439-1451. http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X10000425

Karabina, Fatma Betül. "Değişen Aile Kavramının Metafor Analiziyle Kuşaklar Arası Değerlendirilmesi: X, Y, Z Kuşaklarının Aile Algısı". *Aile Dergisi* 3/2 (2025), 1-38. https://doi.org/10.70348/aile.2025.16

Kayabaşı, Cumali. - Arslan, Beyza Nur. "Kuşaklararası İletişimde Farklılıklar ve Uyum Stratejileri: Derleme." *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 9/40 (2025), 27-42. http://dx.doi.org/10.52096/usbd.9.40.03

Kertzer, David I. "Generation as a Sociological Problem". *Annual Review of Sociology* 9 (1983), 125-149.

Krawczyńska-Zaucha, Tatiana. "Genera Atlantis Presstional Differences in Key Values and Ethics". *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management* 151 (March 2021), 287-298.

Leung, Louis. "Generational Differences in Content Generation in Social Media: The Roles of the Gratifications Sought and of Narcissism". *Computers in Human Behavior* 29/3 (2013), 997-1006. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2012.12.028

Locker, Carol - Teague, Jennifer. "Assessing the role of Generational Conflict in the Performance Appraisal Process". *Journal of Behavioral and Applied Management* 24/1 (2024), 3-13. https://doi.org/10.21818/001c.115889.

Lotfi, Alireza vd. "Değerler Değişimi ve Kuşaklararası Çatışma: İran Khoy Kenti Örneği." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (Aralık 2013), 93-113.

Macovei, Crenguța Mihaela - Martinescu-Bădălan, Fabiana. "Managing Different Generations in the Workplace". *International Conference Knowledge-Based Organization* 28/2 (June 2022), 191-196. https://doi.org/10.2478/kbo-2022-0071

Mannheim, K. "The Sociological Problems of Generations". *Essays on the Sociology of Knowledge*. ed. P. Kecskemeti, 163-195. New York: Oxford University Press, 1952.

McCrindle, Mark - Wolfinger, Emily. "Generations Defined". *Ethos* 18 (2010) 8-13.

Mirghad, Z. "Sirae al'ajyal wa tathiruh ealaa altamasuk al'usari". *Majalat Aleulum Al'iinsaniat, Jamieat Muhamad Khaydar Bisakrat,* 32 (2013).

Ozan, Mehmet Seyda "Ailede Kuşaklar Arası İletişimin Dönüşümü: Türkiye Örneğinde Kamu Politikalarının Uluslararası Modellerle Karşılaştırmalı Bir Analizi." *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 1/25 (2025), 289-329. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1649128

Ozolina, Jana vd. "Bridging Generational Gaps: Reducing Conflict and Enhancing Collaboration in the Workplace". *Proceedings of the 28th World Multi-Conference on Systemics, Cybernetics and Informatics.* ed. Nagib Callaos vd. 147-154. IIIC, 2024. https://doi.org/10.54808/WMSCI2024.01.147

Pala Çakmakçı, Nesibe. *Korunaklı Mekânlarda Yaşayan Farklı Kuşakların Komşuluk İlişkileri: Elazığ Örneği*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Pilcher, Jane. "Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy". *British Journal of Sociology* 45/3 (1994), 481-495.

Popescu, Alexandra Anghel. "The Brief History of Generation – Defining the Concept of Generation. An Analysis of Literature Review". *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology* 10/2 (2019), pp. 15-30.

Purhonen, Semi. "Generations on Paper: Bourdieu and the Critique of Generationalism". *Social Science Information* 55/1 (2015), 1-21. https://doi.org/10.1177/0539018415608967

Rudolph, Cort W. - Zacher, Hannes. "Intergenerational Perceptions and Conflicts in Multi-age and Multigenerational Work Environments". *Facing the Challenges of a Multi-age Workforce: A Use-inspired Approach.* ed. L. M. Finkelstein vd. 253-282. Netherland: Routledge, 2015

Siregar, Lina Dameria vd. "Conflict of Generational Gap in the Workplace". *Proceedings of the 7th Sriwijaya Economics, Accounting, and Business Conference (SEABC 2021).* ed. Mohamad Adam vd. 370-374. Netherlands: Atlantis Press.

Smarty, Mukundan vd. "A Study on the Conflict Resolution Styles of Generation Y Students Indian Context". *International Journal of Global Business* 6/1 (June 2013), 81-90.

Spitzer, Alan B. "The Historical Problem of Generations". *The American Historical Review* 78/5 (December 1973), 1353-1385.

Tuna Uysal, Meryem - Tan Eren, Gizem. "COVID-19 Salgın Sürecinde Sosyal Medyada Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği". *Turkish Studies* 15/4 (2020), 1147-1162. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396

United Nations (UN) *Chapter V Generations*, 68-76. Erişim 27 Mayıs 2026. https://www.un.org./esa/socdev/rwss/docs/2001/5%20Generations.pdf

Urick, Michael J. "The Aging of the Sandwich Generation". *Journal of American Society on Aging* 41/3 (Fall 2017), 72-76.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 377-399 Derleme Makale

Sosyal Bilimlerde İmajoloji: Kuramsal ve Epistemolojik Bir Çerçeve

Sümeyye Kaya | 0000-0003-2665-9965 | sumeyye.kaya20@ogr.sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye

https://ror.org/04ttnw109

Öz

İmajoloji, Prof. Dr. Ali Öztürk'ün İmajoloji: Bir Disiplin Denemesi adlı eseriyle 2000'li yılların başında literatüre kazandırılan, imge kavramını merkeze alarak bilgi üretimini yeniden değerlendiren disiplinlerarası bir kuramsal çerçevedir. Bu makalede, imajolojinin kavramsal ve epistemolojik temelleri incelenmekte, sosyal bilimlerde kullanımı tartışılmakta ve klasik imajoloji yaklaşımlarından farkları tartışılmaktadır. İmajoloji, imgeleri yalnızca temsil unsurları olarak değil, aynı zamanda özgün bir bilgi türü ve epistemolojik kategori olarak ele almakta; felsefe, sosyoloji, psikoloji, kültürel çalışmalar ve iletişim gibi alanları bütünleştiren çok boyutlu bir model sunmaktadır. Çalışmada, dijital çağda imajların sanalite olgusu ve köpük bilinç kavramı aracılığıyla toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğü, modern medya ve iletişim araçlarının imajist bilgi üretimindeki rolü ve bu bağlamda toplumsal bilinç ile manipülasyon süreçleri değerlendirilmektedir. Ayrıca imajist bilgi metodolojisinin sosyal bilimlerde sunduğu yenilikler ve Batı merkezli imajoloji anlayışına getirdiği eleştiriler ele alınmaktadır. Sonuç olarak, imajolojinin görsel ve sembolik bilginin tarihsel, toplumsal ve dijital düzlemlerde çözümlenmesinde metodolojik bir açılım ve özgün katkı sunduğu ortaya konmaktadır. İmajoloji kuramı, doküman incelemesi yöntemiyle ve betimsel analiz çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla yeniden yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

İmajoloji, İmge Epistemolojisi, Sanalite, Köpük Bilinç, İmajist Bilgi

Atıf Bilgisi

Kaya, Sümeyye. "Sosyal Bilimlerde İmajoloji: Kuramsal ve Epistemolojik Bir Çerçeve". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 377-399.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.7

Geliş Tarihi	14.06.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam
dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 377-399 Review Article

Imagology in the Social Sciences: A Theoretical and Epistemological Framework

Sümeyye Kaya | 0000-0003-2665-9965 | sumeyye.kaya20@ogr.sakarya.edu.tr

Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology, Sakarya, Türkiye

https://ror.org/04ttnw109

Abstract

Imagology is an interdisciplinary theoretical framework introduced into the academic literature in the early 2000s through Prof. Dr. Ali Öztürk's work *Imagology: An Essay on a Discipline*. Centering on the concept of the image, it reconsiders the production of knowledge. This study examines the conceptual and epistemological foundations of imagology, discusses its application within the social sciences, and highlights its differences from classical approaches to imagology. Rather than treating images merely as elements of representation, imagology conceptualizes them as a distinct form of knowledge and an epistemological category. In doing so, it offers a multidimensional model that integrates disciplines such as philosophy, sociology, psychology, cultural studies, and communication. The study explores how images reshape social structures in the digital age through the notions of "virtuality" and "foam consciousness," as well as the role of modern media and communication technologies in the production of imagological knowledge and evaluates the processes of social consciousness and manipulation. Furthermore, the article discusses the methodological innovations offered by imagological epistemology in the social sciences and its criticism of the Western-centered conception of imagology. The findings demonstrate that imagology provides a methodological advancement and an original contribution to the interpretation of visual and symbolic knowledge across historical, social, and digital contexts. Finally, imagology is reinterpreted through a holistic approach based on document analysis and descriptive analysis.

Keywords

Imagology, Image Epistemology, Virtuality, Foam Consciousness, Imagological Knowledge

Citation

Kaya, Sümeyye. "Imagology in the Social Sciences: A Theoretical and Epistemological Framework". *Journal of Sociological Context* 7/2(Ağustos 2026), 377-399.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.7

Date of Submission	14.06.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Toplumsal imgelerin bilgi ve gerçeklik inşasındaki belirleyici rolü, akademik literatürde farklı disiplinler tarafından farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Bu alanda Türkiye'de özgün ve sistematik bir kuramsal çerçeve ilk kez Ali Öztürk tarafından geliştirilmiştir. Öztürk, 2001 yılında tamamladığı Yüksek Lisans tezinde imge olgusunu salt edebi ya da kültürel bir mesele olarak değil, bağımsız bir bilgi kuramının nesnesi olarak konumlandırmış, bu yaklaşımını 2008 yılında yayımladığı İmajoloji: Bir Disiplin Denemesi adlı eseriyle kurumsal ve disipliner bir çerçeveye taşımıştır. İmajoloji, gerçeğin ve olguların imgesel bilgisine odaklanan, insan bilincinin oluşum süreçlerinden medeniyet kuramlarına dek geniş bir yelpazede imgeyi analiz eden sistematik bir bilgi teorisi olarak tanımlanmaktadır.[1] Bu yönüyle imajoloji; felsefi, epistemolojik ve disiplinlerarası bir derinlik taşımaktadır.

Batı akademisinde ise imge çalışmaları, Öztürk'ün çalışmasından sonraki yıllarda, özellikle 2005'ten sonra Beller ve Leerssen gibi isimler öncülüğünde imajoloji başlığı altında karşılaştırmalı edebiyat ve kültürel çalışmalar ekseninde şekillenmiştir. Beller ve Leerssen'in tanımıyla İmagology, edebiyattaki ulusal stereotiplerin eleştirel analizidir.[2] Özellikle öteki ile kendimiz hakkındaki zihinsel imgelerle ilgili olması önemlidir.[3] Fakat sadece karşılaştırmalı edebiyat ve ulusal bir imge anlayışı içerisinde değerlendirilen İmagology kuramsal derinlik konusunda sınırlılıkları bulunan bir kavramdır. Bu bağlamda, Prof. Dr. Ali Öztürk'ün çok daha önce ortaya attığı 'imajoloji' disiplini kuramsal bir derinlik ve bütünlük içerisinde kapsamlı bir perspektif sunmaktadır. Klasik imajoloji çalışmaları, bir ulusun diğerine ilişkin geliştirdiği imgeleri, özellikle edebi metinler ve söylemler üzerinden analiz eder; bu çerçevede metinlerdeki temsillerin ideolojik ve tarihsel bağlamlarını çözümler. Söz konusu yaklaşım kendi sınırları içinde tutarlı ve değerli bir çerçeve sunmakla birlikte, imge olgusunun felsefi temelleri, kullanım amaçları, insan bilincindeki derin yapılarla ilişkisi bakımından farklı bir odağa sahiptir. Diğer bir deyişle, Batı'daki imajoloji ile Öztürk'ün imajolojisi, birbirinin alternatifi ya da devamı olmaktan ziyade, imge meselesini farklı ölçek ve amaçlarla ele alan iki ayrı kuramsal girişim olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, Öztürk'ün imajoloji kuramını sosyal bilimler açısından disipliner bir bilgi kuramı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle imajolojinin kavramsal ve epistemolojik çerçevesi ele alınmakta, ardından dijital çağda imgelerin artan belirleyiciliği, medya ve iletişim teknolojilerinin imajist bilgi üretimindeki rolü ve toplumsal bilinç yapılarının imajlar aracılığıyla nasıl dönüştüğü tartışılmaktadır. Sanalite olgusunun yükselişi, köpük bilinç gibi kavramlarla ifade edilen bilinç formları ve imajların toplumsal algı üzerindeki manipülatif işlevi de bu çerçevede irdelenmektedir. Son olarak

1 Ali Öztürk, *İmajoloji: Bir disiplin denemesi* (Ankara: Elis Yayınları, 2013).

2 Laura Dooley, *Second-level Students' Perceptions of Immigrants Investigated in the Classroom: An Imagological Mixed-Methods Approach* (Dublin: Dublin City University, Doctoral Dissertation, 2015).

3 Manfred Beller-Joep Leerssen (ed.), *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters*: A Critical Survey (Amsterdam: Rodopi, 2007).

imajoloji kuramıyla ilişkilendirilen çalışmalara yer verilmiş, imajolojinin kuramsal temelleri, sosyal bilimlerde kullanım alanları ve nasıl kullanılabileceği bütüncül bir biçimde ortaya konulmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve: İmajolojinin Temelleri

Ali Öztürk'ün geliştirdiği imajoloji kuramı, imgeleri birer bilgi birimi ve epistemolojik yapı olarak ele alan disiplinlerarası bir kuramdır. Bu yaklaşım, imge epistemolojisi temelinde, gerçeğin, olgunun veya kavramların imgesel bilgisini kategorize etmeyi ve sistematik hale getirmeyi hedefler. Öztürk'e göre imajoloji, gerçekliği ve olguları imge temelinde yeniden anlamlandırmak, her türlü beşerî faaliyet ve bilgiyi imgesel boyutlarıyla yeniden teorileştirmek üzere tasarlanmış meta-multi-metodist bir disiplindir.[4] Bu disiplin, klasik pozitivist bilgi anlayışının ötesine geçerek sembolik ve görsel bilgiyi de kapsayan genişletilmiş bir bilgi kuramı sunar. İmajoloji kapsamında "imajist bilgi", bilgiyi oluşturan türlerden biri olarak tanımlanmakta ve imgelerin, bireysel bilinçten toplumsal yapıya uzanan dönüştürücü rolü vurgulanmaktadır. İmajolojinin kuramsal çerçevesi, imgelerin tarihsel gelişimini ve toplumsal yapılarla ilişkisini inceleyen bir perspektife dayanmaktadır. Öztürk'ün eserinde imgelerin mitolojiden modern dijital kültüre uzanan dönüşümü, insan varoluşu ve bilinç tipolojisiyle imgeler arasındaki ilişki, imajların ontolojisi ve epistemolojisi detaylı biçimde analiz edilir. İmajolojiye göre, ilkel mitolojik sembollerden ulus-devlet ikonografisine, oradan da dijital çağın simülasyonlarına kadar imgeler, bilgi üretiminin ve toplumsal meşruiyetin merkezinde yer almıştır. Bu yaklaşım, imgelerin kutsal anlatılardan seküler ideolojilere evrilen serüvenini takip ederek hem geçmiş toplumlarda hem de çağımızda imajların bilgi yapıları kurmadaki işlevini ortaya koyar. Bir imge yeterince uzun süre tekrarlandığında ve toplumsal bilinçte yer ettiğinde, insanlar onu tartışmasız bir gerçek gibi algılamaya başlar. Örneğin, bir ulus sürekli olarak kahramanlık destanları, bayrak törenleri ve milli marşlar üzerinden "cesur, fedakâr" olarak sunulursa hem kendini algılayışı hem de dışarıdan onun algılanışı bu imgeye göre biçimlenecektir.

İmge ve simülasyona ilişkisine bakıldığında burada Baudrillard'ın simülasyon kuramı ön plana çıkmaktadır. İmgenin temsil ettiği şeyden ziyade başlı başına bir gerçeklik olduğunu vurgulamaktadır. Simülakrlar ve Simülasyon kitabında Baudrillard'ın da vurguladığı üzere artık simülakrlar bizatihi bir gerçeklik alanı oluşturmaktadır.[5] Öyle ki artık imgeler sadece bir simge olmaktan çıkmış bizatihi kendileri odak noktaya konulmuştur. Örneğin reklamlardaki "mutluluk" imgesi, ürünü kullanma deneyiminden bağımsız olarak o ürünün mutluluk verdiği inancını doğurmaktadır.

Öztürk, imgeleri yalnızca temsil araçları olarak değil, bilginin oluşumunda merkezi unsurlar olarak değerlendirir. Bu bakış açısıyla imajoloji, bilginin kaynaklarını ve kanallarını

---

4 Ali Öztürk, "İmajoloji Disiplini Bağlamında Meta-Epistemolojik Arizi-Külli-Usul Kritik Modeli ve Batı-İmgeci Metodolojinin Çıkmazı", *Academic Platform Journal of Education and Change* 1/2 (2018), 45-56.

5 Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2024).

imgesel düzeyde yeniden tanımlamaktadır. Örneğin, geleneksel toplumlarda mitolojik imgeler toplumsal düzeni meşrulaştıran kutsal semboller iken, modern dönemde ulusal marşlardaki veya bayraklardaki imgeler kolektif kimliği inşa eden araçlara dönüşmüştür. İmajoloji disiplini, bu dönüşümleri tarihsel derinlik içinde incelerken, modern toplumlarda reklam, medya, sanat gibi alanlardaki imgelerin de benzer şekilde bilgi ve bilinç inşasındaki rollerini analiz eder.

Batı'daki imajoloji (imgebilim) yaklaşımı, 1950'lerden itibaren Fransız, Alman ve Hollanda ekollerinde gelişmiş ve edebiyat merkezli bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelenek, ulusların ötekine dair imgelerinin edebî metinler, seyahatnameler ve tarih yazımı üzerinden incelenmesine odaklanır.[6] Örneğin, Fransızların İngilizleri nasıl betimlediği ya da seyahat yazılarında "Doğu" imgesinin nasıl inşa edildiği bu çalışmaların tipik konuları arasındadır. Özellikle Leerssen, kültürel milliyetçilik, karşılaştırmalı edebiyat ve tarih konularında imgebilimden derinlemesine faydalandığı görülmektedir.[7] Ancak klasik imajoloji, temsil düzeyinde değerli katkılar sunmakla birlikte, imajların bilgi üretimindeki rolünü ve toplumsal bilinçle ilişkisini yeterince tartışmamıştır; imgelerin epistemolojik statüsünü, bilinç yapılarındaki derinliklerini ve dijital çağdaki dönüşümlerini yeterince ele almamıştır.[8] Buna karşılık Ali Öztürk'ün geliştirdiği imajoloji, Batı'daki metin odaklı ve Avrupa merkezci yaklaşımlardan ayrışarak özgün, disiplinlerarası ve epistemolojik bir kuram olarak ortaya çıkmıştır.

Öztürk, imajolojiyi yalnızca ulusal stereotiplerin incelenmesine indirgememiş; çalışmasını "bir disiplin denemesi" olarak sunarak müstakil bir teori ve yöntem bütünü halinde geliştirmiştir. Dolayısıyla imajoloji, klasik imajolojinin sınırlarını aşarak görsel, sembolik ve toplumsal bilgiyi bütüncül bir epistemolojik çerçevede yeniden düşünmeyi mümkün kılmaktadır. İmajolojinin amacı incelendiğinde sosyal bilimlerde özellikle de dijital çağdaki imgelerin işlevinin irdelenmesi söz konusu olduğunda etkin bir biçimde kullanılabileceği düşünülmektedir. Yukarıda ortaya konan bu kavramsal ayrım gözetilerek, çalışmada yer verilen Batı kaynaklı literatür, Öztürk'ün yaklaşımını doğrudan eleştiren bir literatür olarak değil, kavramın karşılaştırmalı çerçevesini ortaya koyan bir zemin olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Öztürk'ün imajolojisinde, imge olgusuna yaklaşım çok daha derinlemesine ve eleştireldir. İmajoloji, imgenin ideolojik ve bilişsel boyutlarını çözümlemeye girişir; imgelerin arkasındaki bilinç yapıları, iktidar ilişkileri ve teknolojik ortamlar mercek altına alınır. Klasik imajoloji ise çoğunlukla metindeki imgeyi tespit etmek ve bağlamına oturtmakla yetinirken, imajoloji bu imgelerin toplumsal gerçekliği nasıl inşa ettiği, bilginin diğer türleriyle (bilimsel, kavramsal bilgi gibi) nasıl etkileştiği gibi sorular sorar. Öztürk'ün çalışmalarında, klasik bilimsel bilgi ile sembolik-imajist bilgi

6 Manfred Beller-Joep Leerssen (ed.), *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: A Critical Survey* (Amsterdam: Rodopi, 2007).

7 Katharina Edstadler vd. (ed.), *New Perspectives on Imagology, Studia Imagologica 30* (Leiden: Brill, 2022).

8 Joep Leerssen, «Imagology: On Using Ethnicity to Make Sense of the World», *Iberic@1* 10 (2016), 13-31.

arasındaki ayrım yeniden düşünülmekte; imgelerin de en az rasyonel kavramlar kadar bilgi üretimine katkı sunduğu savunulmaktadır. İmajoloji disiplini bu yönüyle postmodern bilgi tartışmalarına da eklemlenmekte, "hakikat"in imgeler aracılığıyla inşasına eleştirel bakış geliştirmektedir. İmajolojinin bir diğer ayırt edici özelliği, son derece disiplinlerarası bir yönelime sahip olmasıdır. Öztürk'ün yaklaşımı, felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih, kültürel çalışmalar, iletişim ve medya teorisi, sanat tarihi, estetik, etik gibi pek çok alanı imge ekseninde birleştirir. Bu sayede imajoloji, insan deneyimini ve bilgisini bütüncül bir perspektifle ele alabilir. Örneğin felsefi açıdan bakıldığında imajoloji, Platon'dan günümüze "imge" kavramının ontolojik statüsünü ve bilgi değeri tartışmalarını içine alır. Sosyolojik açıdan, modern toplumda ideolojilerin ve kolektif kimliklerin imajlar yoluyla nasıl kurulduğunu inceler. Psikoloji ile kesiştiğinde, bilinçaltı imgeler, rüyalar veya kolektif bilinçdışı mitolojiler imajoloji kapsamında değerlendirilebilir.

Öztürk, imajolojide yatay ve dikey araçlar ayrımı yaparak disiplinlerarasılığa bir sistematik kazandırır. Yatay araçlar, reklamcılık, popüler medya, sosyal medya gibi geniş kitlelere yayılan ve günlük yaşamı kuşatan imge üreticileridir. Dikey araçlar ise ideoloji, sanat, din, eğitim gibi daha derin yapıların içinde yer alan, kültürel ve tarihsel bağlama nüfuz eden imge katmanlarıdır. Örneğin reklam ve medya dili, günümüz toplumunda sürekli bir imge bombardımanı yaratırken (yatay araç), sanat eserleri veya dini ritüeller yüzyıllar içinde biriken imgesel formları taşıyan dikey araçlardır.[9] İmajoloji, bu farklı düzlemlerdeki imge üretimini birlikte analiz ederek hem güncel hem tarihsel perspektifi harmanlar. Bu sayede bir yandan dijitalleşme sonrası ortaya çıkan "köpük bilinç" gibi özgün bilinç modellerini tartışırken diğer yandan mitolojik dönemden beri süregelen sembolik formların izini sürebilir. İmajoloji disiplininin sunduğu çok boyutlu farkındalığa ve kuramsal çerçeveye rağmen literatürde yeterince karşılık bulmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 2000'li yıllar sonrasında belirginleşen kavramsal boşluk, Öztürk'ün (2001) çalışmasıyla birlikte kuramsal bir zemine taşınmıştır. Nitekim 2001 öncesi sınırlı metinlerde yüzeysel bir içerikle yer bulan imaj terimi, bu tarihten itibaren daha net ve kapsamlı bir muhteva kazanmış ve akademik düzlemde sistematik bir yapıya kavuşmuştur.

2. Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yazılmıştır. Nitel araştırmalar, toplumsal olguları bağlamı içinde anlamaya, betimlemeye ve yorumlamaya yönelik araştırma desenleridir.[10] Çalışmanın amacı, imajoloji kuramının kavramsal ve yöntemsel boyutlarını incelemek olduğundan, araştırma ampirik saha verilerine değil, literatür temelli dokümanlara dayandırılmıştır.

---

9 Öztürk, *İmajoloji*.

10 John W. Creswell, *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (Sage, 2013); Sharan B. Merriam, *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation* (Jossey-Bass, 2009); Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021).

Araştırmada kullanılan temel teknik doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, yazılı materyallerin sistematik biçimde toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması sürecini ifade eden bir nitel veri toplama yöntemidir.[11] Bu kapsamda, Ali Öztürk'ün imajoloji üzerine kaleme aldığı eserler başta olmak üzere, kuramın kavramsal temellerini ve metodolojik açılımlarını tartışan makaleler, kitap bölümleri ve akademik çalışmalar incelenmiştir. Doküman seçiminde belirli ölçütler esas alınmıştır. İlk olarak, incelenen kaynakların imajoloji kuramının kavramsal ve yöntemsel boyutlarıyla doğrudan ilişkili olması şartı aranmış, konuyla dolaylı ilişkili çalışmalar kapsam dışında bırakılmıştır. İkinci olarak, kaynakların akademik güvenilirliği gözetilmiş, hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, alanında tanınmış yayınevlerince basılmış kitaplar ve akademik tezler tercih edilmiştir. Üçüncü olarak, kuramın güncel tartışmalar içindeki konumunu yansıtabilmek amacıyla hem klasik imgebilim/imajoloji literatürü hem de Öztürk'ün Türkçe literatürdeki katkıları bir arada değerlendirilmiştir. Ayrıca kuramın eleştirel biçimde konumlandırılabilmesi için Batı merkezli imgebilim geleneğini temsil eden uluslararası kaynaklara da yer verilerek karşılaştırmalı bir okuma imkânı sağlanmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalar etrafında düzenlenmesi, yorumlanması ve tartışılması sürecini içerir.[12] Bu doğrultuda imajolojinin kavramları, kuramsal boyutları ve sosyal bilimlerdeki yöntemsel yeri belirlenen temalara göre sınıflandırılmış, yorumlayıcı bir çerçevede değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde hem kavramların tarihsel gelişimi hem de farklı disiplinlerle etkileşimleri dikkate alınmıştır. Araştırmanın epistemolojik yönelimi yorumlayıcı paradigma ile uyumludur. Bu paradigma, toplumsal gerçekliğin yalnızca nesnel gözlemlerle değil, bağlamsal ve öznel yorumlarla da anlaşılabileceğini savunur.[13] Bu nedenle araştırmada ulaşılan sonuçlar, nesnel ölçümlere değil, literatürden elde edilen kavramsal çözümlemelere dayanmaktadır.

Çalışmanın sınırlılığı, yalnızca ikincil verilere ve kavramsal incelemelere dayanmasıdır. Ampirik saha araştırması yürütülmediğinden bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Ancak güvenilir akademik kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirilen bu kuramsal çözümleme, imajoloji disiplininin yöntemsel katkılarını tartışmak için sağlam bir zemin sunmaktadır.

3. İmajolojinin Yöntemsel Yaklaşımı ve Epistemolojik Yeniliği

Bu bölümde imajolojinin kendine has yöntem önerisi üzerinde durulacaktır. Ali Öztürk, imajolojiyi "meta-multi-metodist" bir disiplin olarak tanımlar; yani birden fazla yöntemi meta düzeyde bir araya getiren, çok katmanlı bir metodoloji önerir. İmajoloji, ihtiyaç

11 Glenn A. Bowen, «Document Analysis as a Qualitative Research Method», *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40.

12 Ali Yıldırım– Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021).

13 Thomas A. Schwandt, «Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry», *Handbook of Qualitative Research*, ed. Norman K. Denzin- Yvonna S. Lincoln (Thousand Oaks: Sage, 1994), 118-137; Merriam, *Qualitative Research*.

duyduğunda metin çözümlemesi, göstergebilimsel analiz, tarihsel karşılaştırma, medya içerik analizi, psikolojik yorumlama gibi farklı yöntemleri birlikte kullanabilecek esnekliğe sahiptir. Bu yönüyle klasik yöntem yaklaşımlarına eleştirel bir alternatif oluşturur.

İmajolojinin yöntemsel yeniliği, klasik bilimsel bilgi ile sembolik bilgi arasındaki sınırı yeniden tartışmaya açmasıdır. Modern bilim paradigması, doğrulanabilir ve nesnel bilgiyi esas alırken, mitler, semboller veya imgeler gibi öznellik içeren unsurları genellikle bilgi-dışı sayma eğilimindedir. Oysa imajoloji, bu tavra itiraz ederek, imgesel olanın da bilgi üretebileceğini öne sürer. Nitekim insanlık tarihine bakıldığında, mitolojiler ve dini imgeler, toplumların dünyayı anlama çabasının bir parçası olmuş ve kolektif hafızada yer etmiştir. İmajoloji metodolojisi, nesnellik-iddiası taşıyan bilimsel bilgi ile öznelliğe açık imajist bilgi arasındaki etkileşimi ortaya koymayı hedefler. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerde insanı ve toplumu anlamak için daha kapsayıcı bir yöntem seti oluşmasına katkı sunmaktadır.

İmajoloji, bir yöntem olarak sosyal bilimlerde araştırma nesnesini imgeler üzerinden tanımlamayı ve bu imgeleri çok katmanlı bağlamlarda çözümlemeyi mümkün kılar. Öncelikle imajoloji, inceleme konusunu bir imge ya da imgesel sistem üzerinden belirler; bu, bir şehir silueti, politik lider portresi, reklam kampanyasındaki mutluluk imgesi ya da dijital kültürdeki mem'ler olabilir. Belirlenen imge, tarihsel, kültürel, teknolojik ve ideolojik bağlamlarıyla birlikte ele alınır ve bu süreçte farklı yöntemlerin entegrasyonu devreye girer. İmajoloji, Ali Öztürk'ün tanımladığı "meta-multi-metodist" yaklaşım uyarınca tek bir metodolojiye bağlı kalmaz; göstergebilimsel çözümleme, tarihsel karşılaştırma, medya içerik analizi, söylem analizi ya da sosyolojik anket ve görüşmeleri bütünleştiren esnek bir çerçeve sunar. Böylelikle imajoloji, imgenin yalnızca bir temsil unsuru olmadığını, aynı zamanda bilgi üreten bir yapı olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda, araştırmacıya imgelerin nasıl bir bilgi ürettiğini, bireysel bilinçten toplumsal bilince nasıl aktarıldığını ve bu süreçlerin manipülasyonla nasıl ilişkili olduğunu sorgulama imkânı tanır. İmajolojinin bu yöntemsel boyutu, kent sosyolojisinden medya çalışmalarına, siyaset biliminden kültürel çalışmalar ve eğitim araştırmalarına kadar geniş bir alanda uygulanabilir olup, görsel ve sembolik bilgiyi disiplinlerarası bir perspektifle değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Sonuç olarak, imajoloji yöntemsel olarak tek bir disipline veya metoda bağlı kalmayan, insan ve toplum araştırmalarında yeni kombinasyonlara imkân tanıyan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımın somut tezahürleri, sonraki bölümde dijital çağ, medya ve toplumsal bilinç konularındaki analizlerle gösterilecektir.

4. Analiz ve Tartışma

İmajolojinin kuramsal temellerinin anlaşılmasının ardından, bu bölümde kuramın öne çıkan tematik ve uygulamalı boyutları tartışılacaktır. Ali Öztürk'ün imajoloji modeli, çok katmanlı bir kuramsal şema sunar ve özellikle dijital çağ, medya, toplumsal bilinç ve imajist bilgi gibi konularda özgün kavramlar ve tespitler içermektedir. Aşağıda, belli başlıklar üzerinden imajolojinin getirdiği bakış açıları ele alınmaktadır.

4.1. Dijital Çağ, Sanalite ve "Köpük Bilinç"

21. yüzyılın dijital devrimi, imajoloji kuramının en dikkat çekici biçimde uygulandığı/uygulanacağı alanlardan biridir. Öztürk, dijitalleşme sonucu ortaya çıkan yeni toplumsal yapılara "sanalite" adını verir. Sanalite, sanal gerçeklik kültürünün hâkim olduğu, ilişkilerin ve iletişimin büyük ölçüde imgeler ve sanal semboller üzerinden kurulduğu bir sosyolojik olgudur.[14] Sosyal medya platformları, dijital oyunlar, sanal topluluklar gibi tüm bu mecralar, fiziksel gerçekliğin ötesinde bir sanal gerçeklik katmanı oluşturur. İmajoloji, sanaliteyi ayrıntılı bir model olarak ele alır ve dijital çağın imgelerini ekolojik bir perspektifle incelemektedir. Ekolojik bir perspektifle incelemeyi biraz daha açacak olursak, sanalite, imgelerin üretildiği, yayıldığı, beslendiği ve yok olduğu habitat gibi ele alınmaktadır. Nitekim metaverse evrenlerinde, sosyal medya platformlarında da bunun sıkça örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin, bir sosyal medya akımında bakılması gerekenler; imgenin kaynağı (hangi kültürel, politik veya ticari aktörlerin hangi imgeleri ürettiği vs.), imgenin dolaşımı (nasıl ve kimler tarafından paylaşıldığı, hangi mecralarda daha çok tutunduğu), imgenin ömrü (bazıları -köpük bilinç kavramıyla da anlayacağımız üzere- çok hızlı tüketilir, bazıları ise kalıcılığını korur), imgeler arası etkileşim (bir imgenin başka imgelerle birleşerek yeni bir anlam doğurması) ve çevresel faktörler (trend listeleri, algoritmalar, yaygınlaşma kriterleri vb.) olmalıdır. Tüm bunlar bir ekosistem gibi belirleyici faktörleri oluşturur. Günümüze baktığımızda artık metaverse evrenlerinin yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu evrenlerde de yeni bir ekosistem oluştuğunu ve ekolojik perspektifi göz önünde bulundurarak bir metodolojik yaklaşım sergilenebilmesi önemlidir.[15]

Bu bağlamda ortaya çıkan kavramlardan biri de "köpük bilinç" (foam consciousness) kavramıdır. Köpük bilinç, dijital ortamda oluşan parçalı, akışkan ve kısa ömürlü bilinç yapılarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Nasıl ki köpük, baloncuklardan oluşan, geçici ve sürekli değişen bir yapı ise; dijital çağda bireylerin bilinç halleri de benzer şekilde tutarsız, anlık etkileşimlerle şekillenen bir karakter kazanmıştır. Örneğin, sosyal medyada kullanıcıların bir an yoğunlaştığı bir gündem, birkaç saat sonra tamamen unutulabilmektedir. İlgi ve dikkat, sürekli yeni imgeler ve içerikler arasında dağılmakta; derinlikli ve kalıcı bir bilinç yerine yüzeysel bir farkındalık hali yaygınlaşmaktadır. Öztürk, köpük bilinç kavramını imajolojinin özgün katkılarından biri olarak değerlendirmekte ve bu olguyu modern insanın yabancılaşma süreçleriyle ilişkilendirmektedir. Dijital dünyadaki imgelerin hızlı tüketimi, bireyin hem kendisine hem topluma yabancılaşmasını hızlandırmaktadır. İmajoloji, bu yabancılaşmayı eleştirel bir gözle inceler; sanal toplulukların ne tür kültürel ve psikolojik dönüşümlere yol açtığını anlamaya çalışır.

Öztürk, ‹köpük bilinci' modelini temellendirirken disiplinlerarası bir yaklaşım sergilemiş esin kaynağı olarak; Platon'un mağara metaforundan Gazali'nin epistemolojisine, İbn-i Haldun'un

14 Öztürk, *İmajoloji*.

15 Sümeyye Kaya, "Metaverse'te Yeni Kimlik İnşası, Benlik Sunumu ve Dijital Ekonomi Deneyimi: Türkiye'de Uygulamalı Bir Nitel Araştırma", *İstanbul University Journal of Sociology* 45/2 (Aralık 2025), 682-733.

insan doğası ve kültürel formlar üzerine ilkelerinden Mevlana'nın mistik modellerine, Bacon'ın putlar teorisinden Baudrillard'ın simülasyon teorisine ve Frankfurt Okulu'nun eleştirel yaklaşımlarına kadar uzanan geniş bir düşünsel zeminden beslendiğini ifade etmiştir.[16]

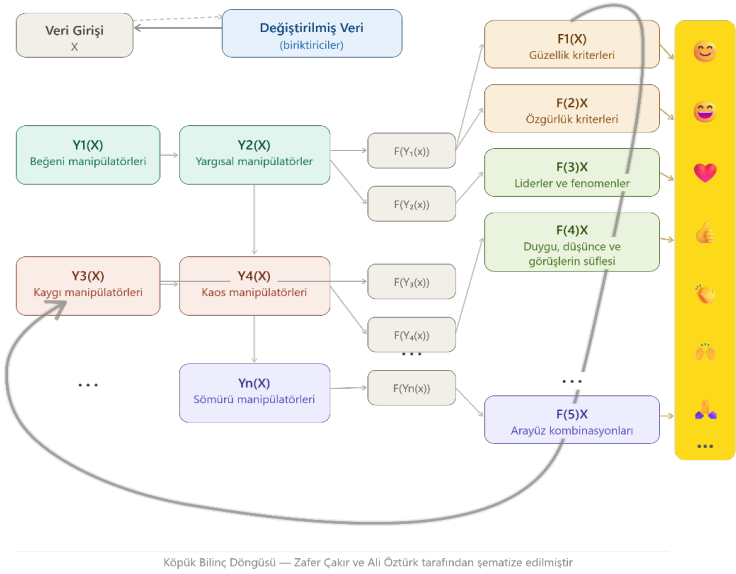

Şekil 1. Köpük Bilinç Döngüsü Şeması
(Ali Öztürk ve Zafer Çakır tarafından oluşturulmuş, yazar tarafından tekrar görselleştirilmiştir).

Köpük Bilinç Döngüsü Şeması, yalnızca dijital platformlarla sınırlı kalmayıp siyasetten günlük tüketime, eğitimden kültürel üretim pratiklerine kadar hayatın pek çok alanında uygulanabilir nitelikte evrensel bir model ortaya koymaktadır.[17] Son yıllarda dijital platformların bireyin algı ve davranış kalıplarını nasıl dönüştürdüğü giderek daha fazla tartışılmakta, bu tartışmalar söz konusu dönüşümün kendiliğinden değil, sistematik bir işleyiş aracılığıyla gerçekleştiğine işaret etmektedir. Şemaya göre süreç, kullanıcıdan gelen ham verinin (X) platforma iletilmesiyle başlar. Bu veri, beğeni, yargısal, kaygı, kaos ve sömürü manipülatörleri aracılığıyla işlenerek dönüşüme uğrar. Her bir manipülatör, veriye kendi işlev fonksiyonunu uygular ve ortaya çıkan çıktılar sırasıyla güzellik kriterleri, özgürlük kriterleri, liderler ve fenomenler, duygu-düşünce-görüş süflesi ile arayüz kombinasyonları biçiminde somutlaşmaktadır. Bu çıktılar birer tepki ve etkileşim olarak kullanıcıya geri döner. Beğeni, onay, hayranlık ve paylaşım gibi duygusal tepkimeler döngüyü besleyen unsurlardır. Böylece sistem, bireyin orijinal verisini kendi mantığına göre yeniden biçimlendirerek bireye geri yansıtır ve döngü durmaksızın kendini yeniler.

16 Ali Öztürk, "Dijital Farkındalık Çağı ve Köpük Bilinç Döngüsü: Yeni Bilinç Biçimi Üzerine Bir Model Deneme", *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 4/3 (Aralık 2023), 224.

17 Öztürk, "Dijital Farkındalık Çağı ve Köpük Bilinç Döngüsü", 217-237.

Sonuç olarak birey, farkında olmaksızın hem bu döngünün üreticisi hem de tüketicisi konumuna düşmektedir.

Dijital çağda ortaya çıkan yeni topluluk biçimleri, geleneksel toplum tanımlarını da zorlamaktadır. Örneğin, çevrimiçi forumlar veya sosyal medya grupları, coğrafi yakınlık olmadan da "cemaat" duygusu yaratabilir. Ancak bu tür sanal cemaatlerde bağlar genellikle zayıf ve geçicidir. İmajoloji, bu durumu imgeler üzerinden kurulan ilişkisel ağlar olarak tanımlar. Yani insanlar artık ortak bir fiziksel mekân paylaştıkları için değil, ortak imgeler, mem'ler (sembolik dijital bağ denebilir), profiller paylaştıkları için bir araya gelmektedir. Bu durum toplum ve cemaat kavramlarının imgesel temelde yeniden düşünülmesini gerektirir.

İmajoloji kuramı, dijital kültürdeki imgelerin ekolojik gelişimini incelerken, bu imgelerin insan davranışları ve değerler üzerindeki etkilerini de analiz etmektedir. "Sanal ekoloji" diyebileceğimiz bu yaklaşım, dijital ortamın kendi içinde bir habitat gibi düşünülebileceğini öne sürer; bu habitatta imgeler besin zincirinin halkaları, algoritmalar ise ekosistemin görünmez düzenleyicileridir. Örneğin, sosyal medya algoritmaları hangi imgelerin yayılacağını belirleyerek dijital ekolojideki "doğal seçilimi" etkiler. Popüler kültür figürleri, viral videolar veya görsel mem'ler bu ortamın türleri olarak görülebilir ve imajoloji bunların yaşam döngülerini, evrimlerini inceleyebilir.

Özetle, dijital çağda imajoloji, sanal dünyayı anlamak için güçlü bir kuramsal araç sunar. Sanalite kavramı, günümüz dijital etkileşimleri ifade ederken, köpük bilinç, dijital çağ insanının zihinsel durumunu çarpıcı biçimde açıklar. İmajoloji, dijital imgelerin sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda yeni bir bilinç ve toplumsallık formu yarattığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, sosyal bilimlerde dijitalleşme çalışmalarına özgün bir epistemolojik boyut kazandırmaktadır. Dijital imgelerin bu yeni bilinç ve toplumsallık formlarını yaratma kapasitesi, onların en önemli üreticisi ve taşıyıcısı olan modern medya mecralarının rolünü daha kritik hale getirmiştir. Dijitalleşme sosyolojisi alanında İmajoloji kuramının/kavramının etkin rol oynayabileceği düşünülmektedir.

4.2. Medya, Yeni İmaj Üreticileri ve İmajist Bilgi

Modern medya, özellikle 20. yüzyıldan itibaren imgelerin başlıca üreticisi ve taşıyıcısı haline gelmiştir. İmajoloji yaklaşımı, medya ve reklam dünyasını "yatay imaj araçları" olarak tanımlar. Televizyon, sinema, gazete, dergi ve günümüzde en önemlisi internet ve sosyal medya gibi mecralar, toplumsal bilinçte yer eden imgeleri sürekli olarak üretir ve dolaşıma sokar. Sonrasında ise artık üretilen bu imgeler farklı imgeleri doğurur ve gerçeklik alanı yaratır. Bu bağlamda, imajolojinin önemli tezlerinden biri "imajist bilgi" kavramıdır. İmajist bilgi, imgelerin sadece görsel temsil olmadığını; bilginin üretilmesi, aktarılması ve toplumsal belleğin oluşması süreçlerinde aktif rol oynadığını vurgular.[18] Yeni medya, bu imajist bilginin ana dolaşım alanlarından biridir.

[18] Öztürk, *İmajoloji.*

Öztürk'ün modelinde, reklamlar, popüler kültür ögeleri, algoritmik içerik üretimleri gibi unsurlar, imajist bilgi sisteminin birer parçası olarak ele alınır. Örneğin bir reklam kampanyası, sadece bir ürünün tanıtımı değildir; aynı zamanda o ürün etrafında bir imge ve anlam dünyası kurar. Coca-Cola reklamlarında mutluluk imgesi, Nike kampanyalarında başarma ve azim imgesi gibi... Bu imgeler, kitlelerin zihinlerinde belirli duyguları ve değerleri tetikleyerek toplumsal belleğe kazınır. Aynı şekilde, popüler bir film veya dizi, karakterler ve semboller aracılığıyla geniş kitlelere ortak imgeler sunar (örneğin Harry Potter'ın şimşek şeklindeki yara izi, Jedi ışın kılıcı, süper kahraman simgeleri vb.). İmajoloji, bu tür kültürel imgeleri de bilgi üretiminin bir parçası olarak görür; zira bunlar aracılığıyla insanlar dünyayı ve kendilerini anlamlandırmaktadır.

Yeni medya ise (sosyal medya, dijital platformlar, akıllı telefon uygulamaları vb.) imajist bilginin dolaşımını hız ve ölçek bakımından eşi görülmemiş bir seviyeye taşımıştır. Sosyal medya platformlarında her gün milyarlarca görsel paylaşılmakta, haber sitelerinde imgeler hızla yayılmaktadır. Bu durum, imajların toplumsal etkisini arttırdığı gibi, manipülasyon potansiyelini de yükseltmektedir. İmajoloji bu bağlamda medyayı iki uçlu bir araç olarak değerlendirir: Bir yandan medya, toplumsal hafızanın taşıyıcısı olarak imajist bilgiyi nesiller arası aktarır (örneğin ulusal bayramlarda yayınlanan tarihi görüntüler kolektif hafızayı canlı tutar). Öte yandan medya, gündelik gerçeklik algısını şekillendiren bir unsur olarak imajları kullanarak kitleleri yönlendirebilir. Burada birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Örneğin, Avrupa medyasının göçmenleri belirli imgelerle (kalabalık tekneler, sınır kapıları vb.) sürekli tekrarlaması, kamuoyunda "tehdit" algısı oluşturdu. İnstagramda bir şarkıcının sesinden çok imajının ön plana çıkması, onun konuşulması ve örnek alınması örnek olarak verilebilir. Ayrıca belirli gruplarla ilgili içeriklerin algoritma tarafından öne çıkarılması, kullanıcıların zihninde o gruba dair imajları pekiştirebilir.

Ali Öztürk'ün çalışmasında medya ve reklam, imajolojinin yatay düzlemdeki aracıları olarak incelenirken; ideoloji ve sanat dikey düzlemde ele alınır.[19] Bu ayrım önemlidir çünkü medya ve reklamın etkisi anlık ve geniş kitleye hitap ederken, sanat ve ideolojinin imge etkisi daha derin ve uzun vadelidir. Ancak her iki durumda da mekanizma benzerdir: İmgeler aracılığıyla bir gerçeklik kurgusu yaratılır ve bu kurgular insanlar tarafından bilgi olarak içselleştirilir. Örneğin, bir haber kanalında sürekli belirli imgelerin (savaş görüntüleri, ekonomik kriz tablosu, lider portreleri vs.) tekrarı, izleyicinin o konuda bir "gerçeklik" algısı oluşturmasına yol açar. Kişi, doğrudan deneyimlemediği halde, medya aracılığıyla edindiği imajlar sayesinde dünya hakkında yargılara varır. Bu, imajist bilginin işleyişine tipik bir örnektir.

İmajolojinin medya analizine getirdiği en kritik katkılardan biri, manipülasyon ve sistematiklik olgusudur. İmajlar, belirli amaçlarla bir araya getirilip sistemli biçimde kurgulanarak kitleleri etkileyebilir. Bu, propaganda tekniklerinden reklam stratejilerine,

19 Öztürk, *İmajoloji.*

hatta gündelik politik iletişime kadar pek çok alanda gözlenen bir durumdur. İmajoloji, toplumsal gerçeklik algısının imajlar yoluyla şekillendirilebildiğini, dolayısıyla imajların birer güç aracı haline gelebildiğini ortaya koyar. Örneğin, otoriter rejimlerde liderin her yerde fotoğrafının bulunması, kalabalık miting imgeleri, bayrak ve milli sembollerin sürekli görünür kılınması, imajların bilinçli bir şekilde kullanılarak toplumsal gerçekliğin çerçevelenmesine hizmet eder. Yeri geldiğinde bireyin gururlanmasını ve ulusu sahiplenmesini sağlayarak yeri geldiğinde ise korku salarak bu yapılabilmektedir.

Modern medya ve siyasal sistemlerin ürettiği indirgemeci imgeler, çok katmanlı gerçekliğin yerine tek boyutlu ve yönlendirilmiş algılar koymaktadır. Bu durum, bireylerin daha zengin ve nüanslı bir dünya görüşü geliştirmesini engellerken, onları kolay yönetilebilir kitleler haline getirebilir. İmajoloji, bu manipülatif süreçlerin eleştirisini yaparak, bireyin kendi imgesel dünyasını daha bilinçli kurabilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, medya ve imajist bilgi ilişkisi, imajoloji kuramının çağımıza en doğrudan temas ettiği noktadır. Medya, bir yandan imajolojinin araştırma nesnesi (imgelerin taşıyıcısı) diğer yandan da potansiyel uygulama alanıdır (imajoloji ilkelerinin medya okuryazarlığına yansıması gibi). İmajoloji, medya okuryazarlığını sadece metin veya içerik çözümlemesi boyutundan çıkarıp görsel okuryazarlık ve imge okuryazarlığı boyutuna taşır. Günümüzde doğru bilgi ile yanıltıcı bilgi arasındaki çizginin bulanıklaştığı "post-truth" çağında, imajolojinin medya analizine getirdiği bu derinlikli perspektif büyük önem taşımaktadır.

4.3. Toplumsal Bilinç, Manipülasyon ve Yabancılaşma

İmajolojinin temel inceleme alanlarından biri toplumsal bilinç ve onun imajlarla ilişkili dönüşümüdür. Tarih boyunca mitler, destanlar, dinî semboller ve sanat eserleri toplumsal bilincin inşasında belirleyici olmuştur. Öztürk'e göre modern dönemde bu işlevi kısmen ideoloji ve medya devralmış, ancak mekanizma aynı kalmıştır; bireysel zihinlerde üretilen imgeler kolektif bir düzlemde toplumsal gerçeklik algısına dönüşür. Bu süreçte imajların manipülatif kullanımı öne çıkar; belirli amaçlarla seçilen ve çoğaltılan imgeler toplumsal bilinci istenen yönde şekillendirebilir. Örneğin, öteki gruplara dair olumsuz imgeler düşmanlığı beslerken, propaganda afişleri veya lider portreleri kitleleri seferber eden sembolik kodlar üretir. Bu bağlamda Öztürk'ün "imge duvarı" kavramı, bireyin gerçekliği farklı açılardan görmesini engelleyen sembolik bariyerleri ifade eder.

Manipülasyonun bir sonucu olarak, tek boyutlu imgeler bireylerin hem kendisine hem de toplumsal gerçekliğe yabancılaşmasına yol açar. Popüler kültürde dayatılan ideal beden ya da yaşam tarzı imgeleri kişinin kendi gerçekliğini yetersiz görmesine neden olurken, düşman imgeleri toplum kesimlerini birbirine yabancılaştırır. İmajoloji, bu indirgemeci süreçleri eleştirerek çok katmanlı gerçekliğin nasıl perdelenebildiğini gösterir. Bunun yanında, toplumsal bilinçte mit ve kutsallığın rolüne de dikkat çeker. Geleneksel toplumlarda tanrılar ve kahramanlar düzenin sembolüyken, modern toplumlarda ulus, bayrak ve ilerleme imgeleri benzer işlevleri üstlenmiştir; ulusal marşlar ve anıtlar modern mitolojinin taşıyıcılarıdır.

İmajolojinin toplumsal bilinç analizine kattığı bir diğer boyut meta-epistemolojik eleştiridir. Öztürk, Batı merkezli paradigmanın evrenselleştirilmesinin Batı dışı toplumlarda bir "epistemik jetlag" yarattığını, yani bilincin ithal kavramlarla şekillendirilerek yerel imgelerden koparıldığını vurgular. İmajoloji bu yanılsamayı aşmak için kültürel ve yerel imgeleri yeniden değerlendirmeyi önerir. Böylece toplumsal bilinç, evrensel kavramlarla birlikte kendi imgesel birikimine de yaslanarak gelişebilir.

Sonuçta imajoloji, toplumsal bilinç, manipülasyon ve yabancılaşma ilişkilerini eleştirel biçimde çözümler; toplumların imgeler aracılığıyla nasıl yönlendirildiğini gösterirken, daha çoğulcu ve katmanlı bir bilinç inşasının imkânına işaret eder. İmajoloji imajların önemini teslim ederken, bunun arkasında yatan gerçekliği gizlemesi-görünmez kılması durumunu eleştirir. Sosyal bilimlerde imajoloji kuramsallaştırmasının pek çok süreci analiz etmek için faydalı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

4.4. Batı Merkezli İmgebilim Anlayışının Sınırlılıkları

İmajoloji kuramının ortaya çıkışı, aynı zamanda Batı merkezli klasik imgebilim (imajoloji) anlayışına bir eleştiri ve alternatif olma niteliği taşır. Klasik imajolojinin sınırlılıkları ve tek yanlı bakış açıları, Öztürk'ün eserlerinde sıkça vurgulanır. Batı menşeli imajoloji literatürü, daha önce belirtildiği üzere, büyük ölçüde Avrupa edebiyatı çerçevesinde gelişmiş ve Avrupa'nın ötekine bakışı etrafında şekillenmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı, oryantalist diskurları çözümleyerek önemli katkılar sunsa da çoğu zaman Avrupa-merkezcilik tuzağından kurtulamamışlardır. Örneğin, "Fransızların Alman İmajı" veya "İngiliz Seyyahların Doğu İmajı" gibi çalışmalar değerli olmakla birlikte, imgenin evrensel bilgisini kuramlaştırmaktan ziyade yerel olgulara odaklanmıştır.

Ali Öztürk, Batı kaynaklı bu birikimi tamamen reddetmez, ancak önemli yapısal sorunlarına dikkat çeker. Birincisi, klasik imajoloji metin merkezli ve yorumlayıcı bir alan olarak kalmıştır. Bu nedenle sosyoloji, felsefe, psikoloji gibi disiplinlerle diyaloğa girmekte zorlanmış, disiplinlerarası bir teori inşa edememiştir. İkincisi, bu alanın kavramsal çerçevesi belirsizlikler içermektedir; "imge", "imaj", "temsil" gibi temel kavramlar tutarlı bir epistemolojik zemine oturtulmamıştır. Bu eksiklik, imajolojinin uzun süre marjinal bir uğraş olarak kalmasına yol açmıştır. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi, klasik imagoloji Batı deneyimini merkez almıştır. Başka bir deyişle, Batı toplumlarının diğerlerini nasıl gördüğü incelenirken, örneğin bir Afrikalı toplumun imge dünyası veya Doğu'nun Batı'ya bakışı gibi konular ihmal edilegelmiştir.

Öztürk'ün imajolojisi, bu eksikliği gidermeye yönelik bir girişimdir. Kendisinin ifadesiyle, imajoloji klasik literatür ve medya temalı kavramsallaştırmalardan ve Batı-imgeci metodolojinin çıkmazından bağımsız olarak ortaya konmuştur. "Batı-imgeci metodolojinin çıkmazı" ifadesiyle kastedilen, Batı'nın kendi tarihsel tecrübesine dayanarak evrenselleştirdiği bilgi yöntemlerinin, Batı dışı toplumlarda yol açtığı sorunlardır. Öztürk, modern paradigmanın akıl, eleştiri, analitik gibi kavramları yüceltirken, aslında bunların Batı'ya özgü deneyimlerin ürünü olduğunu belirtir.[20] Bu yöntemler evrensel hakikat

[20] Öztürk, *İmajoloji*.

arayışında tek geçer akçe sayıldığında, Batı dışı toplumlar kendilerini ifade etmekte güçlük çeker ve bir tür "gecikme" yaşarlar. Öztürk, bunu "epistemik jetlag" metaforuyla açıklar: Nasıl ki bir uçak yolculuğunda saat farkından dolayı biyolojik ritmimiz bozulursa, bilgi ve düşünce alanında da Batı'nın kavramlarını körü körüne alan toplumlar kendi ritimleriyle uyumsuz hale gelirler. Bu da entelektüel bir sarsıntı ve uyumsuzluk yaratır.

Batı merkezli imajolojinin kısıtlarına bir diğer örnek, imge olgusunun teknolojik boyutunu ihmal etmesidir. Avrupa imajoloji çalışmaları çoğunlukla 19. ve 20. yüzyıl metinlerine odaklanmış, televizyon, internet gibi modern imge üreticilerine pek eğilmemiştir. Oysa günümüzde imge denince akla basılı metinlerden çok dijital görseller gelmektedir. Bu noktada imajoloji, Batı'daki mevcut bir boşluğu doldurur: Dijital imge ve sanallık kuramları henüz emekleme aşamasındayken, Öztürk 2000'lerin başında bunlara dair öngörüler geliştirmiş ve kavramsal araçlar sunmuştur. "Köpük bilinç", "sanalite", "imge duvarı" gibi kavramlar, Batı akademisinde dahi o zaman henüz tartışılmamış meselelerdir ve imajoloji bu tartışmalara Türkiye'den özgün katkılar sağlamıştır.

Özetle, imajoloji kuramı Batı merkezli imajolojinin sınırlılıklarını eleştirel bir süzgeçten geçirmiş ve daha geniş bir ufuk önermektedir. Bu eleştiriyi yaparken elbette Batı literatüründen de yararlanır -örneğin Öztürk, imajolojinin Fransız-Alman ekolünün sınırlı tanımlarını genişletirken onların kavramlarını yeniden yorumlar. Ancak nihayetinde vardığı nokta, imajolojinin evrensel bir bilgi disiplini olarak inşasıdır. Böyle bir disiplin, herhangi bir medeniyetin tekelinde olmayan, insanlığın müşterek imge birikimini çözümleyebilecek araçlarla donatılmış olmalıdır. Bu nedenle Öztürk, çalışmasında çok sayıda yeni kavram ve model geliştirmiş, bunları evrensel bir terminolojiye oturtmaya çabalamıştır. Örneğin "imge epistemolojisi" kavramı, doğrudan doğruya bilginin görsel/imaginal boyutunu evrensel düzeyde tartışmaya açar.

Batı merkezcilik eleştirisi, imajolojinin metodolojik yenilik iddiasıyla da bağlantılıdır. Öztürk, Batı-dışı toplumların kendilerini anlayabilmesi için, Batı'ya özgü kavramsal programların ötesine geçmesi gerektiğini savunur. Bu açıdan imajoloji, bir bakıma entelektüel bağımsızlık projesidir. Kendi tarihsel imge birikimimizi (mitolojilerimiz, destanlarımız, halk imgelerimiz vb.) bilimsel analize dahil etmemize olanak tanır. Batı-merkezci literatürün "irrasyonel" veya "bilim dışı" diyerek kenarda bıraktığı pek çok malzeme, imajoloji sayesinde bilgi nesnesine dönüşebilir. Mesela "İslam medeniyetinde imge" konusu, klasik imajoloji bakımından marjinal kalmışken, imajoloji perspektifinde ana damarlardan biri olarak ele alınabilir (nitekim Öztürk'ün Kudüs ve İslam imgesi üzerine çalışmaları bunun örneğidir).

Sonuç olarak, Batı merkezli imajolojinin sınırlılıkları üzerine yapılan bu değerlendirmeler, imajoloji kuramının özgün değerini daha net ortaya koymaktadır. Bu kuram, imge olgusunu tüm boyutlarıyla (tarihsel, sosyolojik, felsefi, teknolojik) ele alan, Doğu ile Batı'nın birikimlerini buluşturan ve sosyal bilimlerde yeni soru sorma biçimleri geliştiren bir açılım sağlamıştır.

4.5. İmajoloji Kuramının Literatürdeki Yansımaları ve Katkılar

Ali Öztürk'ün imajoloji kuramı, ilk ortaya çıkışından itibaren akademik ve entelektüel çevrelerde ilgi uyandırmış ve zamanla çeşitli araştırmalara ilham vermiştir. Literatürde, imajoloji perspektifini benimseyen veya bu kuramla diyalog kuran çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu bölümde, imajolojiyle ilişkilendirilen bazı yazarların katkıları ele alınacaktır. Özellikle Hacı Mustafa Açıköz, Murat Deniz, Mehmet Doğan, İbrahim Çelebi ve Hasan Hüseyin Kara gibi isimlerin çalışmaları, imajoloji kuramını ele almış veya uygulama örnekleri ortaya koymuştur.

İmajoloji kuramı Öztürk tarafından yazıldıktan sonra akademik literatürde ilk eğilen isimlerden biri Hacı Mustafa Açıköz olmuştur. Açıköz, Ali Öztürk'ün tezini ve imajoloji yaklaşımını erken dönemde fark ederek kendi eserlerinde bu kurama yer vermiştir. Nitekim Açıköz, 2005 tarihli *Etkili İletişim* kitabında imajolojiye özel bir bölüm ayırmış; klasik imajolojinin Batı'da sınırlı kullanımına değindikten sonra, Ali Öztürk'ün imajoloji çalışmasının yeni ve sistemli bir bakış açısı sunduğunu vurgulamıştır. Bu değerlendirme, imajoloji kuramının iletişim alanında uygulanabilirliğine dair ilk işaretlerden biri sayılabilir.[21] Daha sonra Açıköz, 2016'da yayımlanan İletişim Felsefesine Giriş kitabının bir bölümünde de imajoloji kavramını ele almış ve Öztürk'ün analizlerini felsefi iletişim bağlamında tartışmaya devam etmiştir.[22] Açıköz'ün bu çalışmaları, imajolojinin iletişim bilimleri ve felsefesiyle kesişimine dair önemli bir literatür oluşturmaktadır. Onun katkısı, imajolojinin sadece sosyoloji değil, iletişim disiplini için de yeni ufuklar açtığını göstermesidir. Özellikle imajoloji kuramının öne sürdüğü imge temelli iletişim modeli, Açıköz'ün metinlerinde kavramsal olarak işlenmiş ve bu sayede kuram daha geniş bir akademik kitleye tanıtılmıştır.

İmajoloji kuramının medya ve siyaset alanındaki uygulamalarına örnek teşkil eden önemli çalışmalardan biri Murat Deniz'e aittir. Murat Deniz, 28 Şubat süreci bağlamında medya ve manipülasyon ilişkisini incelediği *Medya ve Siyasal Manipülasyon: 28 Şubat Örneği* (2020) adlı kitabında Ali Öztürk'ün imajoloji kuramından yoğun biçimde yararlanmıştır. Deniz, kitabının bir bölümünde medyanın tahrif (çarpıtma) yoluyla geliştirdiği bir manipülasyon modelini imajoloji perspektifiyle analiz ederek ortaya koymuştur.[23] Bu çalışma, imajolojinin çok boyutlu özelliklerine atıf yapmasıyla dikkat çekmektedir; zira Deniz, medya-siyaset ilişkisini sadece klasik iletişim modelleriyle değil, imajoloji kuramının kavramlarıyla açıklamaya girişmiştir. Örneğin, 28 Şubat sürecinde medya aracılığıyla oluşturulan toplumsal imajlar (irtica tehdidi imajı, ordu imajı, mağduriyet imajı gibi) Murat Deniz'in incelemelerinde merkezi bir yer tutar ve bu imgelerin toplumsal bilinçteki etkisi imajolojinin kuramsal araçlarıyla çözümlenir. Murat Deniz'in çalışması, imajoloji kuramının somut bir tarihsel olaya uygulanmasının güzel bir örneğidir ve özellikle siyaset sosyolojisi ve

21 Hacı Mustafa Açıköz, *Etkili İletişim* (Ankara: Elis Yayınları, 2005).

22 Hacı Mustafa Açıköz, *İletişim Felsefesine Giriş: İnsani İletişimin Felsefi Temelleri* (Ankara: Elis Yayınları, 2016).

23 Murat Deniz, *Medya ve Siyasal Manipülasyon: 28 Şubat Örneği* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020).

iletişim bilimleri literatürüne özgün bir katkı sağlamıştır. Bu sayede imajolojinin, medyanın manipülatif yönlerini anlamada ne denli faydalı bir çerçeve sunabileceği gösterilmiştir.

Mehmet Doğan, imajoloji kuramını kendi disiplinine taşıyan bir diğer araştırmacıdır. Doğan, 2013 yılında yayımlanan *Hiperprestij Grupları* adlı kitabında imajoloji kuramının temel prensiplerine dayanarak toplumsal prestij olgusunu irdelemiştir. Ayrıca Doğan, imajoloji bağlamında sosyal hizmet disiplinini yeniden ele alan bir kitap bölümü kaleme almış ve imajolojinin farklı disiplinlerde nasıl yeni ufuklar açabildiğini tartışmıştır. Doğan'ın hiperprestij grupları kavramı, toplumda yüksek saygınlığa sahip elit grupların kendi imajlarını nasıl inşa ettiklerini ve bu imajları yaygınlaştırarak güçlerini pekiştirdiklerini incelemektedir.[24] Bu analizde imajoloji kuramının "imge ve iktidar" ilişkisine dair sunduğu içgörülerden faydalanılmıştır. Örneğin, siyasi elitlerin veya entelektüel zümrelerin kamuoyundaki imajları, onların toplumsal etkilerini belirleyen önemli bir etmendir; Doğan, bu tür imajların yaratılması ve sürdürülmesi süreçlerini imajolojinin kavramsal araçlarıyla açıklamaya çalışır. Böylece imajoloji, sosyal statü ve prestij çalışmalarına da entegre edilmiş olur. Mehmet Doğan'ın katkısı, imajolojinin sosyal hizmet, sosyal politika gibi alanlarda uygulanabilirliğini göstererek disiplinlerarası yayılımını genişletmesi bakımından değerlidir.

İmajoloji kuramının edebiyat ve kültür alanındaki yaratıcı uygulamalarından biri İbrahim Çelebi tarafından gerçekleştirilmiştir. İbrahim Çelebi, dijital çağda şiir olgusunu incelediği Sosyal Medya Şiiri (2018)[25] adlı kitabında imajolojinin kavram ve yaklaşımlarını önemli ölçüde kullanmıştır. Çelebi, dijital platformlarda ortaya çıkan "diji-şiir" veya "sosyal medya şiiri" gibi yeni şiir formlarını analiz ederken, imajoloji kuramının kavramlarını hareket noktası olarak almıştır. Kitapta, dijital şiirin geleneksel şiirden farklı olarak imgeler, görseller, emoji ve simgelerle iç içe geçtiği; şair ile "fenomen" kavramlarının buluştuğu bir kültürel pratiğe dönüştüğü anlatılır. Çelebi, bu dönüşümü açıklarken Öztürk'ün imajoloji kuramından beslenmekte ve şiirin dijitalleşmesini, toplumsal imge üretiminin yeni bir boyutu olarak ele almaktadır. Özellikle sosyal medyada şiir paylaşımında oluşan yeni imgeler dünyası (örneğin Instagram'da şiir estetiği, şair imajı, takipçi kitlesinin kolektif algısı vb.), imajoloji perspektifiyle değerlendirilir. Çelebi'nin çalışması, imajoloji kuramının edebiyat eleştirisine ve kültürel çalışmalara uygulanmasına güzel bir örnektir. Onun analizleri, dijital kültürde sanatın dönüşümünü anlamak için imajolojinin ne denli verimli olabileceğini göstermiştir. Ayrıca Çelebi, Öztürk'ün "imajist bilgi" ve "imge epistemolojisi" kavramlarını şiir ekseninde tartışmaktadır.

Yukarıda adı geçen isimlerin dışında da imajolojiyle dolaylı veya doğrudan ilişkili çalışmalar literatürde yer almaktadır. Örneğin, Ali Öztürk'ün bizzat önsözünü yazdığı Postmodern Bir Söylem Olarak Küçürek Öykü (2018) adlı kitapta imajolojiye dair yaklaşımlara yer verilmiş; postmodern kısa öykülerin imajoloji imkânlarıyla nasıl okunabileceğine dair

[24] Mehmet Doğan, *Hiperprestij Grupları* (İstanbul: Neva Yayınları, 2020).

[25] .(İbrahim Çelebi, *Sosyal Medya Şiiri* (Ankara: Gece Akademi, 2018

değerlendirmeler yapılmıştır. Yine sosyoloji ve edebiyatın kesişiminde, şehir sosyolojisi alanında Öztürk'ün "şehir imajolojisi" kavramını sempozyumlara taşıdığı görülmektedir. Bütün bu çalışmalar, imajoloji kuramının sadece teorik bir önerme olarak kalmadığını, farklı alanlara uygulanabilir canlı bir disiplin olduğunu göstermektedir.

Önemle belirtilmelidir ki, imajoloji henüz genç bir disiplindir ve literatürdeki yaygınlığı sınırlıdır. Bununla birlikte, Ali Öztürk'ün eseri sonrasında üretilen çok sayıda tez, makale ve kitabın bulunduğu, ancak bunların önemli bir kısmının henüz çevrimiçi ortamda erişime açılmadığı kaydedilmektedir. Dolayısıyla ilerleyen yıllarda imajoloji ile ilgili yayınların artması ve disiplinin daha geniş çevrelerce tanınması muhtemeldir. Özellikle dijital çağın dinamikleri, imajolojiye olan ihtiyacı artırmaktadır. Akademide medya çalışmaları, görsel kültür, dijital beşerî bilimler gibi alanlar geliştikçe, imajolojinin de bu çerçevede daha fazla benimsenebileceği öngörülebilir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; literatürde imajoloji kuramıyla ilişkilendirilen çalışmaların ortak paydası, görsel/imaginal olana eleştirel ve kuramsal bir ciddiyetle yaklaşmalarıdır. İmajoloji, bu çalışmalara kavramsal araçlar sağlamış; onlar da imajoloji kuramını zenginleştirmiştir. Hacı Mustafa Açıköz iletişim felsefesi üzerinden kurama teorik derinlik katarken, Murat Deniz gibi isimler somut toplumsal olaylar üzerinden kuramın uygulanabilirliğini göstermiştir. Mehmet Doğan gibi araştırmacılar, imajolojinin sosyal politika ve etik boyutlarına ışık tutmuş; İbrahim Çelebi gibi yazarlar ise kültür-sanat alanında imajolojinin ufkunu genişletmiştir.

Bu etkileşimler, imajoloji kuramının disiplinlerarası doğasının bir teyididir. Ali Öztürk'ün geliştirdiği model, farklı zihinler ve alanlar tarafından yorumlandıkça zenginleşmekte; bu da sosyal bilimlerde ender görülen bir kuramsal yayılım örneği sunmaktadır.

Sonuç

Bu makalede, Ali Öztürk'ün ortaya koyduğu imajoloji kuramı, sosyal bilimler bağlamında disiplinlerarası bir bilgi kuramı olarak kapsamlı biçimde incelenmiştir. İmajolojinin kavramsal ve epistemolojik çerçevesi ele alınmış; klasik Batı merkezli imajoloji yaklaşımlarından nasıl ayrıştığı ortaya konmuştur. Öztürk'ün imajoloji modeli, çok katmanlı bir bilgi felsefesi modeli olarak belirginleşmektedir -öyle ki, yalnızca edebî metin analiziyle sınırlı kalmayıp tarihsel, toplumsal ve teknolojik boyutları bir arada değerlendirebilen bütüncül bir perspektif sunmaktadır. Bu model, klasik Avrupa-merkezci anlayışların ötesine geçerek özetle üç temel noktada özgün katkılar sağlamaktadır:

- İmajist Bilgiyi Yeni Bir Düzeye Taşımak: İmajoloji kuramı, bilgi türleri arasında imajist bilgiyi ayrı bir kategori ve değer düzeyine yükseltmiştir. Bu sayede, imgelerin sadece estetik veya ikincil bir unsur olmadığı, bizzat bilgi üretiminin merkezinde yer alabildiği anlaşılmıştır. İmajoloji, "görsel olan"ın epistemolojik statüsünü yükselterek, modern bilimin ihmal ettiği geniş bir alana ışık tutmuştur.

- Birey-Toplum İlişkilerini İmgeler Üzerinden Yeniden Tanımlamak: İmajoloji, bireyin zihni ile toplumun kolektif bilinci arasındaki ilişkileri imgeler aracılığıyla yeniden kavramsallaştırmıştır. Geleneksel sosyolojik kuramlarda dil, ekonomi, kurumlar gibi unsurlarla açıklanan toplumsal bağlar, imajoloji perspektifinde imgeler ve semboller ekseninde deşifre edilmektedir. Bu yaklaşım, modern toplumlarda ortak payda oluşturan unsurların (örneğin milli marşlar, bayraklar, popüler kültür ikonları) anlaşılmasına katkı sunar.

- Teknoloji ve Medya Kültürünün Bilinç Yapılarına Etkisini Sistematik İncelemek: İmajoloji kuramı, dijital çağın getirdiği yeni bilinç formlarını (sanalite, köpük bilinç vb.) tarihsel derinlikten koparmadan, ancak yenilikleri de göz ardı etmeden inceleyebilmektedir. Modern teknoloji ve medya kültürünün insan bilinci üzerindeki etkileri, imajolojide hem felsefi hem sosyolojik bir sorun olarak ele alınır. Bu sayede, dijitalleşmenin toplumsal sonuçları üzerine daha bütüncül bir değerlendirme yapılabilir.

Yukarıdaki katkılar dikkate alındığında, Ali Öztürk'ün imajoloji çalışması sadece akademik bir inceleme değil, dijital çağ insanının kendini ve dünyayı yeniden yorumlamasına imkân tanıyan özgün bir entelektüel çerçeve olarak değerlendirilebilir. İmajoloji yaklaşımı, görsel ve sembolik bilgiyi tarihsel, felsefi, toplumsal ve teknolojik düzlemlerde ele alarak insan düşüncesine yeni bir bütüncüllük kazandırmaktadır. Bu çerçevede imajoloji, imgeyi epistemolojik bir yapı olarak yeniden tanımlar. İmajoloji, imgelerin bilgi üretimindeki yerini yeniden tarif ederek, onları en az kavramlar kadar önemli epistemolojik birimler haline getirmektedir. Bu, "hakikat"in yalnızca rasyonel argümanlarla değil, semboller ve imgelerle de iletilebildiği ve anlaşılabildiği anlamına gelir.

İmajoloji, dijital çağın bilinç dönüşümlerini tarihsel derinlikle analiz eder. İmajoloji, günümüz bilinç yapılarındaki dönüşümü (örneğin dikkat dağınıklığı, yüzeysellik, anlık duygular) incelerken, bu olguları tarihsel ve kültürel bağlama oturtur. Böylece dijital yabancılaşma gibi sorunlar, mitolojik yabancılaşma veya sanayi toplumu yabancılaşmasıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, dijital çağın getirdiği sorunlara daha köklü çözümler aramaya kapı aralayabilir.

İmajoloji, kültür ile bilgi üretimi arasındaki ilişkileri sorgular. İmajoloji disiplinlerarası bir etkinlik olarak kültürü ve kültürün bilgi üretimiyle ilişkisini sürekli sorgular. Bu sorgulama, bir toplumun kendi imgeleriyle barışık olup olmadığını, dışarıdan dayatılan imgeleri nasıl içselleştirdiğini veya direndiğini ortaya koyar. Bu da medeniyetler arası diyalogdan ulusal kimlik tartışmalarına kadar pek çok alanda yeni perspektifler sunar. Ayrıca bir toplum ona dayatılan imgelere direnebilmek için imgenin gerçeklik alanını, algı operasyonunu ve manipülasyon gücünü görebilmek zorundadır.

İmajoloji kuramının Türkiye'de kurumsallaşmasında Ali Öztürk'ün eserinin belirleyici

bir rol oynadığı; uluslararası literatüre de özgün katkılar yaptığı görülmektedir. Onun çalışmasından hareketle, önceleyen, etkilenen ve onu referans alan pek çok eser (kitap, tez, makale vb.) üretilmiştir. Dolayısıyla imajolojinin önümüzdeki dönemde daha görünür hale gelmesi ve belki de uluslararası düzeyde daha fazla tartışılması beklenmelidir.

Bilimsel yayın standartları açısından baktığımızda, imajoloji kuramı sosyal bilimlere metodolojik bir yenilik potansiyeli sunmaktadır. Görünen odur ki, imajoloji sayesinde klasik bilimsel bilgi ile sembolik bilgi arasındaki ayrım ve etkileşim daha iyi kavranabilecektir. Bu da sosyal bilimciye, insana ve topluma dair olguları incelerken daha esnek ve kapsayıcı bir yöntem seti sunar. Örneğin antropolojide ritüelleri incelerken imajoloji kullanılabilir, iletişim bilimlerinde medya okuryazarlığına imajoloji eklemlenebilir, tarihte kolektif bellek çalışılırken imajoloji bakış açısı entegre edilebilir. Kuram olarak uygulama yönünde geliştirilmeye açık olduğu da açıktır. Her gün türeyen teknolojik uzantılar ve bunların insanlar üzerindeki etkisi gözlemlendikçe imajolojinin bir yöntem olma iddiasının da üzerine gitme gerekliliği gözler önüne serilmektedir.

Sonuç olarak, Ali Öztürk'ün imajoloji kuramı kavramsal zenginliği, disiplinlerarası yaklaşımı ve dijital çağın ruhunu yakalayan analizleriyle sosyal bilimler literatüründe özgün bir yer edinmiştir. Bu kuram, Batı merkezli paradigmaların ötesine geçerek evrensel ve çoğulcu bir bilgi teorisi oluşturma çabasıyla da dikkat çekmektedir. İmajoloji, modern dünyada imgelerin istilasına uğramış zihinlerimize bir ayna tutmakta, bize imgelerin dünyasını anlama ve eleştirme cesareti vermektedir. Böylece hem akademik alanda yeni araştırma yolları açmakta, hem de bireyin dijital çağda kendi benliğini ve dünyasını yeniden anlamlandırmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle imajoloji, içinde yaşadığımız çağın çok katmanlı gerçekliğini kavrayabilmek için önemli bir kuramsal araç olma yolundadır.

Kaynakça | References

Açıköz, Hacı Mustafa. *İletişim Felsefesine Giriş: İnsani İletişimin Felsefi Temelleri*. Ankara: Elis Yayınları, 3. Baskı, 2016.

Açıköz, Hacı Mustafa. *Etkili İletişim*. Ankara: Elis Yayınları, 2005.

Baudrillard, Jean. *Simülakrlar ve Simülasyon*. çev. Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2024.

Beller, Manfred-Joep Leerssen (ed.). *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters, A Critical Survey*. Amsterdam: Rodopi, 2007.

Bowen, Glenn A. "Document Analysis as a Qualitative Research Method". *Qualitative Research Journal* 9/2 (2009), 27-40.

Creswell, John W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 3. Baskı, 2013.

Çelebi, İbrahim. *Sosyal Medya Şiiri*. Ankara: Gece Akademi, 2018.

Deniz, Murat. *Medya ve Siyasal Manipülasyon: 28 Şubat Örneği*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Doğan, Mehmet. *Hiperprestij Grupları*. İstanbul: Neva Yayınları, 2020.

Dooley, Laura. *Second-level Students' Perceptions of Immigrants Investigated in the Classroom: an Imagological Mixed-Methods Approach*. Doktora Tezi, Dublin City University, 2015.

Edtstadler, Katharina vd. (ed.). *New Perspectives on Imagology. Studia Imagologica 30*. Leiden: Brill, 2022.

Kaya, Sümeyye. "Metaverse'te Yeni Kimlik İnşası, Benlik Sunumu ve Dijital Ekonomi Deneyimi: Türkiye'de Uygulamalı Bir Nitel Araştırma". *İstanbul University Journal of Sociology* 45/2 (Aralık 2025): 682-733. https://doi.org/10.26650/SJ.2025.45.2.0898.

Leerssen, Joep. "Imagology: On Using Ethnicity to Make Sense of the World". *Iberic@1* 10 (2016), 13-31.

Merriam, Sharan B. *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Jossey-Bass, 2009.

Öztürk, Ali. İmajoloji Disiplini Bağlamında Meta-Epistemolojik Arizi-Külli-Usul Kritik Modeli ve Batı-İmgeci Metodolojinin Çıkmazı. *Academic Platform Journal of Education and Change* 1/2 (2018), 45-56.

Öztürk, Ali. *İmajoloji: Bir disiplin denemesi.* Ankara: Elis Yayınları, 2. Baskı, 2013.

Öztürk, Ali. "Dijital Farkındalık Çağı ve Köpük Bilinç Döngüsü: Yeni Bilinç Biçimi Üzerine Bir Modelleme Denemesi". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 4/3 (Aralık 2023), 217-237. https://doi.org/10.52108/2757-5942.4.3.1

Schwandt, Thomas A. "Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry". *Handbook of Qualitative Research*. ed. Norman K. Denzin -Yvonna S. Lincoln. Thousand Oaks: Sage, 1994, 118-137.

Yıldırım, Ali-Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, 2021.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 400-428 Derleme Makale

Beden, Kimlik ve Kültürel Hafıza Bağlamında DEQ Dövmesinin Yeniden Okunması: Disiplinlerarası Bir Derleme

İbrahim Mavi | 0000-0002-8268-6899 | ibrahimmavi01@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı, İzmir, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Mezopotamya kökenli geleneksel bir dövme uygulaması olan Deq'i beden, kimlik ve kültürel hafıza ekseninde disiplinlerarası bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, anlatı derleme yöntemiyle yürütülmüş, ulusal ve uluslararası literatürde yer alan kitaplar, makaleler, lisansüstü tezler ve diğer akademik yayınlar doküman incelemesi tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışmada deq'in yalnızca estetik bir beden süsleme pratiği olmadığı, aidiyet, kimlik, korunma, bereket, doğurganlık ve kültürel aktarım gibi çok katmanlı anlamlar taşıyan bir kültürel miras unsuru olduğu ortaya konulmaktadır. Kuramsal çerçevede Michel Foucault'nun beden ve iktidar yaklaşımı, Pierre Bourdieu'nün habitus ve sosyal sermaye kavramları, Maurice Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramı, Clifford Geertz'in kültürel yorumlama yaklaşımı, Edward Said'in oryantalizm eleştirisi kuramlarından yararlanılmıştır. Bulgular, Deq'in bireysel kimliğin yanı sıra kolektif belleğin, toplumsal aidiyetin ve toplumsal cinsiyet normlarının beden üzerinden görünür hâle gelmesini sağlayan sembolik bir pratik olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türkiye'de deq üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde folklor, antropoloji ve din sosyolojisi alanlarında yoğunlaştığı, buna karşın beden sosyolojisi, kültürel hafıza ve kimlik kuramlarını bütünleştiren disiplinlerarası araştırmaların sınırlı olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak çalışma, deq'in yaşayan bir kültürel miras unsuru olarak çok boyutlu biçimde yeniden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Deq, Beden Sosyolojisi, Kültürel Hafıza, Kimlik, Toplumsal Cinsiyet

Atıf Bilgisi

Mavi, İbrahim. "Beden, Kimlik ve Kültürel Hafıza Bağlamında DEQ Dövmesinin Yeniden Okunması: Disiplinlerarası Bir Derleme". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 400-428.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.8

Geliş Tarihi	28.04.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 400-427 Review Article

Reinterpreting the DEQ Tattoo in the Context of the Body, Identity, and Cultural Memory: An Interdisciplinary Review

İbrahim Mavi | 0000-0002-8268-6899 | ibrahimmavi01@gmail.com

Independent Researcher, İzmir, Türkiye

Abstract

This study aims to examine Deq, a traditional tattooing practice originating in Mesopotamia, from an interdisciplinary perspective focusing on the body, identity, and cultural memory. The research was conducted as a narrative review, with books, journal articles, postgraduate theses, and other academic publications from the Turkish and international literature analyzed using document analysis method. The study demonstrates that Deq is not merely an aesthetic body adornment practice but also an element of cultural heritage that embodies multiple layers of meaning, including belonging, identity, protection, fertility, and cultural transmission. The theoretical framework draws on Michel Foucault's approach to the body and power, Pierre Bourdieu's concepts of habitus and social capital, Maurice Halbwachs' theory of collective memory, Clifford Geertz's approach to cultural interpretation, and Edward Said's critique of Orientalism. The findings show that Deq is a symbolic practice through which not only individual identity but also collective memory, social belonging, and gender norms are made visible through the body. Furthermore, it has been determined that studies on deq in Turkey have largely been concentrated in the fields of folklore, anthropology, and sociology of religion, while interdisciplinary research integrating the sociology of the body, cultural memory, and identity theories remains limited. Consequently, the study emphasizes the need to reassess deq as a living element of cultural heritage from a multidimensional perspective.

Keywords

Deq, Sociology of the Body, Cultural Memory, Identity, Gender

Citation

Mavi, İbrahim. "Reinterpreting the DEQ Tattoo in the Context of the Body, Identity, and Cultural Memory: An Interdisciplinary Review". *Journal of Sociological Context* 7/1 (August 2026), 400-427.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.8

Date of Submission	28.04.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Dövme, tarih boyunca pek çok uygarlıkta farklı amaçlar ve sembolik anlamlar doğrultusunda uygulanmıştır. Geçmişi insanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanan bu uygulama; Mısır, Mezopotamya, Yunanistan, Anadolu, Kuzey ve Orta Avrupa, Orta ve Güneydoğu Asya, Okyanusya, Japonya ile Amerika kıtası gibi çok geniş bir coğrafyada görülmektedir. Biçimi, tekniği ve yüklenen anlamlar toplumdan topluma değişiklik gösterse de dövme, binlerce yıldır dünyanın farklı kültürlerinde varlığını koruyan köklü bir gelenek olmayı sürdürmektedir.[1] Bu gelenek özellikle insanlığın gelişimine yön veren Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Çin ve Hint medeniyetlerinde, kimi zaman topluluk aidiyeti, kölelik simgesi, kimlik ifadesi şeklinde kullanılırken kimi zaman da kötü ruhlardan korunma, estetik kaygısı, sağlık veya doğurganlık amacıyla kullanılmıştır.

Dövmenin kullanılma biçimi ve anlamları da günümüze kadar genişleyerek ve çoğalarak devam etmiştir. Medeniyetlerin gelişim gösterdiği tarihsel süreçte dikkat çekici olan ve diğer dövmelerden farklı anlamlar ifade eden dövme biçimleri olmuştur. Bunlardan dikkat çekici olanlarından biri deq'dir. Deq'i klasik dövmelerden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Deq bir dövme biçimi olarak "herhangi bir soya, aşirete mensubiyeti, bağlılığı göstermek, güzellik/süslenmek için, bereket ve şans getireceği inancı, hastalıklardan (baş şakak ağrısı, romatizma ağrısı, el uyuşması, dudak çatlamasına iyi geldiği düşüncesi gibi sebeplerle) kişilerin korunacakları inancıyla..."[2] varlığını sürdürmüştür. Deq daha çok belli bir grup ya da topluluk tarafından kültürel bir imge olarak düşünülebilir. Deq'i diğer dövmelerden ayıran etkenlerden biri de belli bir bölgede belli topluluklarca kullanılıyor olmasından dolayıdır.

Deq dövmesine ilişkin mevcut literatür incelendiğinde çalışmaların büyük ölçüde folklor, halk bilimi ve antropoloji ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bu çalışmalar, Deq'in tarihsel gelişimi, motifleri, uygulama biçimleri ve kültürel anlam dünyasının ortaya konulmasına önemli katkılar sağlamış olmakla birlikte, beden sosyolojisi, kimlik ve kültürel hafıza kuramlarını ortak bir analitik çerçevede buluşturan disiplinlerarası değerlendirmelerin oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Deq'in yalnızca geleneksel bir beden işaretleme pratiği olarak değil, beden üzerinden kimliğin kurulduğu, kültürel belleğin aktarıldığı ve toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiği çok katmanlı bir toplumsal olgu olarak yeniden okunmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma da söz konusu gereksinimden hareketle, mevcut literatürü yalnızca özetlemeyi değil, farklı kuramsal yaklaşımlar ışığında yeniden yorumlayarak deq'e ilişkin daha bütüncül ve disiplinlerarası bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

---

1 Fidan Uğur Çerikan- Mehmet Rıza Alanko, "'Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/1 (2016), 167.

2 Gülizar Anşin- Bülent Kara, "Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 72.

Deq, Mezopotamya'da, özellikle de Türkiye'de Kürt, Arap ve bazı Ezidi topluluklarında görülen, erkeklerin kısmen el bölgesinde, kadınların çoğunlukla yüz, el, kol ve ayak gibi vücut bölgelerine yapılan geleneksel dövme uygulamasıdır. Bu dövme uygulaması estetik amaçların yanı sıra koruma, kimlik, aidiyet, doğurganlık ve kültürel sembolizm gibi anlamlar taşımaktadır.

Beden sosyolojisi perspektifinden bakıldığında dövme, bireyin bedeni üzerinde anlam üretme ve kimlik inşa etme pratiklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Michel Foucault'nun beden ve iktidar ilişkisini ele alan yaklaşımı, beden üzerindeki uygulamaların toplumsal söylemler ve güç ilişkileriyle nasıl şekillendiğini açıklamak açısından önemli bir kuramsal temel olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde Pierre Bourdieu'nün habitus ve sosyal sermaye kavramları, deq dövmesinin bireylerin içinde bulundukları toplumsal çevre, gelenekler ve kültürel pratikler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Kültürel antropoloji perspektifinden Clifford Geertz'in kültürlerin yorumlanması yaklaşımı ve Maurice Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramı ise deq yalnızca estetik bir beden pratiği olarak değil, aynı zamanda toplulukların tarihsel deneyimlerini ve kültürel hafızalarını taşıyan sembolik bir anlatı biçimi olarak ele almaya imkân tanımak amacıyla ele alınmıştır. Öte yandan Edward Said'in oryantalizm yaklaşımı, geleneksel beden pratiklerinin modernleşme ve Batılı bakış açısı karşısında nasıl konumlandırıldığını anlamaya katkı sağlamaktadır.

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda deq, sadece estetik bir beden süsleme pratiği olarak değil, kimlik inşası, kültürel mirasın kuşaklararası aktarımı ve toplumsal hafıza ilişkilerinin görünür kılınması bakımından çok katmanlı bir toplumsal olgu olarak ele alınmaktadır. Geleneksel dövme uygulamalarının taşıdığı sembolik anlamlar, bireyin kendisini ait hissettiği toplulukla kurduğu ilişkinin yanı sıra tarihsel deneyimlerin, inanç sistemlerinin ve kültürel kodların da önemli bir yansımasını oluşturmaktadır. Bu yönüyle deq, yalnızca geçmişe ait folklorik bir unsur değil, aynı zamanda günümüzde farklı anlam katmanlarıyla yeniden üretilen yaşayan bir kültürel miras niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, deq dövmesini kimlik, kültürel miras ve kültürel hafıza ekseninde çok boyutlu bir perspektifle inceleyerek söz konusu pratiğin bireysel ve toplumsal anlam dünyasını ortaya koymaktır. Bu kapsamda deq'in tarihsel gelişimi, kültürel işlevleri, sembolik anlamları, toplumsal belleğin oluşumu ve aktarımındaki rolü ile bireylerin kimlik inşa süreçlerindeki yeri değerlendirilmiştir. Böylece deq'in yalnızca geçmişe ait geleneksel bir uygulama olarak değil, değişen toplumsal koşullar içerisinde farklı anlamlar üreten dinamik bir kültürel pratik olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda çalışma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde anlatı derlemesi (*narrative review*) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, deq üzerine farklı disiplinlerde üretilen bilgi birikimini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirerek beden sosyolojisi, kimlik, kültürel hafıza, kültürel miras ve toplumsal cinsiyet ekseninde yeniden yorumlamaya olanak sağlamaktadır. Literatür taraması Ocak-Mart 2026 tarihleri arasında Google Scholar,

DergiPark, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve erişilebilen uluslararası veri tabanlarında Türkçe ve İngilizce anahtar sözcükler kullanılarak yürütülmüş, ayrıca ulaşılan çalışmaların kaynakçaları incelenmiştir. Araştırma kapsamı, Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen veya Türkiye örneklemini konu edinen hakemli makaleler, lisansüstü tezler, akademik kitaplar ve kitap bölümleri ile sınırlandırılmış; deq olgusunu doğrudan ele alan ve tam metnine erişilebilen çalışmalar değerlendirmeye alınırken, akademik nitelik taşımayan ya da deq ile doğrudan ilişkili olmayan yayınlar kapsam dışı bırakılmıştır. Araştırmada örnekleme yapılmamış, erişilebilen tüm çalışmalar incelenmiştir. Veriler doküman incelemesi tekniğiyle analiz edilmiş; çalışmalar amaç, yöntem, kuramsal yaklaşım ve bulguları açısından karşılaştırılarak tematik analiz çerçevesinde değerlendirilmiş ve literatürdeki ortak eğilimler, farklı yaklaşımlar ile araştırma boşlukları ortaya konulmuştur.

1. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışma, deq'i yalnızca geleneksel bir beden işaretleme pratiği olarak değil beden, kimlik, kültürel hafıza ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kesişiminde şekillenen çok katmanlı bir sosyokültürel olgu olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın kuramsal çerçevesi, beden sosyolojisi, kimlik kuramları, kültürel hafıza çalışmaları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını disiplinlerarası bir bakış açısıyla bir araya getirmektedir. Böylece deq'in bireysel tercihlerin ötesinde, toplumsal ilişkiler, kültürel süreklilik ve kolektif anlam dünyası içerisinde nasıl üretildiği ve yeniden anlamlandırıldığı açıklanmaya çalışılmaktadır. Bunun için de dört ana çerçeve belirlenmeye çalışılmıştır; Beden sosyolojisi, kimlik, kültürel hafıza ve toplumsal cinsiyet.

Bu çalışmada beden sosyolojisi, kimlik kuramları, kültürel hafıza çalışmaları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları birbirinden bağımsız kuramsal açıklamalar olarak değil, deq dövmesini çok boyutlu biçimde yorumlamaya imkân sağlayan tamamlayıcı analiz araçları olarak ele alınmaktadır. Böylece deq, yalnızca geleneksel bir beden süsleme pratiği değil beden, kimlik, kültürel hafıza ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kesişiminde şekillenen dinamik bir sosyokültürel olgu olarak yeniden okunmaktadır.

1.1. Beden Sosyolojisi

Beden sosyolojisi, bedenin yalnızca biyolojik bir varlık olmadığını, toplumsal, kültürel ve siyasal süreçler içerisinde anlam kazanan bir yapı olduğunu kabul etmektedir. Bu bağlamda dövme, bedenin estetik olarak süslenmesinden çok, bireyin toplumsal aidiyetini, yaşam deneyimlerini ve kültürel kimliğini görünür kılan sembolik bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir. Nitekim beden, kültürel anlamların işlendiği ve toplumsal ilişkilerin görünür hâle geldiği bir yüzey niteliği taşımaktadır.[3] Scheper-Hughes ve Lock'un belirttiği gibi beden, bireysel, toplumsal ve siyasal boyutların kesiştiği çok katmanlı bir alandır.[4]

[3] Mary Douglas, *Natural symbols: Explorations in cosmology (London: Routledge*, 1973), 89.; John O'Neill, *Five bodies: The human shape of modern society* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985), 23.

[4] Nancy Scheper Hughes- Margaret M. Lock, "The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology", *Medical Anthropology Quarterly* 1/1 (1987), 7.

Bu yaklaşım doğrultusunda Michel Foucault'nun beden ve iktidar ilişkilerine yönelik çözümlemeleri, deq'i yalnızca bireysel bir tercih olarak değil, toplumsal normların, kültürel değerlerin ve iktidar ilişkilerinin beden üzerindeki yansımalarından biri olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Foucault'ya göre beden, iktidarın işlendiği pasif bir nesne olmanın ötesinde, aynı zamanda toplumsal anlamların üretildiği ve yeniden kurulduğu bir alandır[5]. Deq de bu yönüyle beden üzerinde taşınan kültürel kodların görünür hâle geldiği sembolik bir pratik olarak değerlendirilebilir.

Beden sosyolojisinin bir diğer önemli kuramsal dayanağını Pierre Bourdieu'nün habitus yaklaşımı oluşturmaktadır. Bourdieu'ye göre bireylerin gündelik yaşam pratikleri, içinde yetiştikleri toplumsal çevrenin ve kültürel deneyimlerin bedenselleşmiş biçimlerini yansıtmaktadır.[6] Bu anlamda habitus, yalnızca düşünme biçimlerini değil, bedenin kullanımını ve bedene yüklenen anlamları da şekillendirmektedir.[7] Deq geleneği de kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel pratiklerin bedene kazınmış bir yansıması olarak habitusun somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Böylece deq, yalnızca estetik bir uygulama değil, kültürel sermayenin ve toplumsal aidiyetin beden üzerinden görünür hâle geldiği bir ifade biçimi niteliği kazanmaktadır.

1.2. Kimlik Göstergesi Olarak DEQ

Kimlik, bireyin kendisini tanımlama biçiminin yanı sıra içinde bulunduğu toplumsal yapı ile kurduğu ilişkinin de önemli bir göstergesidir.[8] Günümüz sosyoloji literatüründe kimlik, sabit ve değişmez bir özellikten ziyade toplumsal etkileşim süreçleri içerisinde sürekli yeniden kurulan dinamik bir yapı olarak ele alınmaktadır.[9] Bu bağlamda beden, kimliğin görünür hâle geldiği ve bireyin kendisini toplumsal alanda ifade ettiği en önemli alanlardan biri olarak değerlendirilmektedir.[10] Beden, kimliğin görünür hâle geldiği[11] en önemli alanlardan biridir.

Deq dövmesi de bireyin ait olduğu aileyi, aşireti, etnik grubu veya kültürel topluluğu simgeleyen bedensel göstergelerden biri olarak değerlendirilebilir. Dövme motifleri yalnızca estetik tercihler değil, aynı zamanda bireyin toplumsal aidiyetini görünür kılan sembolik kodlardır.[12] Bu yönüyle DEQ, "kişisel kimliğin yanı sıra kolektif kimliğin de bedene işlenmiş biçimi olarak"[13] değerlendirmek mümkündür.

---

5 Michel Foucault, *Hapishanenin doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Kitabevi, 2019) 168; Ali Akay, *Michel Foucault'da iktidar ve direnme odakları* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2019), 84.

6 Pierre Bourdieu, *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*, çev. H. Tufan. (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 161.

7 Bourdieu, *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*, 171.

8 Nuri Bilgin, *Kimlik inşası* (İzmir: Aşina Kitaplar, 2007), 15.

9 Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, çev. Ümit Tatlıcan (İstanbul: Say Yayınları, 2010). 78.

10 Chris Shilling, *Beden ve sosyal Teori*, çev. İrfan Kaya (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016). 19.

11 Sâri Nöre, *Bir Düşlem Olarak Kadın Bedeni, Kadınlar ve Siyasal Yaşam* (İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 1991), 106.

12 Shilling, *Beden ve Sosyal Teori*, 88.

13 Bilgin, *Kimlik İnşası*, 157.

1.3. Kültürel Hafıza

Kültürel hafıza, bir toplumun geçmişe ilişkin bilgi, deneyim, inanç ve değerlerini semboller, ritüeller, metinler, anıtlar ve diğer kültürel taşıyıcılar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktaran, kolektif kimliğin sürekliliğini sağlayan toplumsal hatırlama biçimidir. Bu hafıza, bireysel anıların ötesinde kurumsallaşmış yapılar aracılığıyla korunur ve yeniden üretilir. Assmann'a[14] göre kültürel hafıza, geçmişi yalnızca muhafaza eden bir yapı değil; aynı zamanda bugünün ihtiyaçları doğrultusunda geçmişi yeniden anlamlandıran dinamik bir süreçtir. Benzer biçimde Halbwachs, bireysel hatırlamanın daima toplumsal çerçeveler içerisinde gerçekleştiğini, insanların geçmişi içinde bulundukları sosyal grupların referansları doğrultusunda yeniden kurduklarını belirtmektedir. Kültürel hafıza kavramını Halbwachs'ın ''Kolektif Hafıza'' konusundaki iddiaları, insanın iletişim kuran sosyal bir canlı olması gerçeğine dayandırarak vurgulamak gerekiyor. Halbwachs'a[15] göre, doğası gereği sosyal bir varlık olan insan, sosyal çevresinden bağımsız değildir. İnsanların yaptıkları ve davranışları birilerinin tanıklığında gerçekleşmektedir. Bu tanıklık toplumsal bir hafıza meydana getirmektedir. Böylece toplumsal hafıza, geçmiş deneyimlerin, ortak yaşam pratiklerinin ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan temel mekanizma haline gelmektedir. Bu aktarım yalnızca yazılı ya da sözlü kültür aracılığıyla değil, ritüeller, semboller ve beden pratikleri yoluyla da gerçekleşmektedir.[16] Bu yönüyle dövme, kültürel hafızanın beden üzerinde görünür hâle geldiği sembolik anlatım biçimlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Halbwachs'ın[17] kolektif hafıza yaklaşımı, bireysel belleğin toplumsal bağlam içerisinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre sosyal çevre kişilerin hafızalarını belirler. Bu çerçevede DEQ, yalnızca bireysel tercihlerin değil toplulukların ortak geçmişini, inanç sistemlerini ve kültürel deneyimlerini taşıyan kolektif hafızanın bedensel yansımaları olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde Clifford Geertz'in kültürlerin yorumlanmasına ilişkin yaklaşımı da DEQ'in sembolik anlam dünyasını açıklamada önemli katkılar sunmaktadır. Geertz'e[18] göre kültür, insanların anlam ürettikleri semboller sistemidir. Bu bakımdan deq motifleri yalnızca estetik şekiller değil, toplumsal belleği, ortak değerleri ve kültürel kimliği görünür kılan sembolik anlatılardır. Bu değerlendirmeler ışığında deq, geçmiş ile bugün arasında kültürel sürekliliği sağlayan, toplumsal hafızayı bedene taşıyan ve kuşaklararası aktarımı mümkün kılan yaşayan bir kültürel miras olarak değerlendirilebilir.

Clifford Geertz'in kültürlerin yorumlanmasına ilişkin yaklaşımı da deq 'in sembolik anlam dünyasını açıklamada önemli katkılar sunmaktadır. Geertz'e[19] göre kültür, insanların dünyayı anlamlandırırken oluşturdukları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları semboller

14 Jan Assmann, *Kültürel bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 54.

15 Maurice Halbwachs, *Kolektif Hafıza,* çev. Banu Barış (Ankara: Heretik Yayınları, 2017).

16 Gökçen Başaran İnce, *Medya ve Toplumsal Hafıza. Kültür ve İletişim,* (2010), 13.

17 Maurice Halbwachs, *Kolektif Hafıza*, çev. Banu Barış (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 35.

18 Clifford Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması,* çev. H. Arslan (İstanbul: Dost Kitabevi, 2010).

19 Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, 17.

sistemi olup, bu semboller aracılığıyla toplumsal yaşam anlam kazanmaktadır. Bu nedenle kültürel olguların anlaşılabilmesi, yalnızca onların görünür biçimlerinin değil, taşıdıkları anlam katmanlarının da yorumlanmasını gerektirmektedir.[20] Bu bakımdan deq motifleri yalnızca estetik şekiller değil, toplumsal belleği, ortak değerleri, inanç sistemlerini ve kültürel kimliği görünür kılan sembolik anlatılar olarak değerlendirilebilir. Dövme motifleri, ait olunan topluluğun tarihsel deneyimlerini ve kültürel kodlarını beden üzerinde somutlaştırarak sembolik iletişimin önemli araçlarından biri hâline gelmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında deq, geçmiş ile bugün arasında kültürel sürekliliği sağlayan, toplumsal hafızayı bedene taşıyan ve kuşaklararası kültürel aktarımı mümkün kılan yaşayan bir kültürel miras olarak değerlendirilebilir. Bu noktada Edward Said'in oryantalizm yaklaşımı, Batı'nın Doğu toplumlarını ve onların kültürel pratiklerini belirli söylemler aracılığıyla temsil ettiğini ve bu temsillerin çoğu zaman iktidar ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.[21] Bu çerçevede deq gibi geleneksel beden pratikleri de yalnızca yerel kültürel anlamlarıyla değil, modernleşme süreçleri ve Batılı temsil biçimleri içerisinde yeniden tanımlanan kültürel göstergeler olarak değerlendirilebilir. Böylece Said'in yaklaşımı, deq 'in günümüzdeki kültürel konumunun ve geleneksel beden pratiklerine yönelik bakış açılarının eleştirel bir perspektifle değerlendirilmesine kuramsal katkı sağlamaktadır.

2. Deq'in Anlamı Tarihsel ve Kültürel Arka Planı

Dövme genellikle Mezopotamya bölgesinde yaşayan insanların kültürü çerçevesinde ele alınmaktadır. Fakat dövme geleneği yalnızca Mezopotamya'ya özgü değildir. Antik Mısır mumyalarında MÖ 2000'lere tarihlenen dövmeler tespit edilmiştir. Ayrıca Britonlar, Galyalılar, Traklar ve Japon toplumlarında da tarihsel dövme örnekleri görülmektedir. Japonya'da irezumi geleneğinin MÖ 10.000'lere kadar uzandığı belirtilmektedir. Alpler'de bulunan ve yaklaşık 5300 yıl önce yaşadığı düşünülen Ötzi'nin bedenindeki dövmeler de dünyanın en eski dövme örneklerinden biri kabul edilmektedir.[22] Dövmenin çok eskilere dayanan tarihi ile beraber kendi içerisinde farklı anlamlar taşıyan çeşitleri bulunmaktadır. Bunlardan biri deq'tir.

Genel olarak dövme biçimi şeklinde tanımlanan bu işaret, Kürtçe'de deq, Süryanice'de daqqe veya dyoqo, bazı kaynaklarda ise xał ve Asurca'da rushma olarak adlandırılan geleneksel bir dövme biçimidir.[23] Türkiye'de özellikle Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır illerinde yaygın olarak görülmektedir. Deq geleneği Kürtler ve Yezidiler başta olma üzere Araplar, Süryaniler, Türkmenler ve bölgedeki diğer topluluklarda da benzer biçimlerde uygulanmıştır.

---

20 Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması,* 31.

21 Edward. W. Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. N. Uzel (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 28.

22 Semra Kılıç Karatay, Aksaray'da Unutulan Bir Gelenek "Dövme Sanatı", *Journal of Awareness* 3/5 (2018), 151.

23 Ahmet Taşğın- Marcelo Mollica, "Türkiye'nin Siverek Bölgesinde Dövme Geleneği", *Middle Eastern Studies* 53/2 (2017), 273.

Ekmen'e[24] göre deq sözcüğünün kökeni, Süryanice'de "delmek" anlamına gelen dyoqo kelimesine dayandırılmaktadır. Bu etimoloji, dövmenin uygulanış tekniğiyle doğrudan ilişkilidir, çünkü işlem, derinin delinerek kalıcı iz bırakılması esasına dayanır. Bu yönüyle deq yalnızca estetik bir beden süslemesi değil, aynı zamanda kültürel hafızanın bedene kazınmış bir ifadesidir.

Geleneksel terminolojide erkek dövme ustasına deqqak (dekkak), kadın dövme ustasına deqqake (dekkake) denilmektedir. Dövme taşıyan erkek için medquk (medkuk), kadın için ise medquke (medkuke) ifadeleri kullanılmaktadır.[25] Bu adlandırmalar, deq pratiğinin yalnızca estetik bir uygulama değil, toplumsal statü ve mesleki uzmanlık içeren yerleşik bir kültürel alan olduğunu göstermektedir.

Deq'in tarihsel kökenleri oldukça eskidir. 6. yüzyılın başlarında Amidalı Aëtius, Medicae Artis Principes adlı eserinde deq yapımında kullanılan malzemeleri ve uygulama yöntemlerini ayrıntılı biçimde aktarmıştır. Buna göre çam ağacı kabuğu, paslanmış bronz, sakız ve ağaç yağı ezilerek karıştırılmakta; ayrıca bronz sirke ile karıştırılarak ikinci bir karışım hazırlanmakta, ardından pırasa suyu ile deri temizlenerek desen işlenmekteydi. Bu bilgi, deq geleneğinin Mezopotamya coğrafyasında uzun süreli tarihsel devamlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Kadınlara yapılan dövmelerde dövmeci, mürekkebe batırılmış iğne ile önce deseni çizer, ardından boya deri altına işlerdi. Kullanılan mürekkep çoğu zaman anne sütü, bitkisel karışımlar, hayvan bağırsağı ve lamba isi gibi maddelerden hazırlanırdı.[26] Bu durum, deq uygulamasının yerel bilgi, halk hekimliği ve kadınlar arası aktarım ağlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Deq motifleri çoğunlukla çizgiler, yıldızlar, güneş, ay, yarım daire, haç, dikdörtgen, zikzak, üçgen ve hayvan figürlerinden oluşmaktadır. Güneydoğu Anadolu'daki dövme motifleri genel olarak bitkisel, geometrik, hayvansal, figüratif ve boy/aşiret sembolleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu motifler yalnızca süs amacı taşımamakta; bereket, doğurganlık, sağlık, nazardan korunma, sadakat, cesaret, aidiyet ve toplumsal statü gibi anlamlar da içermektedir.[27]

Örneğin ay motifi uzun yaşamı, güneş bilgeliği ve doğurganlığı, tamga kişinin ait olduğu soy veya aşireti, kaz ayağı ölen ruhların cennete ulaşmasını, yıldız ise güzellik ve yara izlerini gizlemeyi simgelemektedir.[28] Üç nokta motifi kadınlar tarafından kuma gelmesini önlemek amacıyla yapılırken, yılan figürü sağlık ve bereketi temsil etmektedir.[29]

---

24 Kübra Nur Ekmen, *Mardin Süryanileri: Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle* (İstanbul: Çınaraltı Yayınları, 2023), 214.

25 Taşğın- Mollica, "Türkiye'nin Siverek Bölgesinde Dövme Geleneği", 273.

26 Jaclynn Ashly, "Deq: The Tattooist Preserving The Ink of a Disappearing Culture" *Aljazeera* (8 Jan 2023).

27 Uysal Yenipınar-Mehmet Sait Tunç, *Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı: Beden Yazıtları* (Ankara: Etki Yayınları, 2013), 2.

28 Mümtaz Fırat, *Kaybolan İzler: Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 88.

29 Fırat, *Kaybolan İzler: Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak*, 92.

Bununla birlikte dövmenin anlamı toplumdan topluma değişmiştir. Maori ve Hawai toplumlarında aidiyet, güç, estetik ve statü göstergesi olarak kullanılırken[30] Samoa toplumunda cinsiyet, cesaret, inanç ve toplumsal konumun işareti olmuştur.[31] Mezopotamya toplumlarında ise deq daha çok kimlik, güzellik, korunma, sağlık, bereket ve aşiret aidiyeti ile ilişkilendirilmiştir.

Türkiye'de deq geleneği günümüzde büyük ölçüde yaşlı kuşak kadınların bedenlerinde görülen kültürel bir iz olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle Şanlıurfa/Siverek, Mardin, Viranşehir, Karacadağ, Derik ve Diyarbakır kırsalında bu geleneğin izlerine rastlanmaktadır. Ancak modernleşme, kentleşme, dini yorumlar ve estetik anlayışın değişmesiyle birlikte deq uygulamasının giderek zayıfladığı, yaşayan bir gelenekten çok kültürel hafıza unsuruna dönüştüğüne[32] yönelik görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler de göz önüne alınarak deq kimlik, beden, kültürel hafıza ilişkisi bu süreci anlaşılır kılacaktır.

2.1. Kimlik ve Beden Sosyolojisi Bağlamında Deq

Deq, yalnızca bedene işlenen estetik bir süsleme pratiği değil, aynı zamanda bireyin toplumsal aidiyetini, cinsiyet kimliğini, statüsünü ve kültürel belleğini görünür kılan sembolik bir beden pratiğidir. Bu nedenle deq olgusunu anlamlandırmada beden sosyolojisi ve kimlik kuramları önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. İnsanı diğerlerinden ayıran, onu özgün bir birey hâline getiren ve farklılıkların yanı sıra düşünsel süreçlerin de taşıyıcısı olan beyin, kişinin en mahrem organı olarak kabul edilir. Her ne kadar birey düşüncelerini gizleyebilse de beden, bu düşüncelerin ve iç dünyasının dışavurumunda önemli bir araç işlevi görür. Bu niteliğiyle beden, kendine özgü bir ifade sistemi geliştirirken bireyin hem toplumsal yaşamında hem de kişilerarası etkileşimlerinde kimliğini görünür kılan en temel araçlardan biri hâline gelir. Sınıfsal konum, toplumsal cinsiyet, kültürel birikim ile tarihsel ve mekânsal koşulların şekillendirdiği düşünce dünyası bedene yansımaktadır. Bu yansımalar; beden duruşu, bakışlar, giyim tarzı, yüz ifadeleri, jest ve mimikler gibi çeşitli göstergeler aracılığıyla görünürlük kazanır. Bu açıdan beden, bireyin doğrudan ifade edemediği mahremiyetini, kimliğini ve içinde bulunduğu tarihsel ile toplumsal bağlamı dışa vuran işaretler bütünü olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle beden, anlamı ancak içinde bulunduğu bağlam dikkate alınarak çözümlenebilen ve okunabilen toplumsal bir metin niteliği taşımaktadır.[33] Kimliğin yansıtılması, insanın tanımlanma biçimleri bedenin ve özelde de organın tanımlanması ile şekillenir. Bu şekillenme ve tanınma, kimlik oluşumu modern dönemlerin bedeni tezahür eden en iyi simgesidir.

Beden, yalnızca biyolojik özellikleriyle var olan tarafsız ve doğal bir yapı değil; iktidar ilişkilerinin, kültürel kodların, toplumsal normların ve aidiyet biçimlerinin şekillendiği

30 Enid Schildkrout, "Inscribing the body". *Annual Review of Anthropology* 33 (2004), 322.

31 Margo DeMello, *Bodies of İnscription: A Cultural History Of The Modern Tattoo Community* (Duke University Press, 2000), 57.

32 Fırat, *Kaybolan İzler: Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak*, 133.

33 İbrahim, Mavi, İktidar ve Beden, (İstanbul: Kitapyurdu doğrudan yayıncılık, 2023).

toplumsal bir alandır. Bu bağlamda dövme gibi kalıcı bedensel uygulamalar, söz konusu toplumsal süreçlerin bedende görünür hâle gelen yansımaları olarak değerlendirilebilir. Deq pratiği ise bedeni, toplumsal belleğin, etnik kimliğin ve toplumsal cinsiyete ilişkin normların aktarıldığı ve temsil edildiği bir taşıyıcıya dönüştürmektedir.

Bu bağlamda deq, bir yandan bireyin kendi bedeni üzerinde anlam üretme biçimi, diğer yandan topluluğun birey üzerinde bıraktığı kültürel izin ifadesidir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'da kadınların yüz, el, çene, alın ve bilek bölgelerine yapılan deq motifleri, yalnızca kişisel tercihi değil, kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal kimlik kodlarını da temsil etmektedir. Bu nedenle deq'in sosyolojik çözümlemesi, bedenin nasıl toplumsallaştığını ve kimliğin nasıl bedenselleştiğini anlamayı gerektirir.

Beden, kültürel pratiklerin ve toplumsal eylemlerin farklı bağlamları içerisinde anlam kazanan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda beden; sağlık, siyasal iktidar ve tahakküm, travma, din, toplumsal cinsiyet, benlik, duygu ve teknoloji gibi çeşitli alanlarla kurduğu ilişkiler üzerinden incelenmektedir. Bedenin farklı işlev ve görünümlerini merkeze alan bu yaklaşım, bedenin tekil bir yapıdan ziyade çok katmanlı ve çok boyutlu bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Bu perspektiften hareketle geliştirilen "çoklu beden" yaklaşımı ise bedenin ele alınan boyutlarına göre farklı beden biçimlerinin varlığını kabul etmektedir. Douglas[34], bedenin sosyal ve fiziksel yönlerine gönderme yaparak 'iki bedene' dikkat çekmiştir. Bedenin çok boyutlu yapısını açıklamaya yönelik yaklaşımlar arasında, Scheper-Hughes ve Lock[35] tarafından geliştirilen "üç beden" modeli önemli bir yere sahiptir. Bu modele göre beden; bireysel beden, sosyal beden ve siyasal beden olmak üzere üç farklı düzlemde ele alınmaktadır. O'Neil[36] bu sınıflandırmayı genişleterek bedeni dünyanın bedeni, sosyal beden, siyasal beden, tüketici bedeni ile tıbbi (tıbbileştirilmiş) beden olmak üzere beş farklı kategori çerçevesinde değerlendirmiştir.

Bedeni tanımlama konusunda Patocka[37] bedeni yalnızca anatomik ya da fizyolojik incelemelerin konusu olarak değerlendirmez. Ona göre insan bedeni, öncelikle bireyin doğrudan deneyimlediği ve yaşamını sürdürürken sürekli içinde bulunduğu öznel bir olgudur. Yaşayan bedenin varlığı, anatomik ve fizyolojik bedenin mevcudiyetini gerektirse de öznel beden, nesnel bedenin basit bir yansıması değildir. Bu nedenle beden, bir yönüyle öznel deneyimin taşıyıcısı olurken, diğer yönüyle insan yaşamının vazgeçilmez koşulu olması bakımından nesnel bir gerçeklik niteliği de taşımaktadır.

Beden sosyolojisi ve iktidar ilişkileri üzerine en etkili kuramsal katkılardan biri Michel Foucault tarafından ortaya konulmuştur. Foucault'ya[38] modern toplumlarda beden, iktidarın

---

34 Mary Douglas, *Natural symbols: Explorations in Cosmology* (London: Routledge, 1973).

35 Nancy Scheper vd. "The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology", *Medical Anthropology Quarterly* 1/1 (1987).

36 John O'Neill, Five bodies: The Human Shape Of Modern Society.

37 Jan Patocka. "Body, Community, Language, World". *Open Hourt* 3 (1997).

38 Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 32.

en görünür ve en etkin biçimde işlediği alanlardan biridir. İktidar, yalnızca hukuki düzenlemeler aracılığıyla değil; bedeni disipline eden, denetim altında tutan ve belirli normlara uygun biçimde şekillendiren mekanizmalar yoluyla da işlev görmektedir. Bu çerçevede beden, tarihsel süreç boyunca cezalandırılan, eğitilen, gözetim altında tutulan ve yeniden biçimlendirilen bir toplumsal alan olarak varlık göstermiştir. Dolayısıyla bedeni, siyasal iktidar ilişkilerinden ve toplumsal güç dinamiklerinden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir.

Aktay'a[39] göre beden, kimliğin kurulması ve farklılığın görünür kılınmasında en önemli toplumsal alanlardan biridir. Farklı ideolojiler, siyasal iktidarlar ve dinler, beden üzerinde hâkimiyet kurarak kendi değer ve normlarını görünür kılmaya çalışmaktadır. Buna karşılık bireyler de bedenlerini, bu ideolojik, siyasal ya da dinsel müdahalelere karşı direniş ve özneleşme alanı olarak yeniden inşa edebilmektedir. Bu durum, bedenin hem iktidarın uygulanma zemini hem de iktidara karşı geliştirilen direncin taşıyıcısı olabildiğini göstermektedir. Beden sosyolojisinin ortaya koyduğu kuramsal çerçeve ve güncel ampirik örnekler, özellikle küreselleşme sürecinde bedenin dinî, siyasal ve ideolojik güç mücadelelerinin merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda küresel ölçekte işleyen siyasal beden politikaları ile bireylerin bedenleri üzerinden geliştirdikleri kimlik ve farklılık stratejileri arasındaki gerilim, çağdaş dünyanın temel toplumsal çatışma alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Deq pratiği bu açıdan değerlendirildiğinde, beden üzerinde kurulan alternatif bir anlam rejimi olarak görülebilir. Resmî kurumların, modern estetik normların veya dini yasakların dışında kalan deq, yerel toplulukların beden üzerinde kendi kültürel otoritesini kurma biçimidir. Özellikle kadın bedenine işlenen deq motifleri hem toplumsal denetimin hem de toplumsal aidiyetin işaretleri olarak okunabilir. Bir başka ifadeyle beden, burada hem iktidarın nesnesi hem de kültürel direnişin yüzeyi hâline gelir.

Foucault'nun "iktidar bedenleri üretir"[40] yaklaşımı düşünüldüğünde, deq yalnızca bedene sonradan eklenen bir süs değil, bireyin hangi topluluğa ait olduğunu belirleyen sosyal bir işaretleme mekanizmasıdır. Deq taşıyan beden, toplum içinde okunabilir, sınıflandırılabilir ve tanımlanabilir hâle gelir. Böylece beden, kültürel kimliğin görünür arşivine dönüşmektedir.

Pierre Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımında beden, toplumsal yaşamın anlaşılmasında merkezi bir kavramsal konuma sahiptir. Arpacı'ya[41] göre Bourdieu, özne-yapı ve birey-toplum karşıtlığını aşmaya yönelik kuramsal çabalarında, toplumsal yapıların beden aracılığıyla nasıl içselleştirildiğini ve somutlaştığını göstermeyi temel bir yöntem olarak benimsemiştir. Bu doğrultuda beden, yalnızca toplumsal süreçlerden etkilenen pasif bir unsur değil,

39 Yasin Aktay, "İktidar Nesnesi ve Kaynağı Olarak Beden ve Kimlik Politikaları: Kamusal Alan Tartışmalarına Bir Dipnot," *Sivil Toplum Dergisi* 2 / 15 (Nisan - Mayıs – Haziran, 2003).

40 Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 32.

41 Murat Arpacı, "Pıerre Bourdieu'nün Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik" *İmgelem* 4/6 (2020), 245-264

aynı zamanda toplumsal pratikleri üreten ve yeniden şekillendiren etkin bir özne niteliği taşımaktadır. Böylece beden, birey ile toplum arasında kurulan katı metodolojik ayrımları sorgulayan ve bu ikiliği aşmaya imkân tanıyan bir işlev üstlenmektedir.

Bourdieu'nün beden anlayışı, özellikle sınıf temelli toplumsal eğilimlerin ve pratiklerin açıklanmasında daha belirgin hâle gelmektedir. Onun geliştirdiği habitus, kültürel sermaye, sembolik şiddet ve eril tahakküm gibi temel kavramlar, toplumsal yapıların bedensel pratikler aracılığıyla içselleştirilmesi ve yeniden üretilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Bu nedenle bedenselleşme, Bourdieu'nün kuramsal çerçevesinde yalnızca bireysel deneyimi açıklayan bir unsur değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin nasıl sürdürüldüğünü anlamaya imkân veren temel bir analiz ekseni olarak öne çıkmaktadır. Habitus, bireylerin bedenselleştirdiği eğilim ve yatkınlıkları; kültürel sermaye ise beden aracılığıyla kazanılan bilgi, beceri ve yetkinlikleri ifade etmektedir. Eril tahakküm ise toplumsal cinsiyet farklılıklarını yeniden üreterek ataerkil iktidarın beden üzerinde somutlaşmasını sağlayan bir yapı niteliğindedir. Buna karşılık sembolik şiddet, hem bu bedensel yatkınlıkların oluşumuna zemin hazırlayan hem de eril tahakkümün beden üzerinden yeniden üretilmesini mümkün kılan sembolik mekanizmaların ve iktidar ilişkilerinin bütününü kapsamaktadır.

Pierre Bourdieu'ye[42] göre toplumsal yaşam, bireylerin bilinçli tercihlerinden çok, içinde yetiştikleri sosyal dünyanın bedenlerine ve davranışlarına kazıdığı eğilimler doğrultusunda şekillenir. Bourdieu bu içselleşmiş yatkınlıklar sistemini habitus kavramıyla açıklar. Habitus, düşünme, davranma, beğenme ve algılama biçimlerinin toplumsal süreçler içinde bedene yerleşmiş hâlidir.

Deq geleneği habitus kavramı açısından değerlendirildiğinde, bireyin bedeni üzerinde taşıdığı motiflerin kişisel seçimden çok kolektif öğrenme süreçlerinin sonucu olduğu görülür. Hangi motifin nereye yapılacağı, hangi yaşta uygulanacağı, hangi anlamı taşıdığı gibi unsurlar toplumsal olarak öğrenilir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Böylece deq, toplumsal habitusun bedendeki görünür tezahürü olur.

Bourdieu'nün sosyal sermaye kavramı da deq'in toplumsal işlevini anlamada açıklayıcıdır. Sosyal sermaye, bireyin ait olduğu ağlar, ilişkiler ve tanınma biçimleri üzerinden elde ettiği toplumsal değeri ifade eder.[43] Deq taşıyan bir birey, belirli bir aşirete, etnik topluluğa veya kültürel çevreye ait olduğunu görünür kılar. Bu görünürlük, bireye tanınma, güven, aidiyet ve topluluk içi kabul sağlayabilir. Özellikle kırsal topluluklarda deq, bireyin "bizden biri" olduğunun işareti olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla deq, yalnızca estetik değil, aynı zamanda bedene yazılmış sosyal sermayedir. Beden, burada toplumsal ilişkilere erişim sağlayan sembolik bir kaynağa dönüşmektedir.

---

42 Pierre Bourdieu, *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri*, ed. Mehmet Murat Şahin ve Ahmet Zeki Ünal. (İstanbul: Heretik Yayıncılık, 2015), 91,

43 Pierre Bourdieu, *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri,* ed. Mehmet Murat Şahin - Ahmet Zeki Ünal (İstanbul: Heretik Yayıncılık, 2015), 249.

Judith Butler, bedenin yalnızca biyolojik bir varlık olmadığını, toplumsal söylemler, normlar ve tekrar eden performanslar aracılığıyla anlam kazandığını savunur. Butler'ın[44] performativite (edimsellik) yaklaşımı, öznenin tarihsel ve kültürel bağlamdan bağımsız düşünülemeyeceğini; bireysel iradenin de mutlak bir özgürlüğe sahip olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Buna göre bireylerin kullandıkları dil, kurdukları ifadeler ve gerçekleştirdikleri eylemler, iktidarın ürettiği söylemsel yapıların etkisi altında şekillenmektedir. Performatif tekrarlar ise bu söylemlerin sürekli yeniden üretilmesini sağlayarak onların doğal ve sorgulanamaz gerçeklikler gibi algılanmasına katkıda bulunur. Bununla birlikte Butler'ın yaklaşımı, öznenin tamamen ortadan kalktığını ya da iradesinin bütünüyle yok sayıldığını ileri sürmez. Aksine, öznenin iradesini biçimlendiren tarihsel ve toplumsal süreçleri görünür kılarak, daha eleştirel, özerk ve özgür kimliklerin kurulabilmesine imkân sağlayacak kuramsal bir zemin sunmaktadır. Butler'a[45] göre kimlik, sabit ve doğal bir öz değil, sürekli yeniden üretilen toplumsal bir performanstır Özellikle kadınlık ve erkeklik gibi kategoriler, bedensel tekrarlar yoluyla kurulmaktadır.

Deq uygulaması Butler'ın yaklaşımıyla değerlendirildiğinde, beden üzerinde tekrar eden kültürel bir performans olarak okunabilir. Kadınların alın, çene, dudak veya ellerine yaptırdığı motifler, yalnızca süs değil, kadınlık kimliğinin toplumsal olarak tanınan biçimlerinden biridir. Benzer şekilde erkeklerin şakak, el veya göğüs bölgelerine yaptırdığı deq motifleri de erkeklik, cesaret veya statüyle ilişkilendirilebilir.

Bu bağlamda deq, toplumsal cinsiyet rollerinin bedensel olarak sahnelenmesine katkı sunar. Beden üzerindeki işaretler, bireyin kim olduğunu değil; toplum içinde nasıl görünmesi beklendiğini de yansıtır. Butler'ın ifadesiyle beden, toplumsal normların tekrar yoluyla üretildiği bir yüzeydir. Deq de bu tekrarın yerel ve tarihsel bir biçimidir.

Ayrıca modernleşme sürecinde deq'in "geri", "ilkel" ya da "istenmeyen" olarak damgalanması da beden üzerindeki söylemsel iktidarı göstermektedir. Hangi bedenin güzel, modern veya makbul sayılacağına ilişkin normlar değiştikçe, deq taşıyan bedenlerin toplumsal anlamı da dönüşmektedir. Bu nedenle deq, yalnızca geleneksel bir pratik değil, beden üzerinde süren anlam mücadelelerinin de parçasıdır.

Kimlik ve beden sosyolojisi açısından deq, bireysel tercihin ötesinde toplumsal bir pratiktir. Foucault açısından beden üzerinde işleyen iktidar ilişkilerini, Bourdieu açısından bedene kazınmış habitusu ve toplumsal sermayeyi, Butler açısından ise kimliğin performatif biçimde üretilmesini görünür kılar. Bu yönüyle deq, toplumsal kimliğin de canlı bir göstergesidir.

---

44 Judith Butler, "Dikkatli Bir Okuma İçin." *Çatışan Feminizmler Felsefi Fikir Alışverişi*, çev. Feride Evren Sezer. (İstanbul: Metis Yayınları, 2021), 147.

45 Judith Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. B. Ertür. (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 52.

2.2. Kültürel Miras ve Geleneksel Uygulamalar Çerçevesinde Deq

Deq, yalnızca bireysel beden süslemesi ya da estetik tercih olarak değerlendirilemeyecek kadar çok katmanlı bir kültürel pratiktir. Şanlıurfa/Siverek, Mardin, Diyarbakır ve çevresinde görülen bu geleneksel dövme biçimi, aidiyet, korunma, bereket, statü, inanç ve toplumsal hafıza gibi anlamlar taşıyan sembolik bir kültürel miras unsurudur. Bu yönüyle deq, somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilebilecek, kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgi ve uygulamalar arasında yer almaktadır.

UNESCO'ya[46] göre somut olmayan kültürel miras, toplulukların kimlik duygusu geliştirmesine katkı sağlayan sözlü anlatımlar, ritüeller, el sanatları, toplumsal uygulamalar ve geleneksel bilgi biçimlerinden oluşmaktadır. Deq de bu tanıma uygun biçimde, belirli toplulukların kolektif belleğinde yaşayan, ustadan çırağa ya da kadınlar arası aktarım yoluyla sürdürülen bedensel bir kültür pratiğidir. Bu nedenle deq'in incelenmesi, yalnızca dövme sanatı değil, kültürel süreklilik, temsil ve hafıza açısından da önem taşımaktadır. bu kapsamda fikirler geliştiren Edward Said'e göre Doğu toplumları, Batı merkezli bilgi sistemlerinde çoğu zaman egzotik, irrasyonel, geri kalmış ya da değişime kapalı biçimlerde temsil edilmiştir. Said[47] bu temsil biçimini oryantalizm olarak adlandırmakta ve bunun yalnızca kültürel bir söylem değil, aynı zamanda siyasal bir iktidar biçimi olduğunu belirtmektedir.

Deq pratiği de özellikle dışarıdan bakıldığında zaman zaman "ilkel", "acı verici", "arkaik" ya da "modern olmayan" bir gelenek şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşım, deq'in yerel anlam dünyasını göz ardı eden dışsal ve indirgemeci bir bakış açısını yansıtır. Oysa deq, uygulandığı topluluklar açısından estetik, korunma, bereket, aidiyet ve hafıza anlamları taşıyan çok yönlü bir pratiktir. Said'in yaklaşımı çerçevesinde deq'i değerlendirmek, onu yalnızca egzotik bir folklor öğesi gibi görmek yerine, kendi tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde anlamayı gerektirir. Çünkü yerel beden pratikleri üzerine üretilen bilgi, çoğu zaman iktidar ilişkilerinden bağımsız değildir. Deq'in uzun süre "geri kalmışlığın simgesi" olarak kodlanması da modernleşmeci ve merkezî bakış açılarının bir sonucudur. Bu nedenle deq üzerine yapılacak akademik çalışmalar, temsil sorununu dikkate almalı ve yerel aktörlerin sesine öncelik vermelidir. Yerelden bağımsız düşünülecek her çalışmanın da karşılık bulamayacağı bilinmelidir. Bu kapsamda Deq batı gözüyle değil, toplumsal kültürün taşıyıcısı olan motifler ve değerler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Oryantalist bakış açısı ve refleks ile ilkel yaklaşımlar şeklinde değil, toplulukların kültürel hafızaları, birikimleri ve aidiyetleri olarak okunmalıdır.

Kültür bütün medeniyetlerde geleceğe taşınan ve geçmişin mirasından beslenen bir süreç olarak görülmektedir. Toplumların varlığının temeli kültürel olarak var olmalarından geçmektedir. Bu süreci değerlendiren Clifford Geertz[48] kültürü insanların ördüğü anlam ağları olarak tanımlar ve sosyal bilimcinin görevinin bu anlam ağlarını çözümlemek olduğunu

46 UNESCO, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003 Sözleşmesi Türkçe Metni)*. (Paris: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2018), 5.

47 Edward. W. Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Nur Uzel (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 15.

48 Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması,* 17.

ifade eder. Geertz'e göre kültürel pratikler yalnızca davranış değil yorumlanması gereken sembolik metinlerdir. Bu yaklaşım, deq gibi sembolik beden uygulamalarının anlaşılmasında son derece işlevseldir.

Deq motifleri, yıldız, güneş, ay, yılan, üçgen, zikzak, haç, nokta ve tamga gibi semboller aracılığıyla belirli anlamlar taşımaktadır. Örneğin güneş motifi doğurganlık ve yaşam enerjisini, yılan motifi sağlık ve korunmayı, üçgen motifi kadınlık ve rahmi, tamga ise soy veya aşiret aidiyetini simgeleyebilmektedir. Bu nedenle deq motifleri, beden üzerine yazılmış sembolik bir dil olarak değerlendirilebilir. Geertz'in yoğun betimleme yöntemi açısından bakıldığında, bir deq motifinin anlamı yalnızca şeklin kendisinde değil onu yaptıran kişinin yaşı, cinsiyeti, toplumsal konumu, inancı ve yaşadığı çevre ile çözümlenebilir. Örneğin aynı yıldız motifi bir kadın için güzellik ve nazardan korunma anlamı taşırken, başka biri için yalnızca aile geleneğinin devamı olabilir. Dolayısıyla deq'i anlamak, yalnızca motifleri listelemek değil onların yerel bağlam içindeki anlamlarını yorumlamaktır. Bu bağlamı aynı zamanda kültürel pratiklerle beraber düşünmek gerekmektedir.

Kültür bir toplumun hafızasıdır. Bu hafızanın sürekliliği de önce bireylere ardından topluluklara bağlıdır. Bu kapsamda süreci sürdürebilir kılacak olan hafızadır. Tayanç'a[49] göre hafıza kavramı, yaşanılan bir olayın geçmiş ile ilişkisinin zihinde saklanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Saklama eylemi, her ne kadar bireysel eylem olarak açıklansa da toplumsal bir yönünün de olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda yaşanmışlıkların imgeler aracılığıyla saklanması bir hafızaya sahip olduğunun göstermektedir. Bu durumda her bireyin de bir hafızaya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu hafızanın toplumun temel değerlerini taşıma noktasında önemi de söz konusudur. Kültürlerin çoğunda sözlü aktarımlar mevcuttur. Bu sözlü aktarımların nesilden nesile aktarılmasında birey ve toplulukların hafızası, yaşanmışlıkları etkili olmaktadır. Toplumsal hafıza, kendi dinamikleri içerisinde kolektif, tarihsel ve kültürel hafızanın oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Kolektif hafıza ise bireysel anıların ötesine geçerek ortak geçmişe ilişkin hatırlama pratiklerini, resmî anma ritüellerini, toplumsal temsilleri ve ortak kimlikleri besleyen manevi ile bütünleştirici unsurları kapsamaktadır. Bu hafıza biçimi; kişisel tanıklıklar, sözlü tarih anlatıları, gelenekler, mitler, dil, sanat ve popüler kültür gibi farklı toplumsal alanlar aracılığıyla üretilmekte, aktarılmakta ve yeniden şekillenmektedir.[50] Başaran İnce[51] aynı olayı birlikte deneyimleyen bireylerin zihinlerinde farklı biçimlerde yer eden anıların, ortak bir kolektif hafızanın varlığına işaret ettiğini belirtmektedir.

Maurice Halbwachs'a[52] göre hafıza yalnızca bireysel zihinde bulunan psikolojik bir süreç değildir, toplumsal gruplar tarafından şekillendirilen ve sürdürülen kolektif bir yapıdır. İn-

49 Mehmet Tayanç, *Kent İmgesi ve Kentli Kimliği: Şanlıurfa Kent İmgeleri Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: DBY Yayınları, 2021), 153.

50 Jeffrey. K. Olick, "Collective Memory: The Two Cultures", *Sociological Theory* 17/3 (1999), 336.

51 Başaran İnce, "Medya ve Toplumsal Hafıza", 11.

52 Halbwachs, *Kolektif Hafıza,* 41.

sanlar geçmişi, ait oldukları toplumsal çerçeveler içinde hatırlarlar. Bu nedenle gelenekler, ritüeller ve semboller kolektif hafızanın taşıyıcılarıdır. Deq, bu açıdan bedene kazınmış bir hafıza biçimi olarak değerlendirilebilir. Bir kadının yüzünde ya da ellerinde taşıdığı motifler, yalnızca kişisel tercih değil annesinden, ninesinden veya yaşadığı topluluktan devraldığı kültürel geçmişin işaretleridir. Böylece beden, geçmiş kuşakların deneyimini bugüne taşıyan canlı bir arşive dönüşmektedir. Özellikle modernleşme, kentleşme ve göç süreçleriyle birlikte deq yaptırma pratiği azalmış olsa da yaşlı kuşakların bedenlerinde bulunan motifler kültürel hafızanın görünür izleri olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle saha araştırmalarında deq taşıyan bireylerle yapılan görüşmeler, yalnızca kişisel yaşam öykülerini değil aynı zamanda bölgenin toplumsal tarihini kolektif hafızasını da ortaya koymaktadır.

Halbwachs'ın kuramı çerçevesinde deq, unutulmaya yüz tutmuş bir geleneğin hatırlama aracıdır. Çünkü topluluklar kimi zaman yazılı belgelerle değil, bedenler, ritüeller ve semboller aracılığıyla geçmişlerini korurlar. Deq de bu sembolik hafıza araçlarından biridir. Kültürel miras ve geleneksel uygulamalar çerçevesinde deq, temsil, anlam ve hafıza boyutlarıyla ele alınması gereken çok yönlü bir kültürel olgudur. Said'in oryantalizm yaklaşımı, deq'in dışarıdan kurulan indirgemeci temsillerine dikkat çekerken, Geertz'in kültürel yorumlama yaklaşımı motiflerin sembolik anlam dünyasını çözümlemeye olanak tanımaktadır. Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramı ise deq'in bedene kazınmış tarihsel bellek niteliğini görünür kılmaktadır. Bu yönüyle deq, yalnızca geçmişe ait bir beden pratiği değil bugün de kimlik, aidiyet ve kültürel süreklilik açısından önem taşıyan yaşayan bir mirastır.

3. Türkiye'de Deq Üzerine Yapılan Çalışmaların Beden, Kimlik ve Kültürel Hafıza Çerçevesinde Analizi

Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak 3 ana başlık altında toplanmaktadır; folklor araştırmaları, din sosyolojisi araştırmaları ve antropoloji araştırmaları. Bu başlıklar altında ele alınmasının sebebi deq'in anlam ve sembol farklılıklarından dolayıdır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen geleneksel dövme uygulamaları arasında motifler, kullanılan malzemeler ve uygulama teknikleri açısından benzerlikler bulunmakla birlikte, sembollerin taşıdığı anlamlar ve kullanım amaçları bölgesel farklılıklar göstermektedir.

Türkiye'de özellikle Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır ve çevresini kapsayan yerlerde yapılan araştırmalar, bu uygulamanın yalnızca estetik amaçlarla gerçekleştirilen bir beden süsleme pratiği olmadığını, kültürel kimlik, toplumsal aidiyet, inanç sistemi, halk hekimliği ve kolektif hafızanın aktarımıyla yakından ilişkili çok katmanlı bir kültürel olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte mevcut literatürün büyük ölçüde etnografik gözlem, folklorik kayıt ve saha araştırmalarına dayanması, deq'in sosyolojik kuramlar çerçevesinde bütüncül olarak değerlendirilmesini sınırlamaktadır.

Tablo 1. Deq Konusunda Yapılan Çalışmalar

No	Yazar	Yıl	Yayın Türü	Çalışmanın Tam Başlığı	Disiplin	Bölge	Araştırma Yöntemi
1	Yenipınar, U. & Tunç, M. S.	2013	Kitap	*Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı: Beden Yazıtları*	Folklor	Şanlıurfa, Mardin, Siverek	Nitel saha araştırması
2	Akalın, E.	2019	Makale	*Şanlıurfa'nın Harran İlçesi'nde Dövme Geleneği*	Folklor	Harran	Alan araştırması
3	Anşin, G. & Kara, B.	2023	Makale	*Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi*	Din Sosyolojisi	Mardin	Nitel görüşmeler
4	Anşin, G.	2023	Yüksek Lisans Tezi	*Kadında Dövmenin Sosyolojik Dili: Mardin Örneği*	Sosyoloji	Mardin	Nitel
5	Taşğın, A. & Mollica, M.	2017	Makale	*The Tradition of Tattooing in Siverek, Turkey*	Antropoloji	Siverek	Etnografi
6	Demir, A. Y.	2022	Makale	*Gaziantep Baraklarında Dövme Geleneği, Kimlik İnşası ve Cinsiyet İlişkileri*	Antropoloji	Gaziantep	Etnografi
7	Abiç, S.	2011	Kitap	*Dövme (Dek)*	Halk Bilimi	Mardin	Derleme
8	Turgut, B. H.	2024	Makale	*Bir Sözlü Tarih Çalışması Olarak Feminist Etnografi: Bir Kuşağın Dövmeli [Deq'li] Kadınları*	Antropoloji	Şanlıurfa	Feminist etnografi

Türkiye'de deq üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmaların önemli bir kısmının bölgesel saha incelemelerine dayandığı görülmektedir. Bu çalışmalar arasında özellikle Harran ve çevresinde gerçekleştirilen araştırma, geleneksel dövmenin kültürel sürekliliğini anlamak bakımından önemli bir yere sahiptir. Akalın[53] , Şanlıurfa'nın Harran ilçesinde yürüttüğü araştırmada deq'in kadınların bedeninde yer alan sıradan bir süsleme unsuru olmanın ötesinde, bireyin yaşam döngüsüne eşlik eden sembolik anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Araştırmada dövmenin güzellik algısını güçlendiren estetik bir uygulama olmasının yanı sıra nazardan korunma, bereket, sağlık, doğurganlık ve sosyal kabul gibi farklı işlevler üstlendiği belirtilmektedir. Ayrıca motiflerin gelişigüzel oluşturulmadığı; her sembolün belirli bir kültürel anlam taşıdığı ve kuşaktan kuşağa aktarılan ortak bir sembolik dilin parçası olduğu ifade edilmektedir.[54]

Şekil 1. Deq Örnekleri 1[55]

53 Ebru Akalın, "Şanlıurfa Harran'da Dövme Geleneği", *Folklor Akademi Dergisi* 2/3 (2019).

54 Akalın, "Şanlıurfa Harran'da Dövme Geleneği".

55 Akalın, "Şanlıurfa Harran'da Dövme Geleneği".

Akalın'ın çalışmasının dikkat çekici yönlerinden biri, deq'in bireysel tercihten çok toplumsal öğrenme süreçleri içerisinde şekillenen bir uygulama olduğunu göstermesidir. Araştırmada özellikle yaşlı kadınların geleneksel bilgiyi genç kuşaklara aktaran kültürel taşıyıcılar olduğu vurgulanmakta, dövme uygulamasının aile ve akrabalık ilişkileri aracılığıyla sürdürüldüğü belirtilmektedir. Bu durum, kültürel hafızanın yalnızca sözlü anlatılar yoluyla değil, beden üzerinden de yeniden üretildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Dolayısıyla deq, bedeni kültürel belleğin görünür hâle geldiği bir taşıyıcı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen araştırmaların önemli bir diğer kısmı ise Mardin ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalar arasında Anşin ve Kara[56], deq uygulamasını din sosyolojisi perspektifinden ele alarak literatüre farklı bir katkı sunmaktadır. Araştırmacılar, dövmenin İslam hukukundaki yeri ile bölgesel kültürel pratikler arasındaki ilişkiyi inceleyerek, dini yasaklara rağmen deq'in belirli topluluklarda yaşamaya devam etmesini kültürel aidiyet ve geleneksel kimlik bağlamında değerlendirmektedir. Çalışma, bireylerin dini bilgi ile kültürel miras arasında zaman zaman farklı tercihler geliştirebildiğini ve geleneksel uygulamaların yalnızca dinî normlarla açıklanamayacağını göstermektedir.

Şekil 2. Deq örmekleri 2[57]

Anşin ve Kara'nın değerlendirmeleri, deq'in yalnızca folklorik bir unsur olarak ele alınmasının yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre dövme, bireyin ait olduğu topluluğa ilişkin kimlik göstergelerinden biri olarak işlev görmekte, özellikle kadınlar açısından toplumsal görünürlüğü artıran kültürel bir simge niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle deq, beden üzerinde görünür hâle gelen kültürel aidiyetin sembolik ifadelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda modernleşme, kentleşme ve dini dönüşüm süreçlerinin geleneksel dövme uygulamalarını önemli ölçüde etkilediği, genç kuşaklarda uygulamanın giderek azaldığı da araştırmanın ulaştığı temel sonuçlar arasında yer almaktadır.[58]

Geleneksel dövme kültürünün bütüncül biçimde ele alındığı bir başka çalışma Yenipınar ve Tunç'un[59] Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı: Beden Yazıtları çalışmasıdır.

56 Gülizar Anşin- Bülent Kara, "Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023),

57 Anşin- Kara, "Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi".

58 Anşin- Kara, "Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi".

59 Yenipınar - Tunç Sait, *Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı: Beden Yazıtları.*

Çalışma deq'i yalnızca belirli bir yerleşim alanıyla sınırlandırmamakta, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin farklı yerleşimlerinde görülen dövme uygulamalarını tarihsel, kültürel ve sanatsal yönleriyle incelemektedir. Çalışmada dövme motiflerinin anlam dünyası, uygulama teknikleri, kullanılan malzemeler ve sembollerin taşıdığı kültürel kodlar ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Ayrıca bölgesel farklılıklar ile ortak kültürel özellikler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte, deq'in ortak bir kültürel mirasın önemli unsurlarından biri olduğu vurgulanmaktadır.

Yenipınar ve Tunç'un çalışması, bedeni kültürel iletişimin bir aracı olarak ele alması bakımından dikkat çekmektedir. Araştırmacılar, dövmenin yalnızca bireyin bedeninde yer alan fiziksel bir işaret olmadığını, toplumsal hafızanın, ortak inançların ve kültürel deneyimlerin görünür hâle geldiği sembolik bir anlatı alanı oluşturduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, beden sosyolojisi ve kültürel bellek kuramları açısından deq'in yeniden değerlendirilmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Tablo 2. Deq Çalışmalarının Konu ve Kapsamı

Çalışma	Folklor	Kimlik	Beden Sosyolojisi	Kültürel Hafıza	Toplumsal Cinsiyet	Din	Antropoloji
Yenipınar & (Tunç (2013	✓	✓	–	✓	–	–	✓
Akalın ((2019	✓	✓	–	✓	–	–	–
Taşğın & Mollica ((2017	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Anşin & (Kara (2023	✓	✓	✓	–	✓	✓	✓
Demir ((2022	✓	✓	✓	✓	✓	–	✓

Mevcut literatür genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen çalışmaların ortak bazı özellikler taşıdığı görülmektedir. Öncelikle araştırmaların büyük bölümü Şanlıurfa, Mardin ve çevresindeki yerel topluluklara odaklanmaktadır. Bu durum, söz konusu bölgelerin geleneksel dövme kültürünün günümüze kadar en belirgin biçimde korunduğu alanlar olduğunu göstermektedir. İkinci olarak çalışmaların önemli bir kısmı deq'i folklor, halk bilimi ve antropoloji ekseninde değerlendirmekte, uygulamanın tarihsel kökenleri, motifleri ve kullanım amaçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık beden sosyolojisi, kültürel bellek, kimlik kuramları ve toplumsal cinsiyet perspektiflerini birlikte ele alan disiplinlerarası araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

Benzer şekilde mevcut araştırmaların çoğu, deq'i geçmişten günümüze aktarılan geleneksel bir kültürel unsur olarak ele almakta uygulamanın modernleşme, kentleşme, eğitim düzeyindeki artış ve dijital kültürün yaygınlaşması karşısında geçirdiği dönüşümleri sınırlı ölçüde tartışmaktadır. Oysa geleneksel dövme pratikleri günümüzde yalnızca

kültürel mirasın korunması açısından değil, kimlik politikaları, kültürel görünürlük, aidiyet ilişkileri ve bireysel beden algısındaki değişimler bakımından da yeniden değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen çalışmaların önemli bir bilgi birikimi oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte literatürün büyük ölçüde betimleyici ve etnografik araştırmalardan oluştuğu, kuramsal çözümlemelerin ise görece sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu nedenle DEQ'in beden, kimlik ve kültürel hafıza kuramlarını bütünleştiren disiplinlerarası bir bakış açısıyla yeniden ele alınması, mevcut literatürün geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışma da söz konusu gereksinimden hareketle deq dövmesini yalnızca geleneksel bir beden süsleme pratiği olarak değil, toplumsal ilişkileri, kültürel belleği ve kimlik oluşum süreçlerini yansıtan çok katmanlı bir sosyokültürel olgu olarak değerlendirmiştir.

Bununla birlikte Türkiye'de deq kültürü üzerine yapılan saha araştırmalarının sınırlı olması, deq'in yaygınlığı, toplumsal dağılımı, kullanım amaçları ve sembolik anlamları konusunda kapsamlı verilere ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Deq'in cinsiyet, yaş, eğitim, meslek ve sosyoekonomik değişkenlerle ilişkisini ortaya koyan çalışmaların sınırlı olması, bu alanın gelecekte yapılacak araştırmalar açısından önemli bir potansiyel taşıdığını göstermektedir.[60]

Sonuç

Bu çalışma, deq dövmesini yalnızca geleneksel bir beden süsleme pratiği veya folklorik bir unsur olarak ele alan yaklaşımların ötesine geçerek, beden, kimlik ve kültürel hafıza ekseninde yeniden yorumlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası literatür disiplinlerarası bir perspektifle değerlendirilmiş, beden sosyolojisi, kimlik kuramları, kültürel hafıza çalışmaları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları ortak bir analitik çerçevede bir araya getirilmiştir. Bu çerçevede çalışma, Foucault'nun bedenin iktidar ve toplumsal söylemler aracılığıyla şekillendiğine ilişkin yaklaşımı, Bourdieu'nün habitus kavramı ve Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramının deq olgusunu açıklamada birbirini tamamlayan kuramsal araçlar sunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Geertz'in kültürü anlamlar ağı olarak ele alan yorumsamacı yaklaşımı da deq'in yalnızca bir beden pratiği değil, kültürel anlamların taşıyıcısı olarak değerlendirilmesine katkı sağlamıştır.

Çalışmanın ulaştığı temel sonuçlardan biri, deq'in anlamının yalnızca taşıdığı motiflerde değil, bu motiflerin üretildiği toplumsal bağlamda saklı olduğudur. Deq, bireyin bedenini estetik olarak dönüştüren bir uygulamadan çok, topluluğun tarihsel deneyimlerini, inanç sistemlerini, aidiyet ilişkilerini ve kültürel kodlarını görünür kılan sembolik bir anlatı biçimi olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle beden, yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak kültürel anlamların işlendiği, toplumsal ilişkilerin görünür hâle geldiği ve kolektif hafızanın

60 Çerikan- Alanko, "'Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi", 183.

taşındığı canlı bir toplumsal metne dönüşmektedir. Bu bulgu, Foucault'nun bedeni toplumsal iktidarın işlendiği bir alan olarak değerlendiren yaklaşımıyla örtüşürken, Bourdieu'nün habitus kavramı deq'in bireysel tercihten çok toplumsal olarak öğrenilen ve bedenselleştirilen bir kültürel pratik olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma, deq'in kimlik oluşumunda çok katmanlı bir işleve sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Deq, bireysel tercihlerin ötesinde, etnik aidiyetin, toplumsal kabulün, cinsiyet rollerinin ve kültürel sürekliliğin beden üzerinden ifade edilmesini sağlayan sembolik bir araçtır. Bu nedenle beden üzerine işlenen motifler yalnızca kişisel estetik tercihleri değil, aynı zamanda bireyin ait olduğu topluluğun ortak değerlerini ve toplumsal hafızasını da görünür kılmaktadır. Kimlik bu bağlamda sabit bir özellik olarak değil, beden üzerinde sürekli yeniden üretilen ve toplumsal olarak anlam kazanan dinamik bir süreç olarak okunmaktadır. Benzer şekilde Butler'ın performativite yaklaşımı da deq'in yalnızca bedene işlenen bir sembol olmadığını, kimliğin ve toplumsal cinsiyet rollerinin tekrar eden kültürel pratikler aracılığıyla yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu yönüyle deq, bireysel kimliğin yanı sıra kolektif aidiyetin de bedensel bir göstergesi niteliğindedir.

Kültürel hafıza açısından değerlendirildiğinde ise deq, geçmiş ile bugün arasında kurulan sembolik bir köprü niteliğindedir. Özellikle modernleşme, kentleşme, göç ve değişen estetik anlayışların etkisiyle uygulama alanı daralmış olsa da deq'in yaşlı kuşakların bedenlerinde yaşamaya devam etmesi, kültürel belleğin yalnızca yazılı ya da sözlü aktarım yoluyla değil, beden aracılığıyla da sürdürülebildiğini göstermektedir. Bu durum, bedenin kültürel hafızanın pasif bir taşıyıcısı değil, geçmişi bugüne aktaran aktif bir bellek mekânı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla deq'in günümüzdeki değeri, uygulanma sıklığından ziyade kültürel sürekliliği temsil etme kapasitesinde yatmaktadır. Bu sonuç, Halbwachs'ın kolektif hafızanın toplumsal çerçeveler içerisinde kurulduğu yönündeki yaklaşımını desteklemekte; Geertz'in kültürel sembollerin yorumlanmasına ilişkin görüşüyle birlikte değerlendirildiğinde ise deq'in kültürel belleğin beden üzerindeki sembolik temsillerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Literatür değerlendirmesi, Türkiye'de deq üzerine gerçekleştirilen çalışmaların önemli ölçüde folklor, antropoloji ve din sosyolojisi ekseninde yoğunlaştığını, motifler, uygulama teknikleri ve yerel kültürel özelliklerin ayrıntılı biçimde ortaya konulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte mevcut çalışmaların büyük bölümünün betimleyici nitelikte kaldığı, beden sosyolojisi, kimlik kuramları ve kültürel hafıza perspektiflerini aynı kuramsal zeminde bütünleştiren araştırmaların ise oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, mevcut literatürdeki kuramsal parçalanmışlığa dikkat çekmekte ve farklı disiplinlerin birbirini tamamlayan açıklama gücünü ortaya koymaktadır. Bu durum, deq'in şimdiye kadar ağırlıklı olarak betimleyici biçimde ele alındığını, buna karşılık Foucault, Bourdieu, Halbwachs, Butler, Geertz ve Said'in kuramsal yaklaşımlarını birlikte kullanan disiplinlerarası değerlendirmelerin oldukça sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli değerlendirme, deq'in yalnızca geçmişe ait, kaybolmaya yüz tutmuş folklorik bir kalıntı olarak değerlendirilmesinin yetersiz olduğudur. Deq, günümüzde uygulama sıklığı azalmış olsa bile, kültürel kimliğin, toplumsal belleğin ve yerel bilgi sistemlerinin anlaşılması bakımından hâlen önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle deq'in yalnızca korunması gereken geleneksel bir uygulama olarak değil, değişen toplumsal koşullar içerisinde yeni anlamlar üreten yaşayan bir kültürel miras unsuru olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, deq'i nostaljik bir geçmiş nesnesi olmaktan çıkararak kültürel sürekliliğin dinamik bir bileşeni hâline getirmektedir. Said'in oryantalizm eleştirisi dikkate alındığında deq'in yalnızca geçmişe ait egzotik veya folklorik bir unsur olarak değerlendirilmesi yerine, kendi kültürel bağlamı içerisinde anlamlandırılması gerektiği görülmektedir. Bu yaklaşım, deq'in yaşayan bir kültürel miras unsuru olarak yeniden yorumlanmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak bu derleme, deq dövmesini beden, kimlik ve kültürel hafıza arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinden yeniden okuyarak konuya disiplinlerarası bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çalışma, bedenin kültürel anlam üretimindeki merkezi rolünü görünür kılarken, kimliğin bedensel pratikler aracılığıyla kurulduğunu ve kültürel hafızanın da bu pratikler üzerinden kuşaklar arasında taşındığını ortaya koymaktadır. Böylece deq, yalnızca bir dövme geleneği değil, bedenin kültürel belleğe dönüştüğü, kimliğin görünür hâle geldiği ve toplumsal sürekliliğin yeniden üretildiği çok katmanlı bir sosyokültürel olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın, geleneksel beden pratiklerine ilişkin gelecekte yapılacak saha araştırmaları, beden sosyolojisi çalışmaları ve kültürel miras araştırmaları için yeni kuramsal açılımlar sunacağı değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışma, Foucault'nun beden ve iktidar yaklaşımını, Bourdieu'nün habitus ve sosyal sermaye kavramlarını, Butler'ın performativite anlayışını, Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramını, Geertz'in kültürel yorumlama yaklaşımını ve Said'in oryantalizm eleştirisini ortak bir kuramsal zeminde buluşturarak deq'in çok katmanlı yapısını açıklamaya çalışmıştır. Böylece deq, yalnızca geleneksel bir dövme pratiği olarak değil, beden, kimlik, kültürel hafıza ve toplumsal anlam üretimi arasındaki etkileşimi görünür kılan sosyokültürel bir olgu olarak yeniden değerlendirilmiştir.

Kaynakça | References

Akalın, Ebru. "Şanlıurfa Harran'da Dövme Geleneği". *Folklor Akademi Dergisi* 2/3 (Aralık 2019), 422-439.

Akay, Ali. *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2000.

Aktay, Yasin. "İktidar Nesnesi ve Kaynağı Olarak Beden ve Kimlik Politikaları: Kamusal Alan Tartışmalarına Bir Dipnot". *Sivil Toplum Dergisi 1 / 2* (2003), 17-23.

Anşin, Gülizar-Kara, Bülent. "Mardin'de Din ve Dövme (Deq) İlişkisi". *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2023), 70-83. https://doi.org/10.55774/mikad.1286443

Arpacı, Mehmet. "Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik". *İmgelem* 4/6 (2020), 245-264.https://izlik.org/JA72ZZ79SB

Ashly, Jaclynn. (8 Jan 2023) "Deq: The tattooist preserving the ink of a disappearing culture" *Al Jazeera*, Erişim tarihi: 10.03.2026. https://www.aljazeera.com/author/jaclynn_ashly_160911113715023

Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik.* çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.

Başaran İnce, Gökçen. "Medya ve Toplumsal Hafıza". *Kültür ve İletişim* 13/1 (2010), 9-30.

Bilgin, Nuri. *Kimlik İnşası.* İzmir: Aşina Kitaplar, 2007.

Bourdieu, Pierre, *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine*, çev. H. Tufan. İstanbul: Hil Yayınları, 2015.

Bourdieu, Pierre. *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri*. ed. Mehmet Murat Şahin - Ahmet Zeki Ünal. İstanbul: Heretik Yayıncılık, 2015.

Butler, Judith. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. çev. B. Ertür. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

Butler, Judith. Dikkatli Bir Okuma İçin. *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi.* çev. Feride Evren Sezer. İstanbul: Metis Yayınları, 2021.

DeMello, Margo. *Bodies of Inscription: A Cultural History of the Modern Tattoo Community*. Durham: Duke University Press, 2000.

Douglas, Mary. *Natural Symbols: Explorations in Cosmology*. London: Routledge, 1973.

Ekmen, Kübra Nur. *Mardin Süryanileri: Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle.* İstanbul: Çınaraltı Yayınları, 2023.

Fırat, Mümtaz. *Kaybolan İzler: Güneydoğu'da Geleneksel Dövme ya da Dek ve Dak.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Fırat, Mümtaz. *Deq: Geleneksel Kürt Dövmesi Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Avesta Yayınları, 2019.

Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu.* çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi, 2019.

Geertz, Clifford. *Kültürlerin Yorumlanması.* çev. Hakan Arslan. İstanbul: Dost Kitabevi, 2010.

Giddens, Anthony. *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2010.

Halbwachs, Maurice. *Kolektif Hafıza.* çev. Banu Barış. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.

İbrahim, Mavi, *İktidar ve Beden*, İstanbul: Kitapyurdu doğrudan yayıncılık, 2023.

Karatay, Semra Kılıç. "Aksaray'da Unutulan Bir Gelenek: 'Dövme Sanatı". *Journal of Awareness* 3/5 (2018), 151-156.

Nöre, Sari. "Bir Düşlem Olarak Kadın Bedeni." *Kadınlar ve Siyasal Yaşam.* İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 1991.

Olick, Jeffrey K. "Collective Memory: The Two Cultures." *Sociological Theory* 17/3 (1999), 333-348.

O'Neill, John. *Five Bodies: The Human Shape of Modern Society.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985.

Patocka, Jan. *Body, Community, Language, World*. Chicago: Open Court, 1997.

Pitts-Taylor, Victoria (ed). *Cultural Encyclopedia of the Body: A–L. Cilt 1*. Westport: Greenwood Press, 2008.

Said, Edward W. *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu.* çev. Nur Uzel. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Scheper-Hughes, Nancy - Lock, Margaret M. "The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology". *Medical Anthropology Quarterly* 1/1 (1987), 6-41.

Schildkrout, Enid. "Inscribing the Body". *Annual Review of Anthropology* 33 (2004), 319-344. https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.33.070203.143947

Shilling, Chris. *Beden ve Sosyal Teori*. çev. İsmail Kaya. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

Şahin, Özlem Andaç. *Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenleri'nin İnanç, Adet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2007.

Taşğın, Ahmet - Mollica, Marcello. "Türkiye'nin Siverek Bölgesinde Dövme Geleneği". *Middle Eastern Studies* 53/2 (2017), 271-280. https://doi.org/10.1080/00263206.2016.1237355

Tayanç, Mehmet. *Kent İmgesi ve Kentli Kimliği: Şanlıurfa Kent İmgeleri Üzerine Bir Araştırma.* İstanbul: DBY Yayınları, 2021.

Tunç, Mehmet Sait. *Anlat Bana: Dövmeler, Ağıtlar, Hikâyeler*. İstanbul: Belgesel Yayınları, 2018.

Turgut, Beyza. Huriye. "Bir Sözlü Tarih Çalışması Olarak Feminist Etnografi: Bir Kuşağın Dövmeli (Deq'li) Kadınları". *4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi* 25 (2024), 63-110.

Çerikan, Fidan Uğur - Alanko, Mehmet Rıza. "'Dövme'nin Çeşitli Dillerdeki Etimolojisi ve Kısa Tarihçesi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/1 (2016), 166-193.

UNESCO. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003 Sözleşmesi Türkçe Metni).* Paris: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2018.

Yenipınar, Uysal - Tunç, Mehmet Sait. *Güneydoğu Anadolu Geleneksel Dövme Sanatı: Beden Yazıtları.* Ankara: Etki Yayınları, 2013.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Sosyolojik Bağlam 7/2 (Ağustos 2026), 428-448 Derleme Makale

Kiracılığın Ekonomi Politiği: Türkiye'de Barınma Sorunu Üzerine Bir Derleme

Şerafettin Sevgili | 0000-0003-2649-6385 | ssevgili@biruni.edu.tr

Biruni Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

https://ror.org/01nkhmn89

Öz

Bu çalışma, Türkiye'de konut kiracılığını tarihsel, hukuki ve ekonomi politik bir çerçevede incelemektedir. Çalışmada konut, barınma ihtiyacını karşılayan fiziksel bir mekân olmanın yanında mülkiyet ilişkileri, kira piyasası, finansman modelleri, sosyal politika araçları ve toplumsal eşitsizliklerle bağlantılı bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu amaçla konutun iktisadi değeri, finansallaşma süreci, kira piyasasının işleyişi, kira kontrolü, sosyal konut politikaları, konut finansmanı ve Türkiye'de kiracılığın değişen yapısı literatür temelinde değerlendirilmiştir. Osmanlı dönemindeki vakıf taşınmazları ve icâreteyn uygulamasından cumhuriyet dönemindeki kira denetimi, gecekondu, yap-sat modeli, toplu konut ve güncel kiralık konut piyasasına uzanan tarihsel alan incelenmiştir. Türk Borçlar Kanunu'nun konut ve çatılı işyeri kiralarına ilişkin hükümleri de kiracı ile mülk sahibi arasındaki hukuki denge bakımından ele alınmıştır. Çalışma anlatısal bir literatür derlemesi olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın temel sonucu, Türkiye'de kiracılığın geçici bir barınma statüsü olarak görülemeyeceğidir. Kiracılık, gelir dağılımı, konut arzı, kredi sistemi, sosyal kiralık konut eksikliği, kira artışları ve barınma güvencesiyle birlikte değerlendirilmesi gereken yapısal bir sorun olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Konut Kiracılığı, Barınma Sorunu, Konut Finansallaşması, Kira Kontrolü, Sosyal Konut

Atıf Bilgisi

Sevgili, Şerafettin. "Kiracılığın Ekonomi Politiği: Türkiye'de Barınma Sorunu Üzerine Bir Derleme". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 7/2 (Ağustos 2026), 428-448.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.9

Geliş Tarihi	15.05.2026
Kabul Tarihi	24.07.2026
Yayım Tarihi	15.08.2026
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

journal of sociological context
sosyolojik bağlam dergisi

Journal of Sociological Context 7/2 (August 2026), 428-448 Review Article

The Political Economy of Tenancy: A Review of the Housing Problem in Türkiye

Şerafettin Sevgili | 0000-0003-2649-6385 | ssevgili@biruni.edu.tr

Biruni University, Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling, Istanbul, Türkiye.

https://ror.org/01nkhmn89

Abstract

This study examines residential tenancy in Türkiye from historical, legal, and political economy perspectives. It conceptualizes housing not merely as a physical space that fulfils the need for shelter, but as a social domain shaped by property relations, the rental market, financing models, social policy instruments, and social inequalities. To this end, the study investigates the economic value of housing, the process of financialization, the functioning of the rental market, rent control, social housing policies, housing finance, and the changing structure of tenancy in Türkiye through the existing literature. The study traces the historical trajectory of tenancy from waqf properties and the icâreteyn system in the Ottoman period to rent regulation, informal housing, the build-and-sell model, mass housing, and the contemporary private rental market in the Republican period. It also analyzes the provisions of the Turkish Code of Obligations concerning residential and roofed workplace leases in terms of the legal balance between tenants and landlords. The study is designed as a narrative literature review. The study's main conclusion is that tenancy in Türkiye cannot be regarded as a temporary housing status. Rather, it constitutes a structural problem that must be considered in relation to income distribution, housing supply, the credit system, the shortage of social rental housing, rising rents, and security of tenure.

Keywords

Residential Tenancy, Housing Problem, Financialization of Housing, Rent Control, Social Housing

Citation

Sevgili, Şerafettin. "The Political Economy of Tenancy: A Review of the Housing Problem in Türkiye". *Journal of Sociological Context* 7/2 (August 2026), 428-448.

https://doi.org/10.52108/2757-5942.7.2.9

Date of Submission	15.05.2026
Date of Acceptance	24.07.2026
Date of Publication	15.08.2026
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Similarity Check	Done – Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Use of Artificial Intelligence	No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Yaklaşık dört bin yıl önce, Mezopotamya'da bir kil tablet üzerine şu satırlar kazındı: Akhibte, ev sahibi Mashqu'ya ait evi Mashqu'dan bir yıllığına kiraladığını, bunun karşılığında bir şekel gümüş ödeyeceğini ve Tammuz ayının beşinci gününde evi teslim alacağını beyan ediyordu. Tabletin sonunda dört tanığın adı ve Kar-Şamaş surunun yapıldığı yıl kaydı yer alıyordu.[1] Bu kayıt, özel mülkiyetin filizlendiği ve toprağa, yapıya, mekâna sahip olmanın hukuki bir statüye dönüştüğü tarihsel eşiklerden biridir. Bugüne baktığımızda da aslında konut, piyasa ilişkileri içinde alınıp satılan, kiralanan, teminat gösterilen ve yatırım aracına dönüşen bir varlıktır. Konut, başta sınıfsal konum olmak üzere gelir düzeyi, mülkiyet yapısı, gündelik hayat ve toplumsal statü ile doğrudan ilişkilidir. Günümüzde konutun finansal varlığa dönüşmesi, barınma sorununu daha derin bir ekonomi politik tartışmanın konusu hâline getirmiştir.

Modern dönemde konut kiralama ilişkisi, tarihsel kökenlerini korumakla birlikte daha geniş bir iktisadi ve toplumsal alanın parçası hâline gelmiştir. Sanayileşme, nüfus artışı, kırdan kente göç ve istihdamın kentlerde yoğunlaşması, konut talebini artırmış ve barınma sorununu modern kentleşmenin temel meselelerinden biri hâline getirmiştir. Engels'in[2] Konut Sorunu adlı eserinde işçi sınıfının barınma koşullarını mülkiyet ilişkileri, sanayileşme ve kentleşme bağlamında ele alması, konunun erken dönem ekonomi politik tartışmalarından birini oluşturur. Bu yaklaşım, konut sorununu fiziksel konut yetersizliğiyle sınırlamadan toplumsal ve iktisadi ilişkilerle birlikte değerlendirmektedir. Benzer biçimde, gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşmenin yeterli ve erişilebilir konut üretimiyle karşılanamaması, düşük gelirli grupların barınma ihtiyacını enformel yerleşimler ve güvencesiz konut koşulları içinde karşılamasına yol açmıştır. Türkiye'de 1950 sonrasında hızlanan kırdan kente göçle birlikte gecekondu, büyük kentlerdeki konut açığına verilen toplumsal ve mekânsal bir yanıt hâline gelmiştir. [3]

Bu makale, konut kiracılığını tarihsel, hukuki ve ekonomi politik yönleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada konut, barınma ihtiyacını karşılayan bir mekânın yanı sıra mülkiyet ilişkileri, kira piyasası, finansman modelleri, sosyal politika araçları ve devletin düzenleyici rolüyle şekillenen toplumsal bir alan olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın önemi, konut tartışmalarında çoğunlukla ev sahipliği, konut üretimi ve finansman üzerinde durulmasına karşılık kiracılığı başlı başına bir toplumsal sorun alanı olarak merkeze almasıdır. Bu doğrultuda makalenin temel iddiası, kiracılığın bireysel bir tercih ya da geçici bir barınma biçimi olarak açıklanamayacağıdır. Türkiye'de kiracılık, gelir dağılımı, konut üretim biçimi, hukuki düzenlemeler, sosyal kiralık konut eksikliği ve piyasa baskılarıyla şekillenen yapısal bir barınma

1 George A. Barton, "Contracts", *Assyrian and Babylonian Literature*, ed. Robert Francis Harper (New York: D. Appleton & Company, 1901), 259.

2 Friedrich Engels, *Konut Sorunu*, çev. Erkin Özalp (İstanbul: Yordam Kitap, 2020).

3 Sabri Çakır, "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2011), 209-222.

meselesidir. Bu nedenle konut kiracılığının, konut piyasasının işleyişi kadar sosyal politika ve toplumsal eşitsizlik tartışmalarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışma, anlatısal literatür derlemesi olarak tasarlanmıştır. İnceleme kapsamında konut kiracılığı, konut finansallaşması, kira kontrolü, sosyal kiralık konut, konut finansmanı ve Türkiye'de konut politikaları üzerine yayımlanan akademik çalışmaların yanı sıra mevzuat metinleri, resmî istatistikler, politika notları ve uluslararası kuruluş raporları değerlendirilmiştir. Kaynaklar, çalışmanın tarihsel, hukuki ve ekonomi politik inceleme eksenleri doğrultusunda seçilmiş ve tarihsel-tematik bir düzen içinde çözümlenmiştir.

1. Konutun İktisadi Boyutu

Konut, insanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınmanın fiziksel karşılığıdır.[4] Ancak konutun anlamı fiziksel yapıyla sınırlı değildir. İçinde yaşanan kültür, hane yapısı, yaşam tarzı, ihtiyaçlar, sınıfsal konum, etnik aidiyet ve yöresel farklılıklar konutun niteliğini belirleyen başlıca unsurlar arasında yer alır. Bu nedenle konut, toplumsal hayatın gündelik düzeniyle iç içe geçen bir mekânsal gerçekliktir.[5] [6]

Konut, piyasa ilişkileri içinde alınıp satılan, kiralanan, teminat gösterilen, yatırım aracı olarak değerlendirilen ve hane varlığının önemli bir bölümünü oluşturan bir unsur hâline gelmiştir.[7] Manuel B. Aalbers'a göre konut, giderek finansal piyasaların nesnesi hâline gelen ve haneler açısından barınma ihtiyacını karşılayan bir mekân olmaktan çıkarak borçlanma, yatırım ve varlık biriktirme alanına dönüşmektedir.[8] Konutla ilişkili riskler de bu dönüşümle birlikte finansal alana taşınmaktadır. Güncel konut sorununda temel mesele, konutun varlığı kadar konutun finanse edilebilirliği etrafında yoğunlaşmaktadır.[9] Konuta erişemeyen kesimler için piyasa içinde iki temel yol ortaya çıkmaktadır: satın alma ve kiralama. Konutun ekonomik boyutu büyük ölçüde bu iki eylem üzerinden kurulmaktadır. Talebin satın alma ve kiralama kanallarına yönelmesi konut piyasasının işleyişini belirlemekte, piyasa koşulları da haneleri alım gücü ve kira ödeme imkanı üzerinden etkilemektedir.

Konutun finansallaşması, barınma hakkı ile piyasa ilişkileri arasındaki gerilimi artıran temel gelişmelerden biridir.[10] Konutun meta niteliğinin güçlendiği ekonomik koşullarda sosyal devlet anlayışı ayrı bir önem kazanmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

---

4 Halil Dirimtekin, "Konut Ekonomisi", *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 5/1 (1969), 8-22; Fatma Lebe-Yusuf Akbaş, "Türkiye'nin Konut Talebinin Analizi: 1970-2011", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 28/1 (2014), 57-83.

5 Sarah Leaney, "The Council Estate and 'Being Placed': Everyday Resistances to the Stigmatization of Community," *Housing, Theory & Society* 37/4 (2020), 383–399.

6 Robert M. Rakoff, "Ideology in everyday life:-the meaning of the house", *Politics & Society* 7/1 (1977), 85-104.

7 Fuat Lebe- Yusuf Ekrem Akbaş, "Türkiye'nin konut talebinin analizi: 1970-2011", *Atatürk üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi* 28/1 (2014), 58-59

8 Manuel B. Aalbers, *The Financialization of Housing: A Political Economy Approach* (London: Routledge, 2016).

9 Raquel Rolnik, "Late Neoliberalism: The Financialization of Homeownership and Housing Rights", *International Journal of Urban and Regional Research* 37/3 (Mayıs 2013), 1058-1066,

10 David Madden - Peter Marcuse, *In Defense of Housing: The Politics of Crisis* (London: Verso, 2016),

tarafından hazırlanan raporda[11], devletlerin özel yatırımcılar ve finans kuruluşlarıyla ilişkilerini yeniden ele almaları gerektiği belirtilmektedir. Raporda konutun sosyal bir mal olarak değerlendirilmesi, insanların güvenli ve onurlu bir yaşam sürebileceği konuta erişiminin insan hakkı temelinde güvence altına alınması önerilmektedir. Küresel finansal kurumların ve aktörlerin faaliyetlerinin 2030 yılına kadar herkes için konuta erişim hedefiyle uyumlu hâle getirilmesi için daha tutarlı ve etkili stratejilere ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Bir diğer raporda[12] ise konut krizinin temelinde konutun sosyal işlevinden uzaklaşarak küresel finans piyasalarında yatırım aracına dönüşmesi gösterilmektedir. Bu yaklaşım, krizi konut arzındaki yetersizlik ya da hane gelirlerindeki düşüşle sınırlamaz; konut maliyetlerinin gelir artışını aşmasını, barınma güvencesinin zayıflamasını ve mülkiyet yapılarındaki opaklığı finansallaşmış konut düzeninin sonuçları arasında değerlendirir.

Konutun finansal varlığa dönüşmesi, konut krizlerinin ulusal ve uluslararası ölçekte derinleşmesine zemin hazırlamaktadır. Rolnik'e göre[13] küresel konut krizi, konutun barınma ihtiyacını karşılayan toplumsal zemininden ayrıştırılarak finansal bir varlık olarak kurgulanmasının sonucudur. ABD ve Birleşik Krallık'ta gelişen konut sahipliği ve piyasa temelli konut üretimi modelleri, bankalar ve inşaat sektörü gibi aktörlerin çıkarlarıyla uyumlu devlet teşvikleri aracılığıyla farklı ülkelere aktarılmıştır. Bu süreçte mahalleler ve evler "kapitalizmin son subprime sınırları" olarak değerlendirilmiştir. Rolnik, konutun mülkiyet ilişkisinin ötesinde finansal genişleme ve sınıfsal ayrışma süreçleriyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Konutun sınıfsal boyutu Bourdieu'nün yaklaşımında daha belirgin bir kuramsal çerçeveye kavuşmaktadır. Bourdieu, *The Social Structures of the Economy* adlı eserinde tek ailenin yaşadığı konut üretimini inceleyerek konut edinimini ekonomik ve toplumsal bir yatırım olarak değerlendirmektedir. Ona göre konut, mülkiyet sahipliğinin ötesinde toplumsal konumun, sınıfsal ayrımların ve ekonomik sermaye birikiminin maddi araçlarından biridir.[14] Konut piyasasına erişim, gelir düzeyi, kredi kullanabilme imkanı, birikim imkânı ve toplumsal konumla bağlantılıdır.

Konutun ekonomik işleyişini anlamak için kira piyasasının kendi denge mekanizmalarını da değerlendirmek gerekir. McDonald'a göre[15] kira piyasası, kiracı talebindeki artışın doğrudan kira artışına yol açtığı basit bir arz-talep ilişkisiyle açıklanamaz. Piyasada belirli oranda boş konut bulunması olağan bir işleyiş unsurudur. Bu durum kriz göstergesi değil, piyasanın denge mekanizmasının parçasıdır. Ev sahipleri açısından konutların sürekli dolu olması her koşulda tercih edilen bir sonuç değildir. Kiracı bulma süreci, sözleşme yenileme dönemleri ve

11 United Nations Human Rights Council, *Report of the Special Rapporteur on Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, and on the Right to Non-Discrimination in This Context* (Geneva: United Nations, 2017).

12 The Shift, *The Shift Directives: From Financialized to Human Rights-Based Housing* (The Shift, 2022),

13 Rolnik, Raquel. *Urban Warfare: Housing under the Empire of Finance* (London: Verso, 2019).

14 Pierre, Bourdieu.*The Social Structures of the Economy* (Cambridge: Polity, 2005).

15 John, McDonald. "Rent, Vacancy and Equilibrium in Real Estate Markets", *Journal of Real Estate Practice and Education* 3/1 (2000), 55–69.

gelecekte daha yüksek kira elde etme beklentisi, piyasada belirli bir boşluk oranının oluşmasına neden olur. Uzun vadede ise kira düzeyi, konut sahiplerinin sermaye maliyetini karşılayacak ve doğal boşluk oranını sürdürecek düzeyde oluşur. Talep arttığında önce boşluk oranı azalır, ardından kiralar yükselir ve yeni konut üretimiyle piyasa yeniden dengeye yönelir.

Kira ve fiyat dinamiklerinde konut arzının esnekliği de belirleyici bir değişkendir. Talep artışı tek başına yüksek fiyatların açıklayıcısı değildir. Artan talebe karşılık yeni konut üretiminin hangi ölçüde mümkün olduğu, fiyatların seyrini belirleyen temel unsurlardan biridir. Glaeser ve Gyourko[16], ekonomik büyüme dönemlerinde konut üretiminin artabildiği koşullarda fiyatların üretim maliyetlerine yakın düzeylerde seyrettiğini belirtmektedir. Buna karşılık yüksek talep gören metropollerde imar düzenlemeleri, yoğunluk sınırlamaları, minimum parsel büyüklüğü kuralları, çevresel inceleme süreçleri ve uzun izin prosedürleri konut arzını sınırladığında, talep artışı konut miktarına değil fiyatlara yansımaktadır. Bu koşullarda konut fiyatları minimum kârlı üretim maliyetinin üzerine çıkmakta, fiyat ile maliyet arasındaki fark düzenleyici kısıtların yarattığı örtük maliyet olarak değerlendirilmektedir.

Kira kontrolü ise konut piyasasına yönelik müdahale araçlarından biridir. Neoliberal ekonomide kira geliri çoğunlukla serbest piyasaya eklemlenen bir hususken, kontrol altına alınması denetimci bir işleve gönderme yapar. Frankena'nın[17] kira kontrol modellerine bakışı, kira kontrolünün etkilerinin konut piyasasının hangi rekabet varsayımı altında ele alındığına göre değiştiğini göstermektedir. Bu tartışmayı geliştiren Arnott ve Igarashi[18] ise kira kontrolünü fiyat tavanı uygulamasıyla sınırlı görmemekte, konuyu arama süreci, boş konut oranı ve kiracı-konut eşleşmesi üzerinden değerlendirmektedir. Bu görüşe göre konut piyasası tam rekabetçi bir yapıya sahip değildir. Konutların heterojen niteliği ve hanelerin farklı tercihleri, kiracıların uygun konut bulmak için arama sürecine girmesine neden olur. Bu bağlamda boş konutlar toplumsal açıdan işlevseldir.

İnsanın en temel haklarından olan barınmanın, piyasa ürünü haline gelmesi yeni bir olgu olmasa da, günden güne profesyonelleşen ve meşru çizgilerle korunan bir düzenin parçasıdır. Hane geliri ile barınma giderinin iç içe geçtiği ortamda çoğunlukla geçimsizliğin en büyük kalemi, barınma olarak görülmektedir. Bu konuda Desmond'un yaptığı araştırma[19] kayda değerdir. Kira yükü üzerine çalışması, konutun iktisadi boyutunu hane gelirleri ile barınma maliyetleri arasındaki gerilim üzerinden tartışmaya açmaktadır. Desmond, düşük gelirli kiracı haneler açısından konut meselesinin kira ve yan giderlerin hane bütçesi üzerinde giderek daha ağır bir baskı oluşturduğunu göstermektedir.

16 Edward L Glaeser- Joseph Gyourko, "The Economic Implications of Housing Supply", *Journal of Economic Perspectives* 32/1 (2018), 3–30.

17 Frankena, Mark, "Alternative Models of Rent Control", *Urban Studies* 12/3 (1975), 303–308.

18 Richard Arnott - Masahiro Igarashi, "Rent Control, Mismatch Costs and Search Efficiency", *Regional Science and Urban Economics* 30/3 (2000), 249–288.

19 Matthew Desmond, "Heavy Is the House: Rent Burden among the American Urban Poor", *International Journal of Urban and Regional Research* 42/1 (Ocak 2018), 160-170,

2. Türkiye'de Konut ve Kiracılık

2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Konut Sorunu

Osmanlı'da vakıflar, kira getiren dükkân, hamam ve benzeri şehir içi gayrimenkuller üzerinden gelir elde etmekteydi. Bu gelirler eğitim, sağlık, yoksul yardımı ve kentsel hizmetler gibi kamusal nitelikli alanların finansmanında kullanılmaktaydı. Bu işleyiş içinde kira, bireysel mülk sahibinin gelir aracı olmasının yanında toplumsal hizmetleri ayakta tutan kurumsal bir kaynak niteliği kazanmıştır. İcâreteyn uygulaması da bu bakımdan önemlidir. İcâreteyn, biri peşin, diğeri dönemsel olarak ödenen iki kira bedeline dayanan uzun süreli vakıf kiralama sistemidir.[20] Osmanlı'da yangın ve deprem gibi afetlerle vakıf gayrimenkulünün zarar gördüğü durumlarda kiracı, binanın tamirine yetecek peşin bir bedel ödemekte, bunun yanında vakfa düzenli kira vermeye devam etmekteydi. Karşılığında uzun süreli kullanım hakkı elde etmekteydi.[21]

Osmanlı'da icâreteyn uygulaması, kiracılığın erken modern dönemde vakıf taşınmazları üzerinden işleyen özgül bir hukuki ve iktisadi zemine sahip olduğunu göstermektedir. Çoğu zaman konut, modern anlamdaki özel kiralık konut piyasasından ziyade vakıf akarları, menziller, çatılı taşınmazlar ve kent içi gayrimenkul düzeni içinde yer alınmaktadır. İcâreteyn sistemi, vakıf taşınmazının peşin bir bedel ve buna ek olarak aylık ya da yıllık kira karşılığında uzun süreli kullanımına imkân tanımış, kiracıya tasarruf, intikal, ferağ ve temessük gibi haklar sağlarken vakıf açısından da harap olan ya da tamire ihtiyaç duyan taşınmazların bütçeden harcama yapılmadan yeniden işler hâle getirilmesini mümkün kılmıştır. Osmanlı kentlerinde konut niteliğindeki vakıf taşınmazlarının kiralama düzeni içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu anlamda icâreteyn, Osmanlı'da vakıf ekonomisi, kent mekânı, taşınmazın bakım ve onarımı, kullanım hakkının devri ve konut ağının sürekliliğiyle birlikte işleyen kurumsal bir kiralama pratiği olduğunu göstermektedir.[22]

Cumhuriyet öncesi dönemde konut sorununun en yoğun biçimde hissedildiği tarihsel eşiklerden biri mütareke İstanbul'udur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul'un konut dokusunda belirgin dönüşümler yaşanmıştır. Ahşap yapı geleneği, yangınlar ve imar müdahaleleri nedeniyle zayıflamış, kâgir yapılaşma ve apartmanlaşma eğilimi Galata, Pera, Şişli ve Nişantaşı aksında üst ve orta tabakalara dönük bir modernleşme göstergesi olarak güç kazanmıştır. Buna karşılık Suriçi'nde yoğun nüfuslu, bitişik nizam ahşap konut dokusu yoksulluk, ihmal ve altyapı sorunları içinde kırılgan bir barınma düzeni üretmiştir.

---

20 Ahmet Akgündüz, "İcâreteyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 21 (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 389-391.

21 Murat Çizakça, "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", *Bahçeşehir Üniversitesi* (2005), 23-25.

22 Ramazan Pantık, "Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler", *Vakıflar Dergisi* 48 (Aralık 2017), 75-100.

Bu mekânsal ayrışma, savaş ve işgal yıllarında derinleşen konut krizinin tarihsel zeminini oluşturmuştur.[23]

Geç Osmanlı döneminde savaşların yol açtığı ekonomik daralma, nüfus hareketleri, yangınlar ve konut stokunun yetersizliği İstanbul'daki barınma sorununu ağırlaştırmıştır.[24] Mütareke yıllarında hayat pahalılığının artmasıyla birlikte kira bedelleri de yükselmiştir. Konut arzındaki yetersizlik ve artan kiralar, ev sahipleri ile kiracılar arasındaki ilişkilerin daha çatışmalı bir nitelik kazanmasına yol açmış, tahliye baskısı, kira sözleşmelerinin uygulanmasında yaşanan sorunlar ve kira bedellerinin keyfî biçimde artırılması kiracıların barınma güvencesini zayıflatmıştır. Devlet, kira artışlarını ve tahliyeleri sınırlandıran düzenlemelerle bu alana müdahale etmiş, ancak denetim mekanizmalarının yetersizliği hukuki düzenlemelerin etkisini sınırlandırmıştır. Kiracıların Müstecirîn Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, mülk sahiplerinin ise Mûcirler Cemiyeti çatısı altında örgütlenmesi, konut meselesinin bireysel uyuşmazlıkları aşarak örgütlü bir çıkar çatışması alanına dönüştüğünü göstermektedir.[25]

2.2. Cumhuriyet Dönemine Sistematik Bir Bakış

Cumhuriyet Türkiye'sinde konut sorununun üç ana tarihsel dönemde biçimlendiği görülmektedir. İlk dönem olan 1923-1950 arası, ulus-devletin kuruluşu, Ankara'nın imarı, mübadele ve iskân uygulamaları ile devlet memurlarının konut ihtiyacı etrafında şekillenmiştir. Bu dönemde konut, ülke genelinde yaygın bir sosyal politika konusu değildir. Barınma ihtiyacı daha çok bireylerin kendi olanaklarına bırakılmıştır. 1950-1980 arası dönem ise kırdan kente göç, emeğin kentleşmesi, gecekondulaşma, yapsatçılık ve konut kooperatifleriyle belirginleşmiştir. Ancak bu dönemde geliştirilen kredi, arsa ve kooperatif araçları dar gelirli kesimlerin barınma sorununu çözmekte yetersiz kalmış, kiralık konut üretimi kalıcı bir politika alanına dönüşmemiştir. 1980 sonrasında konut, neoliberal ekonomi politikaları içinde sermaye birikiminin önemli araçlarından biri hâline gelmiştir. Bu dönemde toplu konut, finansman, inşaat sektörü ve kentsel rant ilişkileri konut politikasının merkezine yerleşmiştir.[26]

Cumhuriyet döneminde kira meselesinin savaş ekonomisi, hayat pahalılığı, göç ve konut yetersizliği içinde biçimlenen erken bir devlet müdahalesi alanı olduğunu söylemek mümkündür. Milli Korunma Kanunu'nun 30. maddesiyle kiraların 1939 rayicine sabitlenmesi, dar gelirli kiracıları koruma ve olağanüstü dönemlerde kontrolsüz fiyat artışını önleme amacı ta-

---

23 Safiye Kıranlar, "Mütareke İstanbul'unda Konut Sorunu (1918–1922)", *METU Journal of the Faculty of Architecture* 32/2 (2015), 99–116.

24 Mehmet Aydın, "Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)", *History Studies* 2/2 (2010), 441-451.

25 Kıranlar, "Mütareke İstanbul'unda Konut Sorunu", 103-106.

26 Aykut Namık Çoban, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 67/3 (2012), 75-108.

şımıştır.[27] Ancak bu müdahale, konut arzını artıran gerçekçi bir politika ile desteklenmediği için ev sahibi-kiracı ilişkilerinde yeni gerilimler üretmiştir. Mülk sahipleri kanunun açıklarından yararlanarak hava parası, mobilyalı kiralama, yan giderleri artırma ve tahliye baskısı gibi yollarla kira gelirini yükseltmeye çalışmış, usulsüz kira artışları ise karaborsa kapsamında değerlendirilerek cezai yaptırımlara konu edilmiştir. CHP döneminde başlayan kira denetimi, DP döneminde de çeşitli değişikliklerle sürmüş, 1955 tarihli yeni kira düzenlemesine rağmen sorun çözülememiştir. Köyden kente göçün hızlanması, malzeme kıtlığı, pahalılık ve yeni konut üretiminin yetersizliği, özellikle İstanbul ve Ankara'da kiracılığı daha kırılgan bir barınma konumuna dönüştürmüştür. Her iki dönemde de meselenin dar bir kanun değişikliği sorunu olarak ele alındığı, buna karşılık kiralık konut arzı, kentleşme, gelir düzeyi ve barınma güvencesini birlikte ele alan kalıcı bir konut politikası geliştirilemediği görülmektedir.[28]

Türkiye'de konut sorununun sosyal, iktisadi ve mekânsal boyutları olan kapsamlı bir mesele olmasına rağmen uzun süre dar politika araçlarıyla ele alınmıştır. Konut, ekonominin birçok alt sektörüyle bağlantılı olduğu kadar toplumsal yaşamı, hane düzenini ve simgesel statüleri de etkileyen bir alandır. Buna rağmen Türkiye'de konut hakkının anayasal düzeyde tanınması, konut sorununu fiilen çözmeye yetmemiştir. Planlı dönem öncesinde konut meselesi daha çok konutu olmayan kiracılarla ilişkilendirilmiş, memur, göçmen ve afet konutları dışında yaygın bir kamusal konut girişimi gelişmemiştir. 1960-1980 arasındaki planlı dönemde ise konut politikası ağırlıklı olarak mülk edinme üzerinden kurulmuş, kiracılık meselesi geri planda kalmıştır. 1980 sonrasında konut sorunu büyük ölçüde toplu konut uygulamalarıyla özdeşleşmiş; bu yönelim, kiralık konut arzı, kira desteği ve kiracı güvencesi gibi başlıkların kalıcı bir sosyal politika alanına dönüşmesini sınırlamıştır.[29]

Cumhuriyet tarihi boyunca konut politikalarının ortak yönü, barınma hakkını güçlendiren kamusal ve kiralık konut modellerinden çok mülk konut üretimini artırmaya dayanmasıdır. Bu tercih, kredi veren bankalar, inşaat şirketleri, yapsatçılar, rantiye kesimler ve arsa spekülatörleri için büyüme alanı açarken, mülk konut edinme olanağı bulunmayan dar gelirli kesimlerin barınma sorununu kalıcı hâle getirmiştir.

2.3. Türkiye'de Konut Kiralamanın Hukuki Zemini

Türkiye'de konut kiralama ilişkisi, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun konut ve çatılı işyeri kiralarına ilişkin hükümleriyle düzenlenmektedir. Bu hükümler, kira bedelinin belirlenmesi, sözleşmenin uzaması, aile konutunun korunması, tahliye nedenleri ve yeniden kiralama yasağı gibi başlıklar üzerinden kiracı ile kiraya veren arasındaki hukuki ilişkinin

27 Sedef Bulut, "Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)", *Belgi Dergisi* 2/20 (2020), 2627-2656.

28 Bulut, "Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)".

29 Abdulvahap Sevim, *Türkiye'de Konut Politikaları Bağlamında Konut Sorunu ve Kentsel Koruma Alanlarına İlişkin Bir Değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009).

sınırlarını çizmektedir. Yenilenen kira dönemlerinde uygulanacak artış, bir önceki kira yılındaki tüketici fiyat endeksinin on iki aylık ortalamalara göre değişim oranını aşamaz. Taraflar arasında artışa ilişkin bir anlaşma yoksa kira bedeli, bu üst sınır, kiralananın durumu ve hakkaniyet ilkesi dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenir. Beş yıldan uzun süreli ya da beş yıldan sonra yenilenen sözleşmelerde emsal kira bedelleri de değerlendirmeye katılır. Bu düzenleme, kira bedelinin bütünüyle piyasa koşullarına bırakılmasını engelleyen temel hukuki araçlardan biridir.[30]

Konut kiralarında sözleşmenin devamı bakımından kiracı lehine güçlü bir koruma sistemi öngörülmüştür. Kiracı, belirli süreli sözleşmenin bitiminden en az on beş gün önce bildirimde bulunmadıkça sözleşme aynı koşullarla bir yıl uzamış sayılır; kiraya veren ise sürenin bitmesini tek başına tahliye nedeni olarak ileri süremez.[31] Aile konutu niteliğindeki taşınmazlarda kiracı, eşinin açık rızası olmadan sözleşmeyi feshedemez; kiracı olmayan eşin bildirimde bulunması hâlinde kiraya veren, fesih ve ödeme ihtarlarını her iki eşe ayrı ayrı yöneltmek zorundadır.[32] Kiraya verenin tahliye talebi ihtiyaç, yeniden inşa ve imar gibi kanunda sayılan nedenlere; kiracıdan kaynaklanan tahliye ise yazılı tahliye taahhüdü, iki haklı ihtar veya kiracının aynı yerleşim alanında oturmaya elverişli konutunun bulunması gibi sınırlı durumlara bağlanmıştır.[33] Ayrıca ihtiyaç veya imar gerekçesiyle boşaltılan taşınmazın üç yıl geçmeden eski kiracı dışında birine kiralanması yasaklanmıştır.[34] Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde Türk Borçlar Kanunu'nun konut kiralama ilişkisinde piyasa işleyişi ile barınma güvencesi arasında hukuki bir denge kurmaya yöneldiği görülmektedir.

3. Türkiye'de Kiracılığın Değişen Yapısı

Türkiye'de kiracılık, konut sisteminin genel işleyişi içinde değerlendirilmesi gereken temel bir konudur. Kiralık konut stokunun tarihsel oluşumu, Avrupa'daki sosyal ve kamusal kiralık konut deneyimlerinden farklı bir gelişme göstermiştir. Türkiye'de kiralık konut stoku büyük ölçüde özel mülkiyet içinde oluşmuş, kamu eliyle ya da toplu kiralık konut üretimi kalıcı bir kurumsal yapıya kavuşamamıştır.

3.1. Konut Finansmanı ve Arz-Talep Sorunu

Türkiye'de 2014-2024 döneminde konut alanında belirginleşen eğilimlerden biri, ev sahipliği oranının gerilemesi ve kiracılığın yaygınlaşmasıdır. TÜİK verilerine göre oturduğu konutun sahibi olanların oranı 2014 yılında %61,1 düzeyindeyken 2024 yılında %56,1'e gerilemiş; aynı dönemde kiracıların oranı %22,1'den %28'e yükselmiştir.[35] Bu dönüşüm, kiracılığı geçici

30 Türk Borçlar Kanunu, Kanun No. 6098, Resmî Gazete 27836 (4 Şubat 2011), m. 344.

31 Türk Borçlar Kanunu, m. 347.

32 Türk Borçlar Kanunu, m. 349.

33 Türk Borçlar Kanunu, m. 350, 352.

34 Türk Borçlar Kanunu, m. 355.

35 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014*; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Aile, 2024* (14 Mayıs 2025).

bir barınma tercihi olmaktan çıkararak özellikle alt gelir grupları açısından kalıcı bir barınma güvencesizliği alanına taşımaktadır. Türkiye'de konut üretimi dönemsel olarak artmasına rağmen hanehalkı sayısındaki yükseliş, konut fiyatları ile kredi maliyetlerinin gelirlerden daha hızlı artması ve erişilebilir fiyatlı konut stokunun yetersizliği, özellikle alt ve orta gelir gruplarının konut edinmesini güçleştirmektedir.[36] Salgın döneminde inşaat maliyetlerinin yükselmesi ve konut arzındaki durgunluk, konut fiyatları ile kiraların hızla artmasına yol açmış, kiralık konuta erişimi özellikle düşük ve orta gelirli haneler açısından güçleştirmiştir.[37] Paköz'e[38] göre, Türkiye'de ailelerin yaklaşık %6'sına karşılık gelen 1,5 milyon aile hem yoksulluk sınırının altında yaşamakta hem de ikamet ettiği konutta kiracı bulunmaktadır.

Özel kiralık konut sektörü, konut piyasasının temel bileşenlerinden biridir. Konut politikalarının temel amacı, hane halkının kiralama ya da mülk edinme yoluyla ödeyebilecekleri bedelle iyi ve yeterli konuta erişmesini sağlamaktır. Avrupa'daki bazı örneklerde sosyal kiralık konut ile özel kiralık konut üretiminin birlikte yer aldığı karma yapılar öne çıkmaktadır. Türkiye gibi sosyal kiralık konut üretiminin sınırlı kaldığı ülkelerde ise kiralık konut arzı büyük ölçüde özel kiralık konut stokuna dayanmaktadır. Bu durum, kira piyasasında erişilebilirlik, barınma güvencesi ve fırsat eşitliği başlıklarını daha belirgin hâle getirmektedir. Özel kiralık konutun düzenlenmesi, literatürde farklı yaklaşımlar üzerinden tartışılmaktadır. Piyasa merkezli yaklaşım, düzenlemelerin arzı sınırladığı ve mülkiyet hakkını daralttığı gerekçesiyle serbestleşmeyi savunmaktadır. Yönetişim odaklı yaklaşım ise kira artışlarının kontrolü, kiracı ve ev sahibi haklarının korunması ve barınma güvencesinin güçlendirilmesi gibi düzenlemelerin sektörün daha sağlıklı işlemesini desteklediğini ileri sürmektedir. Kira düzenlemeleri genellikle kira artış düzeyinin denetlenmesi ve barınma güvencesinin sağlanması etrafında toplanmaktadır. Sözleşme süresi, fesih ve bildirim koşulları, tahliye süreçleri ve mülkün satışının sözleşmeye etkisi, barınma güvencesini belirleyen başlıca hukuki unsurlardır. Bunun yanında kira yardımları, vergi indirimleri, yenileme sübvansiyonları ve kurumsal yatırım araçları da özel kiralık konut sisteminin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.[39]

---

36 Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye'de toplam hanehalkı sayısı 2024 yılında 26 milyon 599 bin 261'e ulaşmıştır. OECD, Türkiye'ye ilişkin değerlendirmesinde erişilebilir konut arzının, özellikle de uygun fiyatlı kiralık konutların artırılmasını önermektedir. Dünya Bankası'nın Türkiye konut piyasasına ilişkin değerlendirmesinde ise yükselen konut ve konut kredisi maliyetlerinin alt ve orta gelir gruplarının konut satın almasını zorlaştırdığı belirtilmektedir. Bk. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Aile, 2024* (Ankara: TÜİK, 2025); OECD, *Türkiye: Foundations for Growth and Competitiveness 2026* (Paris: OECD Publishing, 2026), "Housing"; *World Bank, Challenges Ahead: Turkey's Housing Market,* 11 Ekim 2016.

37 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, *Finansal İstikrar Raporu*, Kasım 2021, "Finans Dışı Kesim", 42-43; Türkiye İstatistik Kurumu, *İnşaat Maliyet Endeksi, Ağustos 2021*, 11 Ekim 2021; BETAM, *sahibindex Kiralık Konut Piyasası Görünümü*, Nisan 2022, 1-3. TCMB, 2020 sonrasında artan inşaat maliyetleri ile konut arzındaki azalışın konut fiyatlarındaki yükselişte etkili olduğunu belirtmektedir. TÜİK verilerine göre inşaat maliyet endeksi Ağustos 2021'de yıllık %42,13 artmıştır. BETAM verileri ise Mart 2022'de Türkiye genelindeki ortalama kiralık konut ilan metrekare fiyatının yıllık %123,5 yükseldiğini göstermektedir.

38 Muhammed Ziya Paköz, *Türkiye'de Ev Sahipliği ve kiracılığın Değişen Yapısı* (İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2021).

39 Aysu Uğurlar-Tanyel Özelçi Eceral, "Özel Kiralık Konut Sektörü ve Politikaları: Dünyadan Farklı Yaklaşım ve Düzenleme Örnekleri", *Trakya University Journal of Engineering Sciences* 18/1 (2017), 53–71.

Konut güvencesizliği, orta sınıflar açısından da giderek daha önemli bir sorun alanı hâline gelmektedir. Neoliberal güvencesizlik ikliminde kiracılık deneyimi, orta sınıfların barınma güvenliğini kırılganlaştırmaktadır. Evsizlik, bu bağlamda tekil bir olaydan ziyade konut güvencesizliğiyle başlayan dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Konut güvencesizliği kira düzeyi, hukuki statü, ödenebilirlik, kullanım güvencesi, konutun fiziksel niteliği, hizmetlere erişim ve mahalle uyumu gibi boyutlarla ilişkilidir. Türkiye'de ev sahipliğinin azalması, kiracılığın artması, kira uyuşmazlıkları ve yerinden edilme pratikleri, orta sınıfın gizli evsizlik riskini büyütmektedir. Bu durum, konutu aile ile piyasa arasındaki güç ilişkilerinin yoğunlaştığı bir çatışma mekânına dönüştürmektedir.[40]

Özel kiralık konut sektörü, çağdaş konut politikalarının önemli bileşenlerinden biridir. 1980 sonrasında liberal politikaların güç kazanmasıyla birçok ülkede kamu konut sunumundan kademeli biçimde çekilmiş, gelir destekleri, kira yardımları, desantralizasyon ve piyasa odaklı araçlar daha fazla öne çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerde sosyal kiralık konut ile özel kiralık konutun birlikte yer aldığı karma yapılar bulunmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sosyal kiralık konut deneyimi zayıf kaldığı için kiralık konut arzı daha çok özel kiralık konut sektörü içinde oluşmaktadır. Bu durum, özel kiralık konut politikalarının erişilebilirlik, barınma güvencesi ve fırsat eşitliği bakımından daha güçlü düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Ülkeler arasındaki farklılık, özel kiralık konut sektörünün büyüklüğünden çok konut politikalarının yönelimiyle ilişkilidir. İngiltere gibi liberal refah rejimlerinde özel kiralık konut düzenlemeleri daha zayıf bir nitelik taşımakta ve kiracılar daha düşük barınma güvencesiyle karşılaşmaktadır. Hollanda gibi sosyal refah rejimlerinde ise özel kiralık konut sektörünün düzenlenmesi daha güçlüdür ve kira yardımları kiracıların barınma güvencesini desteklemektedir. Almanya ve İsviçre örneklerinde ev sahiplerine yönelik vergi indirimleri, inşaat firmalarına sübvansiyonlar ve yenileme destekleri özel kiralık konut arzının sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bu deneyimler, Türkiye'de kiralık konut piyasasının piyasa akışına bırakılmasının erişilebilirlik sorunlarını artırabileceğini göstermektedir.[41]

Türkiye'de konut sorununun bir diğer boyutu da arz-talep dengesinin kurulamamasıyla ilgilidir. Gayrimenkul geliştirme süreci, arazi geliştirme, proje üretimi, pazarlama, yönetim, yenileme ve elden çıkarma aşamalarını içeren disiplinlerarası ve yüksek belirsizlik taşıyan bir faaliyettir. Bu nedenle başarı üretim hacmine indirgenemez. Planlama, uygulanabilirlik analizi ve risk yönetimi kararlarının niteliği de belirleyici önem taşımaktadır. Arz-talep sorununun temel kaynağının çoğu kez planlama ve uygulanabilirlik aşamasındaki eksik ya da hatalı kabullerde bulunduğunu göstermektedir. Pazar araştırması, finansal uygulanabilirlik, programlama ve risk yönetimi yeterince güçlü kurulmadığında ekonomik dalgalanmalar projelerin tamamlanamaması veya pazarlanamaması sonucunu üretmektedir.[42]

---

40 Meriç Kırmızı, "Orta Sınıfın Evsizlik Kaygısını Besleyen Konut Güvencesizliğinden Çıkış Senaryoları Üzerine Bir Deneme", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 44/2 (2024), 911–933.

41 Uğurlar- Özelçi Eceral, "Özel Kiralık Konut Sektörü ve Politikaları: Dünyadan Farklı Yaklaşım ve Düzenleme Örnekleri", 53–71.

42 Harun Tanrıvermiş-Murat Mendeş, "Konut Üretiminde Arz-Talep Dengesi Kurulamamasının Nedenleri ve Sonuçları", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 8/3 (2023), 575–596.

3.2. Kiracılıktan Alternatif Çıkış Arayışları

Kiracılıktan çıkış arayışları, konut finansmanı modellerini de önemli bir tartışma alanı hâline getirmektedir. Tutsat sistemi, konut piyasasına uzun vadeli finansman sağlayan ve bireylerin kira öder gibi konut edinebilmesini hedefleyen mekanizmalardan biridir. Bu sistemde kredi kurumu konut bedelinin belirli bir bölümünü uzun vadeli ve eşit taksitli ödeme planıyla finanse etmekte, konut kredi veren kurum lehine ipotek edilerek teminat hâline gelmektedir. Bu teminatın menkul kıymetleştirme yoluyla ikincil piyasalarda dolaşıma sokulması, kredi kurumlarının yeni krediler için fon üretme kapasitesini artırmaktadır. Türkiye'de tutsat sisteminin hukuki altyapısı 2007 yılında oluşturulmuş, ancak yüksek faizler ve ekonomik beklentilerin zayıflığı sistemin beklenen ilgiyi görmesini sınırlamıştır. Bu nedenle kiracı kalmak ile tutsat yoluyla konut satın almak arasındaki tercih, faiz, enflasyon ve konut fiyat artışı değişkenleri üzerinden değerlendirilmeyi gerektirmektedir. Tutsatla konut edinmenin avantajı, faiz oranları ve konut fiyat artışları arasındaki ilişkiye bağlıdır. Düşük faiz ortamında taksitler kira düzeyine yaklaşabilmekte, faiz oranları yükseldikçe taksit yükü ve toplam faiz ödemesi hızla artmaktadır. Bu durum orta ve düşük gelir gruplarının tutsat sistemine erişimini zorlaştırmaktadır. Konut fiyat artışının enflasyonla sınırlı kaldığı koşullarda tutsatla satın almanın avantajı zayıflamakta, konut fiyat artışı faiz oranına yaklaştığında satın alma kiracılığa göre daha avantajlı hâle gelebilmektedir. Orta ve düşük gelir gruplarının bu sistemden fiilen yararlanabilmesi ise ödenebilir taksit koşulu nedeniyle düşük faiz ortamına bağlıdır.[43]

Faizli finansman dışında gelişen modeller de kiracılıktan çıkış arayışının başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Ev sahipliği, dinî çerçevede asli ihtiyaç kapsamında değerlendirildiğinde konut sahibi olmak hane güvenliği ve mülkiyet hakkının somut karşılığı olarak anlam kazanmaktadır. Dar ve orta gelirli hanelerin birikim yapamaması ve faizli krediye mesafesi, kiracı konumunu kalıcılaştırabilmektedir. Bu durum kiracı ile ev sahibi arasındaki ilişkiyi kira artışı, belirsizlik ve güç asimetrisi ekseninde daha gerilimli bir zemine taşımaktadır. Faizsiz finansman (Eminevim örneği), bu gerilime karşı kurumsallaşmış yardımlaşma fikrini finansman modeli olarak kurmakta ve çekiliş, vade ortası teslim, peşinatlı erken teslim gibi mekanizmalarla kiracıların konut sahibi olmasını hedeflemektedir. Modelin meşruiyeti organizasyon ücretinin hizmet bedeli olarak değerlendirilmesi, ipotek ve şerh yoluyla ortak havuzun korunması, ivazlı hibe ve teavün kavramları üzerinden temellendirilmektedir. Buna karşın belirsizlik, olmayan malın satımı, bedelin baştan kesinleşmesi, gecikme zammı ve ipoteğin sözleşmeye etkisi, sistemin fıkhî sınırlarını belirleyen başlıklar olarak tartışılmaktadır.[44]

---

43 Metin Aktaş, "Kira Öder Gibi Ev Satın Almak Ne Zaman Karlı Olur?: Tutsat (mortgage) Uygulaması", *Maliye ve Finans Yazıları* 1/81 (2008), 25–52.

44 Murat Kumbasar, "Ev sahibi olmak ve Eminevim örneği", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5, (2016), 155–166.

3.3. Sosyal Konut ve Kira Düzenlemeleri

Sosyal konut deneyimi, konut piyasasında devlet müdahalesinin tarihsel biçimlerini anlamak açısından önemlidir. Sanayileşme süreci, düşük gelirli işçi sınıfının kentlerde karşılaştığı barınma sorunları ve Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım, devletlerin konut piyasasına yönelik erken müdahalelerini gündeme getirmiştir. Sosyal konutun güçlü bir politika alanına dönüşmesi ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti uygulamalarıyla gerçekleşmiştir. Hollanda, Fransa ve İngiltere'de savaş sonrası yeniden inşa ihtiyacı, üretim bölgelerindeki büyüme ve demografik değişimler sosyal kiralık konut arzını artırmıştır. Bu ülkelerde 1980'lerden itibaren devletin müdahale araçları değişmiş, yetki ve sorumluluklar belediyeler, yerel otoriteler, konut birlikleri ve özel girişimlerle paylaşılmıştır. Kira denetimleri bu ülkelerde farklı yöntemlerle sürdürülmüş, sosyal konut arzı günümüzde de belirli düzeylerde devam etmiştir. Avrupa'daki sosyal konut uygulamaları, konut ihtiyacının mevcut talep üzerinden karşılanmasına dayalı bir politika anlayışını yansıtmaktadır. İngiltere, Fransa ve Hollanda'da sosyal kiralık konut stokları farklı hedef kitlelere yönelmiştir. İngiltere'de sosyal konut daha çok düşük gelirli kesimler için sosyal koruma işlevi görürken, Fransa ve Hollanda'da daha geniş nüfus grupları bu alana dâhil olabilmektedir. Küçülen hane yapıları, tek ebeveynli aileler, gençler ve istihdam piyasasından kaynaklanan kırılganlıklar sosyal konut talebini canlı tutmaktadır. Bu örnekler, Türkiye'de kiralık konut alanının sosyal konut, özel kiralık konut ve yerel yönetim temelli üretim modelleriyle birlikte düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.[45]

Yap-sat modeli ve kat mülkiyeti ilişkileri, bazı hanelerin birden fazla konut edinmesine imkân tanımış, bu konutların belirli bir bölümü kiraya sunulmuştur. Bu yapı, kiralık konut arzını doğrudan kamu politikasıyla üretilen bir alan olmaktan çıkararak özel mülkiyetin türettiği bir stok alanına taşımıştır. Toplu konut üretiminin güç kazanmasıyla yap-sat modelinin kendiliğinden ürettiği kiralık stokun daralması, kiralar üzerinde artış baskısı yaratmıştır. Kiracılık sorunu, makroekonomik koşullar, konut üretim modeli, arsa piyasası ve gelir dağılımı ile birlikte ele alınmayı gerektirir. Alt gelir gruplarında kira giderlerinin ücret ve maaş toplam gelirleri içindeki payının yüksek düzeylere ulaşması, kiralık konut sorununu doğrudan geçim koşullarıyla ilişkilendirmektedir. Türkiye'de kiralık konut kooperatifçiliğinin uygulanmaması, kamu kesiminin kiralık konut üretiminde sınırlı kalması ve konut stokunun büyük bölümünün özel üretim süreçleriyle oluşması, kiracı haneleri piyasa koşullarına daha açık hâle getirmiştir. Bu nedenle kiralık konut sorunu, kiracı oranının azaltılması üzerinden çözülebilecek dar bir mesele değildir. Asıl belirleyici olan, hangi kiracı gruplarının destekleneceği, kiralık konut arzının hangi araçlarla artırılacağı ve bu arzın toplumsal ayrışma üretmeden nasıl düzenleneceğidir.[46]

---

45 Banu Karakaş, "Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Sosyal Konut Uygulamaları", *İş ve Hayat* 1/2 (2015), 47–68.

46 Nazim Öztürk- Adem Doğan, "Konut sektörünün sorunları ve çözüm önerileri", *Bütçe Dünyası Dergisi* 33/1 (2010), 139–154.

Türkiye'de kira denetimi, konut piyasasındaki dengesizliklere müdahale amacıyla 1940 yılında başlayan bir politika alanıdır. Milli Korunma Kanunu döneminde kira bedellerinin dondurulması, yasal yaptırımlar ve farklı kanuni düzenlemeler yoluyla kira piyasasına müdahale edilmiştir. Bu düzenlemeler, ağırlaşan ekonomik koşullar karşısında kira bedellerini makul düzeyde tutmayı amaçlamıştır. Ancak kira denetimleri ev sahipleri ile kiracılar arasında sosyal gerilimler de üretmiştir. Bu tarihsel deneyim, kira kontrolünün teknik bir fiyat müdahalesi olarak ele alınamayacağını, toplumsal ilişkilere doğrudan etki eden bir düzenleme alanı olduğunu göstermektedir.[47]

Kira kontrolü ve kira politikaları, günümüzde daha karmaşık bir denetim ve şeffaflık tartışması içinde ele alınmaktadır. Dijital platformlar, büyük veri analitiği ve yapay zekâ uygulamaları konut kiralama piyasasını dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, kira piyasasında fiyat oluşumu, bilgi akışı, aracıların rolü ve denetim mekanizmaları üzerinde yeni tartışmalar yaratmaktadır. Kiralama süreçlerinde bilgi eksikliği ve aracıların denetimsiz etkisi, kiracıların karşılaştığı güçlükleri artırmaktadır. Konut piyasasında emlakçıların manipülatif davranışları, düşük gelirli kiracıları piyasa baskıları karşısında daha savunmasız bırakmaktadır.[48]

Sonuç ve Tartışma

Kiracılık deneyimi, ekonomik yükün ötesinde gündelik hayatı ve ruh sağlığını etkileyen bir belirsizlik alanı da üretmektedir. Türkiye'de konut ve kira fiyatlarındaki hızlı artış, kiracılar açısından kira ödeme baskısı, tahliye korkusu, taşınma maliyeti, ev sahibiyle ilişkide güç asimetrisi ve geleceği planlayamama gibi sorunları artırmaktadır. Kiracılık deneyiminin toplumsal sonuçları ruh sağlığı, gelir dağılımı ve refah düzeyi üzerinden daha açık biçimde anlaşılmaktadır. Yapılan bir araştırmada[49], kira ödeme stresi, taşınma endişesi, ev sahipleriyle yaşanan anlaşmazlıklar ve geleceğe ilişkin belirsizliğin kiracıların gündelik yaşamında sürekli bir kaygı kaynağına dönüştüğünü göstermektedir. Ani kira artışları ve tahliye korkusu, ekonomik baskıyla birleşerek kronik stres, kaygı ve ruhsal çöküntüye yol açmaktadır. Bu nedenle konut sorunu, barınma ihtiyacının karşılanmasıyla biten bir mesele olmaktan çıkarak ruh sağlığı, toplumsal refah ve gelir adaletiyle bağlantılı bir politika alanı hâline gelmektedir. Bu koşulların kiracıların konutu yuva olarak kurma kapasitesini zayıflattığını, aidiyet ve güven duygusunu aşındırdığını, stres, kaygı, depresif belirtiler ve sosyal geri çekilme eğilimlerini beslediğini göstermektedir.

Bu çalışma, konut kiracılığını Türkiye'de barınma sorununun merkezî unsurlarından biri olarak ele almıştır. Konutun yatırım aracı ve finansal varlık niteliğinin güçlenmesi, kiracılığı

47 Sedef Bulut, "Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940–1960)", *Belgi Dergisi* 2/20 (2020), 2627–2656.

48 Hakan Eryüzlü vd., "Panoptikon Gözü Altında Kira Kontrolü: Görünürlük ve Denetimin Kiracı-Ev Sahibi ilişkilerine etkisi", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi* 10/28, 812–827.

49 Salih Tosun, "Kiracıların Endişelerini Anlamak: Konut Sorununun Ruh Sağlığı, Refah Düzeyi ve Gelir Dağılımına Etkisi", *İnsan ve İnsan,* 12/39 (2025), 11–31.

geçici bir barınma statüsü olmaktan uzaklaştırmakta ve geniş toplumsal kesimler için kalıcı bir güvencesizlik alanına dönüştürmektedir. Bu nedenle kiracılık meselesi, bireysel gelir yetersizliği ya da konut tercihi üzerinden açıklanabilecek dar bir sorun değildir. Kiracılık, konut piyasasının işleyişi, gelir dağılımı, kredi sistemi, arsa politikası, kentleşme biçimi ve devletin konut alanındaki rolüyle doğrudan bağlantılıdır.

Ekonomi politik açıdan bakıldığında Türkiye'de kiracılığın yaygınlaşması, konutun üretim ve bölüşüm süreçlerindeki yapısal sorunlarla ilişkilidir. Konut üretiminin artması her zaman erişilebilir konut stokunun genişlemesi anlamına gelmemektedir. Üretilen konutun hangi gelir gruplarına hitap ettiği, hangi finansman modeliyle satışa sunulduğu ve kiralık piyasaya hangi koşullarda dâhil olduğu belirleyici önem taşımaktadır. Türkiye'de sosyal kiralık konut stokunun zayıflığı, kiracı haneleri büyük ölçüde özel kiralık konut piyasasına bağımlı hâle getirmektedir. Bu durum, kira artışları ve tahliye baskısı karşısında kiracıların pazarlık gücünü sınırlamakta, barınma güvencesini piyasa koşullarına daha açık bir konuma taşımaktadır.

Konut finansmanındaki dönüşüm de kiracılığın ekonomi politiği açısından önemlidir. Tutsat sistemi ve farklı finansman modelleri, kiracılıktan mülkiyete geçiş için seçenekler sunsa da bu seçenekler büyük ölçüde faiz oranları, gelir düzeyi, peşinat birikimi ve uzun vadeli ödeme kapasitesiyle sınırlanmaktadır. Orta ve düşük gelirli haneler için konut sahibi olmak, çoğu durumda erişilebilir bir seçenek olmaktan çıkmaktadır. Konut fiyatlarının gelir artışından hızlı yükselmesi, kiracılığı hane bütçesi üzerinde sürekli baskı oluşturan bir yaşam durumuna dönüştürmektedir.

Türkiye'de kira ilişkisi hukuki olarak Türk Borçlar Kanunu çerçevesinde düzenlenmiş olsa da hukuki koruma mekanizmalarının piyasa baskılarını bütünüyle dengeleyemediği görülmektedir. Kira artış sınırları, sözleşmenin uzaması, tahliye koşulları ve yeniden kiralama yasağı kiracı lehine bazı güvenceler sağlamaktadır. Buna rağmen yüksek enflasyon, konut arzındaki dengesizlikler, emsal kira baskısı, kayıt dışı sözleşme pratikleri ve ev sahibi-kiracı uyuşmazlıkları hukuki düzenlemelerin uygulamadaki etkisini sınırlamaktadır. Kira denetimi ise tarihsel olarak toplumsal gerilimler üreten bir alan olmuştur. Bu nedenle kira kontrolü, arz politikaları ve sosyal konut üretimiyle desteklenmediğinde kalıcı çözüm üretmekte yetersiz kalmaktadır.

Çalışmanın ulaştığı temel sonuç, Türkiye'de konut kiracılığı sorununun piyasa mekanizmasına bırakıldığında derinleşen bir barınma güvencesizliği ürettiğidir. Konutun meta ve yatırım aracı olarak değer kazanması, kiracı hanelerin barınma hakkı ile piyasa değeri arasındaki gerilimi artırmaktadır. Bu gerilim, düşük ve orta gelirli kesimlerin konuta erişimini zorlaştırmakta, kent içindeki sınıfsal ayrışmayı güçlendirmekte ve kiracılığı yapısal bir eşitsizlik alanına taşımaktadır. Bu nedenle konut politikası, satış odaklı üretim anlayışıyla sınırlı tutulmamalıdır. Kiralık konut arzı, sosyal kiralık konut üretimi, yerel yönetimlerin konut politikalarındaki rolü, kira piyasasının kayıt altına alınması ve kiracıların barınma güvencesi birlikte değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Türkiye'de sürdürülebilir ve adil bir konut rejimi için kiracılığı geçici bir konum olarak gören anlayışın aşılması gerekir. Kiracılık, kent yaşamının kalıcı ve yaygın bir barınma biçimi olarak kabul edilmeli ve buna uygun politika araçları geliştirilmelidir. Sosyal kiralık konut stokunun artırılması, kiralık konut piyasasının şeffaf biçimde izlenmesi, düşük ve orta gelirli haneleri destekleyen kira politikalarının kurulması ve konut üretiminde erişilebilirlik ölçütünün esas alınması bu açıdan önem taşımaktadır. Konutun toplumsal işlevi güçlendirilmediği sürece kira ilişkisi, hanehalkı açısından ekonomik baskı ve barınma güvencesizliği üretmeye devam edecektir.

Kaynakça | References

Aalbers, Manuel B. *The Financialization of Housing: A Political Economy Approach*. London: Routledge, 2016.

Akgündüz, Ahmet "İcâreteyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/389-391. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Aktaş, Metin. "Kira Öder Gibi Ev Satın Almak Ne Zaman Kârlı Olur?: Tutsat (Mortgage) Uygulaması". *Maliye ve Finans Yazıları* 1/81 (2008), 25-52.

Arnott, Richard - Igarashi, Masahiro. "Rent Control, Mismatch Costs and Search Efficiency". *Regional Science and Urban Economics* 30/3 (2000), 249-288.

Aydın, Mehmet. "Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922)". *History Studies* 2/2 (2010), 441-451.

Barton, George A. "Contracts". *Assyrian and Babylonian Literature*. ed. Robert Francis Harper. 256-276. New York: D. Appleton and Company, 1901.

BETAM. *sahibindex Kiralık Konut Piyasası Görünümü*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Nisan 2022.

Bourdieu, Pierre. *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity, 2005.

Bulut, Sedef. "Milli Korunma Kanunu Çerçevesinde Türkiye'de Kira Denetimi Meselesi (1940-1960)". *Belgi Dergisi* 2/20 (2020), 2627-2656. https://doi.org/10.33431/belgi.747988.

Çakır, Sabri. "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2011), 209-222.

Çizakça, Murat. *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, 2005.

Çoban, Aykut Namık. "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 67/3 (2012), 75-108. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002256.

Desmond, Matthew. "Heavy Is the House: Rent Burden among the American Urban Poor". *International Journal of Urban and Regional Research* 42/1 (2018), 160-170. https://doi.org/10.1111/1468-2427.12529.

Dirimtekin, Halil. "Konut Ekonomisi". *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 5/1 (1969), 8-22.

Engels, Friedrich. *Konut Sorunu*. çev. Erkin Özalp. İstanbul: Yordam Kitap, 2020.

Eryüzlü, Hakan vd., "Panoptikon Gözü Altında Kira Kontrolü: Görünürlük ve Denetimin Kiracı-Ev Sahibi İlişkilerine Etkisi". *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi* 10/28 (2025), 812-827. https://doi.org/10.25204/iktisad.1737544.

Frankena, Mark. "Alternative Models of Rent Control". *Urban Studies* 12/3 (1975), 303-308.

Glaeser, Edward L. - Gyourko, Joseph. "The Economic Implications of Housing Supply". *Journal of Economic Perspectives* 32/1 (2018), 3-30. https://doi.org/10.1257/jep.32.1.3.

Karakaş, Burak. "Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Sosyal Konut Uygulamaları". *İş ve Hayat* 1/2 (2015), 47-68.

Kıranlar, Safiye. "Mütareke İstanbul'unda Konut Sorunu (1918-1922)". *METU Journal of the Faculty of Architecture* 32/2 (2015), 99-116. https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2015.2.97.

Kırmızı, Merve. "Orta Sınıfın Evsizlik Kaygısını Besleyen Konut Güvencesizliğinden Çıkış Senaryoları Üzerine Bir Deneme". *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 44/2 (2024), 911-933. https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.2.0647.

Kumbasar, Murat. "Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2016), 155-166.

Leaney, Sarah. "The Council Estate and 'Being Placed': Everyday Resistances to the Stigmatization of Community". *Housing, Theory and Society* 37/4 (2020), 383-399. https://doi.org/10.1080/14036096.2019.1624387.

Lebe, Fatma-Akbaş, Yusuf. "Türkiye'nin Konut Talebinin Analizi: 1970-2011". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 28/1 (2014), 57-83.

Madden, David-Marcuse, Peter. *In Defense of Housing: The Politics of Crisis*. London: Verso, 2016.

McDonald, John. "Rent, Vacancy and Equilibrium in Real Estate Markets". *Journal of Real Estate Practice and Education* 3/1 (2000), 55-69.

OECD. *Türkiye: Foundations for Growth and Competitiveness 2026*. Paris: OECD Publishing, 2026.

Öztürk, Nazım - Doğan, Adem. "Konut Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri". *Bütçe Dünyası Dergisi* 33/1 (2010), 139-154.

Paköz, M. Zeki. *Türkiye'de Ev Sahipliği ve Kiracılığın Değişen Yapısı*. Politika Notu 33. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, 2021. https://doi.org/10.26414/pn033.

Pantık, Ramazan. "Osmanlı'da İcâreteyn Uygulaması Hakkında Yeni Değerlendirmeler". *Vakıflar Dergisi* 48 (2017), 75-100.

Rakoff, Robert M. "Ideology in Everyday Life: The Meaning of the House". *Politics and Society* 7/1 (1977), 85-104.

Rolnik, Raquel. "Late Neoliberalism: The Financialization of Homeownership and Housing Rights". *International Journal of Urban and Regional Research* 37/3 (2013), 1058-1066. https://doi.org/10.1111/1468-2427.12062.

Rolnik, Raquel. *Urban Warfare: Housing under the Empire of Finance*. London: Verso, 2019.

Sevim, Abdulvahap. *Türkiye'de Konut Politikaları Bağlamında Konut Sorunu ve Kentsel Koruma Alanlarına İlişkin Bir Değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Tanrıvermiş, Harun-Mendeş, Murat. "Konut Üretiminde Arz-Talep Dengesi Kurulamamasının Nedenleri ve Sonuçları". *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 8/3 (2023), 575-596. https://doi.org/10.26835/my.1225984.

The Shift. *The Shift Directives: From Financialized to Human Rights-Based Housing*. The Shift, 2022.

Tosun, Salih. "Kiracıların Endişelerini Anlamak: Konut Sorununun Ruh Sağlığı, Refah Düzeyi ve Gelir Dağılımına Etkisi". *İnsan ve İnsan* 12/39 (2025), 11-31. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1558813.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Finansal İstikrar Raporu*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Kasım 2021.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2015.

Türkiye İstatistik Kurumu. *İnşaat Maliyet Endeksi, Ağustos 2021*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 11 Ekim 2021.

Türkiye İstatistik Kurumu. *İstatistiklerle Aile, 2024*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2025.

Türkiye, "*6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu*". *Resmî Gazete* 27836. 4 Şubat 2011.

Uğurlar, Aysu - Özelçi Eceral, Tanyel. "Özel Kiralık Konut Sektörü ve Politikaları: Dünyadan Farklı Yaklaşım ve Düzenleme Örnekleri". *Trakya University Journal of Engineering Sciences* 18/1 (2017), 53-71.

UN-Habitat. *A Policy Guide to Rental Housing in Developing Countries*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme, 2011.

United Nations Human Rights Council. *Report of the Special Rapporteur on Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, and on the Right to Non-Discrimination in This Context*. A/HRC/34/51. Geneva: United Nations, 2017.

World Bank. *Challenges Ahead: Turkey's Housing Market*. 11 Ekim 2016.

sosyolojikbağlam

journal of **sociological** context
sosyolojik bağlam dergisi

www.sosyolojikbaglam.org